

Dupka György

A NAGY HÁBORÚ
EMLÉKEZETE KÁRPÁTALJÁN

1914–2018

*Haditettek, hősök, haditemetők, emlékművek,
népemlékezet és ünnepségek*

Kárpátaljai Magyar Könyvek
260.

Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: Dupka György

Készült
A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával

A kézirat a Nemzeti Kulturális Alap
Szépirodalom és Ismeretterjesztés Kollégiuma
támogatásával készült

© Dupka György
© Intermix Kiadó

Felelős szerkesztő: **Marcsák Gergely**
Fedélterv, műszaki szerkesztő: **Dupka Zsolt**
Archív felvételek, dokumentummásolatok, fotók: **Fuchs Andrea**
A borítón a nagydobronyi I. világháborús katonaszobor látható

A könyv elektronikus változata:
www.kmmi.org.ua (Adattár, könyvek)

Készült a Shark Kft.-ben

ISBN 978-963-9814-93-6
ISSN 1022-0283

Dupka György

**A NAGY HÁBORÚ EMLÉKEZETE
KÁRPÁTALJÁN**

1914–2018

*Haditettek, hősök, haditemetők, emlékművek,
népemlékezet és ünnepségek*

INTERMIX KIADÓ

Ungvár – Budapest

2018

TARTALOM

ELŐSZÓ HELYETT	9
----------------------	---

I. fejezet

„ÍGY KEZDŐDÖTT...”	19
1. <i>A „Nagy Háború” eseményei vidékünk korabeli sajtójában</i>	19
2. <i>Háborús szolgálatra bevonult katonáink</i>	22
3. <i>Életmentés, segélyakciók a „külső hadműveleti területen”</i>	27
4. <i>Lakosságot érintő hatósági intézkedések</i>	30
5. <i>A kialakult járványos betegségek és a sebesülteket ellátó barakk-kórházak</i>	34
6. <i>Hősi halottak, elesett honvédek emlékének megőrzése</i>	37

II. fejezet

„A KÁRPÁTOKBAN MEGFÚJTÁK A TROMBITÁT...” A KÁRPÁTOKBA BETÖRŐ OROSZ CSAPATOKKAL VÍVOTT KÜZDELMEK VÁZLATOS TÖRTÉNETE.....	41
1. <i>Első betörés: 1914. szeptember 24.–október 22.</i>	41
2. <i>Második „Uzsoki betörés”: 1914. december 3.–1915. február 27.</i>	48
3. <i>Harmadik betörés: 1917. január 28.–április 13.</i>	58
4. <i>A Kárpátok kiemelt hősei, akikre büszkék lehetünk (Szemelvények a Hősök naptárából)</i>	61

III. fejezet

MOZAIKKÉPEK A KELETI ÉS NYUGATI HADSZÍNTEREKEN A MONARCHIA EZREDEINEK KÖTELEKÉBEN KÜZDŐ KATONÁINKRÓL	65
1. <i>„Megállj, megállj, kutya Szerbia!”</i>	65
2. <i>Galícia és a keleti front hadieseményeiből</i>	69

3. Erdély fölszabadítói a romániai hadszíntéren	87
4. Az alpokbeli Doberdón, Isonzón... ..	90
5. „Cigány-szerelem” fedőnévvel a nyugati frontokon	95

IV. fejezet

KÁRPÁTALJAIK A CS. ÉS KIR. HONVÉD ÉS KÖZÖS GYALOGEZREDEKBEN.....	97
1. A cs. és kir. Máramaros-Ugocsa megyei 85. közös gyalogezred.....	99
2. A cs. és kir. 11. (munkácsi) gyalogezred.....	103
3. A cs. és kir. 65. (munkácsi) gyalogezred	108
4. A cs. és kir. 67. gyalogezred.....	111
5. A cs. és kir. 66. (ungvári) gyalogezred	111

V. fejezet

HADIFOGSÁGBAN.....	115
1. Orosz hadifogságban.....	115
2. Kárpátaljaiak szerb, román, olasz, francia fogságban	120
3. Orosz hadifoglyok Kárpátalján	121
4. A veszteségekről	123

VI. fejezet

AZ ÖSSZEOMLÁS ÚTJÁN	127
1. Vidékünk az őszirózsás forradalom örvényében	127
2. Ruszka Krajna	130
3. Küzdelem Kárpátalja hovatartozásáért: a Körösmezői Hucul Köztársaság.....	131
4. A direktóriumok 40 napos uralma alatt	133
5. A vidék román, cseh megszállása és a csehszlovák államhoz csatolása	134

VII. fejezet

A NAGY HÁBORÚ TÖRTÉNETE ÉLETRAJZOKBAN: KÁRPÁTALJAI SZÜLETÉSŰ, ELSZÁRMAZOTT, IDETELEPÜLT HŐS TISZTEK, TISZTJELÖLTEK, ALTISZTEK ÉS A LEGÉNYSÉG LAJSTROMA	141
---	-----

VIII. fejezet

HŐSI EMLÉKMŰVEK, EMLÉKHELYEK, EMLÉKJELEK, KATONAI TEMETŐK AZ I. VILÁGHÁBORÚ

HŐSEINEK KÁRPÁTALJÁN ÉS NYUGAT-UKRAJNÁBAN.....	269
1. <i>Emlékhelyek katasztere</i>	269
2. <i>Életképek a háború idejéből</i>	284

IX. fejezet

A NAGY HÁBORÚBAN KELETKEZETT ÍRÁSOK

1. <i>Naplók, feljegyzések, emlékiratok</i>	297
1. 1. Vaskó József, a „csirizes Remarque”	298
1. 2. Répay Jenő naplója a hadba vonulásról és az oroszországi hadifogolyéletről	306
1. 3. Lehoczky Tivadar naplója a hátországi életről	321
2. <i>Háborút megjárt helyi irodalmárok, újságírók, művészek</i>	330
3. <i>Ismert írók a vidékünket érintő háborús eseményekről</i>	331
4. <i>Amit a népemlékezet is megőrzött</i>	333

A FONTOSABB ESEMÉNYEK

IDŐRENDI ÁTTEKINTÉSE 1914–1918.....	361
-------------------------------------	-----

IRODALOM.....	371
---------------	-----

ELŐSZÓ HELYETT

*„Csak egy éjszakára küldjétek el őket:
A hitetleneket s az üzérkedőket.
Csak egy éjszakára:
Mikor a pokolnak égő torka tárul,
S vér csurog a földön, vér csurog a fáról.
Mikor a rongy sátor nyöszörög a szélben
S haló honvéd sóhajt: fiam... feleségem...”*

Részlet Gyóni Géza:
Csak egy éjszakára című verséből

Ezzel a **Gyóni Géza** versrészlettel indítom gondolataimat, és idézem fel a Nagy Háború kárpátaljai hőseinek 100 évvel ezelőtt az ezeréves határ védelmében kivívott dicső tetteit, amely a Trianon utáni rendszerváltásokban, különösen a szovjet korszakban feledésbe merült.

Vidékünk múltjára vonatkozóan is találóan állapítja meg **Szabó Dániel** az első világháborúnak emléket állító gyűjteményében, hogy „*az első világháború kétségtelenül meghatározó esemény volt a világ történetében. A „Nagy Háború” (ahogy a kortársak nevezték, nem tudva, hogy egy még nagyobb követi, s attól kezdve majd sorszámozni kell őket) Magyarország legújabb kori történetét is döntően meghatározta*”.¹ A négymegyéni Kárpátalja népének sorsát, így a magyarokét is gyökeresen megváltoztatta, hiszen „Trianon túszaiként” azóta három kisebbségi korszakot váltottak, amely tele van társadalmi és emberi tragédiákkal.

Az elmúlt évtizedekben elhanyagoltuk hőseinket; itt a Kárpátok tövében is cselekednünk kell, hogy a nevesített áldozatok újra velünk éljenek, akik az

¹ *Az első világháború*. Szerkesztette SZABÓ DÁNIEL. Nemzet és emlékezet. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. (lásd: Fülszöveg).

esztelen háború miatt vesztették életüket, és ez Európa szintjén is hatalmas emberáldozatot követelt, számokban kifejezve 9,5 millió katona életét oltotta ki.

„A császárért és a királyéért” az Osztrák–Magyar Monarchia haderejéből 1,5 millió katona és a magyar honvédekből 660 ezer magyar harcos adta életét. Kárpátalján is sok ezren meghozták a lehető legnagyobb áldozatot. Például a dicső emlékü *Máramaros–Ugoicsa megyei 85-ik gyalogezred* (anyanyelv szerinti összetétele: ruszin 35%, román 30%, magyar 25%, német 10%) – vesztesége 8 ezer fő, ebből csak 3127 katona, 84 tiszt neve ismert, 4873-an névtelenül kerültek lengyel, szlovák, galíciai és olasz földön különböző tömegsírokba. A mai Kárpátaljához tartozó 11 járás 160 településének csak 1401 nevesített áldozata vált ismertté.²

1938–1944 között az anyaország kezdeményezését felkarolva Kárpátalján is közel húsz magyarlakta településen állítottak emlékművet a magyar hősöknek (lásd a függelékben). Számos cikk és tanulmány, gyűjtemény, emlékkönyv foglalkozott a vidékünkkel kapcsolatos első világháborús eseményekkel.³

A háborúvesztés után a szovjetizálás áldozata lett több emlékmű és sírkert, erre a sorsra jutott az ungvári első világháborús temető, a beregszászi emlékmű is.

A rendszer rovására írható az is, hogy az első világháborút megjárt harcosok visszaemlékezéseivel senki sem foglalkozott, élményeiket sírba vitték. E sorok írójának még sikerült elbeszélgetnie a leköszönő nemzedék utolsó képviselőivel. Közéjük tartozott a legendás hírű, *Örmesterként* emlegetett, nagydobronyi *Szanyi Pál János* (1898. jan. 15.), aki Nagydobrony legidősebb lakosaként 1992-ben 95. évét töltötte be, és aki sebesülés nélkül végigharcolta az 1915–1918 közötti I. világháborút, majd 1941–1945 között a II. világháborút, túlélte az egy év hét hónapig tartó orosz fogságot, a Szumi melletti hadifogolytáborból szabadult, és 1946 őszén tért haza szülőfalujába. Amikor kollégám, *Tárczy Andor* költő, újságíró rákérdezett, hogyan lehetett mindezt kibírni, elviselni, hogyan lehetett, lehet megmaradni, csak ennyit mondott: „Az ember legyen nyugodt, fiam. Eszét, szívét, kezét meggondolatlanul soha ne kapkodja...”⁴ Még a 80-as évek közepén fedeztem fel az ungvári *Vaskó*

² MÁTYÁS SÁNDOR: *A Máramaros-Ugoicsa megyei 85-ik gyalogezred története 1914-1918*. Eredeti harctéri naplók, hadműveleti intézkedések, parancsok, harcjelentések és okmányok alapján. A szerző kiadása, 1941, Stádium Nyomda és Részvénytársaság nyomása, Budapesten. 626-652, 652-656. old.

³ Lásd: *Kárpátalja általános bibliográfiája*. I. rész. (Magyarul, ruszinul és más nyelveken megjelent bibliográfiai adatok gyűjteménye). Összeállították: LELELKÁCS MIKLÓS és HARAJDA JÁNOS. A Kárpátaljai Tudományos Társaság kiadása, Ungvár, 1944.

⁴ TÁRCZY ANDOR: *Két háborún, csaknem száz éven át. Sorsok, emberek*. In: Kárpátalja, 1992. dec. 3., 10. o.

István egykori szakaszvezető 1920-as évek végén kiadott naplóját,⁵ amelyből részleteket a két világháború közti írók legjobb alkotásait bemutató antológiában közöltem. A rendszerváltás után, 1994-ben sikerült megjelentetnem a beregszászi *Répay Jenő* 1916–1920 között született naplójegyzeteit.⁶ Azóta a levéltár mélyéből előkerült *Lehoczky Tivadar* 1914–1915-ben írt naplója is. Az említett visszaemlékezésekből az emlékkönyvben szemelvényeket közlök.

Csak a rendszerváltást követően lehetett megemlékezni a hősokról, ekkor került újra felavatásra a nagydobronyi katonaszobor a helyi református templom bejárata előtt, amelyet a falu népe a helyi temetőben – a megsemmisítéstől tartva – elásva tudott megvédeni. Több településen a helyi temetőben (Nagypalád, Munkács), templomkertben (Fertősalmás) emelt emlékoszlopok, a templomok falán emelt emléktáblák épségben megmaradtak. Például Császlócon a római katolikus templomkert egyik oszlopába építették be azoknak a falubelieknek az emléktábláját, akik az I. világháborúban estek el.⁷ Azonban az Ungvárhoz csatolt Radváncon az I. világháborús emlékoszlopon csak az egyik márványtáblán olvasható a hősi halottak névsora, a többi tábláról – a szovjet korszakban a hatóság emberei – letörték a hősoket dicsőítő hazafias tartalmú magyar feliratokat. A Szolyvai Emlékpark első világháborús sírkertjében lévő emlékoszlopról is eltüntették a névsorok fölötti feliratokat.

Évtizedeken át elhanyagolt állapotba kerültek a Kárpátok hágóinak közelében (Uzsoki- és a Vereckei-szoros, Toronyai-, Tatár-hágó körzetében, illetve az egykori Galíciában, Lemberg/Lvov, Ivano-Frankovszk, Csernovci megyékben lévő, az egyetemes magyar emlékek közé sorolandó I. világháborús sírkertek, temetők, „amelyek még az első világháború idején, de már békés körülmények közepette születtek. Alkotóik egyszerre akartak az elesetteknek örök nyughelyet kialakítani és az emlékezés színterét megteremteni, a látogatókat pedig kőtáblákra vésett üzenetekkel várták. A biesnai temető kőtáblájára írt kérelem első sora így szól: „Ne koszorúkkal jöjjetek, hanem nyitott érzelemmel.” Félő, hogy ez a kérelem Magyarországon nem sokakhoz jutott el. A távolság, a politika hullámmása kizárt bennünket a messze található, de a mi történelmünk részének tekinthető emlékek ápolásából, a távoli temetők koszorúzásából. Most, száz év múltán éledt fel újra irántuk az érdeklődés, és egyre többen éreznek kész-

⁵ VASKÓ ISTVÁN: *Miért? Halálra ítélték között a vértenger idejében.* Lám Elemér RT. és Könyvnyomdai Műintézete, Uzshorod-Ungvár (év nélkül).

⁶ RÉPAY JENŐ: *Éltre ítélt. Naplójegyzetek 1916-1920.* Intermix Kiadó: Ungvár–Budapest, 1994.

⁷ Az emléktábla szövege: „Az 1914-18. évi / VILÁGHÁBORÚ / ÁLDOZATAINAK / emlékére / állította a Császlóci / Róm. Kat. Egyházközség / Kegyelete: / Világ megváltója, / Kegyes Jézus! / Adj Boldog, örök hazát / azoknak, akik a földi / hazáért haltak meg.”

tetést arra, hogy felkeressük eleink szenvedéseinek színhelyét”⁸ – erre int és hív bennünket **dr. Bedécs Gyula** *A Kárpátok hágóin át Galíciába* című 2014-ben megjelent kiadványában. A szerző felhasználta többek között a Munkácsról származó, már évtizedek óta Lembergben élő **Strömpl András** a Lemberg környéki temetők bemutatásról szóló anyagát is, aki „magyar és történelmet szerető ember lévén a temetők kutatására és megmentésére adta a fejét. (...) Az ő mostoha körülmények között végzett erdőjárásának eredményére az Osztrák Fekete Kereszt (ÖSK) nevű hadisírgondozó szövetség is támaszkodik temető-felújító munkájában. Felfedezésének eredményeként avatnak egymás után első világháborús emlékműveket. S ha talál egy temetőt, akkor a levéltárban folytatja a kutatást arra vonatkozóan, hogy ott hányan nyugsznak, s főleg, hogy közülük mennyi a magyar.”⁹ Munkájáért és küldetése elismeréseként 2016. augusztus 26-án **Áder János**, Magyarország államfője **Strömpl Andrást**, a Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége elnökhelyettesét a nyugat-ukrajnai magyar hadtörténeti helyszínek és hadisírok kutatása mellett az első és második világháborús hadisírok és katonai emlékek rendbehozatala érdekében végzett odaadó tevékenysége elismeréseként *Magyar Arany Érdemkereszt* kitüntetésben részesítette.¹⁰

Vegyes érzelmekkel vettem tudomásul, hogy a több mint 100 évvel ezelőtt kirobbant első világháborúról, az 1914–1918 között folyó galíciai harcokról, az 1914–1916 közötti orosz betörésekről, a Kárpátalja egész lakosságát súlyosan érintő háborús esztendőkről, az ide vezényelt honvéd és népfelkelő gyalogezredek hősi küzdelméről (akik közül több ezren életüket áldozták az ezeréves határ védelmében), dicső tetteikről mélyen hallgat a kárpátaljai ukrán történetírás. Pedig ebben a küzdelemben a magyarok és a galíciai ukránok egy oldalon, az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében küzdöttek az orosz birodalom ellen.

A kárpátaljai történelmi és a honismereti olvasókönyvekből is hiányzik egy olyan fejezet, amely a Trianon előtti időszakról átfogó, elfogulatlan és valóságghű értékelést adna, hiszen a szovjet korszak kárpátaljai történései, nevezetesen **V.I. Ilko** az európai imperialisták által kirobbantott, vidékün-

⁸ *A Kárpátok hágóin át Galíciába. Útikönyv az első világháború magyar emlékeit keresőknek I.* Írta és összeállította: DR. BEDÉCS GYULA: Zrínyi Kiadó, 2014. 13. o. Lásd még: *Az első világháború emlékeztetői Pozsony vármegyétől a Muravidékig.* Összeállította: BEDÉCS GYULA, TRUKÁNÉ KATONA ZSUZSA. Kiadási hely és év nélkül.

⁹ *A Kárpátok hágóin át Galíciába.* i. m.279. old.

¹⁰ Lásd: <http://karpathir.com/2016/08/22/magyar-allami-kitunteteket-adtak-at-a-nemzeti-unnep-alkalmabol-karpataljan/>

ket is érintő „*első világháború éveiről*”¹¹ kimondottan bolsevik, osztályharcos szemszögből hajlandó értekezni, és a helyi ukrán/ruszin lakosok dicsőségét abban domborítja ki, hogy a Kárpátokba betörő orosz csapatokat „felszabadítóként” fogadták, üdvözölték, támogatták, és többen önként csatlakoztak a visszavonuló orosz egységekhez, mert a Habsburg Birodalom számukra is a „népek börtönét” jelentette. Ezzel az állítással szemben a későbbiekben **Tutuskó Ágnes** 2011-ben közölt tanulmányában megállapítja, hogy „*a kárpátaljai rutének nem álltak át az orosz csapatokhoz az 1914–1915-ös orosz betörés idején, noha tudunk esetekről, hogy a helyi lakosok együtt fosztogattak az orosz csapatokkal. A magyar közvélemény a máramarosi skizma-perek óta volt bizalmatlan a ruténekkal szemben. A világháború alatt az országban elterjedt az a téveszme, miszerint a rutén nép szövetekezett a cári Oroszországgal. Tisza István és köre azonban mindvégig a kárpátaljai rutén nép védelmezőjének mutatkozott.*”¹²

A független Ukrajna történészei, köztük a Kijevben letelepedett **Vidnyánszky István** hitelt érdemlően rajzolják meg a nemzetállamok létrejöttét az Osztrák–Magyar Monarchia romjain, és az önrendelkezési elvek tükrében jeleníti meg Kárpátalja állami hovatartozásának – hatalmas vitát kiváltó – kérdéskörét, amelynek legnagyobb nyertese a csehszlovák diplomácia lett, és elemzésében sikeres ténykedésükre helyezi a hangsúlyt, melynek következtében Kárpátalja a Csehszlovák állam kötelékébe került.¹³ Korábban regionális szinten a beregszászi **Csanády György** 2004-ben kiadott történelmi szociográfiájában¹⁴ Beregszász és környéke kilenc évszázados múltját bemutatva az elsők között figyelemre méltó fejezetet szentelt *Szarajevótól Trianonig* címmel annak az időszaknak, amikor az első világháború Magyarország háborús veresége következtében vidékünkön is tragikus, sorsfordító rendszerváltozás ment végbe. A leírtakat a helyi sajtóban megjelent forrásértékű tényanyagokkal dokumentálja.

¹¹ ILKO, V. I.: *Az első világháború évei*. -In: A boldogság felé. Kárpáton túl vázlatos története. Kárpáti Könyvkiadó, Uzshorod, 1975.71-74.old.

¹² TUTUSKÓ ÁGNES: *A kárpátaljai rutén nép reagálása az 1914-1915. évi orosz betörésekre*. In: A tanulmány a VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Nyelv és kultúra a változó régióban, Kolozsvár, 2011. augusztus 22-27.) Kárpátalja: változó paradigmák szekció (szervező: Fedinec Csilla, MTA KI) keretében készült. Tárolt változata: www.prominoritate.hu/folyoiratok/2012/ProMino123-2-01-Tutusko.pdf.

¹³ VIDNYÁNSZKY ISTVÁN: *Nemzetállamok az Osztrák-Magyar Monarchia romjain*. In: Kárpátalja 1919-2009. Történelem, politika, kultúra. Főszerkesztő: FEDINEC CSILLA, VEHEZ MIKOLA. Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010. 30-40.old. Lásd még: Kárpátalja évszámokban 1867-2010. A kiadásért felel: TOKAR MARIANN. (Ukrán-magyar kétnyelvű kiadvány), Uzsgorod, Vidovnicvo Gúzsún „Hoverla”, 2011.

¹⁴ CSANÁDY GYÖRGY: *Sorsfordító évek sodrában*. Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából. PoliPrint, Ungvár-2004.48-77.old.

A rendszerváltás óta megjelent orosz, ukrán nyelvű kiadványok közül fontosnak tartom megemlíteni a Kárpátaljai Orosz Ház Kulturális Egyesületnek az I. világháború 80. évfordulóján lezajlott eseményekkel kapcsolatos, 1995-ben Ungváron kiadott cikkgyűjteményét¹⁵, amely az alábbi helytörténeszek anyagait tartalmazza: **V. Razgulov** (Orosz seregek a Kárpátokban), **I. Latko** (Az Uzsoki-hágón felújított első világháborús emlékműről), **A. Lugovoj** (Az Ung partján az első világháború áldozatai emlékére 1930-ban emelt pravoszláv templom történetéről), **N. Olasin** (*Az I. világháború és Kárpátalja vidéke* c. ismeretterjesztő előadásokról), **Filip Lajos** (Az archív dokumentumok alapján összeállított *I. világháború és Kárpátalja* című kiállításról), **V. Kubcinszkij** (Megemlékezés a helyreállított I. világháborús Uzsoki-hágón lévő magyar-orosz katonáldozatok emlékoszlopánál, 1994. szeptember 11-én Ungváron az Ung-parti pravoszláv templom falán, 1994. október 14-én emléktábla-avatás az 1914-ben elesett orosz katonák tiszteletére). Megjegyzem, hogy az alábbi sorok írója által vezetett MÉKK küldöttsége is részt vett a rendezvénysorozaton, amelynek megvalósítását és a kiadvány megjelentetését is támogatta.

Úttörő munkának számít az ungvári **dr. Fatula Jurij**¹⁶ kezdeményezése, aki **Mátyás Sándor** hadtörténész *A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története 1914–1918* c. monográfiája alapján ukrán nyelven írt emlékkönyvet. Ehhez a gazdag képanyaggal illusztrált kiadáshoz **Vebes Mikola** és **Kobály József** ukrán történész írt előszót, amelyben egybehangzóan állapítják meg, hogy a kárpátaljaiak részvétele az I. világháborúban mindmáig felkutatásra váró terület. Szerintük **Fatula Jurij** doktor és helytörténész érdeme, hogy ismeretterjesztő emlékkönyvét könyv alakban is kiadta.

A fiatal kárpátaljai magyar történészek közül egyre többen végeztek részletes kutatásokat az I. világháború vidékünket érintő kiemelt eseményeivel kapcsolatosan. Például **Kosztjó Gyula** a háború alatti 1914–1915-ös évekre vonatkozó hivatalos propaganda kérdéskörét vizsgálta meg a korabeli „kárpátaljai” magyar sajtóban, és érdekes következtetésekre jutott: *„Vidékünkön (mivel ez a terület háborús övezet volt) az Osztrák–Magyar Monarchia propagandatevékenysége aktív volt 1914-ben. Az ellenség démonizálása, kigúnyolása, a valóság egyes elemeinek mellőzése, a hadi cenzúra mind szerepelt a birodalom vidékünkön kifejtett propagandájában. (...) Az 1915-ös év meghozta a hadi sikereket a*

¹⁵ 80 let sz nacsala pervoj mirovoj (velikoj) vojni i karpatszkij krája (Szbornyik materiálov), Obscsaja redakcija: V. KRIVOSAPKO. Uzsgorod, 1995.

¹⁶ JURIJ FATULA: Poleglih mi tak i nye pohovali. Bojovih sljah 85-ho Maramoroszko-Ugocsanszkoho pihotnoho polka avsztro-ugorszkoi armiji. 1914-19, Uzsgorod, Patent, 2016. 248.o.

*központi hatalmaknak. Ahogyan a Monarchia hadi helyzete változott, úgy változott propagandája is. (...) Megállapítható az a tény, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia megfelelően alkalmazta a propagandát a háború első két évében. Minden esetben a megfelelő módon igazította az elképzeléseibez...*¹⁷

Üdvözlendő az is, hogy az I. világháború kitörésének 100. évfordulóján több nemzetközi emlékkonferencia zajlott le Kárpátalján a magyar szervezetek, intézmények rendezésében. A konferenciasorozat 2014. szeptember 21-én „*Elfeledett hőseink...*” címmel Nagydobronyban vette kezdetét. **Dr. Téglás Gyula** alezredes a Kárpátaljára történt orosz betörésről, vidékünk akkori viszonyairól, és egyes alakulatok hősies magatartását kiemelve beszélt a legfontosabb kárpáti csatákról. **Braun László** történész, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára a „Nagy Háború” hátországra gyakorolt hatásait mutatta be előadásában. **Szakál Imre** történész, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára az első világháború rutén (ruszin) nemzeti mozgalmakra gyakorolt hatásairól, a ruszin értelmiség elképzeléseinek változásairól, a rájuk gyakorolt hatásokról beszélt. **Suslik Ádám** beregszászi PhD-hallgató a munkácsi gyalogezred történetének kutatója, a gyalogezred történetén és hősies helytállásán keresztül bemutatta, hogy az oda besorozott nagyrészt nagydobronyi bakáknak hol és milyen csatákban kellett edződniük, és hogy a hadifogságba kerültek milyen távolra jutottak el. **Badó Margit**, a Nagydobronyi Református Líceum történelemtanára személyes emberi sorokon keresztül mutatta be az I. világháború tragikus következményeit. **Varga Sándor**, a Nagydobronyi Középfiskola történelemtanára a községben kérdőíves kutatást indított az I. világháború emlékeinek felkutatására, amelynek köszönhetően sok információt, fotót és tárgyi emléket sikerült összegyűjtenie, amelyekből sok érdekességet mutatott be a konferencia résztvevőinek.

2014. október 16-án *Az első világháború emlékére* címmel rendeztek tudományos konferenciát¹⁸ a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán (II. RF KMF). Az eseményt a főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke a Kárpátaljai Magyar Protestáns Tudományos Egyesülettel közösen szervezte az első világháború kitörésének századik évfordulója apropóján. Mások mellett előadást tartott **Csatáry György** *Az első világháború forrásainak kutatási lehetőségei a Kárpátaljai Állami Levéltárban* címmel, majd **Braun László**, a II. RF KMF tanára *A Nagy Háború és ami mögötte volt – fe-*

¹⁷ KOSZTYÓ GYULA: *Az Osztrák–Magyar Monarchia propaganda-tevékenysége 1914–1915-ben a korabeli „kárpátaljai” magyar sajtóban.* Kárpátaljai Magyar Könyvek, Intermix Kiadó, 2010. 34–35. old.

¹⁸ Az első világháború emlékére – konferencia és kiállítás a Rákóczi főiskolán. <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/tudomany/az-elso-vilages-emlekere-konferencia-es-kiallitas-a-rakoczi-foiskolan/>

jezetek a hátsország életéből címmel. **Szamborovszkyné Nagy Ibolya**, a II. RF KMF könyvtárigazgatója *Az utókor emlékezete. Az első világháború problématikája az orosz és ukrán történelemdidaktikai irodalomban* című előadását hallgathatták meg a jelenlévők. Zárásként **Suslik Ádám**, a Károlyi Gáspár Református Egyetem PhD-hallgatója tartotta meg előadását. A konferencia záróakkordjaként az *Elfeledett hőseink* című kiállítást, valamint első világháborús tárgyi emlékek és fényképek tárlatát tekinthették meg a résztvevők.

Egyházi vonalon *Az első világháború és a görögkatolikus egyház* címmel szervezett egyháztörténeti konferenciát 2015. november 26-án Beregszászban az Ortutay Elemér Szakkollégium, a GörögKör és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke.¹⁹ Mások mellett **Suslik Ádám** abszolválta PhD-hallgató bementt az egyház és az államhatalom kapcsolatát az első világháború idején. **Braun László** történész az első világháborús orosz betörés lakosságra és görögkatolikus papságra gyakorolt hatásáról értekezett. Egyik dolgozatában²⁰ az oroszok javára kémkedő és hűtlenséggel megvádolt **Nátolya Mihály** dombostelki görögkatolikus pap és családjának ügyét dolgozta fel, amelyről aztán kiderítette, hogy a vád, amelyet egy névtelen feljelentő indított el, alaptalannak bizonyult. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye első világháborút követő útkeresését **Szkoropádszky Péter** görögkatolikus áldozópap ismertette.

Az említettek közül az első világháború vidékünkre gyakorolt hatásáról doktori (PhD) értekezés megírása és sikeres megvédése fűződik **Suslik Ádám**²¹ és **Tutuskó Ágnes**²² nevéhez. Az előbbinél a „*kutatás legfontosabb hozadéka Bereg és Ung vármegye az első világháború első három évében betöltött szerepének a levéltári forrásokra támaszkodó alapos feltárása. A mikrotörténeti megközelítésben vizsgálta régió egyetlen honvéd gyalogezredének, valamint a civil lakosság háborús mindennapjainak elemzése hozzájárulhat az első világhá-*

¹⁹ *Az első világháború és a görögkatolikus egyház – egyháztörténeti konferencia Beregszászban.* <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/tudomany/az-első-világhaboru-es-a-gorogkatolikus-egyhaz-egyhaztorteneti-konferencia-beregszaszban/>

²⁰ BRAUN LÁSZLÓ: *Kárpátalja hétköznapijai az első világháború idején: Egy hatósági eljárás rövid története.* <http://www.hetilap.karpatinfo.net/hetilap/kultura/karpataljai-hetkoznapok-az-első-világhaboru-idejen-egy-hatosagi-eljaras-rovid-tortenete>

²¹ SUSLIK ÁDÁM: *A hadműveleti területek sajátosságai Bereg és Ung vármegye példáján 1914–1916 között.* Doktori (PhD) értekezés. Károlyi Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2016. http://corvina.kre.hu:8080/phd/Suslik_Adam_Javitott_kezirat.pdf

²² TUTUSKÓ ÁGNES: *Az 1914–1915. évi orosz betörések nemzetiségpolitikai vonatkozásai.* Doktori (PhD) értekezés. PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2016. https://btk.ppke.hu/uploads/articles/7429/file/DISSZERTACIO_.pdf

borúval kapcsolatos eddigi ismereteink bővítéséhez.” A Tutuskó-dolgozatban „*kirajzolódó helyzetkép azt mutatja, hogy a magyar állami nemzetpolitika részéről a korszakban nem volt egy komplex koncepció az általunk tárgyalt terület nemzetiségi vonatkozású problémái átfogó kezelésére.*” Többek között levéltári anyagok (Budapest, Beregszász), korabeli lapok (*Bereg, Görög katolikus Szemle, Határszéli Újság, Máramaros, Ung, Ungvári Közlöny, Munkácsi Hírlap*) alapján elemzi a kárpátaljai rutén nép reagálását az 1914–1915. évi orosz betörésekre.

A vidékhez kapcsolható első világháborús eseményeket a helyi sajtó közlései, a háborús naplók, visszaemlékezések, a témához közeli kiadványok, levéltári anyagok, családi iratok alapján mutatom be. Megjelenítem a vidékünkéről bevonult katonákat, hősöket. Részletezem az orosz csapatok előrenyomulását és három ízben történő visszaverését a Kárpátokban.

Bemutatom az életmentést, a segélyakciókat, a sebesülteket ellátó barakk-kórházakat, az *elesett honvédek emlékének megőrkíttését* a „külső hadművelési területen.” Választ adok arra a kérdésre is, hogy a kárpátaljai katonák hogyan harcoltak a keleti és nyugati hadszíntereken, miként estek hadifogságba.

Felvázoltam az összeomlás útját is, amikor katonai és diplomáciai küzdelem folyt Kárpátalja hovatartozásáért. Számadatokat közlök a vidéket is érintő veszteségekről.

Megszólaltatom azokat az írókat, költőket, naplóírókat, névtelen rímfaragókat, akik munkáikban megőrkítették a Kárpátaljával kapcsolatos világháborús eseményeket.

Végezetül közlöm a kárpátaljai születésű, elszármazott, idetelepült hős tisztek, tisztjelöltek, altisztek és a legénység lajstromát, akik példamutató hazafisággal, halált megvető bátorsággal, ezredeik kötelékében különböző frontokon harcoltak az otthonmaradottakért. Az emlékkönyvet az emlékhelyek bemutatása, időrendi áttekintés és a feldolgozott irodalom jegyzéke zárja.

A lehetőségeket számba véve olyan ismeretterjesztő emlékkönyv összeállítására törekedtem, amely a tárgyalt korszak feledésbe merült eseményeit újra felszínre hozza, a meglévő fehér foltokat eltünteti, és megközelítőleg hiteles képet ad a kárpátaljai diákifjúságnak és a felnőtt olvasóknak is.

Köszönettel tartozom mindazoknak, akik megbízható adatokkal, kellő biztatással segítettek az emlékkönyv megírását, megjelentetését.

Szándékomban áll a megjelent emlékkönyv eljuttatása a kárpátaljai tanintézetekbe, könyvtárakba, elektronikus változatát internetre is feltöltnünk, hogy az anyag minél szélesebb körben elérhetővé váljon.

I. FEJEZET

„ÍGY KEZDŐDÖTT...”

1. A „Nagy Háború” eseményei vidékiünk korabeli sajtójában

Ha fellapozzuk a négy megyényi Kárpátalja²³ több mint száz évvel ezelőtt megjelent sajtókiadványait (főleg a *Bereg, Ung, Ungvári Közlöny*, továbbá a *Görög Katolikus Szemle*, *Határszéli Újság*, *Máramaros*, *Munkácsi Hírlap stb.*), akkor megsárgult lapjaikon szembesülünk az első világháború tragikus krónikáival. Naplószerűen végigvezetnek minket a valóban sorsfordító évek egymást követő eseményein.

A Bereg-vidék egyik vezető hírlapja *Ferenc Ferdinánd*²⁴ trónörökös és neje-nek meggyilkolásáról²⁵ terjedelmes vezércikket közölt: „*aljas gyilkosok lelőtték a magyarok jövődő királyát...*” A vezércikkíró megfogalmazása szerint neje pedig

²³ Kárpátalja, 1919–: az I. világháborút követő Párizs környéki békében Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék Magyarországtól való elszakításával az Északkeleti-Kárpátok természetes földrajzi-gazdaságföldrajzi egységéből kimetszett terület.

²⁴ *A világháború okiratai. Összeállította EDUARD BERNSTEIN, V. Belga szürkekönyv.* Népszavakönyvkereskedés kiadása, Budapest, VII. kerület, Erzsébet-körút 35. II. kiadás.év.n.1-55. old.

A világháború okiratai. Összeállította EDUARD BERNSTEIN, VI. A szerb kékkönyv. A szerb kormány diplomáciai levelezése 1914. június 16/29-augusztus 3/16. Népszavakönyvkereskedés kiadása, Budapest, VII. kerület, Erzsébet-körút 35. II. kiadás.év.n. 1-59. old.

A világháború okiratai. Összeállította EDUARD BERNSTEIN, VII. Az olasz zöldkönyv. Diplomáciai okiratok, melyeket Sonnio Külügyminiszter 1915. május hó 20-án az olasz országgyűlés elé terjesztett. Népszavakönyvkereskedés kiadása, Budapest, VII. kerület, Erzsébet-körút 35. II. kiadás.év.n. 1-138. old.

A világháború okiratai. Összeállította EDUARD BERNSTEIN, VIII. Francia sárgakönyv. Diplomáciai okiratok 1914. Népszavakönyvkereskedés kiadása, Budapest, VII. kerület, Erzsébet-körút 35. II. kiadás.1916. 1-157. old.

Ferenc Ferdinánd (1863-1914). Osztrák és magyar trónörökös. *Rudolf* halálát követően, 1896-ban lett a trón várományosa. Markáns, önálló, célratörő politikát folytatott, melynek egyik sarokköve volt a magyar befolyás csökkentése. A dualista Monarchia helyett (a magyar szerepet csökkentendő) trialista államot képzelt el a délszláv területek autonómiájának létrehozásával. Külpolitikájában agresszív, militarista irányvonalat képviselt. 1914. június 28-án egy hadgyakorlaton vett részt Sarajevóban, amikor *Gavrilo Princip* szerb nacionalista diák feleségével együtt meggyilkolta. A merénylet ürügyet szolgáltatott az I. világháborúvá kiszélesedő ellenségeskedések megindításához. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/ff.html>

²⁵ **Gavrilo Princip** diák a nyílt utcán pisztolylövésekkel megölte a trónörökösöt és feleségét. Tettéért a sarajevói bíróság 20 év várfogságra ítélte, tekintve, hogy a merénylet elkövetésének pillanatában még nem töltötte be a 20. évet, azaz a birodalmi törvények szerint nem nagykorú. Őt társát viszont perben halálra ítélik.

„hósként követte őt a halálba is.”²⁶ Ebben a lapszámban egy ismeretlen tollfor-gató verskrónikában „fekete átok”-ként jelenítette meg a „mély gyász”-ként átél-t napok történéseit: „Rudolf, Erzsébet, most meg Ferdinánd.../ Ó mennyi, mennyi gyász szakadt miránk!/ Vajon a végzet duhajkodik itt,/ Vagy valami csúf, fekete átok?”²⁷ Egyébként a szakírók közül sokan **Potiorek**²⁸ osztrák-magyar tábornok számlájára írják, hogy a merényletre sor kerülhetett, mert 1914-ben Szarajevó-ban elmulasztotta a biztonsági intézkedések megtételét.

A vidék lapolvasóihoz is eljutottak a naponta változó politikai fejlemé-nyek. Többek között az is, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia jegyzéket²⁹ intézett a szerb kormányhoz, amely azonban nem járt a várt eredménnyel. Az eredménytelenséget a lap szerkesztője úgy értelmezte, hogy „...Orosz-or-szág nem hagyta cserben dédelgetett kedvencét, hanem segítségére lesz, a háború elkerülhetetlennek látszik.”³⁰ A cikkben közöltekhez fűzhető az a megjegyzés, hogy **Miklós**³¹, minden oroszok cárja, a „balkáni népek hivatalos védelmező-je”, támogatásáról biztosította a szerbeket, ennek tudatában a balkáni ország-ban mozgósítást rendeltek el. Válaszlépésként a bécsi udvar hadügyminiszte-re nyolc hadtest mozgósítását és készenlétbe helyezését indította el.

Kárpátalján is több polgári családi levéltárában fellelhető **I. Ferenc Jó-zsef**³² 1914. július 28-án kiadott, a magyarság számára országvesztést előidé-

²⁶ Bereg, 1914. július 5.

²⁷ Uj.

²⁸ **Potiorek, Oskar** (1853-1933). Osztrák-magyar tábornok. 1911-től Bosznia-Hercegovina tartományfőnöke. A háború elején a 6. hadsereg vezetője, augusztus 21-től pedig a Monarchia balkáni főparancsnoka. E minőségében a róla elnevezett Potiorek-offenzívák során nagy nehezen elfoglalta Belgrádot (december 2.), de a szerb ellentámadás hatására kénytelen volt visszavonulni a határ mögé. Sikertelensége miatt az év végén felmentették, és nyugdíjba küldték. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/potiorek.html>

²⁹ 1914. július 19-én, második közös ülésén az osztrák és a magyar kormány úgy döntött, hogy ultimátumot küld Szerbiának, akit a merénylet első számú felelősenek tartott. Négy nappal később **Giesl** báró, a Monarchia belgrádi követe átnyújtotta a szerb kormánynak az Osztrák-Magyar Monarchia ultimátumát. **Nikola Pasic** szerb miniszterelnök nagyjából elfogadta a Monarchia feltételeit, de abba semmiképpen sem egyezett bele, hogy az osztrák-magyar hatóságok vizsgálják ki és büntessék meg a merénylet elkövetői csoportját.

³⁰ Bereg, 1914. július 26.

³¹ **II. Miklós** (1868-1919). Orosz cár (1894–1917). Különös jellemű, néha irracionális döntéseket hozó uralkodó volt. Békészeretete ellentétes volt az orosz nagyhatalmi törekvésekkel. Országára nézve a legnagyobb csapást az első világháborúba való belépése okozta. *Ferenc Ferdinánd* meggyilkolása után két nappal már mozgósította a hadsereget, és rövidesen megtámadta Kelet-Poroszországot, ahol *Hindenburg* legyőzte seregeit. Ezután fokozatosan felőrlöte katonáinak erejét a hosszú háború, és Miklós nem látta meg a békekötés szükségességét. 1917 forradalmi mozgalmait sem értette meg. 1917-ben lemondott, 1918-ban a bolsevisták családjával együtt meggyilkolták. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/miklos.html>

³² **I. Ferenc Józsefnek** mindjárt uralkodása kezdetén a magyar szabadságharc leverésének nehéz feladatával kellett szembesülnie. Az 1867-es kiegyezés nyomán dualista államszerkezetűvé vált a Monarchia. Ebben az évben magyar királlyá is koronázták. A későbbiek során merően elzárkózott a további engedmények adásától mind a magyarok, mind más népek részére (bár más kérdésekben gyakran engedékenyebnek bizonyult), és külpolitikájában a Balkán felé fordult. Mivel hódítási törekvései ellentétesek voltak Oroszország érdekeivel, előbb Németországgal szövetezett (1879), majd csatlakozott Olaszország is (1882). Ezen hatalmi törekvések és érdekellentétek vezettek fokozatosan a világháború kitöréséhez, melynek indoka a trónörökös, *Ferenc Ferdinánd* meggyilkolása volt. Halála után unokaöccsének fia, *Károly* került a trónra. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/fj.html>

zó, Trianonig ható *Kiáltványa*³³, amelyet a Monarchia népeihez intézett. Vidékünkön magyarul, németül, ruszinul és szlovákul, valamint más nyelveken is leközltek a különböző lapok, a közigazgatási épületeken kiplakátózták, szórólapként terjesztették, a népgyűléseken felolvasták, a falvakban pedig a kisbírók „közhírré téve” kidobolták.

Gondolatban nagyapám és nemzedéke bőrébe bújva, az ő meglátásával próbálok szembesülni azzal a tényállással, amikor a milliók életét majdan kioltó háború elkerülhetetlenségét indokolja a császár, miszerint „*Szerbia visszautasította kormányom mérsékelt és igazságos kívánságait, és megtagadta azon kötelességének teljesítését, amelyek népek és államok békés együttélésének természetes és szükséges alapjai. Fegyvereimmel kell tehát államaim számára a belső nyugalmat és az állandó külső béke nélkülözhetetlen biztosítékát megszerezni. Ebben a komoly órában tudatában vagyok elhatározásom teljes horderejének s a Mindenható előtti felelősségemnek. Mindent megfontoltam és meggondoltam. Nyugodt lelkiismerettel lépek a kötelesség útjára.*”³⁴ Ekkor hangzik el sokat idézett és szállóigévé vált ígérete: „*Mire a levelek lehullnak, a katonák otthon lesznek...*”

A korabeli, vidékünkön keletkezett naplók, feljegyzések bizonyítják, hogy a háború kitörésének hírért többek között az Északkeleti-Kárpátokban, így Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ung vármegye területén a különböző nemzeti-szerű lakosok egyes érzellemmel fogadták.

Mi, a nagyapák unokái és dédunokái értjük is, meg nem is, hogy a gyilkos háború kitörésének birodalmi szintű bejelentését miért fogadták olyan sokan kitörő örömmel. A „*császár- és királyhú elvakult*” patrioták országos népünnepély keretében (a fővárosban, megyeközpontokban, nagyobb és kisebb városokban háborút éltető tüntetések, Rákóczi-indulóra masírozó patrioták, kalapdobáló felvonulások, urak és hölgyek pántlikás, kendőlobogtató éljenzései stb.) határtalan lelkesedéssel, nagyfokú érzelmi töltettel fejezték ki örömeiket és feltétel nélküli támogatásukat, mert fanatikusan hittek császáruknak, hogy csakis a háború árán lehet a békét Európa államaiban elérni, megteremtteni és biztosítani. Akkor még csak kevesen sejtették, hogy „*Magyarország történelmének legtragikusabb korszakához érkezett.*” Akik az ország vesztébe való kényszerítését megéreztek, hideg fejfel, józan ésszel hangot adtak nemtetszésüknek, azokat a háborús párt tagjai leszólták, kitámadták,

³³ A belgrádi osztrák-magyar követ 1914. július 28-án, tehát egy hónappal a politikai gyilkosság után, átadta Bécs hadüzenetét Belgrádnak.

³⁴ Bereg, 1914. július 28.

lehazaárulózták, kémkedéssel vádolták, a parlamentben is leszavazták stb. Ezek közé tartozott *gróf Tisza István*³⁵ is, aki a nemzet lelkiismeretét magában hordozva tiltakozott a háborúviselés ellen, „*megálljt*” kiáltó szavát a birodalmi propagandagépezet kegyetlenül elsodorta, és az uralkodó elit többség akaratának vetette alá magát.

2. *Háborús szolgálatra bevonult katonáink*

A háborús helyzetre való tekintettel az országban, így vidékünkön is általános mozgósítást rendeltek el, és az önként jelentkezők száma – főleg a hazafias szellemű fiatal értelmiségiek körében – növekedett.

A népszerűtlen intézkedéseknek nem sokan örültek, hiszen még a kivándorlást is megszüntették. Például visszahívták Fiuméből az Amerikába kivándorolni szándékozók is, akiknek már megvolt a hajójegyük. Ennek az intézkedésnek a legnagyobb kárvallottjai pedig a kárpátaljai ruszinok és magyarok voltak. Elégedetlenség ütötte fel a fejét a népfölkelők között is, hiszen nem engedték haza őket a frontról a sürgős mezőgazdasági munkálatok elvégzésére.

A hadseregnek egyre több katonára volt szüksége, bevonultatták az 1876–1881-ben született férfiakat.

1915 tavaszától a honvédelmi minisztérium elrendelte a 38-42 éves népfölkelésre kötelezett férfiak összeírását. Felmentésre csak a pénzügyőrségnél, a határrendőrségnél, a vasútnál, a posta- és távíróintézeteknél dolgozók tartottak igényt. Ugyanakkor a tavaszi munkák elvégzésére 14 napos szabadságra engedték a frontra harcoló katonákat, akik a civil életben gazdálkodással foglalkoztak.

A haderő kiegészítése szükségessé tette a 19 éves diákok bevonultatását. A katonai szolgálatra alkalmasnak minősített diákok *hadiérettségét* tehettek. Egyre fiatalabb korosztályok kerültek sorozás alá. A hadba vonult középiskolai tanulók magánvizsgát tehettek, a gimnáziumok 8. osztályos diákjai pedig bevonulásuk előtt vizsga nélkül érettségi bizonyítványt kaptak. Például a Beregszászi Magyar Gimnázium tanulói közül többen bevonultak katonának, és – mint feljegyezték – „*Ezek ún. hadi érettségét tettek. A háború nagy*

³⁵ **Tisza István** (1861–1918). Politikus, miniszterelnök. 1886-tól a Szabadelvű Párt színeiben képviselő. 1913-tól újra miniszterelnök. Ellenezte a háborút, de annak kitörése után minden erőforrást mozgósított, és feltétlen hűséggel viseltetett a németek iránt. Elvetette *IV. Károly* reformjavaslatait, és ez az ellentét, valamint a belső elégedetlenség vezetett 1917-es lemondásához. Az öszirózsás forradalom idején egyenruhába öltözött ismeretlen egyének meggyilkolták: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/tisza.html>

gyászt is hozott az iskolára. 1917-ben hősi halált halt a harctéren **Erő Mátyás**, az intézet egyik közkedvelt, kiváló fiatal tanára, majd több bevonult tanítványa is.³⁶ Hasonló helyzet alakult ki a vidék többi tanintézményében is, így szükségszerű „hadiérettségivel” – tanáraikkal együtt – kerültek a frontra az ungvári és más iskolák diákjai is. Többségüknek a további sorsa ismeretlen, eltűntek a háború forгатagában, vagy hadifogságba kerültek.

A Beregszászi Magyar Gimnázium történetét összefoglaló kiadványból tudjuk, hogy a hős katonatanárok sorába tartozott **Hensch Béla** (Beregszászi Gimnázium) magyar, német és latin szakos tanár, aki az I. világháború alatt végig katonai szolgálatot teljesített. **Nyisztor János** tornatanár a háború végéig harcolt, majd hadifogságban volt. **Szútor Zoltán** magyar-latin tanár, **Dr. Török Béla** latin- és magyartanár, **Zapf László** magyar-, latin- és némettanár (a későbbiekben irodalomtörténész) 1914 és 1917 között katonai szolgálatot teljesített. A középiskolai tanulmányait 1917-ben befejező **Pálóczy Horváth Lajos** majdani közgazdász író³⁷ például huszárként harcolt az első világháborúban. A mezőkaszonyi születésű **Almássy Ernő** későbbi gyógyszerész is a beregszászi gimnáziumban tanult, és 1917-ben csaknem az egész VII. osztályt (az A osztályban 55-en tanultak) behívták katonai szolgálatra, 1919-ben társaival együtt hadiérettségit tett, és a háború befejeztével Budapesten folytatta tanulmányait.³⁸

³⁶ A beregszászi magyar gimnázium története 1864-1989. Szerkesztette: BENDA ISTVÁN, DR. OROSZ LÁSZLÓ. Magyarágkutató Intézet, Budapest, 1990. 14. o.

³⁷ **Pálóczy Horváth Lajos** Beregszászban született, 1917-ben itt érettségizett, az első világháború után visszatért a frontról Beregszászba, mint több nyelvet beszélő személyt őt bízták meg a várost megszálló csehszlovák katonaság parancsnokságával folytatandó tárgyalással. Mélységesen megdöbbenette Kárpátalja csehszlovák megszállása, rövidesen el is hagyta városunkat.

A második világháború éveiben a Magyar Távirati Irodánál dolgozott, magyarra fordította a külföldi rádióadások anyagait, eljuttatta azokat ifj. Horthy Miklós „kiugrási irodájához”, a nyilas uralom idején menekülteket rejtgetett, többek között Veres Péter író. Ennek ellenére a Rákosi-rendszer 1951-ben halálra ítélte, ítéletét később 12 évi börtönre változtatták. A börtönben kezdte írni Beregszászról szóló önéletrajzi regény-trilógiáját, melyet azonban 1976-ban bekövetkezett halála miatt nem tudott befejezni.

Az *Alompákász* és a *Két világ határán* című önéletrajzi regényeiben mindenkinél hitelesebben ábrázolta Beregszász társadalmi életét a XX. század kezdetétől a trianoni békeszerződésig. Más íróktól (Illés Bélától, Ilku Páltól, Czabán Samutól) eltérően nem a baloldali érzelmű munkásság, hanem a dszentrik világot, Beregszász úri társadalmának hétköznapjait, ünnepeit, társasági életét, politikai nézeteit ábrázolta lebilincselően és hitelesen. Beregszászon 1999. február 5-én emléktáblát avattak tiszteletére a járási rendőrkapitányság épületén.

A fekete márványtáblától jobbra Pálóczy-Horváth Lajos domborműve található, az emléktáblán a következő kétnyelvű (ukrán-magyar) szöveg olvasható: *Pálóczy-Horváth Lajos / Beregszász, 1899. február 5. – / Budapest, 1976. március 1. / „Természetes és helyes, hogy szülő- / városunkat a világ közepének tartjuk” / Pálóczy-Horváth Lajos / Egykor ezen a helyen állt / Pálóczy-Horváth Lajos / Neves író, újságíró, műfordító / Szülőháza / Állíttatta a járási / Rendőrkapitányság / 1999*

³⁸ A beregszászi magyar gimnázium története 1864-1989. Szerkesztette: BENDA ISTVÁN, DR. OROSZ LÁSZLÓ. Magyarágkutató Intézet, Budapest, 1990. 227. p.

Báró Hazai Samu³⁹ honvédelmi miniszter 1915. május 9-én közölte, hogy a 18 éves és 43-50 év közötti népfölkelőket legkorábban augusztus 15-ig fogják besorozni és legfeljebb novemberben kerülnek a frontra. „*Ez a tény remélhetőleg meg fogja nyugtatni a közvéleményt*” – írta az *Ung* szemléirója a rendelkezést kommentálva.⁴⁰

A békepártiak egyik szószólója volt **Mácza János**⁴¹, aki az *Ungvári Közlöny* 1914–1915 közti számaiban publikált cikkeiben (*Egyszer volt...*, *Kusza gondolatok*, *Drága jó Barátaim* stb.) a háború áldozataihoz szólva elsiratja barátait. Írásaiban őszintén szólt az olvasóihoz. Egyben tolmácsolta Ungvár népszerű *Korona* kávéházában tanyázó fiatalok egy csoportjának ebbéli véleményét is, akiknek a frontra kigyózó sorait egyre jobban ritkítja a háború halált osztó démona. Többek között nyílt búcsúlevelet fogalmazott *Drága jó Barátaimnak* címezve, akik „*ott feküsznek valahol, idegen tájak idegen földjén, kedves hős Barátaim, a kiknek piciny hegyes golyó szakította szét az életét, vagy egy snapnellnek örült szilánkjá vágott bele idegeitekbe, (...) isten veletek.*

Ősz van, drága jó Barátaim és Testvéreim, ősz van és meleg véretek pirosra festette a halál szimbólumát, a lebulló sárga faleveleket. Ősz van: hangtalanság, fájdalom és elcsukló sírások vibrálnak a levegőben. Ősz van és Ti már elmentetek az ősszel, a virulással, elmentetek, kedves jó Barátaim, tudom: kissé fájó szívvel is könnyezett a lelketek, mikor ránk gondoltatok: az otthonra. Sápadt arcú, reszkető szívű drága anyátokra, naiv lelkű tudatlan gyermekeitekre. És a Nőre, az aggódó Asszonyra, akit annyira imádtatok... És mégis... mégis mentetek. Tudtátok: ez most az első, a kötelesség: minden erény, minden nyugalom, béke, öröm, melynek védelméért keltetek harcra, töletek várja újjáébredését...

Kedves jó Barátaim, akik az Életből, az örök harcból az örök béke hónapja költöztetek, hogy szentté legyetek a hősi halálban, hálás, fájdalmas szívvel gondolok rátok, a jövőm, a mi jövőnk védelmezőire, s most ősszel, mikor a jövő ta-

³⁹ Hazai Samu (1851-1942), (*Eredetileg Kohn Sámuel*). Tábornok, honvédelmi miniszter. 1910-től 1917 februárjáig honvédelmi miniszter. E minőségében jelentős reformokat vezetett be a honvédségben, és gyakorlatilag újjászervezte azt. 1912-ben bárói rangra emelték. 1917-től a közös hadsereg utánpótlási ügyeiért volt felelős. A háború után bankok és nagyvállalatok igazgatóságában dolgozott. Jelentős elméleti munkákat írt a hadművészetről, és lefordította magyarra többek között Clausewitz: A háborúról c. munkáját. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/hazai.html>

⁴⁰ Ung, 1915. május 9.

⁴¹ **Mácza János**, az ismert esztéta, 1893. augusztus 4-én született Alsóhrábócon (Felső-Zemplén megye), a gimnáziumot Munkácson végezte, gyógyszerésznek készült, de már 1913-tól különféle témájú cikkeket írt az *Ungvári Közlönybe* 1912-1915 között, miközben az ungvári gyógyszerertárban dolgozott, majd Budapestre került, ahol Kasasák Lajos köréhez csatlakozott, de még az ungvári Korona szállóban vetette papírra az első tudományos igényű megírt tanulmányát, mely ungvári megjelenése után (ebből részleteket, jegyzeteket jelentetett meg az *Ungvári Közlönyben*) nevét az országban egyszerre ismertté teszi: *A modern magyar dráma*. Írta MÁCZA JÁNOS. Tanulmányok, jegyzetek. Ungmezei Könyvnyomda nyomása, 1916.

vaszának virágait ápolgatjuk magunkban, lehajtom fejem nagy emlékek előtt és ... csöndesen, halkán könnyezik a lelkem...

*... Drága jó Barátaim: Isten veletek... (MJ).*⁴²

Lehoczky Tivadar ezekben az években idős és bölcs emberként, figyelembe véve a nemzetközi katonai-politikai helyzetet, a háború kimenetelét bizonytalannak tartotta: „*Hej, de sok vér fog még kifolyni az északi tereken, míg Isten tudja, mikor és hogy fog e csak most megindult hadjárat befejeződni.*”⁴³

1916. február 28-án bevonultak az 1870, 1871 és 1872-ben született állampolgárok, márciusban pedig az 1865, 1866 és 1867-es születésűek. Ugyanabban az esztendőben a honvédelmi minisztérium rendeletet adott ki arról, hogy az 1899–1900-as korosztály népfőlkelői, akiket az eddigi szemléken alkalmatlanoknak találtak katonai szolgálatra, valamint a hadköteles koron túliai a hadseregbe önként beléphetnek.

1917-ben a háború negyedik évébe lépett, egyre fogytak az Osztrák–Magyar Monarchia emberi és anyagi tartalékai, erről cikkeztek a helyi lapok is: „*A kidült hősök helyére újak jönnek, az annyiszor megénekelte népfőlkelőket felváltják a 18 évesek, hamvas arcú gyermekek, akik az öregeknél is nagyobb hősöknek bizonyulnak.*”⁴⁴ Új korosztályokat hívtak be a hadseregbe, április 16-án bevonultak mindazok az 1870 és 1891 között született népfőlkélok, akiket a korábbi szemléken katonai szolgáltra alkalmatlannak találtak. Behívták azokat az 1879–1897-es születésű népfőlkelőket is, akiket addig fegyveres szolgáltra alkalmatlanoknak minősítettek. Irodákban, műhelyekben, kórházakban helyezték el őket. A behívottak pótlására mindenhol női munkaerőt alkalmaztak.

1918 tavaszán a kormány bejelentette, hogy a hadseregnek 30 ezer női segéderőre van szüksége. A sorozás alá eső nőket négy kategóriába osztották, attól függően hol nyernek majd alkalmazást. Az alsó korhatárt 16 évben szabták meg, a segédszolgálatra bevonuló nőknek 60-200 koronás fizetést ígértek. Azonban a rendelet maradéktalan megvalósítására már nem került sor.

A kárpátaljai kiegészítésű (kb. 30 ezer főre tehető a mozgósítottak száma) *cs. és kir. közös és honvéd gyalogezredek* (ungvári 67. gye, munkácsi 11. hgye, máramaroszigeti 85. gye) a keleti és nyugati hadszíntereken vetették be, azonban sokan a román, szerb, olasz frontot is élve megúszták. A legénységi állományt többségében magyarok alkották (kb. 55% magyar, 30% ruszin,

⁴² Ungvári Közlöny, 1915. március 29.

⁴³ LEHOCZKY TIVADAR: Világháborúnk. I-II. rész. Szerkesztette: CSATÁRY GYÖRGY–MOLNÁR FERENC–ORBÁN MELINDA. „RIK U” Kiadó, Beregszász, Ungvár, 1916.

⁴⁴ Ungvári Közlöny, 1917. március 13.

5% zsidó és sváb-német, 10% más nemzetiség [román, szlovák, lengyel, cigány stb.]). Többsége a kassai gyaloghadosztály alárendeltségében indult a harctérre. A cs. és kir. hadsereg vezényleti nyelve német volt, a honvédség vezényleti nyelve magyar.

A harctéri veszteségeket átlag havonta ezredeként (egy ezred 3-4 zászlóaljból, egy zászlóalj négy századból állott, az ezred elérte a 4600 főt is) egy otthonról érkező menetzászlóalj pótolta (1000 fő). A magyar királyi népfelkeléshez azok a hadköteles férfiak tartoztak 42 éves korig, akik vagy nem voltak korábban katonák (és így nem is voltak kiképezve), vagy már letöltötték a 12 éves kötelező katonai szolgálatukat (ami a fegyvernemek többségénél 2 év tényleges és tíz év tartalékos szolgálatból állt). A nyugállományú tisztek 60 éves korig tartoztak a népfelkeléshez. A népfelkelő gyalogezerdek egy részét később felosztották, állományukat az ugyanolyan számú gyalogezerdekbe osztották. Az otthon maradt pótzászlóaljaikat az azonos számú gyalogezred pótzászlóaljaiba helyezték át.

A hősök mellékelt lajstromából az is kiolvasható, hogy egyesek más-más *huszárezred* (37 tiszt, 874 fő legénység, 874 ló) soraiban huszárként a kassai m. kir. 24. honvéd lovasdandár kötelékében harcoltak.

Ezen kívül, mint tüzéretet a cs. és m. kir. honvéd táborigyűlés ezredhez is beosztottak kárpátaljai honvédeket.

Táborigyűléseink római katolikus (*Pirsalszky Ferenc* /Huszt/), református (*Bukó Lajos* /Nevetlenfalú/, *Kiss István* /Tiszaújfaló/), görögkatolikus (*Jeles Kornél* /Tiszasásvár/, *Konratovics Irén Ernő* /Ungvár/, *Mondy Miklós* /Beregszász/), izraelita és más papok voltak, akik a lelket tartották a bakákban. A különböző felekezetű lelkészek táborigyűléseket tartottak a fronton, a front mögötti kötőhelyeken tartózkodtak, és saját híveiknek végeztek szertartásokat, vagy segédkeztek a betegek ellátásában, a haldoklóknak feladták az utolsó kenetet, eltemették a holtakat.

A *sebesültek* kezelésével a civil életből – a vidékünkéről – behívott *katonaeorvosok, gyógyszerészek, ápolók* (*Balasa István* /Técső/, *dr. Friedmann Sándor* /Ungvár/, *Frindt Béla* /Ilosva/, *dr. Handler Imre, dr. Sternberg Gyula* /Nagyberezna/, *dr. Havas Leó, Sándor László, dr. Zinger Dezső* /Munkács/, *dr. Havas Mór, Karczub Szilárd Béla, Lendvai Aladár, dr. Reinicz László, dr. Szőke Andor, dr. Vértes Sándor* /Ungvár/, *dr. Klein Albert* /Huszt/) és mások foglalkoztak. Például a munkácsi, ungvári és a máramarosszigeti gyalogezerdek esetében is mindegyik ezrednek volt hat orvosa és hat gyógyszerész és *sebesültvivő osztaga*, századonként két-két fő *szanitéce*,

akiket szanitéciskolákban képeztek ki. Minden hadilétszámra emelt gyalogszázadban négy fő *sebesültszállító járőr* alakult. A szakorvosok feljegyzései szerint a legtöbb sebesülést támadás alatt géppuskák és kézfegyverek okozták, állásharcban a tüzéség repeszei okoztak kárt a bakákban.

Néhányan a *cs. és kir. Légjáró Csapatoknál* a vadász- és bombázó századoknál felderítőként, képzett pilótaként szolgáltak, és 1915-től az olasz, 1916-tól az orosz fronton fejtették ki élénk légi tevékenységet.

A hadszíntéren a *harcban elesett katonákat ún. dögészek temették el*. Általában egy-egy gyalogsági roham után rögtönzött sírokba temették az elesettek tömegeit. Ilyenkor hagyta a két fél, hogy saját halottjaikat eltemessék. A frontvonalak mögött temetőket létesítettek, amelyek az állóháborúk alatt kegyeleti helyekké váltak a katonák számára.

Szót kell ejtenünk a császári és királyi haditengerészeiről is, amelynek kötelékében többen matrózként a háború alatt szolgáltak, és a Birodalom adriai partvidékének védelmét látták el. Például **Botos Bálint** (1892) Visken gyári munkás, tartalékos tizedes, mint haditengerész számos ütközetben vett részt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k. Ott volt társaival az *SMS Szent István* és az *SMS Novarra* csatahajón is. **Horthy Miklós** ellentengernagy parancsnoksága alatt harcoltak többek között a harmadik otrantói csatában, amelyre 1917. május 15-én került sor. Majd a *SMS Szent István* hajó 1918. június 10-én elsüllyedt egy olasz torpedótámadás következtében az Adriai-tengeren.

3. Életmentés, segélyakciók a „külső hadműveleti területen”

A vidék lapjainak szociálisan érzékeny szerkesztői fokozatosan szembesültek azzal a ténnyel, hogy a kezdetben eufórikus hangulatban éljenzett és emberileg is támogatott háború mérhetetlen szenvedéseket zúdított a családokra, a közösségre, az egész országra, illetve Európára.⁴⁵ Például Beregszászban az elsők között kezdeményezték a hadirokkantak csoportjának megsegítésére induló gyűjtést.

Az izraelita hitközség népkonyhát nyitott a nagy zsinagóga előcsarnokában, a hadiárvának, nincsteleneknek ingyen ebédet osztott.

A beregszászi vasútállomáson a sebesülteket szállító vonatok is megálltak egy rövid időre, és meleg étellel, ivóvízzel kínálták a sebesült hősöket. Ebben

⁴⁵ Bereg, 1914. augusztus 16.

az akcióban **Fodor András** állomásfőnök és családja jeleskedett. Rajta kívül sok beregszászi ajánlotta fel segítségét a sebesült katonáknak.

Az első tudósítások a sebesültek ellátásáról szeptember első felében jelentek meg. Többek között önkéntes ápolónőket toboroztak, gyűjtést rendeztek a hadikórházak számára.⁴⁶ Bereg vármegyében is gyűjtéseket rendeztek a bevonult katonák, népfölkelők családtagjainak segélyezésére. Csupán rugalmassági célból **Buttykay Ferenc** főispán javaslatára a Vöröskereszt beregszászi szervezetét is átalakították. A háború első hónapjában 1786 korona jött össze erre a célra.⁴⁷

A helyi Vöröskereszt Egylet a városban szükségkórházat nyitott, és közleményben kérte a lakosságot, hogy a fehérmű, ágybeli ajándékokon kívül pénzbélelileg is támogassák a beregszászi fiókot.⁴⁸ Az adományozók közül említésre méltó **György István** borbélymester példája, aki hetente fél napon át ingyen nyírta és beretválta a sebesülteket. Az első háborús karácsonyi akcióban is sokan vettek részt, december 24-én további kisegítő kórházat létesített a Beregmegyei Központi Takarékpénztár. Az itt gyógykezelésben részesült sebesülteknek az első karácsonyi *Augusztá-csomagokat*⁴⁹ **Buttykay Ferencné**, Bereg vármegye főispánja feleségének irányításával a Beregszászi Főgimnázium diákjai több mint 175 korona értékben gyűjtötték össze, amelyeket **Benda Kálmánné**, a Vöröskereszt beregszászi szervezetének elnöke nyújtott át.⁵⁰ A téli háború borzalmai közepette harcoló honvédek igényeit figyelembe véve, a Hadsegélyező Hivatal részére meleg holmit és pénzt gyűjtöttek, az összegyűlt adományokról és az adományozókról hosszú listákat közöltek a helyi lapok.

Ung-vidéken **Árky Ákos** honvéd alezredes **dr. Korláth Endre** városi tanácsossal együtt mozgalmat indított a hadbavonultak családtagjainak megsegítésére. Néhány nap alatt 5000 korona gyűlt össze.⁵¹ Adománygyűjtő program indult a nagyobb településeken a gyógyuló sebesültek megsegítése érdekében is, melyet **Ferenc Salvator** főherceg, a Magyar Vöröskereszt Egylet védnök-helyettese hirdetett meg, aki ezúttal is az ország áldozatkészségére számított.⁵²

⁴⁶ Bereg, 1914. szeptember 6.

⁴⁷ Bereg, 1914. augusztus 9-16.

⁴⁸ Bereg, 1914. szeptember 13.

⁴⁹ Az akciót az Augusztá Gyorssegély Egyesület patronálta, róla nevezték el az adományokat Augusztá-csomagoknak, értékük egyenként 3 korona volt.

⁵⁰ Bereg, 1914. december 24.

⁵¹ Ung, 1915. január 17.

⁵² Ung, 1915. július 4.

1915 decemberében a Magyar Vöröskereszt arra szólította fel a lakosságot, hogy adakozzon a katonák karácsonyára, pénzbeli adományokon kívül dohányt, kalácsot, süteményt, italt, meleg ruhát is elfogadtak. Vidékünkön is divatba jött az újévi *üdvözetek megváltása* is.

A lapok kiemelt vezércikkekben folyamatosan adakozásra szólították fel olvasóikat azok részére – nevezetesen az *Ung* meglátása szerint –, akik a „*lövészárkokban meghúzódva élnek, áznak, fáznak, fagyoskodnak, nélkülöznek, szenvednek és fáradnak, sőt, ami ennél is több, testi épségüket, életüket léptenyomon veszedelemnek téve ki... Nincs is természetesebb, mint hogy nekik kedveskedni óhajtunk holmi kis ajándékokkal, hogy ezek útján kifejezésre legyen juttatva az a gyöngédség és figyelem, az elismerés és együttérzés, a hála és a nagyrabecsülés, melyet ők annyira megérdemelnek tőlünk.*”⁵³

A munkácsi jótéteményekről **Lehoczky Tivadar** naplójában a következőket írta: „*Városunkban a segélyező bizottságok megkezdték működésüket. Előkelő hölgyek páronként gyűjtenek pénzadományokat házról házra járva. A bevonult katonák szegény családtagjai s a nyomorba jutott és segélyre szorulóknak javára külön két-két vállalkozó úr házról házra vitt gyűjtő perselyekbe még gyengésen áldoztak, összesen 986 koronát 78 fillért, minek okát sokan abban látják, hogy a leggazdagabb helyről kezdetben aránylag kevés lőn adva. Volt oly kegyes szívű adakozó is, ki egy kosár hullott almát küldött be, s ezt a helyi lap pótlólag közölte. Különben a gyűjtés még folyamatban van. (aug. 16.) A segítő bizottság megnyitotta a nyilvános konyhát is s ahhoz szóló utalványokat osztogat a rászorultaknak, kik némi pénzsegélyben is részesülnek.*”⁵⁴

A háborús évek idején a segélyezésnek ezen formái állandósultak, különösképpen az egyházi ünnepek alkalmával gyűjtötték be a legtöbb pénzt és holmit.

Schönborn grófné például mozgalmat indított a harctéren küzdő katonák megsegítésére, a gyűjtés eredményeként rövidesen több vagon holmi indult útnak a frontra. A városokban társzekerekkel szállították az összegyűjtött ajándékokat a vasútállomásra. Sok cigaretta, szivar, tábori levelezőlap, ceruza, zsebkés, ital, ruhanemű, élelmiszer gyűlt össze. Bereg megye legnagyobb birtokosa több ezer segélycsomag elkészítéséhez és kiszállításához járult hozzá, amelyet Munkács városával együtt küldtek a frontra.

A helyi lapok leközlötték **Herczeg Ferenc** író felhívását, melyben könyvet, olvasnivalót kért a harcoló katonák számára. Az adományokat a Buda-

⁵³ Ung, 1916. január 9.

⁵⁴ Lehoczky Tivadar: Világháborúnk. I-II. rész. i. m.

pesti Szeretetadomány Osztály címére kérte elküldeni. Kárpátaljáról is rengeteg könyv, képes újság gyűlt össze a neves író felhívása nyomán.

1917 októberében több jótékony egyesület ismételten elhatározta, hogy téli ruhával, cipővel látja el a szegény sorsú gyerekeket, gyűjtést szerveztek ennek érdekében. A Magyar Vöröskereszt Egylet is újabb anyagi áldozatokra szólította fel az embereket, főleg élelmiszert gyűjtöttek, de elfogadtak pénzadományokat is.

4. Lakosságot érintő hatósági intézkedések

Akadályokba ütközött a lakosság élelmiszercikkkel való ellátása, például a hatósági mézártszékben a megszokott sertés és marhahús helyett lóhúst mértek, amelynek meggyőző tisztaságára és magas tápértékére a helyi lapok is felhívták az emberek figyelmét. Egy kg lóhús 70-80 fillérbe került. Az *Ung* a következő helyzetképet adta: „*Kenyér, liszt nélkül vagyunk, piros pünkösöd ünnepeén az árpa és a kukoricaliszt megsavanyodott anyagából készült gyártmány keserű sütetje jut nekünk osztályrészül.*”⁵⁵

Maximalizálták az élelmiszerárakat, a 20 ezer koronát meghaladó évi jövedelmekre *hadiadó*t vetettek ki.

A hatóságok egyre szigorúbb rendszabályok bevezetésére kényszerültek. 1916. január 10-től Kárpátalján is bevezették a kenyér- és lisztjegyeket. A szigorítás szerint a kávézóknak és vendéglőkben jegy nélkül nem szolgáltak fel kenyeret. Ráadásul hétfőn és pénteken tilos volt a vendéglőkben olyan ételt készíteni és felszolgálni, amelyek előállításához zsír vagy olaj volt szükséges. Az előírás szerint napi 240 gramm lisztet lehetett fogyasztani, a nehéz testi munkát végzőknek 300 grammot. Akiknek lisztkészlete volt, az köteles volt a hatóságok által meghatározott maximális áron felajánlani azt. Februártól nem öröltek nullás lisztet Kárpátalján.

1917 júniusa után az új kormány új őrlési rendet vezetett be, nullás lisztet legfeljebb 20% erejéig lehetett öröltetni. Üzemanyaghiány miatt sok helyen leálltak a cséplőgépek és malmok.

A települések lakóit a hatalom emberei a sajtón keresztül takarékoságra intették, illetve furcsa tanácsokkal látták el, győzték meg. Például „*Termeljünk cikóriát!*” – írta az Ung-vidéki vezető lap –, mert a „*cikóriából főzött kávé*

⁵⁵ Ung, 1915. május 23.

*semmivel sem rosszabb a babkávéből készítetttnél, izgató anyagok hatása nélkül fontos tápanyagok jutnak a szervezetbe.*⁵⁶

A takarékoság jegyében egyre szegényesebb lett a választék az üzletekben, a polcokon. Szénhiány miatt becsukták a színházakat. Gyakorivá váltak az áramszünetek. Egyre szerényebb körülmények között tartották meg a nemzeti és a vallási ünnepeket. Általában ezekre az ünnepségekre (Arany János születésének 100. évfordulójára való emlékezés, március 15. stb.) az iskolákban került sor.⁵⁷

A vidéki lapok cikkeiből az is kiolvasható, hogy egyre nőtt a felháborodás a háborún meggazdagodni igyekvő *hadiszállítók gazzettei* láttán. Éles hangvételű vezércikkekben ostromozták az *üzérkedőket*, az *árdrágítókat*, és követelték megbüntetésüket, akik az élelmiszerárakat mesterségesen felfröfolták stb. Az általuk elkövetett és a fejükre olvasott bűnlajstrommal az *Ung* is foglalkozott: „*A silány ruhát szállítók, a papírbakancs készítőik, a romlott kenyeret sütők, a katonai szállításnál óriási csalásokat elkövetők mellett megteremték az élelmiszeruzsorások, az élelmiszerhamisítók ezrei, akik elvetemültségükben nemcsak pénzüktől fosztották és fosztják meg a rájuk utaltakat, de még az emberi élet, az emberiség egészsége ellen is merényletet követtek és követnek el...*”⁵⁸ A lapok arról is tudósítottak, hogy a hatóságok visszaéléseket fedeztek fel a katonai szállításoknál.

A magyar kormány vidékünkön is *hadikölcsön-kötvényeket* (50, 100, 1000 és 10 000-es címletekben 6%-os kamattal) bocsátott ki.⁵⁹ A Kötvényeket Beregszászban, Ungváron, Munkácson stb. a helyi Központi Takarékpénztárban lehetett jegyezni. Például 1915 őszén már a III., 1917. május 13-án a VI., november 4-én a VII. hadikölcsön-kötvényt bocsátották ki, hazafias kötelességnek tartották jegyzését. 1914–1918 között többször került sor ilyen kötvények kibocsátására.⁶⁰ A kor embere a helyi lapokból is tájékozódhatott, hogy egyre többre került a háború. Az *Ung* c. lap szerint eddig 300 000 000 000 márkába került a háború, és naponta több mint 33 millió márkát emészt fel.⁶¹ 1917-ben hadsegítési és népjóléti célokat szolgáló nyereségmentes kötvényeket bocsátottak ki összesen 1 200 000 darabot 40 koronás címletekben.

⁵⁶ Ungvári Közlöny, 1917. március 2.

⁵⁷ Ung, 1917. március 4.

⁵⁸ Ung, 1915. augusztus 1.

⁵⁹ Bereg, 1914. november 15.

⁶⁰ A hadikölcsön-kötvényeket soha nem fizették vissza.

⁶¹ Ung, 1917. március 11.

„*Aranyat-vasért!*” jelszóval az Augusztai Segélyegyesület országos bizottsága hirdette meg az akciót vidékünkön is, amelynek lényege az volt, hogy az arany ékszereket, jegygyűrűket vasból készíttettekre cserélték be. A *Bereg c.* lap folyamatosan közölte azok névsorát, akik felajánlották erre a nemes célra ékszereiket. Azt már a visszaemlékezésekből tudjuk, hogy sok családban ereklyeként őrizik ma is a vasból készült háborús jegygyűrűket.

Mindezekből a tudósításokból látható, hogy a nyersanyagtartalékok, készletek elégtelennek bizonyultak. A rendőrség kötelezte a polgárokat, hogy azonnal szolgáltassák be a rézüstöket. A réz kilójaért 2 korona 30 fillért, az ónozottért 2 korona 10 fillért fizettek. Ugyanis a belügyminiszter rendeletet adott ki az alumíniumból, ólomból, rézből, cinkből készült tárgyak begyűjtéséről, rekvirálták a rézből készült ajtókilincseket.

A templomok tornyaiból a *harangokat* levették. „*Viszik a harangot, / Ágyú lesz belőle*” – írta az ungvári **Magyar Bálint** költő a vizsgált lapban publikált versében. Csak a műemléknek nyilvánított harangokat hagyták meg, legfeljebb egyet-kettőt minden községben. Az 1700-nál korábban öntötteket egyelőre azonban még nem vitték el. „*A világháború alatt történt, hogy egy augusztusi napon a református templom tetőzetéről a rezet szedték le hadicélokra. A hatalmas templom zsindeleteteje tüzet fogott és hatalmas, égis csapó lángokkal égni kezdett. A tüzesetet hónapos szárazság előzte meg, és azon a napon éppen rendkívül erős szél volt. Az egész város nagy veszedelemben forgott. Egész nap égő üszköket zúdított a déli városrészre a szélvihar. Minden épületet és széna- vagy szalmakazlat emberek őriztek. Itt is, ott is tűz ütött ki. A beregszásziak attól tartottak, hogy az egész város porrá ég. Meneküléshez készülődtek. Beregszász város a tűzvészől megmenekült...*”⁶²

A honvédelmi minisztérium hadisegélyező hivatala gyapjúkapcát, érmelegítőt, kesztyűt, sálát, meleg kötött szvetereteket kért a fronton harcoló katonák számára.

Az aranypénzeket, érmekeket bankjegyekre cserélték be, tulajdonosaiknak erről igazolást adtak. A kormány lefoglalta a talpbőr készleteket, a cipészek áttértek a fatalpú cipők készítésére. Divatba jött a papírtalpú cipő, amely alá vékony bőr közé kéregpapírt tettek. Varró- és kötőszíjbőröket csak a kereskedelmi minisztérium által engedélyezett mennyiségben lehetett készíteni.

⁶² *Beregvármegye ismertetője.* Szerkesztette és összeállította: RÉTI BÉLA. Kiadja „Beregvármegye Ismertetője” Kiadóhivatala, Miskolc, 1940. 16. old.

Be kellett szolgáltatni a felesleges szekereket és hámszerszámot, „behívták” a hadseregbe a lovakat, csak minimális mennyiséget hagytak belőlük a gazdáknak. Elrendelték a nagy testű, vontatásra alkalmas kuttyák összeírását is.

Az 1917 júniusában végbement kormányváltás után sem enyhült az ország, a vidék súlyos gazdasági helyzete. Újabb megszorító intézkedésekkel sújtották a lakosságot. Például be kellett jelenteni a vaskészleteket, bevezették a dohányjegyet, a cipőutalványt. Mindenki legfeljebb évente két cipőt vásárolhatott, de csak akkor, ha a régi lábbelijét teljesen elnyűtte. Az ilyen intézkedésekre a rímfaragók bök-versikékkel is reagáltak: „*Talán / A legnagyobb talány, / Hogy miből készül majd / A cipő-utalvány, / Amikor való, / Hogy maga a cipő is / Papírosból való.*”⁶³

A vidék nagyobb városaiban fokozódott az élelmiszerhiány, amely a lakosok körében egyre nagyobb zúgolódást váltott ki. „*Így éhen halunk!*” – ezzel a címmel jelent meg az *Ung* egyik számának vezércikke. A lap nehezményezte, hogy már rekvirálják a burgonyát, a zöldséget, a babot, a szemes terményeket, a kukoricát is. „*Mivé leszünk, hova jutunk – írta a lap –, ha az eddigi nincstelenség, az eddigi kapkodás tovább tart? Nem lesz csoda az sem, ha az éhség okozta elgyengülés miatt nem csak a kórházak telnek meg betegekkel, hanem a magánházak is valóságos kórházakká lesznek.*”⁶⁴

Bereg megyében egyre súlyosabbá vált a helyzet, ezért **Buttykay Ferenc**⁶⁵ főispán 1918 áprilisában lemondott tisztségéről. A rend helyreállítását Ung megyére hárították, a kormány **Csuba István** főispánra bízta Bereg vármegye főispáni teendőinek ellátását. 1918. március 17-én iktatták be tisztségébe Beregszászban. A Magyar Köztársaság kikiáltása után az új főispán nyugalomra próbálta inteni az embereket, azonban a káoszt kiváltó események feltartóztatlanul követték egymást, mivel a megyében már lehetetlen volt stabilizálni a helyzetet, ezért a helyi lapok közlése szerint 1919. november 16-án bejelentette lemondását.

Vidékünk megyeközpontjaiban is felállították a rögtönítélő bíróságokat, lázadásért, szökésért, a katonai szolgálat megtagadásáért, kémkedésért kötél általi halál járt. *A katonai bírásokodás* a polgári személyekre is kiterjedt, akik a katonaszökevényeknek útbaigazítást, ruhát, szállást adtak. Ezért főbelövés általi halálbüntetést is kiszabhattak.

⁶³ Ungvári Közlöny, 1917. június 12.

⁶⁴ Ung, 1917. október 28.

⁶⁵ Buttykay Ferenc egykori főispán 1919. március 25-e körül Beregszászon öngyilkosságot követett el, nem akart élni a vörös katonák kezébe kerülni. Temetésén csak családjának tagjai vehettek részt.

1917-től romlott a közbiztonság, március végén Kárpátalján kénytelenek voltak felállítani a katonai rendőrséget is.

1914–1916 között a vidék nemcsak frontövezet lett, hanem egy ideig hadszíntér is, erre a következő fejezetben térek ki.

5. A kialakult járványos betegségek és a sebesülteket ellátó barakk-kórházak

Nagy küzdelem folyt a háborús helyzetben *kialakult járványos megbetegedések* elfojtásával, megelőzésével kapcsolatosan, amelynek első vírushullámaint a sebesült katonák hozták be. Ennek érdekében például Beregszászban a kolerajárvány elkerülése céljából a polgármesteri hivatal rendeletben betiltotta a Kossuth téren a vásári árusítást, a fürdést a Vérkében, a hatóság megkövetelte a szigorú köztisztasági szabályok betartását.⁶⁶

Vidékünket 1915 nyarán *kolerajárvány* fenyegette. A feljegyzések szerint Ungváron 1, Ószemerén 14, Patakújfaluban 8, Unghután 4 megbetegedést jegyeztek fel. Szerencsére a járvány elterjedését szigorú megelőző intézkedésekkel sikerült megfékezni. Például a Nagybereznai járásban 1914 októberében az emberek ezrével pusztultak.

1917-ben feljegyezték, hogy a rossz táplálkozás miatt dühöngött a *tuberkulózis*. Ezért a József Királyi Herceg Szanatórium november 1-én, a halottak napján gyűjtést szervezett a betegek gyógykezelésére, egyúttal a higiéniai szabályok szigorú betartására kérte az embereket.

1918 szeptemberében egyre gyorsabban terjedt a megyében a *spanyolnátha*. Az első halálest szeptember 5-én történt, októberben rohamosan nőtt az elhalálozás, Beregszászban például naponta 10-15 beteg halt meg.⁶⁷

A háború alatt a sebesülteket a Birodalomban szélteben-hosszában szállították hátra a kórházakba. Így vidékünk városainak kórházaiba – Ungvár, Munkács, Beregszász, Huszt stb. – is számtalan sebesült érkezett. A gyógykezelés alatt elhunytakat a kórházak mellett létrehozott katonai temetőkhöz helyezték örök nyugalomra. Már 1914 őszén hathetes ápolónői tanfolyamokat szerveztek a városokban.

A kórházak túlsúlyfoltakká váltak, ezért a harctéri sebesültek ellátására *barakk-kórházakat* építettek. Az egyik legnagyobb ezek között – az *Ung lap*

⁶⁶ Bereg, 1914. szeptember 20.

⁶⁷ Lásd: Bereg, 1918. szeptember-októberi számait.

(1915. január 17., 24. stb.) tudósításai szerint – az ungvári vasútállomással szemben a gerényi határban épült 1140 ágygal. Hivatalos elnevezése: az *Ungvári 2. Sz. Tartalékos, Betegmegfigyelő Barakk-kórház*. A barakkok 3 sorban 20 méter széles utcákban, egymástól 10 méter távolságban épültek, mind-egyikben egy-egy 50 ágyas kórterem, 2-2 előszoba, 1 fürdőszoba és 1-1 orvosi szoba volt. A konyha 2500 személyre főzött.

Az ungvári barakk-kórházba elsősorban a Kárpátokban, majd a Galíciában folyó harcok sebesültjeit szállították, amelyeknek zöme Kárpátaljáról behívott katona volt, és az ungvári 66., a munkácsi 65. és a máramaros-ugocsai 85. gyalogezredben szolgáltak.

Az Ungvári 2. Sz. Barakk-kórház mellett (ma: az ungvári vasútállomás szemben lévő oldalán elterülő sík mezőn) katonai temetőt nyitottak. Ezt alátámasztja *Jaroslav Dosztaľ* cseh író 1936-ban kiadott útikönyvében is. Állítása szerint a sebesülésekbe belehalt 11 ezer katonát, más források szerint közel 5 ezer főt temettek el.⁶⁸ Tényként kell elfogadnunk, hogy a Kárpátok térségében az ungvári volt a legnagyobb frontközeli barakk-kórház és haditemető. Az is ismertes, hogy a mai Kárpátalja területén több mint 20 ezer osztrák-magyar és orosz katonát temettek el.

A térség lapjai hetente közöltek listákat, hogy a Birodalom mely kórházába kerültek a helyiek hozzátartozói.

A haditudósítók információi szerint 1915 júniusában Ravaruszka környékén az V. hadtest kötelékébe tartozó 66. és a 65. gyalogezredeknek igen súlyos veszteségei voltak. A sebesülteket, haldoklókat és a szállítás, gyógyítás közben elhunytakat kórházi vonatokkal az Ung-parti város vasútállomására szállították. Gyászba öltözött Ungvár, mert ezekben a hetekben az ungvári katonai temetőben⁶⁹ több mint 5000 elesett hőst hantoltak el. 1915 első vasárnapján itt egy 5 méter magas kőkeresztet szenteltek fel az elesettek emlékére. A kőkeresztet⁷⁰ *Taby Ábris* ungvári főesperes áldotta meg.⁷¹

Nos, ezt a kőkeresztet és a katonai sírkertet hiába is keressük, helyét nem találjuk, mert annak több mint egy hektáros területére különböző objektumokat építettek. A helyi lakosok elbeszéléseiből én is úgy tudom, hogy 1945-től a szovjet hatóság felszámolta. A főbejáraton belüli volt a legnagyobb

⁶⁸ LITERÁTI TATJANA: *Tracsennij Uzsgorod: kladovisce vijszkovohogo rezervnoho spitalju N-2*. Tárrol változat: <http://prozahid.com/content-49608.html>

⁶⁹ Ma a Sahta környéki Bercsényi úton megrongált, félig felszámolt katonai temető még fellelhető, az ungvári Polgármesteri Hivatal az ezredforduló után védett területté nyilvánította, felújítása folyamatban van, ebbe a programba a cseh hadisírgondozók is bekapcsolódtak.

⁷⁰ A második világháború után a szovjet hatóság leromboltatta.

⁷¹ Ung, 1915. június 13.

tömegsír, az azon lévő feliratos márványtáblákat leszerelték, és állítólag átszállították a Kálvária temetőben létesített szovjet katonai temetőbe, ahol befelé fordítva beépítették. Erről közölt beszámolót *Literáti Tatjana*⁷² az ungvári *Dobos Árpád* adatközlőre hivatkozva, aki gyerekfejjel látta, s még világosan emlékszik az állomással szemben elterülő hadisírokra, amelyek Csap irányába húzódtak „háromszögben”. A főbejárat előtt a fentebb említett nagy kőkereszt (felületére bevéselt magyar feliratokkal) akkor még megvolt. A temető nagyobbik részében a sírhantokra felállított fakeresztek (lemoshatatlan festékkel rájegyezték az elhunyt katona nevét, születési évét, helyét, rangját) katonás rendben sorakoztak, az egyéni és tömegsírokba katonákat, a másik részébe a kolerajárványban elpusztult ungvári lakosokat hantolták el.

A másik adatközlő, *Oleg Grigorovics Szamojlovics*, a nagy honvédó háború veteránja szintén megerősíti, hogy 1961-ben a harckocsiezred kaszárnyája mögött látható volt a teljesen lepusztult, gondozatlan, bokrokkal benőtt első világháborús katonai temető. Az itteni egykori barakk-kórház helyiségeiben az ezred gazdasági részlege sertéshizlaldát alakított ki. *Fatula Jurij* kutató szerint a szovjet hadvezetés parancsára 1965 után ledózerolták az első világháborús katonai temetőt, a területén vasúti síneket raktak le, amely az ezred kaszárnyáig húzódtott, ezen a vonalon szállították le az új harckocsikat és tartottak a sírhantokon manőverezési gyakorlatokat.

Fatula Jurij Prágában megtalálta a temető vázlatát, a sírhelyek alaprajzát és az úgynevezett temetési könyvet, illetve mintegy 4 ezer elhunyt személyi kartonját, amelyből eddig 1700 iratot dolgozott fel. Az adatokból kiderült, hogy itt több mint 10 mai ország (Magyarország, Románia, Csehország, Szlovákia, Ausztria, Horvátország, Szerbia, Bosznia, Lengyelország, Szlovénia és a mai Nyugat-Ukrajna (Galícia), Bukovina és Kárpátalja) katonái alusszák örök álmukat. Az eddig összeállított veszteségajstromban az osztrák-magyar, a német, a török hadsereg, a cári orosz hadsereg itt eltemetett katonái, valamint etnikai ukránok/ruszinok is szerepelnek. A temető helyrajza szerint a mai ungvári Artillerijszki, a Lavrisceva, a Gagarin utcai egykori Harckocsi Ezred Kaszárnya területének egy részét magába foglalja. Fatula megállapításából az is kiderült, hogy az egykori első világháborús katonai temetőnek egy kisebb része még beépítetlen maradt, ahol véleménye szerint – nemzetközi összefogással és a város vezetésének jóakarásával – a közeljövőben első világháborús emlékparkot, központi emlékművet célszerű létesíteni. Ezért is

⁷² LITERÁTI TATJANA: *Tracsennij Uzgorod: kladovicse vijszkovohogo rezervnobo spitalju N-2*. Tárolt változat: <http://prozahid.com/content-49608.html>

vált fontossá a prágai, budapesti és a bécsi levéltár ide vonatkozó anyagának elemzése, és a temetőben elhunytak nevesített listájának felkutatása, összeállítás, hogy az áldozatok neveit – a nemzetközi nyilvánosságot is tájékoztatva – megörökítsék a tervezett emlékjeleken az utókor számára, s így a remények szerint beindulhatna Ungváron a nemzetközi sírlátogató turizmus.

6. *Hősi halottak, elesett honvédek emlékének megörökítése*

1915 decemberétől megfigyelhető, hogy a helyi újságokban is egész oldalakat foglalt el a már 500 napja tartó háborúban elesettek, sebesültek névsorainak közzlése. Sajnos az öt hónap alatt sok földünk is hősi halált halt. Közöttük **Gajdos József** Dercenből, **Illyés József** Beregszászból, **Kemedi Pál** és **Veres Gusztáv** Badalóból és sokan mások, akiknek a neveit emlékjeleken számos községben megörökítették. A helyi lapokon keresztül a *hősi halált haltak hozzátartozóinak megsegítésére* pedig gyűjtést szerveztek. Azonban az emberi sorstragédiák tudatában a lapszerkesztők többsége mégis a helytállásról, a haza és a király iránti önfeláldozó, elvakult patrióta szeretetről, a kivándó háborús győzelemről cikkezett. Például az ungvári **Berzeviczy István** az 1916-os új esztendő t köszöntő vezércikkében jövőbe mutatóan ki is hangsúlyozta, hogy „*méltók fogunk maradni ahhoz a dicsőséghez, melyet bátorságunk és hazaszeretetünk szerzett a jelen Magyarországnak.*”⁷³

1916 folyamán megkezdődött a *hősi halottak* holttesteinek hazaszállítása. Például az újságok nagy felháborodással írtak arról, hogy haszonlesők léptek a színre, és az ügyeskedők a gazdag hozzátartozóktól tetemes összegeket kértek, ami büntetendő cselekménynek minősült, a hatóságok a zsarolókat csupán 15 napi elzárással büntették.

A Kárpátokban kezdeményezés indult az *elesett honvédek sírjainak* felkutatása és nyilvántartásba vétele érdekében. Kisberezsnán 24, Havaskövön 15, Határhegyen és a Cseremza magaslaton tömegsírokban 1704 katonát, közöttük 1410 orosz írtak össze.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete értelmében 1916. március 1-én vidékünk iskoláiban megtartották a *Kárpátok ünnepét*, amelyen megemlékeztek az elesett hősekről, gyűjtést rendeztek a fronton harcolók számára.

⁷³ Ung, 1916. január 1.

A Kárpátokban vívott harcok súlyos áldozatokat követeltek, sok magyar katona esett el a csatákban. Például a fenyves völgyi harcokban elesett bajtársaikat a magyarok az alvégen, az oroszok a felvégen temették el. Egy korabeli katona harctéri naplója az uzsoki honvédsírokról számol be, ahol a fagyos hegyoldalba magyarokat, osztrákokat, németeket, lengyeleket, bosnyákokat és oroszokat temettek el: „Szétszórva, apró sírok domborultak a földből. Az egyik kicsiny fakeresztben csak ennyi volt „Honvéd”. A másik sír felirata még székszavúbb volt: „22-es”. A harmadik, negyedik meg a tizedik keresztről már teljesen elmaradt a fölírás. Talán nem volt idő az írásra. Talán nem is tudták, kit tesznek a kárpáti sírba. Sok hantra már fakereszt sem jutott, csak a föld domborodása árulja el, hogy itt is katona alussza örök álmát. Valamivel meszebb orosz sírok sorakoztak. Jórészt jeltelen az ő sírjuk is. Itt-ott egy-egy szurronnyal lefelé szúrt puskapótolta a fejfát... hősök, akik mindenüket odaadták a hazáért.”⁷⁴

A kárpáti harcokban elesetteknek állított emléket **Gerer Leopold**⁷⁵ örömmester szívbe markoló alkotása:

Kis hantok

*Ember, ha kőszíved van
És érzésed lágyítani akarod,
Menj a harcok földült mezejére:
Ott biztosan meginog a szíved.*

*Menj, ember, ha kőszíved van,
Lengyelország homokos útjain,
Ott találod azok mentén
A kis fakeresztnek apró hantjait.*

*Ember, a kőszíved megremeg,
Ha megállsz e hantok mellett
És eszedbe jutnak szomorú napok,
Mikor mennyekbe szálltak a fájdalommas sóhajok.*

⁷⁴ Tolnai. *A világháború története 1914-1918. V. kötet*, 119. old.

⁷⁵ Tolnai. *A világháború története 1914-1918. VI. kötet*, 42-43. old.

*Ember, ha kőszíved meglágyul,
Menj haza és élj boldogul
És néha gondolj vissza azokra,
Akik e hantok alatt örökké alszanak.*

Az Uzsoki temetőben keresztet állítottak a hősök emlékére. Felirata a következő volt:

*„Vándor, vedd süvegedet,
S imaszóval állj meg e helynél,
Fenn a tetőn nyugszik százttíz hős dalia,
Drága a rög mellyen állsz.
Honvéd vére vette meg újra,
S jászkiún anyák könnye
Százszor megfizeté.”*

1917. november 2-án minden iskolában gyászünnepséget tartottak, és egyúttal gyűjtést szerveztek a haza védelmében elesett hősök sírjainak gondozására. **Ugron Gábor** belügyminiszter elrendelte, hogy a hősök emlékét mindenütt méltó módon örökítsék meg.⁷⁶

⁷⁶ Lásd: Ung, 1917. október 28.–november 4. közti számait.

II. FEJEZET

„A KÁRPÁTOKBAN MEGFÚJTÁK A TROMBITÁT...”⁷⁷

A KÁRPÁTOKBA BETÖRŐ OROSZ CSAPATOKKAL VÍVOTT KÜZDELMEK VÁZLATOS TÖRTÉNETE

*„S észre se vesszük, elfelejtjük
A magyar hős a Kárpátok alatt. (...)
Ott állott örködve szilárdan
vad, zúzmarás tél viharában
Jégkarral övezé a fagy.
Jajszó nem hagyta el a száját –
Őrizte híven a hazáját,
Fehér bonát, a Kárpátok alatt. (...)
Veri a muszkát, úzi, hajtja
A magyar hős a Kárpátok felett.”*

(Farkas Imre: *A Kárpátok őre*⁷⁸)

1. Első betörés: 1914. szeptember 24.–október 22.

Lassan teljesen feledésbe merülnek ezek a szép, múltidéző nóták. Kár értük, ez is történelmünk része. A szöveg szerzőjére bizonyára hatással lehettek a Kárpátokban folyó harcok, amikor 1914 szeptemberétől, a kezdeti sikerek

⁷⁷ Lásd a katonanóta énekelt változatát: <https://www.youtube.com/watch?v=0b6frylwBm8>

⁷⁸ *Háborús versek könyve*. Magyar költők 1914–15-ben. Budapest, 1916. 72–73. old.

után az osztrák-magyar csapatok Lemberg másodízben történő feladása után nem tudták feltartóztatni az előretörő ötödik orosz hadtestet. A feljegyzések szerint „*egyik szomorú vonása volt a galíciai hadjáratnak, hogy a hadszíntér valósággal elárasztották az orosz kémek*”⁷⁹, akiknek egy része parasztnak öltözött orosz altiszt, a másik része a határhoz közeli galíciai lakosság köréből verbuvált egyes „*ruszofil áruló*”, illetve *pópa* volt. Az orosz hírszerzők tőlük tudták meg a Monarchia csapatainak hadállásait, harcvonalait, és útbaigazítással támogatták a kozák előőrsöket.

Kelet-Magyarország térsége, illetve Ugocsa-, Bereg- és Ung-vidék megtekintik főleg Galíciából szekéren ideérkező menekültekkel, akiknek elhelyezését a közigazgatás, a kirendelt kormánybiztos egyre nehezebben tudja megoldani, mert „*hosszú, siralmas karavánok özönlöttek el csakhamar az egész Kárpátalját*.”⁸⁰

A háború kitörésekor – a vidék tanintézményeiben, köztük a beregszásziban – a folyó év „*szeptemberben még rendesen megindult a tanítás, de az orosz betörések (Verecke, Volóc, Polena, Zányka, Szolyva) okozta pánik következtében sok család bemenekült az ország belsejébe, és a tanulók száma erősen csökkent. A tanítás azonban nem szünetelt, és az első félév aránylag zavartalanul folyt le. 1915 februárjában azonban ki kellett a tanintézetet üríteni katonai célokra és a tanítás csak nagy nehézségek árán (6 tanár bevonult, nem volt villanyvilágítás stb.) folytatódhatott az állami óvoda termeiben. Az iskola azonban nagyobb megrázkódtatás nélkül átélte a válságot...*”⁸¹

A beregszászi tanintézetben **Borojevic von Bojna** hadseregtábornok főhadiszállása helyezkedett el.

Az első világháború idején, 1914-ben és 1915-ben a 16 919 lakosú (ebből több mint 80% magyar) Ungvár a **Böhm-Ermoli** hadseregcsoport főhadiszállása volt (tegyük hozzá: az Uzsok–Csap vasútvonal gócpontjában), míg a gorlicei áttörés következtében az arcvonal el nem tolódott messze keletre.⁸²

⁷⁹ Tolnai. *A világháború története 1914-1918*. Diplomáciai okiratok, hivatalos jelentések, szemtanúk hiteles feljegyzései és eredeti adatok nyomán. Teljesen átdolgozott II. kiadás. II. kötet. Budapest, Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársaság kiadása, év n. 269. old.

⁸⁰ NYÁRY IVÁN: *Kárpátalja bússéges népe a hadtörténelem tükrében*. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. Szerkesztette: DE SGARDELLI CAESAR. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat nyomása, Budapest, 1940. 57. old.

⁸¹ *A beregszászi magyar gimnázium története 1864-1989*. Szerkesztette: BENDA ISTVÁN, DR. OROSZ LÁSZLÓ. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990. 14. p.

⁸² SZOVA-GMITROV PÉTER: *Ungvár múltja*. A szerző saját kiadása. Ungvár, 1944. 67. old.

Az oroszok a galíciai birodalmi tartományt is jóformán két hét alatt elfoglalták. Az erősebbnek bizonyuló ellenfél nyomása elől a Monarchia hadai visszavonultak a Kárpátokba. A hágókon feltűnt kozák járőröket követően szeptember 24.–október 22. között az orosz csapatok Uzsoknál és a Vereckei-hágónál, valamint több kisebb szoroson betörték az ország területére.

A Monarchia sajtó-főhadiszállása szeptember 27-i jelentése szerint: „*Az Uzsoki-szorosnál szeptember 26-án pár ezer főből álló orosz sereg betört. Malomrét, Fenyvesvölgy és Csontos községek közt seregeink visszaverték őket. Máramaros megyében Toronyánál szintén folyik a csatározás az ott betört orosz csapatok és határvédelmünkre kirendelt seregünk között. Az oroszok 27-én is több helyen átlépték a határt Ung megyében. Az ott lévő csapatok a betörő ellen- séget föltartóztatták.*”⁸³

A továbbra is hátráló osztrák-magyar hadak a Tatár-hágót feladva, Körösmező, Rahó védővonalát sem tudták megtartani; az oroszok október 4-én a Tisza völgyében előre nyomulva Máramarosszigetet is elfoglalták. Törekvésük további célja, hogy kijussanak az Alföldre.

Kiemelten Máramarosszigetnél voltak elkeseredett harcok: „*A máramarosi Ökörmező környékére főként a Vereckei-szorosnál szétvert orosz haderők töredékei jutottak el... nem is itt volt a komoly veszedelem, hanem Körösmezőnél, a Fekete-Tisza forrásvidékén, ahol az oroszok rettenetes túlerővel léptek át a Beszkidék és a Máramarosi havasok közt levő Tatár-hegységen és Körösmező elfoglalása után megkezdték a harcserű előrenyomulást Máramarossziget felé.*”⁸⁴ Máramarosi menekültek százai özönlöttek el Szatmár, Debrecen, Nagybánya és Budapest utcáit. A helyi közigazgatás gyorsjelentésében ez állt: „*Máramarosszigetet ideiglenesen ki kellett üríteni, és a vármegye közigazgatása Huszton folytatja rendes működését mindaddig, míg az oroszok visszaverése után ismét visszatérhet Máramarosszigetre.*”⁸⁵ A közvéleményt is erősen foglalkoztató orosz betörés hírére, a további menekültek megállítása érdekében **gróf Tisza István** erélyes sürgetésére a bécsi udvar intézkedett, hogy a hadvezetőség megfelelő csapatösszevonásokkal lásson hozzá Felső-Magyarország megtisztításához. A krónikások feljegyezték, hogy „*három napig tartott mindössze az oroszok*

⁸³ Tolnai. *A világháború története 1914-1918.* Diplomáciai okiratok, hivatalos jelentések, szemtanúk hiteles feljegyzései és eredeti adatok nyomán. Teljesen átdolgozott II. kiadás. III. kötet. Budapest, Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársaság kiadása, év n. 5. old.

⁸⁴ Tolnai. *A világháború története 1914-1918.* Diplomáciai okiratok, hivatalos jelentések, szemtanúk hiteles feljegyzései és eredeti adatok nyomán. Teljesen átdolgozott II. kiadás. III. kötet. Budapest, Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársaság kiadása, év n. 21. old.

⁸⁵ Tolnai. *A világháború története 1914-1918.* III. kötet, i. m. 24. old.

máramarosszigeti pünkösdi királysága”, mert október 7-én jelentették „a főhadiszállás, Máramaros visszafoglalását, ami országszerte nagy örömet keltett.”⁸⁶

Különben a parancsnokság az Uzsoki-hágó védelmét a 2. hadseregre bízta. Mint írják: „Az Erdős-Kárpátoknak az Uzsoki-hágótól keletre elterülő, a 200 km-t is meghaladó hegyvonulatának biztosítása szeptember 23-a után is a munkácsi kat. pság. feladata maradt.”⁸⁷ „Uzsoknál a döntést József főherceg Ő királyi fensége vitéz csapatai küzdötték ki és Siankinál, majdnem teljesen megsemmisítették az oroszokat. 1914 október végén már nem volt ellenség Kárpátalja területén.”⁸⁸ Azonban az „ungvölgyi hadseregcsoport” hadműveleteit november 24-én érkezett új parancsnok (**Szurmay Sándor** gyalogsági altábornagy, akkori honvédelmi államtitkár) vezette, aki az Uzsok és Szinna közti magyar területeket az orosz hadsereg csapataitól sikeresen megtisztította. Ezt megelőzően a hadseregcsoport-parancsnokságot 1914. november 25-én Nagybereznán vette át. Parancsnoksága alatt a m. kir. erdélyi 38. honvéd gyaloghadosztály, illetve hadseregcsoport magvát az erdélyiekből álló 38. honvéd gyaloghadosztály képezte. Ide tartozott a *Winkler-különítmény* (33. gyalogezred, a szegedi népfelkelőkből álló 102. népfelkelő gyalogezred, a 8. lovashadosztály, az 56. hadosztály, az első és második bécsi népfelkelő területi dandár). A korabeli adatok szerint feltehetően **Tisza István** nyomására **Borojevic** tábornagy az egész Ung-völgyi hadseregcsoport parancsnokságának vezetését bízta rá, mert ekkor már az oroszok a felvidéki Bártfát is elfoglalták. November végéig a „nyakig beásott” oroszokat kiszorította és Círókaújfalú–Méhesfalva között meghátrálásra kényszerítette. Ezt követően „valóságos győzelmi sorozatot hajtott végre, egymás után foglalva vissza a Vereckei-, Uzsoki-, Toronyai- és Körösmezői-hágókat. Ezután harminc évig nem tette orosz katona a lábát magyar földre. Szurmay nem érte be ennyivel, és hadseregcsoportjával megindult észak felé, ahol a limanovai csata kezdett kibontakozni, és amelybe döntően avatkozott be.”⁸⁹

Szurmay Sándor hadseregcsoportjával szemben állt az úgynevezett orosz *Eck-csoport*, amely két gyalog- és egy lovashadosztályból állt. Az oroszok túlerőben voltak. Például az Uzsoki-hágót 4000-5000 orosz gyalogos és lovas

⁸⁶ Tolnai. *A világháború története 1914-1918*. III. kötet, i. m. 32. old.

⁸⁷ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére*. 1914 szeptember második felének és október havának eseményei a keleti (orosz) és a nyugati (francia) hadszíntéren. VI. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCXXXIV, 1934. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 49. old.

⁸⁸ NYÁRY IVÁN: *Kárpátalja büszges népe a haditörténelem tükrében...*, 57. old.

⁸⁹ CSOMÓS RÓBERT: *A limanovai csata hítele története (2004) (részletek)*. In: *Az első világháború*. Szerkesztette: SZABÓ DÁNIEL. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 574. old.

10 napon át támadta, birtokolta, aztán sikerült őket kiszorítani. A harcok leírása azonban már kívül esik jelen tanulmány keretein.⁹⁰ Azt viszont leszögezhetjük, hogy a Szurmay-hadműveletet teljes siker koronázta, elismerte ezt a 3. hadsereg-parancsnokság 1914. december 1-én keltezett következő parancsa is: „*Ő cs. és kir. fensége, a hadsereg főparancsnok úr megbízott, hogy önnek és derék csapatainak az utolsó napokban nehéz viszonyok között elért eredményeihez a legmagasabb különös elismerését és azon reményeit fejezzem ki, hogy a hátrálásra kényszerített ellenséget feltartóztathatatlanul fogják üldözni és a határhegyeken át visszaveti.*

Sietek Önnek ezen legmagasabb elismerés alkalmából – mely a csapatoknak kibírdetendő – a legszívélyesebb szerencsekívánataimat kifejezni.

Boroevic s. k. gyalogsági tábornok.”

„...Ezzel egyidejűleg megparancsolta a hadsereg parancsnokság, hogy az elért állásokat az összes erővel tartsák. A 38. honvédhadosztály pedig támadjon Uzsokra. Még aznap megtörténtek az intézkedések a támadásra. December 4-én, jóformán 24 óra alatt Szurmay altábornagy hadseregcsoport-parancsnok hős honvédeivel a magyar földet teljesen megtisztította itt is. Külön öröm volt, hogy mindez tisztán honvédcsoportokkal történt.”⁹¹

Az oroszok betörésekor a magyar föld védelmében kimagasló haditeljesítménnyel büszkélkedhetett az eperjesi 32. tábori vadászszázalój (legénysége: felvidéki magyar, szlovák, szepesi német, amely többek között a következő helyeken harcolt: 1914. december 2. – Jaworniki magaslat és Jelenkowate hegy, december 4. – Toronya, december 5–6. – Alsóhidegpatak-Tarújfalu, december 8. – Zúgó-Talamás, december 10. – Kisszolyva, december 11. – Volóc, december 18. – Zánka, december 20–21. – Felsőverecke-Vezérszállás, ahol a védelemben minden katonája „*példás magatartást tanúsított.*”⁹²

Az amúgy is szegény hegyvidéken az ellenség igen nagy károkat okozott. Az orosz csapatok 15, más források szerint 28 települést foglaltak el, többek között Hajasdot (Voloszjanka), Uzsokot, Patkófalut (Sztuzsica), Fenyvesvölgyet (Szaténé), Havasközt (Lejutó), Volócot, Jávort (Jálove), Zúgót

⁹⁰ Lásd a Kárpátokban feloylt hadműveletek leírását: *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* 1914 november és december havának eseményei. VII. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCXXXVII, 1937. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 271-308. old.

⁹¹ LOSONCZI SZAKÁLL KÁLMÁN, ny. vkt. ezredes, a Szuromy hadsergocsoport volt vezérkari főnöke: *Uzsook hősei 1914. Az orosz kézre került magyar területek felszabadítása ezekenléncsázttizennégy november és december havában.* Az előzót írta: vitéz uzsoki báró SZURMAY SÁNDOR, ny. m. kir. honvédelmi miniszter, gyal. tábornok. In: *A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918...*, 65-66.old.

⁹² *Az eperjesi 32. tábori vadászszázalój vázlatos története.* In: *A felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918.* 92. old.

(Huklive), Kisszolyvát (Szkotárszke) és Sztudenét,⁹³ ahol a családi házak egy részét felperzselték, a lakosság jószágát, szénáját, élelmiszerét elkobozták, illetve megsemmisítették, ezáltal a kisémmizett ruszinokat éhínség fenyegette.

Az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai november 26-án visszafoglalták az Uzsoki-szorost, az oroszok december 1-én Homonnánál is vereséget szenvedtek. A kárpáti téli csaták sikeréhez **Linsingen**⁹⁴ német tábornok, a II. hadtest parancsnoka is hozzájárult csapataival.

A *Bereg* c. hírlap egész oldalas összeállítást közölt arról, hogy Szolyvánál visszaszorították az orosz csapatokat, a Polena közelében lezajlott ütközetben 5 magyar katona esett el és 15 sebesült meg.⁹⁵ Ez volt az első eset, amikor a cenzúrázott lap veszteségekről számolt be. Ez a váratlan betörés először országosan is sokkolta a lakosságot, azokat is, akik még eleinte naivan hittek az őszi évszak végére beígért „*villámháborús tervek*” eredményes megvalósításában.

Az újságokban megjelent haditudósítások igyekeztek kedvező színben feltüntetni a hadi helyzetet, a sorok között olvasva azonban nem volt nehéz megállapítani, hogy a Monarchia helyzete egyre aggasztóbbá vált. Az egyszerű emberekben félelmet, sötét jövőt vizionáló szorongást keltettek a rémhírterjesztők is, akik ellen a hatalom helyi képviselői is, a kormánypárti újság-szerkesztők is keményen felléptek. Ezzel kapcsolatosan a *Bereg* a következőket írta: „*A rémhírek terjesztését okvetlenül meg kell akadályozni. Kérve kérjük a rendőrségünket, legyen a rémhírek terjesztőivel szemben kérlelhetetlenül szigorú... Nagy szolgálatot tehetnek a rendőrségnek ezen a téren a polgárőrök...*”⁹⁶ Például **Szemere Kálmán** *Vésmadarak jönnek* című költeményében a „*kishitűeket*” és „*rémhírterjesztőket*” is ostorozó szavakkal illette, akik „*riasztó árnyak*”, s az ember feje fölött kóválygó „*vésmadarak*”, akikhez elítélő üzenete így szólt: „*Félre kishitűek, /Hazánk sosem vesz el!*”⁹⁷

Tisza István miniszterelnök október 23–28. között járta be a vidéket, hogy személyes tapasztalatokat, információkat szerezzen az orosz betörés következtében a ruszin falvakban keletkezett anyagi és erkölcsi károkról.

⁹³ FEGYIR SÁNDOR, DMITRO DANILJUK, SZERGIJ FEDÁKA, IGOR LIHTEJ: *Kárpátalja*. Tájéismereti tájékoztató... Ungvári Nemzeti Egyetem, Pannonia, Ungvár, 2001. 42. p.

⁹⁴ **Linsingen, Alexander von** (1850-1935). Német tábornok. 1914-től hadtest parancsnok a keleti fronton. 1915 januárjában a Déli Hadsereg parancsnoka lesz, majd ugyanebben az évben a Bug Hadsereg vezetését bízzák rá. 1918 márciusában az ukrainai előretörés irányítója, júniustól Brandenburg tartomány katonai főparancsnoka. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/linsingen.html>

⁹⁵ *Bereg*, 1914. október 4.

⁹⁶ *Bereg*, 1914. szeptember 27.

⁹⁷ *Ung*, 2015. január 24.

Útvonala a következő településeket érintette: Miskolc–Kassa–Eperjes–Homonna–Sátoraljaújhely–Ungvár–Uzsok–Ungvár–Munkács–Alsóverecke–Munkács–Máramarosziget–Körösmező–Szatmárnémeti–Debrecen–Budapest. *„Látogatása általános örömet és megnyugvást keltett a helyi lakosság körében.”*⁹⁸

Az első háborús karácsony előestjén **Buttykay Ferenc**, Bereg vármegye főispánja a következő közleményt hozta nyilvánosságra: *„...a legcsekélyebb nyugtalanságra sincs ok, mert az érkezett kellő számú csapatokkal szemben az ellenség visszavonulóban van, és vármegyénk előreláthatólag legrövidebb idő alatt végleg megszabadul az oroszoktól. Kérem a lakosságot, hogy menekülésének gondolatát félre téve, maradjon nyugodtan a helyén.”*⁹⁹

Az ország szorongó polgárai a jó hírt megkönnyebbülten vették tudomásul. Hogy az itt élő embereknek, a keleti fronton harcoló katonáknak a végső győzelembe vetett hitük megszilárduljon, **Károly Ferenc József** főherceg, a magyar és az osztrák trón örököse 1914. december 30-án különvonattal felkereste Ungvárt, előzetesen megtekintette a Kárpátokban harcoló csapatokat, 120 katonát tüntetett ki. Majd az ungvári pályaudvaron **Lőrinczy Jenő** Ung vármegyei alispán fogadta, kalauzolásával a vármegyeháza nagytermében a képviselőkkel, a helyi előjáróság vezetőivel is találkozott, itt elhangzott beszédében méltatta és értékelte a *„szép fogadtatást”* és a *„megye hazafias magatartását.”*¹⁰⁰ Végezetül a főherceg fogadta az egyházak vezetőit, a vármegye, a város, a fő hivatalok képviselőit, a Vöröskereszt helyi vezetőit. A megyei magyarlakta községek vezetőinek nevében **Földes László** császlóci bíró köszöntötte a magas rangú vendéget.

Kétségtelen, hogy ez a látogatás lelket öntött a csüggedőkbe, a helyzet azonban egyre aggasztóbbá vált, hiszen a keleti hadszíntéren az osztrák-magyar csapatok egyre aggasztóbbá vált, hiszen a keleti hadszíntéren az osztrák-magyar csapatok év végi embervesztése a 800 000 főt is meghaladta. A Kárpátokban lefolyt hadműveletek összefoglalása szerint: *„A Kárpátokban vívott harcok maradandó fontossággal bírnak számunkra, mert a magyar határ védelmére folytak, s a harcok gyűjtőpontjában magyar csapatok álltak. A magyar csapatok itteni teljesítményeinek az egykori ellenfél, Bruszilov tbk. állít maradandó emléket, amidőn a harcok ismertetését emlékirataiban ezzel a megjegyzéssel zárja: »...A kemény és elkeseredett novemberi harcok csapatainknak*

⁹⁸ Lásd bővebben: TUTUSKÓ ÁGNES: *A kárpátaljai rutén nép reakciója az 1914-1915. évi orosz betörésekre.*

In: www.prominoritate.hu/folyoiratok/2012/ProMino_12-2-04-Tutusko.pdf

⁹⁹ Bereg, 1914. december 20.

¹⁰⁰ Ung, 1914. december 30.

igen nagy veszteséget okoztak... Kiváltképpen a magyarok védték borzalmas és kétségbeesett elszántsággal a magyar síksághoz vezető kapukat...« Mémoires du Général Brousilov, 93. oldal.¹⁰¹

2. Második „Uzsoki betörés”: 1914. december 3.–1915. február 27.

A hadtörténelem ezt emlegeti „második Uzsoki betörés” néven. „**Radko Dimitrijevič altábornagy orosz 3. hadserege december 17-én támadásba lendült, és áttört az éppen a limanowai összpontosítás céljából meggyengített kárpáti magyar védelmi vonalon, amit zömmel gyengébben felfegyverzett népfelkelők tartottak.**”¹⁰² Így az újra elindított „orosz gőzhenger” híre Budapestet is megrendítette, elsősorban a Felvidék, az Erdős-Kárpátok menekülteivel, közben pedig lázas gyorsasággal folyt a székesfőváros katonai megerősítése.

A lapok is hírül adták, hogy „Zboró és Bártfa, Mezőlaborc és Homonna, Uzsok és Volóc, Szolyva és Körösmező már november első felében a kétségbeesett harcok színhelyévé vált. Erről a vonalról már ekkor minden magyar polgári személy elmenekült, de veszélyessé vált ezáltal Eperjes, Kassa, Ungvár, Munkács, Huszt és Máramarosziget helyzete is, és mindezekből a városokból és mindezeknek a városoknak a környékéről megindult a lakosság menekülő vonala, mely véget érni nem akaróan kígyózott az ország szíve felé!”¹⁰³ December 2-án **gróf Tisza István** miniszterelnök táviratban fordult az érintett vármegyék főispánjaihoz, hogy győzzék meg a lakosságot a helyben maradásról, mivel „*rövid idő alatt vissza fogják verni ezt a második orosz betörést.*”¹⁰⁴ A további pánikkeltés blokkolása érdekében **gróf Tisza István Ferenc József császár** nevében felkereste **Vilmos császárt** azzal a kéréssel, hogy küldjön felmentő csapatokat Magyarországra „*megoltalmazására*” az orosz betöréstől. Ugyanis tudomására jutott, hogy **Nikolajevics Nyikolaj** nagyhercegnek, az orosz hadak főparancsnokának az a haditerve, hogy elfoglalja Budapestet, és „*magyar földön egyesíti hadait a szerb hadsereggel, és akkor a magától szét-*

¹⁰¹ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* 1914 november és december havának eseményei. VII. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCXXXVII, 1937. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 308. o.

¹⁰² RAVASZ ISTVÁN: *Avatóbeszéd Szurmay Sándor emléktáblájánál* (2008). In: *Az első világháború.* Szerkesztette: SZABÓ DÁNIEL. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 516. o.

¹⁰³ *Tolnai. A világháború története 1914-1918.* Diplomáciai okiratok, hivatalos jelentések, szemtanúk hiteles feljegyzései és eredeti adatok nyomán. Teljesen átdolgozott II. kiadás. III. kötet. Budapest, Tolnai Nyomda Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársaság kiadása, év n. 175. o.

¹⁰⁴ *Tolnai. A világháború története 1914-1918.* III.kötet, 176. o.

robbanó Ausztrián keresztül tör majd Németország és Berlin felé.¹⁰⁵ Ennek az elgondolásnak a jegyében adta ki a parancsot a Kárpátok megtámadására. Mindezek tudatában a német császár nem tagadta meg a magyar miniszterelnök kérését, parancsára a Kárpátokba erős német csapat indult. 1915. január elején Munkács környékéről vonultak föl először német csapatok a kárpáti hadállásokba.¹⁰⁶ A német „*déli hadsereg*”-nek a kitűnő hadvezérnek tartott *Linsingen* tábornok lett a parancsnoka.

Decemberben Máramarosban indult meg az erős orosz offenzíva. Toronyánál nagy orosz erők törtek be, és itt három napos kétségbeesett küzdelem után lehetett csak a túlerőt megállítani. Mint írják: „*Az Uzsoki-szorosban éppen karácsony napján lángolt leghevesebben a harc, amelyet hős csapataink négy nap óta éjjel-nappal szakadatlanul folytattak. És karácsony estéjén a magyar katonák elfoglalták a szorost, kiverték az orosz határon túlra... Ennél szebb karácsonyi ünnepe nem lehetett a magyar honvédek.*”¹⁰⁷ A leírások szerint egy-egy roham után a véres foltok, csontig fagyott hullák tarkították a fehér, hófödte tájat. „*1914–15 kemény télén előfordult, hogy az Uzsoki-hágóban elesett orosz katonákat ameddig összeszedték bajtársaik, addig a székely 22-es és 24-es honvédek katolikus, református és unitárius vallási énekeket énekeltek csoportonként.*”¹⁰⁸ A gyergyószentmiklósi **Imets Béla** hadnagy 1915 februárjában az Uzsoki-hágó előterében így emlékezett a csata utáni hangulatra: „*A szétdobált fehér muszkaszakok, szuronyos puskák elmosódtak a halvány fényben. Embert nemigen lehetett látni. Elfogták vagy összegyűjtötték és elhurcolták őket. Megfogtam egy fehér muszka tarisznyát és fel akartam emelni a földről, hogy lássam, mi van benne, de nagyon nehezen jött. Erőlködtem, azt hittem, valamely ágba meg van akadva és csakugyan engedett. De nem volt ám megakadva. Ott volt a muszka hátán, s ahogy felemeltem, rásütött fedetlen fejére a holdvilág. Brr. – Eleresztettem, s estében neki dőlt egy köves fatörzsnek, hogy minket szemmel kísérhessen, vajon hová, merre megyünk?*”¹⁰⁹

Az is előfordult 1914–15 telén az Uzsoki-hágóban, hogy a „*lövészárok-hadviselés*” idején többen éhes gyomorral küzdöttek, amíg bírták, vagy halálra fagytak a havas árkokban.

¹⁰⁵ Tolnai. *A világháború története 1914-1918*. V. kötet, 104-105. o.

¹⁰⁶ Tolnai. *A világháború története 1914-1918*. V. kötet, 98-99. o.

¹⁰⁷ Tolnai. *A világháború története 1914-1918*. IV. kötet, 314. old.

¹⁰⁸ Székelyek az első világháború harcterein. A dicsőség és a pusztulás négy éve: 1914-1918. A kiállítás szövegét írta, fotó és illusztrációs anyagát összeállította: NAGY JÓZSEF történész, Gyergyóremete, é.n. 21. old.

¹⁰⁹ Székelyek az első világháború harcterein., 21.p.

A Kárpátok „teljes arcvonalán” az újabb orosz benyomulás visszaverésére komoly harci cselekmények folytak. A *Világháború 1914–1918* c. munka VIII. köteté részletesen foglalkozik és „ismerteti a mindkét féltől rengeteg áldozattal járó, borzalmas téli csatát a Kárpátokban, amely végleg megállította a Nagy-Magyar-Alföld elérését célzó orosz támadásokat, továbbá az oroszok által körülzárt Przemysl várának utolsó szenvedéseit és küzdelmeit...”¹¹⁰ A harcoló hadak közös összefogására emlékezve **Schay Gusztáv** tábornok, a 41. honvéd gyaloghadosztály akkori parancsnoka így értékelte a történeteket: „Két hónapon keresztül első vonalban állt a ho. s. majdnem megszakítás nélkül harcolt a legádázabb időjárásban. Mit izzó lelkesedés, elszánt bátorság, szívós kitartás, megtöretlen kötelességtudás, vasakarát és csendes türés időviszontagságok elviseelésében elérhet, azt a honvédek fényes harcaikban elérték. Nemcsak a katonai nevelés eredménye, hanem a nép valódi lelkülete mutatkozott így legszebb, leggazdagabb kifejlésében. Itt nem volt kivétel: tiszték úgy, mint legénység, egy szellemtől áthatva és összetartva vetekedtek és diadalmaskodtak a közös cél elérésében: megvédeni a magyar földet az ellenségtől!”¹¹¹

1915. január 2-án a határvédelemre berendezkedett csapatok kénytelenek voltak visszavonulni az Uzsoki-hágónál. Január 24-én fordult a kocka, mert a szövetségesek kárpáti frontja újra rendezte sorait, és északról délre foglalt állást a *Borojevic-hadsereg*, *Böhm-Ermolli-hadsereg*, a német *Linsingen-hadsereg* és a *Pflanzer-Baltin-hadsereg*. Az egész kárpáti vonalon megindult a négy hadsereg meglepetésszerű offenzívája.

Csak január 25-én sikerült a Bereg vármegyei Vezérszállásnál visszavetni az oroszok támadását, és mintegy 1050 katonát foglyul ejteni. Az ún. „*1. Kárpáti csatából*” az eperjesi 32. táborig vadászszázalóalj¹¹² (**Arady István** százados parancsnoksága alatt) mások mellett szintén kivette részét: 1915. január 4. – Majdan vadászház, január 25. – Kicsirka-hegy, január 27–28. – Felsőverceke

¹¹⁰ *A világháború 1914–1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* 1915 első négy havának eseményei. VIII. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCCXXXIX, 1939. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 6.p. Továbbá lásd: 49-187., 248-368., 453-511., 512-581., 610-746. old.

¹¹¹ Lásd bővebben: SCHAY GUSZTÁV nyug. gyalogsági tábornok, a hadosztály akkori parancsnoka: *A 41. honvéd-gyaloghadosztály harcai a Kárpátokban 1915 telén.* In: Hadtörténelmi szemelvények a világháborúból. Bp. A M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár Kiadványa. Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T., év.n. 75-293., 293. old.

Elektronikus változata: http://mtdportal.extra.hu/books/hadtortenelemi_szemelvények.pdf

¹¹² Az eperjesi 32. táborig vadászszázalóalj 1918 augusztusától az olasz hadszíntérre, a Piave folyó mellé került, és itt érte az arcvonal összeomlása. Az olasz harcstérrel teljes fegyverzetrel és teljes rendben, gyalogmenetben tértek vissza eperjesi állomáshelyükre. Összvesztetése 2000 főt tett ki. Az arany vitézségi éremmel a zászlóalj öt tagját tüntették ki. A zászlóalj hősi halottainak emlékéért megőrző emléktáblát a hadimúzeumban tervezték 1940 körül leleplezni.

stb. Ott voltak „a 2. kárpáti csatában” február 21-én a Czyrak hegyen, majd a „A fényes gorlicei áttörés után a zászlóalj csatlakozott a győzelmes üldözőkhöz.”¹¹³ A Nida folyótól a Kárpátokba Nagypolányig jut el többek között három trencsényi ezred is: a 71. gyalogezred, a 15. honvéd gyalogezred, a népfelkelő gyalogezred januártól áprilisig a térségben hősiiesen harcolt.¹¹⁴

Az oroszokat a Nida folyóig üldöző 37. honvédgyaloghadosztályt¹¹⁵ január 7-én szintén az Ung völgyének védelmére irányították át és az 5. hadtest alá rendelték, kötelékében a San folyó mentén ellenálló oroszokat többször is megtámadta, ekkor már létszáma 3200 főből állott. Ezután a hadművelet után a 37. hadosztály Nagybereznára került tartalékba, majd „április 6-án a hadosztályt Nagybereznától északra, az Ulicska völgyébe, a XVIII. hadtest rendelkezésére Végaszóra küldték, csapatait a betört ellenség visszavetése végett különböző seregtestekhez osztották be... A honvédek a tíznapos harc alatt mindenütt kitüntették magukat és sok dicséretet kaptak.

Április 16-án a hadosztályt ismét az V. hadtest alá rendelték, és az Ung völgyében Révhely és Fenyvesvölgy környékén gyülekezett..., május 1-én a Stinka nevű hegyháton a 31. hadosztályt váltotta fel állásaiban.

A gorlicei áttörés következtében, május 8-án, az oroszok itt is visszavonultak, s a hadosztály üldözte őket, de már 9-én Sóslakról vasúton ismét Fenyvesvölgyre vitték. Május 11-én alighogy csatlakozott az előnyomuló hadtesthez, máris Csontos, Malomrét és Fenyvesvölgy területén ismét vasútra szállott és Tarnowra irányították.”¹¹⁶

Az osztrák-magyar csapatok fokozatosan visszaszorították az ellenséget a Felső-Ung, a Latorca és Nagyág, a Laborc völgyéből és január 27–28. közt visszafoglalták a „Kárpátok egyik legfontosabb hágóját”, az Uzsoki-szorost. A súlyos téli harcokban a 2. hadosztálynak „megbecsült szemefénye volt a pozsonyi 5./5. utászszázad”, mert a „zord kárpáti télben, derékig érő hóban műszaki segítséggel pótolják és fokozzák az egyre jobban fogyó harci erőket.”¹¹⁷ Különösen a „kárpáti húsvéti csatában” ezerféle módon volt a küzdők segítségére, például az elcsigázott, leharcolt gyalogság részére védő állásokat építettek, és végezték

¹¹³ Az eperjesi 32. tábori vadászszázalaj vázlatos története. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918. 92. old.

¹¹⁴ A volt trencsényi ezredek harcai. Cs. és kir. 71. gyalogezred – M. kir. 15. honvéd gyalogezred, m. kir. népfelkelő gyalogezred. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 188. old.

¹¹⁵ A 37. honvédgyaloghadosztály legénysége 1915. szeptember 10-én a román, 1918. augusztus 24-én az olasz, 1918. szeptember 17-én a francia hadszíntéren teljesített szolgálatot az összeomlásig.

¹¹⁶ A 37. honvédgyaloghadosztály rövid összefoglaló története. A m. kir. hadilevéltár a m. kir. honvédség története című kiadványából. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918. 140. old.

¹¹⁷ MOLNÁR PÁL hadmérnökkari ezredes: A pozsonyi utászok gyalogharcban. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918, 104. old.

azok karbantartását **Molnár Pál** hadnagy parancsnoksága alatt. Az erődítési anyagokat úgyszólván kézi erővel juttatták el a küzdők vonalába. Március vége felé közben az utászok is a harc folyamán egyre fogytak (sebesülés, fagyás, halottak), a szakaszok állománya nem volt több 30-35 főnél. Később lecserelték a végsőkig kitartó utászszázadot, jól megérdemelt pihenőre mentek.

A Kárpátok felszabadítása, az ellenség magyar földről történő kiszorítása, a történelmi magyar határ védelmének megszervezése a „*József apánknak*” is szólított **Józseffőherceg**¹¹⁸ és **Szurmay Sándor**¹¹⁹ tábornok nevéhez fűződik, ugyanis a hegyvidéken bevetett csapataik keményen és elszántan felvették a harcot az oroszokkal. 1915. január elején a haditudósítóknak a „*kárpáti honvédekről*” a következőket mondta: „...*Mikor az előnyomulás itt megkezdődött, mintegy 7000 emberemnek olyan úton kellett haladniuk, amelyen 6000 lépést tehetett egy-egy úton, ámbár átlagos marsképességük naponta 30 000 lépésre tehető. De az ő menetelésük egy őserdőn át vezető hegyi úton történt, amely ösvényen másfél méternyi fatörzsek torlaszolták el az utat, úgyhogy még az öszvérek sem mehettek tovább, de mi mégis keresztül mentünk! A világ egyetlen csapata sem tudta volna produkálni azt, amit az én embereim megtettek. (...) A mi nagyszerű csapatainkat semmi sem tartóztathatja föl, és ha a hó másfél méter magas, másfél méter magas havon át masíroznak az ellenség ellen lelkesedéssel, bizalommal, győzelembe vetett hittel...*”¹²⁰ Ilyen szilárd hittel szállt szembe „*az orosz túlerő mérhetetlen hadával*”, ezzel az elszántsággal győzte le ellenségét, és ezáltal Magyarország legnépszerűbb tábornoka lett, aki a honvédelmi minisztérium államtitkári székét felcserélte a Kárpátok harcterével.

¹¹⁸ **József Ágost (Joseph August)** (1872–1962). Osztrák főherceg, magyar királyi herceg, tábornok. A Habsburgok magyarországi ágának leszármazottja. Az első világháború elején a Balkánon hadosztályparancsnok, majd az orosz frontra kerül, novembertől lovassági tábornokként. 1915 májusában az olasz frontra helyezik, hadtestparancsnokként részt vesz a 2–9. isonzói csatában. 1916 decembere és 1918 januárja között a róla elnevezett hadseregcsoport vezetője Erdélyben és Bukovinában. 1918 elején az olasz fronton a piaveli átkelést irányítja, majd a tirolai hadseregcsoport, néhány napig a balkáni erők parancsnoka. 1918. október 27-én *II. Károly* homo regiusá nevezi ki, ő nevezi ki *Károlyi* kormányát. A kommün idején rövid fogság után visszavonul, 1919. augusztus 6-tól kormányzó, de az Antant követelésére 26-án lemond. Jelentős hadtörténeti munkája a hétkötetes *A világháború amilyenek én láttam* című írása. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/jozsef.html>

¹¹⁹ **Szurmay Sándor** (1860–1945). Tábornok, honvédelmi miniszter. A Ludovika Akadémia elvégzése után csapattisztként szolgált, 1905-től ezredparancsnok. 1911-től tábornok, a honvédelmi minisztériumban államtitkár. 1914-től hadtestparancsnok, 1915-től hadseregcsoport-parancsnok a Kárpátokban. 1917-től honvédelmi miniszter, e minőségében szolgál *Tisza István*, *Esterházy Móric* és *Wekerle Sándor* kormányában is egészen 1918. október 31-ig. A polgári forradalom során internáltak. 1919 februárjától összekötő tiszt a francia katonai bizottságnál, 1921-ben visszavonul az aktív szolgálattól. Több fontos hadászati mű mellett értekezéseket írt a hiülökről és az okkultizmusról is. Könyv: *SZURMAY SÁNDOR: A magyar katona a Kárpátokban*, Forrás: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/szurmay.html>

¹²⁰ *Tolnai. A világháború története 1914-1918.* V. kötet, 103. old.

Vidékünkhöz kötődik **Szurmay** egyik később – katonai szakíróként – megírt munkája is: *A magyar katona a Kárpátokban*¹²¹ c., a háborús emlékezés műfajába sorolt könyvében a Kárpátokban harcoló hős magyar katonának állít emléket. Szól arról is, hogyan hiúsította meg egységeivel “*a magyar Alföld és Budapest elfoglalásának orosz haditervét*”, akik be akartak jönni azon az útvonalon, amelyet az 1849-ben a magyar szabadságharcot leverő orosz hadtestek tettek meg. Külön fejezetet szentel az “*orosz foglyok, menekülők, zsidó lakosság*” témakörnek. Megnevezi Uzsok hőseit. Feleleveníti a híres uzsoki harcokat, a magyar katona örökké emlékezetes haditetteit, és az 1914-es világháború nagy küzdelmeiből leszűrt értékes tapasztalatok gazdag tárházát nyújtja az olvasónak.

A Kárpátok védelméhez is kötődik **József főherceg** tábornagy hét kötetben¹²² kiadott munkája, amelyben számot vet arról, hogy a világháborút milyennek látta. Az első kötetében főleg a Kárpátokban zajló csatákról ad körképet és elemzést (II.–X. fejezet). Lényegesen adatolt részek: *Az Uzsoki*

¹²¹ VITÉZ UZSOKIBÁRÓ SZURMAY SÁNDOR: *A magyar katona a Kárpátokban*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1940. 239. old. Második kiadásának megjelenési helye és ideje: SZURMAY SÁNDOR: *A magyar katona a Kárpátokban*. (Élmények és tapasztalatok a világháborúból). N.R.G.-COM, Bp., 2005. 349. old. (Az előszót írta és összeállította: PÁP KRISZTIÁN, utószó: KOCSIS ANDRÁS).

¹²² Lásd: *A világháború amilyenek én láttam*. Írta naplója és hivatalos akták alapján JÓZSEF FŐHERCEG tábornagy. Az aktaszerű anyagot összegyűjtötte és összeállította: RUBINT DEZSŐ m. kir. nyug. altábornagy (1914. július 31.–1915. május 25.) I. kötet. 27 melléklettel. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1926. 1-708 + térkép-mellékletek.

A világháború amilyenek én láttam. Írta naplója és hivatalos akták alapján JÓZSEF FŐHERCEG tábornagy. Az aktaszerű anyagot összegyűjtötte és összeállította: RUBINT DEZSŐ m. kir. nyug. altábornagy II. kötet. Olasz háború. Doberdó. 47 melléklettel. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1928. 1-950. old. + térkép-mellékletek.

A világháború amilyenek én láttam. Írta naplója és hivatalos akták alapján JÓZSEF FŐHERCEG tábornagy. Az aktaszerű anyagot összegyűjtötte és összeállította: RUBINT DEZSŐ m. kir. nyug. altábornagy. III. kötet. Olasz háború. Doberdó. 30 melléklettel. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1928. 1-894. old.

A világháború amilyenek én láttam. Írta naplója és hivatalos akták alapján JÓZSEF FŐHERCEG tábornagy. Az aktaszerű anyagot összegyűjtötte és összeállította: RUBINT DEZSŐ m. kir. nyug. altábornagy. IV. kötet. Győzelmes küzdelmeink Erdélyért. (1916. december 2.-1917. június 28., 44 melléklettel. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1930. 1-1049. old.

A világháború amilyenek én láttam. Írta naplója és hivatalos akták alapján JÓZSEF FŐHERCEG tábornagy. Az aktaszerű anyagot összegyűjtötte és összeállította: RUBINT DEZSŐ m. kir. nyug. altábornagy. V. kötet. Győzelmes küzdelmeink Erdélyért és Bukovina visszafoglalása. 31 melléklettel. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1931. 1-1047. old.

A világháború amilyenek én láttam. Írta naplója és hivatalos akták alapján JÓZSEF FŐHERCEG tábornagy. Az aktaszerű anyagot összegyűjtötte és összeállította: RUBINT DEZSŐ m. kir. nyug. altábornagy. VI. kötet. A katasztrófák útján a pusztulásba- (Piavei csata.). (1918. január 17.-1918. július 20.) 38 melléklettel. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1933. 1-805. old.

A világháború amilyenek én láttam. Írta naplója és hivatalos akták alapján JÓZSEF FŐHERCEG tábornagy. Az aktaszerű anyagot összegyűjtötte és összeállította: RUBINT DEZSŐ m. kir. nyug. altábornagy. VII. kötet. Tirol védelme és összeomlás. (1918. július 21.-1918. november 26.) 57 drb melléklettel. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1934. 1-837. old.

hágó visszafoglalása. Előtörésünk Turkára. 1914.IX. /30.-X./9., Állásharcok a jeges Kárpátokban...

1914.XI./26.-XII. /31., Tél a Kárpátokban. 1915.I./1.-III. /27..., A húsvéti nagy csata a Kárpátokban. 1915.III. /28-IV. /22., Gorlice. 1915.IV. /23-V./25. – csatolt térképmellékletekkel.

Megjegyzendő, hogy ebben az időben akadt egy-egy költői lelkületű baka is, aki a lövészárkokban verseket, dalokat írt a maga közvetlen, egyszerű nyelven a csaták viszontagságairól, a Kárpátokban átélt életre-halálra menő harcokról. Ezek a versfaragványok dokumentumértékűek, nem művészi értéket képviselnek, hiszen a maguk nemében egyedülálló érzelmeket és gondolatokat fejeznek ki. **Leopold Gerer** őrmester is ilyen verscsinálásra adta a fejét, az alább közölt verset bajtársai énekeltek is.

Kárpáti mars

*Kilenc hős egy fa alatt
Békésen álmodja
az elmúlt borzalmas napokat.*

*Magyar Kárpátok szédítő magasságain
Elnémultak az ágyúk dörgései
És golyók füttyülései,*

*Ezeket az elmúlt
Borzalmas Napokat jelzi itt
E kilenc kis fakereszt a föld felett.¹²³*

A feljegyzések szerint a Kárpátok közel 200 km-es hegyi arcvonala a „keleti front egyik mellék hadszínterének” bizonyult. Szünet nélkül folytak az elkeseredett támadó és védekező hadműveletek. Ugyancsak a **Szurmay**-hadtest alárendeltségében az Uzsoki-hágóban vetették be a kolozsvári 38. honvéd gyaloghadosztályt, amely súlyos harcokban verte ki a „muszkákat” a szorosból.

Az orosz támadás során a helyi ruszin lakosság az Uzsoktól nyugatra eső településeken szenvedett súlyos anyagi károkat. Majd Ung, Toronya visszafoglalását Máramaros megye felszabadulása követte, ami nagy örömet és bi-

¹²³ Tolnai. *A világháború története 1914-1918.* VI. kötet, 42. old.

zalmat keltett a helyi magyar, ruszin és más nemzetiségű lakosság körében és országszerte is.

Ezekben a vészterhes napokban az uralkodóház, a minisztérium stb. tagjai egyre gyakrabban keresték fel a Kárpátokat, hogy lelket öntsenek a csüggedőkbe, mert még hátra maradt Bereg vármegye Latorca völgye (Vezérszállás-Verecke-Volóc vonalon), ahová az orosz csapatok befészkeltek magukat, és a leghuzamosabban ezt a vonalat tartották. Például március 4-én vidékünkre látogatott: **Krobotin Sándor**¹²⁴ hadügy-, **Sándor János** belügy-, és **Hazai Samu** honvédelmi miniszter. **Gróf Sztáray Gábor**, Ung megye főispánja kalauzolásával a Kárpátokban létesített megfigyelőállomásokat keresték fel, ahová a sebesült és beteg honvédeket irányították, hogy megvizsgálják, nem szenvednek-e fertőző betegségekben. Meglátogatták az ungvári közkórházat is.

Ilyen szomorú körülmények közepette készültek az emberek az első háborús húsvéthoz, amikor „*egy világrész harca folyik most a hatalomért és az igazságért*”. Ennek kapcsán az *Ung* c. hetilap vezércikkírója felvetette a szónoki kérdést, hogy a húsvét „*milyen is lesz, de hát milyen is lehet az a böjt, amelyiknek nem volt farsangja?*”¹²⁵

Eközben futótűzként terjedt a hír, hogy 1915. március 22-én elesett a lengyel galíciai Przemysl vára is, amelyet a cár seregei már 1914. szeptember 16. óta körülzártak, és folyamatosan ostromoltak. Az igazsághoz tartozik, hogy a **Tersztyánszky Károly**¹²⁶ tábornok által vezetett hadseregcsoport a przemysl-i erődrendszer felmentése céljából indított úgynevezett „*kárpáti hadművelete*” jelentős embervesztést okozó kudarccal zárul.

Az *Ung* olvasói is döbbenettel olvasták a tudósítást. A szerkesztőség aggodva kérdezte: „*Ismerőseink, jó barátaink, a 11. népfölkelő gyalogezrednek zászlóaljai teljesítették ott hazafias kötelességüket. Egymástól kérdezzük: mi*

¹²⁴ **Krobotin, Alexander** (1849–1933). Osztrák tábornok, politikus. 1900-ban lett tábornok. 1914-ben *Conrad* vezérkari főnökkel együtt a Szerbia elleni háborút támogatta. 1917. április 8-ig volt hadügyminiszter, ezután Karinthyában a 10. hadsereg vezetője. A caporettoi áttörés után az újjászervezett 10. hadsereg mellett a tiroli hadseregcsoport parancsnokságát is ellátta. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/krobotin.html>

¹²⁵ Ung, 1915. március 21.

¹²⁶ **Tersztyánszky Károly** (1854–1921). Az osztrák-magyar hadsereg tábornoka. Katonai akadémiát végzett, 1877-től tisztként szolgált, 1904-től tábornok. A háború elején a Balkánon harcolt, majd Galiciába került. 1914 végén Sziléziában, 1915 februárjától a Kárpátokban teljesít szolgálatot. Az Olaszország hadüzenete utáni átszervezések nyomán a Monarchia balkáni főparancsnoka lesz. 1915 szeptemberében egy újonnan létrehozott hadsereg parancsnokságát kapja meg, de a *Tisza Istvánnal* kialakult nézeteltérése miatt rövidesen leváltják. 1916 májusában az orosz frontra kerül, itt a német hadvezetéssel kerül sorozatos összetűzésekre. 1917 szeptemberétől Bécsben testőrpáncsnok. 1918 végén nyugdíjba vonul. Könyv: POLLMANN: *Balszerencse, semmi más* <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/tersztyanszky.html>

*lesz a hősökkel? A tizenkilencedik kirohanásban milyen szerepet vittek? Foglyok-e? Ki tudna most mindezekre felelni.*¹²⁷

Április 6-án az orosz csapatok megszállták Patakújfalut és kijutottak az Ung völgyébe, azonban **Szuromy** tábornok csapatai visszavetették a muszkákat. Április 14-én az Uzsoki-szorosnál az ellenség ismét megkísérelte a betörést az Ung völgyének felső szakaszába, de nagy áldozatok árán sikerült visszaszorítani őket és elfoglalni a Ceremba-magaslatot. A „*téli kárpáti hadjárat*” résztvevői között említik a nyitrai 14. honvéd gyalogezredet¹²⁸ is, amely több hegyi magaslat visszavételéért szívós kitartással küzdött, illetve állásharcot folytatott. Majd, mint hadtesttartalék, többek között Fenyvesvölgyön rendezkedett be, sorainak kárpátaljaiakkal történő kiegészítése után 1915. április 25-től május 7-ig Sóslakon át kezdeményezett bátor előrenyomulást és folytatott a bércen állásharcot. Az oroszok kiszorítása után az ezred Csontosra menetel, katonavonattal a lengyelföldi keleti frontra szállították.

A hadijelentések különösen a 19. és a 26. gyalogezredek hősiességét emelték ki, melyek főleg kárpátaljai népfelkelőkből álltak. 1915 áprilisában az Uzsoki-hágó előterében a székely 38. honvéd gyaloghadosztály is sikeresen tartóztatta fel az orosz csapatokat, majd délről csatlakozott az ellentámadáshoz. Az év folyamán a székely honvédek a Dnyeszter vonalán üldözték az ellenséget.

A veszteségek elszomorítóak voltak és a hozzátartozók, a békepártiak körében egyre gyakrabban merült fel a kérdés, tulajdonképpen miért is harcolnak a magyar katonák. **Rácz Pál** ungvári író-újságszerkesztő *A mi részünk c.* vezércikkében így válaszolt erre a kérdésre: „...*igaz, hogy most, a világháborúnak ebben a stádiumában elsősorban a hazát védjük, annak háborítatlanságáért másztak fel a Kárpátok hófödte magaslataira fegyveres testvéreink, de míg a hadviselő felek mindegyikének területi aspirációi vannak, addig mi az önzetlenség háborúját vívjuk.*”¹²⁹

Vidékünk egyelőre megmenekült az ellenséges csapatok behatolása elől. Ezért nagy árat kellett fizetni. A háború sújtotta vidékekről a budapesti állami gyermekmenhely összeszedte a gyerekeket és más vidéken helyezte el őket, ahol gondos ápolásban részesültek. Nagybereznáról például, ahol a felső-ungi

¹²⁷ Ung, 1915. március 22.

¹²⁸ *A nyitrai honvédek hadinaptára. A m. kir. nyitrai 14. honvéd gy. ezred harctéri működésének emléklapja 1914. augusztus 1-től 1918. november 28-ig.* Összeállította: VITÉZ NÉMETH (DEISLER) KÁROLY ny. tábornok, az ezred volt parancsnoka. I. rész. orosz harctér. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 178-179. old.

¹²⁹ Ung, 1915. május 1.

és felső-zempléni gyermekeket gyűjtötték össze, április 29-én 414 elhagyott gyereket vittek az Alföldre.

Május közepén az orosz csapatok ismét támadásba lendültek a Kárpátokban a Vizava és Uzsoki-hágó közötti szakaszon, igyekeztek betörni az Ung völgyének felső szakaszába, de a 19. és a 26. gyalogezredek, melyekben sok Bereg-vidéki honvéd harcolt, visszavetették őket.

A „kárpáti téli csatára” visszaillesztve a szakirodalom adatai alapján elmondható, hogy *„a Kárpátok havas bércei által a csata alatt elnyelt embertömeg mindkét félnél hibetetlen arányokat öltött... Főként magyar csapatok vívták tehát a szintén főként magyar csapatok által védett Premysl felmentéséért s azután Magyarország határaiért a súlyos harcot... Az o.-m. vasutak hatalmas munkát végeztek, amikor az arcvonal ellátása mellett 116 nap alatt 2 hds-pságot, 10 hdt. -törzset és 43 hadosztályt szállítottak 2500 vonattal a Kárpátokba... A kétoldali veszteség szívbemarkolóan mutatja, hogy mit jelentett a Kárpátokban végigharcolt tél... Megbízható veszteség-kimutatással erről a Kárpátokban végig harcolt négy téli hónapról egyik fél sem rendelkezik. Egyik hozzávetőleges számítás a halottakban, sebesültekben, betegekben, foglyokban és eltűntekben beállt o.-m. fogyatéket – Premysl védőrségét beleszámítva – 600-800.000 főre, tehát az állomány 60-70%-ra teszi.”¹³⁰ Az oroszok veszteségéről „még sokkal kevésbé megbízhatóak az adatok. A hivatalos kimutatás szerint ... a háború első kilenc hónapjában, tehát 1915 április végéig, 1.200.000 főt veszített volna halottakban, sebesültekben, eltűntekben és fogságba esettekben. A valóságban a veszteség legalább 60-70%-kal többre becsülhető, tehát legalább 1.800.000-2.000.000 főre, ha nem még többre.”¹³¹*

A magyar csapatok május 9-én kiszorították az ellenséges csapatokat Kárpátaljáról, és Galícia földjére léptek. A sajtóhírek szerint ezt az eseményt vidékünk nagyobb településein harangzúgással is megünnepelték.

1915. június 6-án az osztrák-magyar hadsereg visszafoglalta Przemysl vár-erődítményét, június 22-én pedig Lemberget. Elsőnek a II. magyar hadtest vonult be Galícia fővárosba. Ezúttal is Kárpátalja-szerzte lelkes ünneplés kezdődött, a templomokban hálaadó istentiszteletekre került sor.

Közben Kárpátalján az orosz betörést követően megszervezték a háborús kárfelmérést. A háború nyomairól **Morabt Ernő** szolgálaton kívüli őrnagy a *Berliner Tageblattban* többek között így számolt be: *„Többször törtek be az*

¹³⁰ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* 1914. négy havának ismertetése. VIII. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCXXXIX, 1939. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 795. old.

¹³¹ *A világháború 1914-1918...VIII. kötet., 796-797. old.*

orosz hordák az Ung völgyébe, leégett házak, lebontott házfödelek és magányos sírok tesznek erről tanúságot. Ami megmaradt, azt megfosztották az ajtóktól, az ablakoktól és bepiszkították. A lakószobákat átalakították a kozákok istállóivá és a falak ocsmány és szándékos bepiszkolása tett tanúságot annak az ellenségnek a kultúrfokáról, amely ellen szövetségesünknek és nekünk küzdenünk kell.¹³² Ennek érdekében 1915. augusztus végén alakult meg a Háborúban Feldúlt Tűzhelyeket Újraépítő Bizottság, amely adakozásra szólította fel a nemzetet.

A feljegyzések szerint „az oroszok második betörése tehát aránylag hosszú ideig, több mint két hónapig tartott és 83 községet érintett súlyosan.” A korabeli kárfelmérő kimutatásokban rögzítették, hogy 5 község pusztult el, és mintegy ötezer ház semmisült meg. Például Fenyvesvölgy a hadműveletek során négyszer-ötször cserélt gazdát, valósággal „rommá lótték”, és az itt lakó ruszinok „éppen úgy szenvedtek, éppen úgy ítélték magukat a pusztulásnak, mint a fegyverrel harcoló katonák.”¹³³

A hadsereg főparancsnoksága 1916 tavaszán elrendelte, hogy Szabolcs, Szatmár, Bereg és Ugocsa vármegyéket vonják ki a „külső hadműveleti területről”, vagyis ezentúl igazolási kötelezettség nélkül lehetett ezek határvonalán átutazni.

3. Harmadik betörés: 1917. január 28.–április 13.

1917 márciusában a helyi sajtókiadványok¹³⁴ első oldalán közölték a hírt, hogy az oroszok a Tatár-szorosnál ismét véres tömegrohamokat indítottak, hogy megerősítsék állásaikat, és alkalmassá tegyék azokat egy Magyarország felé indítandó offenzívára.

Az osztrák-magyar csapatok ellentámadása – **József főherceg** és **Szuromy** tábornok vezetésével – azonban sikeres volt, több mint 1300 foglyot ejtettek, sok fegyvert zsákmányoltak. 1917-ben **Kövess Hermann**¹³⁵ tábornok csapata is a Kárpátokban harcolt. Ezekben a harcokban hősiesség magatartást tanúsít-

¹³² Tolnai. *A világháború története 1914-1918.* V. kötet, 290. old.

¹³³ Tolnai. *A világháború története 1914-1918.* V. kötet, 121. old.

¹³⁴ Ungvári Közlöny, 1917. március 2.

¹³⁵ **Kövess Hermann** (1854–1924). Magyar származású tábornagy, az osztrák-magyar hadsereg tisztje. Hadmérnöki akadémiát végzett, majd a vezérkarhoz, később csapatparancsnoki beosztásba került. A háború kitörésekor a nagyszébeni XII. hadtest parancsnoka. Később egy hadtest élére került, harcolt az orosz fronton, ő foglalta el Ivangorodot. Ezután a szerb harctéren teljesített szolgálatot, részt vett Belgrád bevételében. 1916-ban az olasz harctéren, 1917-ben a Kárpátokban harcolt. 1918 novemberében, a forradalom kitörése után *IV. Károly* kinevezte a hadsereg főparancsnokának, de csak néhány napig látta el tiszttét. A háború után visszavonult, Bécsben halt meg, de Budapesten temették el. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/kovess.html>

tottak a Kárpátalján toborzott gyalogezredek. Az *Ungvári Közlöny* vezércikkének költői megfogalmazása szerint: „egy évezred küzdelme avatta szent határrá a Kárpátok fenséges bérceit, és akik ezeket szentségtelen lábbal tapodni merték, bűnhődtek érte.”¹³⁶ Egyelőre tehát elhárult annak a veszélye, hogy vidékünk hadszíntérré váljék.

A hivatalos jelentésekben megállapítást nyert, hogy a ruszinok részéről „tömeges hazaárulásról, mellyel egyesek gyanúsították ezt a népet, beszélni sem lehet. (...) A többség még látszólag sem tagadta meg hazáját és hitét soha. Egy szegény timsori parasztasszonyt például arra kényszerített az ellenség, hogy kerülő úton, a magyar csapatok hátába vezesse őket. Ez az asszony tudta azt, hogy mi vár rá, ha a parancsot nem teljesíti. Mégis: útközben, halálra készülve, mélységes hittel, buzgón imádkozott, és a magyar csapatok elé, vesztébe vezette az ellenséget. Éhesen síró kis árvái este már hiába várták haza, édesanyjuk ott feküdt meggyilkoltan, vérbe fagyva a feldúlt, az elhagyatott, a sötét mezőn...”¹³⁷ Ez a példa is azt mutatja, hogy a ruszin nép „kiválóan viselkedett.” Kemény Gábor szerint is a ruszinság „a világháború alatt példásan viselkedik, és az orosz betörés idején olyan határozott nemzethű magatartást tanúsít, hogy egyedül Ökörmezőről 120 parasztyereket visznek túszul az oroszok.”¹³⁸

Akadtak ugyan ellenpéldák is, különösen Rahó térségében, ahol az orosz csapatokkal bejövő pravoszláv papok ún. hittérítő munkát folytattak a ruszin lakosság körében. Az elfoglalt településeken hitük elhagyására, hazájuk megtagadására akarták rábírní a ruszinokat. Elenyészően csekély eredményt tudtak elérni az aggok, elszegényedett asszonyok, megfenyített gyermekek között. A munkabíró férfiak ott véreztek a különböző frontokon.

A Kárpátokban végbement hadműveletek során ismételten sok ruszin falu pusztult el. Ez alkalommal 34 községet érintett a rombolás. Például az Ungvárhoz közeli Mezőlaborcon a nagymonostori kolostor és templom az itt folyó harcok áldozatául esett. Ung megyében 80, Máramarosban 91, Sárosban 853, Zemplénben pedig 1434 lakóház pusztult el teljesen. Az ellenség kitakarodása után éhínség, betegség és nyomor vert itt tanyát. A lakóházak felépítésére újra országos gyűjtést rendeltek el.

Az új magyar kormány Ung, Bereg, Ugocsa vármegyék vezetői és képviselő-testületei messzemenő toleranciát tanúsítottak a kárpátaljai ruszinokkal szemben.

¹³⁶ Ungvári Közlöny, 1917. március 13.

¹³⁷ NYÁRY IVÁN: *Kárpátalja büszkes népe a hadtörténelem tükrében...*, 58.old.

¹³⁸ KEMÉNY GÁBOR: *Verhovina feltámad*. A ruszin sors könyve. MEFHOSZ Könyvkiadó, Budapest, 1939. 69.old.

Az ungvári lap *Felépültek a kárpáti falvak* c. cikkében arról tudósított, hogy Uzsonon a görögkatolikus templomban **Reöthy Szilárd** görögkatolikus lelkész misét tartott abból az alkalomból, hogy 18 földönfutóvá vált ruszinnak felépítették a házat, további 38 házat Fenyvesvölgyön, Határhegyen, Kiesvölgyben, Hajasdon, Havasközön építettek fel. Patkófalun 22, Patakújfaluban 18 lakóház építése állt befejezés előtt.¹³⁹

Meg kell jegyeznünk, hogy „*a sorozatos galíciai kémkedések viszont a Kárpátokon innen is megteremtik a visszhatást. Napirenden vannak a papi megfigyelések és a Görögkatolikus Szemle „Papságunk védelme” című közleményében megírja, hogy Ungban, Beregben és Máramarosban gyakran nyilvánosan előállították a gör.-katolikus lelkészeket is. Ugyanakkor külföldön már vérszemét kap a pánszláv propaganda. A rutén szeparatista mozgalom Pacsuta Miklós hírlapíró elnökletével 1915. november 28-án megalakítja Pittsburgben a Narodna Ochrana (nemzeti védelem) nevű ruszin politikai egyesületet, mely ismételten foglalkozik Kárpátaljának az orosz birodalomhoz való csatlakozásával. (...) Mindez az orosz politika sakkhúzása, történelmi tények tudatos hamisítása*” – állítja Kemény Gábor.¹⁴⁰

A „*kárpáti küzdelem*”, illetve a három nagy betörés kapcsán azt a következtetést vonhatjuk le, hogy 1914-ben az itt zajló hadicselekményeket a hadvezérek „*mellékhadszintér szerep*”-ként könyvelték el, azonban 1915-ben a hadiesemények a térséget „*fő hadszíntérre változtatták.*” Ebben az anyaföldért folyó, ádáz küzdelemben az „*Uzsoki-hágót védő Szurmay-féle magyar hadtest állt meg szilárdan.*”¹⁴¹ **Szurmay Sándor**,¹⁴² az „*Uzsoki-hős*” katonai teljesítményéről nemzetközi szinten, így az ellenfélnek számító orosz tábornokok is, elismeréssel nyilatkoztak, köztük **Alekszej Bruszilov** altábornagy, aki a

¹³⁹ Ungvári Közlöny, 1917. augusztus 28.

¹⁴⁰ KEMÉNY GÁBOR: *Verhovina feltámad.* i.m. 69–70.o.

¹⁴¹ JULIER FERENC: *Küzdelem a Kárpátokban (1933) (részlet).* In: *Az első világháború.* Szerkesztette: SZABÓ DÁNIEL. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 617. old.

¹⁴² Lásd a jegyzetet: **Szurmay Sándor** 1917 márciusáig volt a fronton, mint hadsergecsoport- és hadtestparancsnok, hazatérve Magyarország honvédelmi minisztere lett. 1919-ben a Károlyi-kormány az elsők között börtönözte be, mivel a háború elején megvédte a magyar határokat, s ezzel – Károlyiék logikája szerint – meghosszabbította a háborút. Más adatok szerint valójában a Berinkey-kormány internáltatta 1919 februárjában, fogházban a Tanácsköztársaság idejét töltötte. 1921-ben nyugdíjba vonult, és az általa létrehozott jótékonyági alapítvány (Szurmay Sándor Honvéd Alap) a hadirokkantakat, hadiárvaakat stb. segítette. 1926-tól Horthy Miklós kormányzó kinevezésével felsőházi tag, 1941-ben pedig megkapta a vezérezreduci csillagot. Szurmay 1945. február 26-án, a szovjet csapatok által elfoglalt Budapesten 85 éves korában halt meg tisztázatlan körülmények között. 2008-ban tiszteletére emléktáblát avartak. Lásd még: http://hu.wikipedia.org/wiki/Limanowai_csata

Szurmay-hadtest erőteljes nyomására elrendelte a visszavonulást a Kárpátokból. Haditettéért *Szurmay* az új uralkodótól, *IV. Károly királytól* 1917 márciusában titkos tanácsosi címet kapott, augusztus 17-én pedig elnyerte a bárói méltóságot uzsoki nemesi előnévvel. 1918. augusztus 17-ével elnyerte a m. kir. nagykanizsai 20. honvéd gyalogezred tulajdonosi címét.

A csatasorozat első nagy felvonásában (1915. január 25. – február 5.) **Borojevic** 130 000 puska erejű serege 89 ezer főt veszített. A tetemes nagyságú áldozatot hozó kárpáti küzdelmek feltartóztatták ugyan a magyar Alföldre irányuló „orosz gőzhengert”, azonban a második felvonásban a „szándékolt célt” nem érték el, Przemysl felmentése nem sikerült, ezzel előidézték a várvédők „dicsőséges bukását”, mert 120 ezren kerültek orosz fogságba. Azóta a hadtörténeiszek is világosan kimondták, hogy a „Kárpáti csata, a világháború legnagyobbjai és legvéresebbjei közé tartozik. (...) Az emberanyag pusztulásának rettentő mértékére nézve elég annyit mondanunk, hogy az oroszok ellen küzdő csapataink január 1-től április végéig közel 800 000 főt veszítettek. (...) Az orosz veszteség a mienknél nem volt kevesebb. Tudjuk, hogy az orosz hadseregnek a kárpáti hadszíntér a poklot jelentette.

*Megérte-e Przemysl ezt az irtózatot? ... nincs kellő indok arra, hogy hadvezetőségünk miatt választotta éppen a legalkalmatlanabb területet a támadásra. A rossz irány és az ehhez való ragaszkodás végzetesen megbosszulta magát. Seregeink emberanyaga túlságosan elhasználódott. Ennek következményeit többé nem tudtuk kibeverni.*¹⁴³

4. A Kárpátok kiemelt hősei, akikre büszkék lehetünk (Szemelvények a Hősök naptárából)¹⁴⁴

Uzsoki csata

„Uzsoknál történt 1915 február havában. 23-án el kellett foglalni az ellenségtől egy igen fontos magaslatot. Este indult meg a roham, a két teljes órai tusa meghozta az eredményt, a hegy a mienk. De hogyan? Méteres hóban kellett a hegyre mászni kézi- és gépfegyverek pusztító tüzeiben. Már-már megtörtént a roham, de egy ember kevés honvédjével még mindig túlkiáltotta a rémes fegyverropo-

¹⁴³ JULIER FERENC: *Küzdelem a Kárpátokban* (1933) (részlet). In: *Az első világháború*. Szerkesztette: SZABÓ DÁNIEL. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 617. old. Lásd még részletesebben: JULIER FERENC: *A világháború magyar szemmel*. Budapest, 1933, Magyar Szemle kiadása. http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/www1/julier/3_2.html#1resz

¹⁴⁴ *Hősök naptára 1914-1918*. Korabeli könyvészeti források alapján. In: <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

gást, még mindig hangzott a »rajta«, aztán mind gyöngébb lett a fegyverropogás, mind erősebb a »rajta« és vitt magával és sodort maga előtt mindent, míg végre elült a csatazaj. És a hegy tetején fent állott **Hulyák Valér** tartalékos főhadnagy, az eperjesi főgimnázium tanára. A hegy az övé volt. Február 25-én el akarták venni a muszkák, egyenként lopóztak oda, és amikor már általánosan kezdődött a támadás, a tanár-főhadnagyot megölte egy orosz golyó. Így írta le **Hulyák Valér** hőstettét **Zipszer Ödön** százados, aki a slafkei templom mellett temette el a vitéz tanárt.¹⁴⁵

Benedek András

M. kir. 24. h. gye.

„**Benedek András** a brassói 24. honvéd gyalogezred őrzetője az Uzsokihágótól keletre, Mołdawskónál folyt harcaink alatt kileste, hogy az oroszok az előre tolt árkaik közelében lőszerraktárt létesítettek. **Benedek** őrzető önként vállalkozott arra, hogy három bajtársával együtt éjjel megközelíti és felgyújtja azt a házikót. **Benedek** őrzető és társai napközben száraz, könnyen lánggra kapó faanyagból kis kötegeket készítettek, amelyeket petróleummal öntöttek le, majd este nekiindultak vállalkozásuknak. Gondos rejtőzéssel nesztelenül megközelítve a fabázikót pillanatok alatt megrakták a gyújtókötegekkel, majd meggyújtották azokat. A ház 2-3 percen belül meggyulladt és rövidesen már annyira égett, hogy az odasiető oroszok nem tudták a tüzet eloltani. Amikor pedig összedőlt a ház, a lőszer a hőségben robbanni kezdett, ami a siker hallható bizonyítéka volt. **Benedek** őrzetőt ezredparancsban dicsérték meg és az Ezüst Vitézségi Érem I. osztályával tüntették ki. Társai számára a II. osztályú Ezüst Vitézségi Érmel adományozták.¹⁴⁶

Berta Antal

Cs. és kir. 29. gye.

„1916 őszén a Tatár-szorosban az oroszok gyakran megkísérelték, hogy lövészárkaik észrevétlen előre tolásával közeledjenek állásainkhoz. 1916. október 12-én **Berta Antal** a 29. gyalogezred őrmestere észrevette, hogy frissen ásott árok húzódik a mi állásunk felé. Estefelé **Berta** őrmester önként jelentkezett egy járőrbe. Este indult, nehogy a muszkák észre vegyék. A vállalkozás viszont szemet szúrt az oroszoknak, és mikor **Berta** az új árok közelébe ért, olyan tüzet

¹⁴⁵ Felvidék és Kárpátalja hadtörténete.

¹⁴⁶ *Hősök naptára 1914-1918.* Korabeli könyvészeti források alapján. In: <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

kapott, hogy nyolc embere sebesült meg. Erre Berta beugrott az árokba és heves kéztusával kiverte onnan az oroszokat. Az utána jövő munkásosztag aztán betömte az árkot. Berta őrmester ezért a hőstetteért az Arany Vitézségi Éremmel tüntettetett ki.¹⁴⁷

Bodnár Antal

M. kir. 30. h. gye.

„Az Uzsoki-hágó környékén folyt védelmi harcaink alatt történt, hogy az oroszok kihasználva az éjjeli koromsötétséget és a biztosítatlanul maradt mély szakadékokat, az utóbbiak egyikén keresztül, a 30. honvéd gyalogezred védelmi vonalának szárnya mögé férkőztek. Onnan azután az ezred szélső szárnyát minden irányból megtámadták. **Bodnár Antal** szakaszvezető felismerte az oroszok beférkőzése folytán keletkezett nagy veszedelmet. Szakasza élén gyors és merész elhatározással, a támadókra vetette magát, akiket elszánt előretöréssel pillanatok alatt visszaűzött, majd immár azokra az oroszokra rontott, akik a századot oldalban és a hátban szorongatták. Ezzel az öntevékeny és bátor, valamint gyors és eltökélt harci beavatkozásával Bodnár szakaszvezető helyreállította a helyzet egyensúlyát.¹⁴⁸

Bozó Andor

M. kir. 307. h. gye.

„Bozó Andor zászlós a 307. honvéd gyalogezreddel került a frontra. Legkiválóbb hőstettét 1916. augusztus 11-én, a Tatár-szoros védelme közben vitte véghez. Az oroszok minden nagyobb harci zaj nélkül észrevétlenül a 307-es honvédek I. zászlóaljának hátába kerültek és meglepték a zászlóaljparancsnokságot. A váratlan támadás a felsodorítás veszélyével fenyegette az egész ezredet. Nagy zűrzavar támadt, mindenki menekülni igyekezett. Csak Bozó zászlós, a zászlóalj segédtiszteje nem veszítette el a fejét. Karabélyt ragadva „Küldöncök, utánam!” kiáltással az oroszok elébe vetette magát. Csak két bajtársa, Takács őrvezető és Táncoz honvéd követte. A három hős honvéd elszántan az ellenségnek rontott és heves

¹⁴⁷ *Hősök naptára 1914-1918.* Korabeli könyvészeti források alapján. In: <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

¹⁴⁸ *Hősök naptára 1914-1918.* Korabeli könyvészeti források alapján. In: <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

tüzeléssel fogadta az előre nyomuló oroszokat, azok nagyobb erőt sejtve, halottjaik visszahagyásával elmenekültek. Bozó zászlós ezen elszánt és rettenthetetlen fellépése megbecsülhetetlen eredményt jelentett és általános elismerést váltott ki.¹⁴⁹

¹⁴⁹*Hősök naptára 1914-1918.* Korabeli könyvészeti források alapján. In: <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

III. FEJEZET

MOZAIKKÉPEK A KELETI ÉS NYUGATI HADSZÍNTEREKEN A MONARCHIA EZREDEINEK KÖTELEKÉBEN KÜZDŐ KATONÁINKRÓL

1. „Megállj, megállj, kutya Szerbia!”

A második világháború ugyan elhomályosította az I. világháborút, azonban a gyerekkoromban megtapasztaltam, hogy a népemlékezetben még meg lehetett a nyomát találni, hiszen a nagyapám véres csatákat átélt „*leköszönő korosztálya*” az emlékeit megőrizte, fiainak, unokáinak tovább adta.

Ezekről a történetekről jómagam is szülőfalum túlélőinek visszaemlékezéseiből értesültem. Kiemelten *v. Toldi Gáborra* és sorstársaira gondolok, akiknek megőrzött emlékfoslányaiból tudtam meg a „*hogyan kezdődött esetet*” is. Például 1914. június egyik nyár eleji napján Tiszabökényben, így egész Ugocsában a kisbírók kidobolták, hogy június 28-án a trónörökös és felesége életére szerb bérgyilkos diákok törtek, és egy diák lelőtte őket.

A merényletről szóló hírt Kárpátalja magyar- és ruszinlakta falvaiban is kidobolták, a papok a templomokban erről az esetről körlevelet olvastak fel. A helyi sajtóban szerbellenes hangulatot árasztó cikkek, közlemények, rigmusok, dalok jelentek meg. Aztán a napi beszédtemává vált események felgyorsultak, a hírvivő kisbírók a települések lakói előtt egyre sűrűbben jelentek meg, egymást követték az újabb bejelentések. Június elsejétől falunkban, Tiszabökényben is általános mozgósítást rendeltek el, mikor a Monarchia és Szerbia között megtörtént az ultimátumváltás is. Ismertették a császár *Népeimhez* intézett szövegét, és, hogy hadat üzent Szerbiának, Oroszországnak.

A fiatalabb korosztályokat érintő mozgósítást is hazafias közbeszéd, háborús sajtópropaganda kísérte. A bevonuló regrutákat arra biztatták, hogy egy győzelemmel kecsegtető „villámháborúba” mennek, és ezredek kötelékében megleckéztetik a „kutya Szerbiát.” A falutól búcsúzó katonaköteles fiatalok a tiszabökényi regrutabálokban is diadalittasan énekelték, hogy „*Megállj, megállj, kutya Szerbia! / Nem lesz tiéd soha Bosznia! / Mert a magyar nem enged, / Míg a vére megered, / Bármennyit is szenved...*”¹⁵⁰

A nagyapáktól hallott szerbellenes dalt az egyre ritkuló nótás kedvűek ma is dúdolják, de ebben már nincs szikrázó harag, mert végre béke van ott, ahol 1914-ben a falubeliek közül többen a szerb frontra kerültek értelmetlen harcokat vívni és meghalni.¹⁵¹ A hajlott korú túlélőkben később tudatosult az az igazság, hogy a Monarchiát hódító törekvései sodorták a Szerbia elleni háborúba, de Magyarország sem akarta a szerb háborút, és a diplomáciai vita a bécsi udvar és a szerbek között zajlott, amelyben „*Oroszország biztatására*” a szerbek a „*békés megoldás helyett fegyverek erejére bízták a döntést.*”¹⁵² A tiszapéterfalvai önkormányzathoz tartozó öt község háborús veszteségéről csak a későbbiekben, a fentiekben már idézett *Mátyás Sándor* könyvéből szereztem tudomást. Ezek a Máramaros–Ugocsa megyei 85. gyalogezred kötelékében harcban estek el. Így Tiszabökénynek és Tiszafarkasfalvának (5), Tiszapéterfalvának (5), Tivadarfalvának (5) és Fergolányinak (6) összesen 26 hősi halottja van.

Az egykor Beregszászban állomásozó hadtest parancsnoka, *Svetozar Borojevic von Bojna*¹⁵³ nyilvánosságra hozott köszönőlevelében olvastam,

¹⁵⁰ Lásd.: A világháború előtt keletkezett, azonban 1914-től széles körben ismertté vált katonanóta dalszövegét feltehetően Kovács Károly és nem Újvári Károly írta, illetve jegyezte le. Forráshely: https://hu.wikipedia.org/wiki/Megállj,_megállj,_kutya_Szerbia. Énekelt változata: <https://www.youtube.com/watch?v=PQU1sjGMARQ> (2015-09-30.)

¹⁵¹ Lásd bővebben: MINNICH OSZKÁR ny. vk. ezredes: *Az 1914. évi szerb montenegrói hadjárat az Osztrák-Magyar Monarchia ellen. A szerb nagyvezérkar munkája után.* In: Hadtörténelmi szemelvények a világháborúból. Bp. A. M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár Kiadványa. Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T., é.v.n., 346-426. old. Elektronikus változata: http://mtdportal.extra.hu/books/hadtortenelmi_szemelvények.pdf

¹⁵² *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére. Az Osztrák-Magyar Monarchia 1914. évi augusztusi Szerbia és Montenegró elleni hadjárata.* IV. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCXXXIX, 1929. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 8. old.

¹⁵³ **Borojevic von Bojna, Svetozar** (1856–1920) Horvát származású osztrák magyar tábornagy. Az első világháború elején hadtestparancsnok, majd a Kárpátokban az osztrák-magyar 3. hadsereg parancsnoka. Jelentős szerepe volt a Gorlice-Tarnow térségében végrehajtott áttörésben. 1915 közepétől az olasz frontra került, ahol *Otto von Below* német tábornokkal 1917 októberében Caporettonál áttörő az olasz állásokat. 1918-ban tábornagi kinevezést kap, a piavei csata idején a Monarchia csapatainak főparancsnoka.

hogy a vidékünkről származó katonák, tartalékos tisztek, huszárok, népfölkelők stb. a „zászlóhoz való bevonulásra szóló legfelső parancsot haladéktalanul örömteljesen teljesítik.”¹⁵⁴ A hadra kelt ezredek kötelékében a szerbiai frontokon sok száz kárpátaljai teljesített háborús katonai szolgálatot, kezdetben csak egységeik győzelmeiről tudósítottak a lapok. Például egy huszárfőhadnagy Beregszászban élő öccsének küldött levelét propaganda célzattal a helyi sajtó is leközölte: „Jelenleg huszárjaimmal két órányira Z-től táborozok. Naponta vannak kisebb nagyobb csatározások s egy koronát kap minden huszár, aki a túlsó parton lévő szerbekből egyet leszed, már 8 koronát kiosztottam. Nekem sem lovam, sem huszárom nem sebesült meg. Öröm nézni a legénységet, ég a lelkesedéstől mindenki s alig bírom visszatartani őket, hogy saját szakállukra át ne keljenek a Száván. Belgrád vára rommá löve ég, monitorjaink nagyon szépen végzik kötelességüket.”¹⁵⁵

A 12-es komáromi bakákként elhíresült negyedik zászlóalj a szarajevói XV. hadtest kötelékében először a Visegrádtól keletre fekvő Panos-magaslaton esett át a tűzkeresztségen. A hatalmas túlerőt felvonultató szerb Sumadija II. hadosztály (16 zászlóalja, 42 ágyú) katonáival vívta meg augusztus 16-án első ütközetét, amely az önfeláldozásig tartott. Az egyik magyar százados akkor megírt naplójából tudjuk, hogy a bekerítésből a Drinát átúszva törtek ki, sokan a vízbe fulladtak, azonban „80 magyar hős mégis megmaradt”, akik „vad tüzeléssel tartóztatták fel a szerbeket. (...) A zászlóalj pár nap alatt kiheverte ennek az ütközetnek nyomasztó lelki hatásait.” Már a november 24-i csatában a zászlóalj „300 szerbet, közöttük 3 századost ejt foglyul, mi magunk sem voltunk többen – folytatja a naplóíró. – De milyen furcsa azóta a sors és a hadiszerecsé. Ugyanazzal az ezreddel, amely augusztus 16-án oly sok veszteséget okozott nekünk, amikor négyszeres túlerővel támadtak ránk, ugyanaz a szerb 12. gyalogezred volt most ellenségünk, és ezt összelövdöztük, megsemmisítettük és elfogtuk...”¹⁵⁶

A későbbiekben Szerbiában is visszavonulásra kényszerültek az osztrák-magyar csapatok. **Putnik**¹⁵⁷ szerb tábornok 1914 augusztusa és decembere

¹⁵⁴ Részlet **Borojevic** hadtestparancsnok Bereg vármegye főispánjához intézett egyik leveléből, 1914 augusztusa.

¹⁵⁵ Bereg, 1914. augusztus 9.

¹⁵⁶ JULIER FERENC ny. ezredes: *A 12-es komáromi bakák Szerbiában*. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 189-190. o.

¹⁵⁷ **Putnik, Radomir** (1847–1917). Szerb tábornok, vezérkari főnök, hadügyminiszter. Az 1914 novemberében feladott fővárost, Belgrádot is visszafoglalja. Az 1915-ös német segítséggel indított osztrák-magyar támadás hatására a szerb hadsereg összeomlik, a súlyos beteg Putnikot csak nagy nehézségek árán sikerül kimenekíteni az országból. Ezután haláláig Franciaországban él. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/putnik.html>.

között jól irányított hadseregével sikerrel tartóztatja fel az osztrák-magyar haderőt. A szakirodalom szerint ebben a hadjáratban „*a kis Szerbia legyőzte a nagy Monarchiát.*”¹⁵⁸ A négy hónapig tartó őszi hadjárat végeredményben „*mindkét hadviselő fél vereségével végződött: a Monarchia nagy erkölcsi csorbát szenvedett, Szerbia pedig mérhetetlen anyagi veszteséget.*”¹⁵⁹ Például számos taktikai hibát követett el többek között **Jenő magyar királyi herceg**,¹⁶⁰ osztrák-magyar tábornok is, aki a háború kitörését követően 1914 decemberétől 1915 májusáig az 5. hadsereg parancsnoka volt a Balkánon.

Sarkotic¹⁶¹ horvát származású osztrák-magyar tábornok 1915 őszén a Szerbia elfoglalását eredményező támadás vezetője. Mielőtt a nyugati hatalmak még megfelelő katonai segítséget küldtek volna Szerbiába, a „*támadás elkövetkezett és a szerb hadsereg megsemmisült Mackensen hadereje és a bosszúért libegő bolgár hadsereg között. Egyelőre egész Szerbia elveszett és az ellenzék kezére jutott... A megmaradó szerb csapatok a menekültek tömegeivel szörnyű viszontagságok közepette özönlöttek a hó borította hegyek közé, ahol sok halott jelezte a menekülés útját. Ilyen tragédián még nem ment keresztül a világ egyetlen nemzete sem.*”¹⁶² 1915 végén Szerbia összeomlott. A szerb hadsereg ellenállása megtört, és december végére a központi hatalmak megszállták Szerbiát, majd a Balkán többi országát is.

A Montenegró ellen megindított 1916. januári hadjáratban – például **Kövess** tábornok hadseregében – is harcoltak kárpátaljaiak, körükben kevés veszteséget jegyeztek fel, mivel a Lovcsen hegy (Montenegró bejárata) bevétele után „*Montenegró egy hét alatt kapitulált*”,¹⁶³ és ezután történt a hadsereg lefegyverzése, valamint a lakosság is behódolt a győzteseknek. Királyuk

¹⁵⁸ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére. Az Osztrák-Magyar Monarchia 1914. évi augusztusi Szerbia és Montenegró elleni hadjárata.* IV. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCCXXIX, 1929. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 6. old.

¹⁵⁹ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére. Az Osztrák-Magyar Monarchia 1914. évi szeptember-decemberi Szerbia és Montenegró elleni hadjárata.* V. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCCXXXII, 1932. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 704. old.

¹⁶⁰ **Jenő (Eugen)** (1863-1954). Osztrák főherceg, magyar királyi herceg, tábornok. A balkáni hadjárat után az olasz hadbalépés után a DNY-i front parancsnoka (1915–1918), közben a dél-tiroli hadseregcsoport vezetője (1916–1917). 1916 májusában a dél-tiroli offenzíva egyik megszervezője. 1918 januárjában tartós szabadságra, és végén nyugdíjba küldik, később Svájcban, majd Ausztriában telepedett le. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/jeno.html>

¹⁶¹ **Sarkotic, Stefan** (1858-1939). Horvát származású osztrák-magyar tábornok, politikus. Tartományi főnökként megbékélési politikát folytat. 1918 novemberében átadja a kormányzási feladatokat, december 1-től pedig nyugdíjba vonul. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/sarkotic.html>

¹⁶² *Tolnai. A világháború története 1914-1918.* VII. kötet. 316-317.old.

¹⁶³ *Tolnai. A világháború története 1914-1918.* VIII. kötet. 6-13.old.

I. Miklós Nyikita hontalanná vált, franciaföldön, az antantnál keresett és kapott védelmet.

Az Albán hadjáratnak szintén voltak kárpátaljai résztvevői is, és **Kövess** tábornok seregének tagjaiként nyomultak előre. Január 27.–február 27. között elfoglalták az ország jelentős részét, **Esszád pasát**, mint az ország önhatalmú fejedelmét, az olasz megszálló csapatokkal egyetemben Durazzo és Valona kikötővárosból is kiszorították. Komoly katonai szakértők a sikeres albániai hadjáratot alulértékelték, mivel az itt lekötött jelentős haderőket az olasz vagy az orosz fronton is be lehetett volna vetni. Szerintük a szövetséges nagyhatalmak hadvezetőinek összefogása helyett az erők önkényes megoszlása ment végbe, vagyis a „*háború végső kimenetele rámutatott az erő-szétforgás súlyos következményeire.*”¹⁶⁴

2. Galícia és a keleti front hadieseményeiből

A „*Mikor megyek Galícia felé...*”¹⁶⁵ kezdetű szép katonadalt szintén gyerekkoromban, a honvédhuszárként szolgált **Kormos István** közvetlen szomszédunktól, és más tiszabökényi túlélőktől hallottam, amikor elmesélték, hogyan indultak a galíciai frontra. Azonban a földiektől hallott kalandos történetek, majd a szakirodalomban olvasott hadiesemények kapcsolata bennem csak a későbbiekben tudatosult, ezek vázlatos ismertetésére az alábbiakban kitérek.

A térképen sokszor megkerestem azokat a helyeket, ahol szűkebb páttriám hősei a galíciai hadicselekményekben részt vettek, egyesek ott estek el, míg mások sebesülten orosz fogságba kerültek. Az egykori túlélők egybehangzó véleménye szerint Galícia súlyos emberveszteségei miatt örökre bevésődött a magyar nép emlékezetébe.

Az 1914-ben keletkezett hadikrónikákból már ismeretes, hogy **Vilmos császár**¹⁶⁶ Németországa és **Miklós cár** Oroszországa között kiűt a nyílt ellenségeskedés. A cárt teljesen félrevezette és hatalmában tartotta a „*háborús kato-*

¹⁶⁴ Tolnai. *A világháború története 1914-1918*. VIII. kötet. 13-14. old.

¹⁶⁵ Lásd a Katonanóta énekelt változatát itt: <https://www.youtube.com/watch?v=6z56C-u10OM>

¹⁶⁶ II. Vilmos (1879-1941). Német császár (1888–1918). Sok más meggondolatlan lépése mellett a leginkább szemére vetett hibája az volt, amikor 1914-ben az orosz mozgósításra válaszul mozgósította a német hadsereget, majd belépett a háborúba. Sokan őt teszik felelőssé a világháború kirobbanásáért. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/vilmos.html>

nai párt”, és annak nyomására proklamációt intézett az orosz néphez, ebben pedig azt akarta elhitetni, hogy azért rendelte el a mozgósítást, hogy „*mindenáron elősegítse a békés megoldást*”. Kormányának azonban valamennyi józanul gondolkodó tagja és az orosz nép is ellenezte a háborút.¹⁶⁷ Az orosz csapatok augusztus 2-án betörnek Kelet-Poroszországba, azonban a hónap végén a német haderő a további előre nyomulást megfékezte, és **Hindenburg**¹⁶⁸ tábornok főparancsnok irányításával augusztus 23–31. között a *tannebergi ütközetben*¹⁶⁹ fényes győzelmet arattak a cári seregek felett. A hadisikerekhez hozzájárult **Below** német tábornok, az 1. tartalékhadtest parancsnoka. A „*tannebergi diadal hadászati hatása abban nyilvánult, hogy a Kelet-Poroszországot fenyegető megszállás veszélyét egy csapásra megszüntette. (...) A tervezett nagy orosz támadó hadművelet ekként a védekezésbe esett vissza.*”¹⁷⁰ A szakirodalom szerint¹⁷¹ „*Berlin megmentője*” kizárólag **Hindenburg** vezér ezredes volt. A hatalmas veszteségek miatt **Szamszonov**¹⁷² orosz tábornok és főparancsnok öngyilkos lett. A németek **Rennenkampff**¹⁷³ orosz tábornok csapatait is megverték, aki **Szamszonovval** is bizalmatlan volt, többek között együttműködésük hiánya idézte elő az 1. és 2. orosz hadsereg kudarcát.

A Monarchia július 6-án hadat üzen Oroszországnak: „*Az Oroszország ellen felvonuló haderők vasúti szállítása augusztus 5-ről 6-ra virradó éjjel kez-*

¹⁶⁷ *Tolnai. A világháború története 1914-1918.* Diplomáciai okiratok, hivatalos jelentések, szemtanúk hiteles főljegyzései és eredeti adatok nyomán. Teljesen átdolgozott II. kiadás. I. kötet. Budapest, Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részvénytársaság kiadása, év.n.253. old.

¹⁶⁸ **Hindenburg, Paul Ludwig von Beneckendorff und von** (1847–1934). Német tábornok, elnök. A hatalmas orosz túlerővel szemben ragyogó védekezést mutatott be. Ez a győzelem nemzeti hőssé tette, és rábízták a keleti front főparancsnokságát, ahol erős befolyással rendelkezett az osztrák-magyar csapatok felett is. 1916 augusztusában *Falkenhayn* utódaként főparancsnok lett, és *Ludendorff*-fál együtt kvázi diktátora lett Németországnak, minden erőt a háború folytatására mozgósítva. A nyugati fronton rövid ideig sikerült megmenteni seregét a vereségtől, de a kapituláció végül elkerülhetetlenné vált. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/hindenburg.html>

¹⁶⁹ Az oroszok közel 50 000 halottat és sebesültet valamint 90 000 hadifoglyot veszítenek. A németeknek 60 vasúti szerelvényre volt szükségük, hogy elszállítsák a zsákmányolt lovakat és felszerelést, míg ők mintegy 10 000 halottat és sebesültet tettek fel a veszteséglistára.

¹⁷⁰ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* II. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCCXXX, 1930. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 536. old.

¹⁷¹ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* III. kötet Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCCXXVIII, 1933. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 656. old.

¹⁷² **Szamszonov, Alekszandr Vasziljevics** (1879-1914). 1902-től orosz tábornok. 1914 augusztusában a II. hadsereg parancsnokaként a rossz szervezés miatt a tannebergi ütközetben serege súlyos vereséget szenvedett. Miután a küzdelem kilátástalanná vált, utasította vezérkarát, hogy törjön ki a német bekerítésből. Ő maga egy erdőben agyonlőtte magát. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/szamszonov.html>

¹⁷³ **Rennenkampff, Pavel Karlovics** (1854-1918). Orosz tábornok. A balti német származású tiszt a háborúban hadseregparancsnokként harcolt. A vereség után az orosz tábornokot kényszernyugdíjazták. 1918-ban a bolsevikok letartóztatták, majd agyonlőtték. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/rennenkampff.html>

dődött.¹⁷⁴ A kiszállított hadseregcsoportok: *Kummer hadseregcsoport* (parancsnoka: falkenfeldi lovag **Kummer Henrik** gyalogsági tábornok, Krakó), *1. hadsereg* (parancsnoka: **Dankl Viktor** lovassági tábornok, Alsó-San mentén Sieniawáig), *4. hadseregcsoport* (parancsnoka: **lovag Auffenberg Móric** gyalogsági tábornok, Felső-San mentén Przemyslig), *3. hadsereg* (parancsnoka: **lovag Brudermann Rudolf** lovassági tábornok, Felső-Dnyeszternél, Szambor és Lemberg körül), a 2. hadsereg helyett **kövessháza** **Kövess Hermann** gyalogsági tábornok *hadseregcsoportja* (Középső-Dnyeszternél, Délkelet-Galícia, Bukovina). Felvonulásuk után az osztrák-magyar csapatok megkezdték támadó hadműveleteiket a keleti (orosz) hadszíntéren. Augusztus 5-től a Monarchia egész fegyveres erejének főparancsnokságát Ő Fensége **Frigyes főherceg** vette át. A főparancsnokság augusztus 15-től a przemysli főhadiszállásra érkezett. Augusztus 23–25. között zajlott le Galícia határterületén a krasniki csata, amelyben az 1. osztrák-magyar hadsereg **Viktor Dankl**¹⁷⁵ osztrák tábornok parancsnoksága alatt legyőzte az orosz 4. hadsereget. Az 5. orosz hadtesttel szemben szeptember 1-jén megnyerte a komarovi csatát is.¹⁷⁶ Ezekben a harcokban a győri 11. számú vadászászlóalj¹⁷⁷ is Gorlicénél, a Kárpátokban „különösen kiűntette magát” **Frass Norbert** alezredes parancsnoksága alatt, bár emberben megfogyatkozva, de különös hősiességgel harcoltak. Megközelítőleg 2000 hős tiszt és vadász maradt holtan vagy tűnt el a galíciai és más csatamezőn, az „arany vitézségi érmet a zászlóalj öt tagja nyerte el.”¹⁷⁸ Egyébként a magyar tábori vadászászlóaljak Lengyelország rónaságain, az Erdős-Kárpátokban és másutt is hősiessen helytálltak, „mindenütt, ahol nagy

¹⁷⁴ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* I. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCXXVIII, 1928. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 98. old.

¹⁷⁵ **Dankl, Viktor** (1854-1941). Osztrák-magyar tábornok. Az első világháború elején az 1. közös hadsereget irányította az orosz fronton. Augusztus végén a krasniki csatában megveri az oroszokat. Szerepet vállal a gorlicai áttörésben. Az olasz hadüzenetét követően 1915 májusától ismét Tirolba helyezik. Kezdetben a védelmet szervezi, majd 1916 májusában a 11. hadsereg parancsnokaként a dél-tiroli offenzíva résztvevője. Röviddel ezután betegsége miatt visszavonul. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/dankl.html>

¹⁷⁶ Lásd bővebben: VITÉZ TERSZTYANSZKY ÖDÖN: *Az 1914. évi osztrák-magyar-orosz nyári és őszi hadjárat.* In: Hadtörténelmi szemelvények a világháborúból. Bp. A M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár Kiadványa. Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T., é.v.n. 3-75. old.

Elektronikus változata: http://mtdaportal.extra.hu/books/hadtorteneli_szemelvények.pdf

¹⁷⁷ A legendás győri 11. számú vadászászlóalj az összeomlást követő hónapokban is hallott magáról, szembeszállt a forradalmi elemekkel, harcoltak a Nyugat-Magyarorszáért küzdő felkelők soraiban, többen majd továbbsozáltak a Nemzeti hadseregben. A vadászászlóalj tiszteletére a második világháború előtt Győrben 1933-ban közadakozásból *vadászemléket* avattak fel, azonban a szocialista rendszerben hagyták elenyészni, a Győri Honvéd Hagományörző Egyesület segítő közreműködésével 2012. október 13-án Hende Csaba honvédelmi miniszter a felújított emlékművet újra felavatta.

Lásd: http://hirek.gyor.hu/cikk/ujjaavattak_a_11_es_vadaszszaszloalj_emlekmuvet.html

¹⁷⁸ *A győri 11. számú tábori vadászászlóalj vázlatos története.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 76. old.

volt a válság, ahol megbízható, nagy erkölcsi és harci értékű, de amellett könnyen mozgatható csapatra volt szükség, ott vadászzászlóaljakat, elsősorban magyar vadászokat vetettek a döntő harcba.”¹⁷⁹

A komarowi, rawaruskai, dunajeci, különösen a limanovi csatákban a kassai 39. honvéd-gyaloghadosztály¹⁸⁰ valamennyi támadó vitéz csapata „örök dicsőséget szerzett”, közbelépésüknek köszönhetően az oroszok előretörése nemcsak megakadt, hanem kénytelenek voltak visszavonulni, „egész arcvonalukat hátrább vonták.”¹⁸¹ A kassai 24. honvéd lovasdandár¹⁸² 1914. augusztus 15-én – **Jóny László** ezredes parancsnoksága alatt – a „bíres sztojanowi lovasroham” győztese lett, a vitéz huszárokat sem az ágyúk, géppuskák, sem a gyalogság, sem az „orosz lovasság nem tudta feltartóztatni.”¹⁸³ A fényesen sikerült lovasroham megfutamította, szétkergette az ellenséges csapatokat, az idézett beszámolóban olvasható **Dr. Berend Miklós** katonarvos egyik négy versszakos verse, amelyben dicső tettüket megörökítette, többek között ezt írta:

III. „És fut az ellen. Távol falu ég. / Bús őszi mezőn alkonyi szél / - Most mennek sírba a honvédhuszárok, / Róluk az ellen riadva regél.”

IV. „... Hazafelé őszi felhők szállnak, / Vigyetek hírt az édesanyánknak... / Fölöttünk már vadvirágok nyílnak, / S alkonyatkor összebújva sírnak.”

A Máramaros–Ugocsa megyei 85. gyalogezred is az orosz frontra került. Feljegyezték, hogy „1914. augusztus 26-án a galíciai Pawlowkától északra húzódo magaslatokon kiépített orosz állásokat készült megrohmozni. Az orosz főállásból gyalogsági, tüzérségi és géppuskatűzzel árasztották el a támadókat, ezért a támadás megakadt. Ebben a kritikus helyzetben az ezred tartaléka, az I. zászlóalj indult rohamra az ellenség jobb szárnya ellen, meglepetésszerűen rajtaütve az oroszok egyik századán, majd erőteljesen folytatva a támadást. Élen a kibontott ezredzászlóval zajlott a mindent elsöprő támadás. Az ellenség felismerte a veszélyt és megfutamodott, 240 fogoly és 3 géppuska került a 85-ösök kezére. Az orosz arcvonal megingását látva rohamra indult az ezred IV. zászlóalja is, és este 6 órára heves harcok után elfoglalták a pawlowkai magaslatot. Az egyik elfoglalt ütegállásban magasra felvonták

¹⁷⁹ v. NÉMETH LAJOS ny. tábornok: *Vadász-szellem*. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918.73. p.

¹⁸⁰ A 39. honvédhadosztály egységeit 1916. augusztus 30-án a galíciai frontról kivonták és Lembergen, Ungváron, Csapon, Debrecenen át katonavonattal a román harctérre irányították, szállítmányaikat Kolozsvárot fogadták.

¹⁸¹ *A 39. honvéd gyaloghadosztály a világháborúban. A m. kir. hadilevéltár a m. kir. honvédség története című kiadványból*. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918.145. old.

¹⁸² 1914. augusztus 24-én a kassai 24. lovasdandár előre nyomulva, de megfoghatkozva érkezett Kamionkába, ahol beleolvadt a 11. lovashadosztályba.

¹⁸³ *M. kir. kassai 24. honvéd lovasdandár*. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 175-176. old.

az ezred lobogóját, hogy hirdesse a győzelmet. Ezen a napon esett át a tűzkeresztségen az ezred.¹⁸⁴

A történetírók „fényes haditettként” értékelik az 1914. november 17–26. között lezajlott Jangrót alatti csatát, amikor a frontális ellentámadásba lendülő trencsényi honvédegyalozrezdek előtt a túlerővel bíró „orosz nemcsak megtorpant..., hanem még meg is hátrált.”¹⁸⁵ Az ütközet hőse **Szakál Pál** honvédőrnagy, aki három zászlóaljjal, két század tartalékkal éjjeli szuronyrohamra indult, és „rövid kézítusa után az orosz állás a honvédeink birtokában volt.” A továbbiakban a támadást leíró hadikrónikás közli a végeredményt is: 600 fogoly és 3 géppuska volt a zsákmány, 400 honvéd esett ekkor el. Az őrnagy a jangroti hőstettért a tiszti arany vitézségi érmet kapta meg. A Lublin felé intézett támadó hadműveleteknél augusztus és szeptember havában Felvidékről három trencsényi ezred is harcolt (71. gyalogezred, 15. honvédegyalozrezdek, a m. kir. népfelkelő gyalogezred), legnagyobb veszteségeik az Iwangorod körüli csatákban voltak, ezen ezredek „dacosan”, „ember ember ellen küzdve”, fél állományukat elvesztették. A nevezett ezredek „hősies támadása által az orosz gözzhenger ezen az arcvonalrészén is nemcsak meg lett állítva, de hátra, vissza is lett vetve. A Krakkó és Lodz körüli győzelmes harcokkal az orosz invázióknak a lelkekre nehezedeő lidércnyomása megszűnt.”¹⁸⁶

Azonban a jelentős emberi és anyagi áldozatokkal elért kezdeti harci sikereket sorra felülírták az oroszoktól a későbbiekben elszenvedett galíciai vereségek, szeptember 2–12. között elvesztették az első és második lembergi csatát. A hadtörténészek szerint a tannenbergi győztes csata után, ha a német hadvezetőség legalább két hadsereget átirányított a galíciai frontra, akkor elkerülhető lett volna a Monarchia itteni csapatainak jelentős ember- és felszerelés-vesztése, illetve területvesztése. Azóta azt is tudjuk, hogy az alaptalan lelkesedésben, balhitben is gondolkodó osztrák-magyar hadvezetőség teljesen alábecsülte a jól felszerelt, többszörös túlerővel rendelkező cári hadsereget, akik már szeptember havának első két hetében az osztrák-magyar csapatokat Galáciából és Bukovinából visszavonásra kényszeríthették. Ezzel „füstbe ment a háború gyors befejezésére irányuló remény is. A központi hatalmaknak most

¹⁸⁴ RÓZSAFI JÁNOS: *Ezredzászlók a harctéren - 2/1. Rész.*

¹⁸⁵ A Nagy Háború írásban és képekben. http://nagyhaboru.blog.hu/2011/02/09/ezredzaszlok_a_harcteren

¹⁸⁵ JULIER FERENC ny. ezredes: *Trencsényi honvédek. Az 1914. évi november hó 18-án Jangrotra végrehajtott rohamtámadás.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 185. o.

¹⁸⁶ *A volt trencsényi ezredek harcai. Cs. és kir. 71. gyalogezred – M. kir. 15. honvéd gyalogezred, m. kir. népfelkelő gyalogezred.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 188. o.

*már a háború hosszú elhúzódásával, katonai, politikai és gazdasági nehézségek felmerülésével kellett számolniuk.*¹⁸⁷

A hatnapos orosz offenzíva folytán Przemysl is eléri, bekerítik és megkezdik az erődrendszer ostromát. Különben a „*Világháború 1914-1918*” című könyvsorozat IV. kötete részletesen tárgyalja a Przemysl-Crow-Szambori csata eseményeit, amelyben a legtöbb magyar (kárpataljaiak is) csapat részt vett. Egyébként „*Galíciában tehát az o.-m. haderő, egyebütt az orosz volt számszerű fölényben, de sem ez, sem az nem tudta túlerejét eredményesen, illetve döntő eredmény kiküzdésére kihasználni.*”¹⁸⁸

A hatalmas katonai lendülettel támadó orosz csapatok elérték a történelmi Magyarország ezeréves határvonalát az Uzsoki-, a Vereckei- és a Tatár-hágónál, és beléptek az ország területére.

Az orosz hadvezetőség a cár utasításait figyelembe véve eltökölte, hogy támadó csapataival kijut a magyar Alföldre, és Budapestig meg sem áll, aztán a továbbiakban térdre kényszeríti Bécsset is. 1914. november-december folyamán a limanowa-lapanowi csatában a Monarchia csapatai sikeresen állították meg az orosz „gőzhengert” a tél beálltáig, ahol a marosvásárhelyi 9. honvéd huszárezred küzdött hősiesen.

A különböző forrásanyagok is alátámasztják, hogy végső soron a Monarchia 1914-ben 1.000.000 katonával vonult fel Galíciában, az orosz cári haderő ezzel szemben legalább 1.800.000 fővel támadott, ami hamarosan a Monarchia csapatainak vereségéhez vezetett. Az alább leírtak alapján látható az is, hogy a **Habsburg-dinasztiát** a katasztrófától Németország kelet-porosországi felmentő ellentámadása mentette meg.

1914 mérlege az orosz fronton: *A Kelet-Porosországban indított orosz offenzívát **Hindenburg** a tannenbergi csatában visszaverte (aug. 26). Galíciában azonban bevették Lvovot (szept. 3.) és a Kárpátokig nyomták vissza az osztrák-magyar seregeket, ahol aztán szintén beállt a front (nov.).*

Németország nem tudta kierőszakolni a remélt gyors döntést Nyugaton, s kétfrontos háborúra kényszerült, de megőrizte kezdeményező szerepét. Franciaország gazdag északi és keleti tartományai német megszállás alá kerültek, emberi és gazdasági tartalékai fogyóban voltak. Teljesen új típusú háború kez-

¹⁸⁷ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* III. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCCXXXIII, 1933. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 632. o.

¹⁸⁸ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* 1914 szeptember második felének és október havának eseményei a keleti (orosz) és a nyugati (francia) hadszíntéren. VI. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCCXXXIV, 1934. A Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság nyomása. 443. o.

dődött, amely minden oldalon sújtotta a teljes lakosságot, és gazdasági, diplomáciai, főként pedig katonai téren hosszúnak és totálisnak ígérkezett.¹⁸⁹

1915. Az orosz hadsereg elé kitűzött központi hadicél megvalósítását 1915. január második felében kezdték meg, amikor a Kárpátokban újabb, erőteljesebb betörésekkel az osztrák-magyar csapatok védőállásait kívánták megsemmisíteni. Az orosz hadszíntérre kiszállított budapesti 41. honvéd gyaloghadosztály¹⁹⁰ a XIV. hadtest kötelékében február 8-ig az oroszok számos kísérletét visszaverte: „*bebizonyították a honvédek, hogy a nagy orosz túlerőket az ő kiváló magatartásuk tartóztatta fel és az ő érdemük volt a Dunajec eredményes védelme.*”¹⁹¹ Menetelésükkel gyalogosan és vasúton nyomon követték az ellenséget, a Kárpátokban Nagybereznát is érintették. A nyár folyamán – már a VIII. hadtest, I. hadsereg, VII. hadtest kötelékében – számos települést elfoglalva és bátran előre nyomulva már Kamieneć-Litowskánál átkelve a Lesnán, annak keleti partján megvetették lábukat, hídfőszertű állást létesítve. Augusztus 28-án kivonták a hadosztályt az orosz arcvonalból, hogy a szerb harctéren alkalmazzák őket, azonban az orosz előretörés miatt nem szállították Szerbiába, hanem a galíciai határ mentén fekvő területre irányították, fokozatosan előre nyomulva szeptember, október havában az oroszok sorozatos támadásait – Styr-folyó, Berestiany, Kárpitoska stb. vonalon – minden alkalommal sikeresen visszaverték.¹⁹²

A Máramaros–Ugocsa megyei 85. gyalogezred „*1915. január 16-án a gyaloghadosztállyal együtt Tomaszów tájékára vonul és 1915. február 1-én a kárpáti harcvonalra helyeztetik át, ahol megadatott neki, hogy a Manilowán örök dicsőséget vívjon ki magának.*”¹⁹³ A 85. ezred „*Manilowá*”¹⁹⁴ c. tábori lap-

¹⁸⁹ Magyar Larousse Enciklopédikus szótár. III. kötet. Főszerkesztők: RUZSICZKAI ÉVA és SZÁVAI JÁNOS. Librairie Larousse, Paris, 1979. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. 1082. old.

¹⁹⁰ A 41. honvéd gyalogos hadosztályt 1913-ban állították fel Budapesten, a mozgósításkor a pozsonyi IV. honvédkerület területéről kiegészített 82., valamint a részint kassai III., részint pedig a kolozsvári V. honvédkerület területéről kiegészített 40. gyalogandárt rendelték alája, majd az orosz hadszíntérre szállították őket.

¹⁹¹ *A 41. honvéd gyaloghadosztály a világháborúban. A m. kir. hadilevéltár a m. kir. honvédség története című kiadványból.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 154. old.

¹⁹² 1916. december 6–14-én Kowelben a hadosztályt az olasz frontra indított vonatra tették.

¹⁹³ *A 85-ös Gaudernak bakák ezredzászlójának arany vitézségi érme.* (Kosak altábornagy jelentése alapján.) In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 208. o.

¹⁹⁴ Lásd: GORDA ÉVA: *Tábori újságok az I. világháborúban* (Részlet egy PhD dolgozatból). In: Az idő harckat újraz. II. <https://sites.google.com/site/azidoharcokatujrazii/home/3-1-ujsgakivagasok/gorda-eva-tabori-ujsgak-az-i-vilaghaboruban> továbbá: GORDA ÉVA: *A magyar haditudósítás az első és a második világháborúban.* Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2012. Elektronikus változata: http://www.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/gorda_eva.pdf

jában az olvasható, hogy február-április között a „*páratlan manilowai harcokat vívta meg*”, amely **I. Ferenc József** öfelsége elismerését is kiérdemelte. **Balling** ezredesnek és „*a kárpáti bércek közt küzdő hű 85-öseinek*” küldött táviratában „*köszönését és üdvözlését küldi.*” Rendhagyó esetnek számít, hogy „*az Uralkodó Manilowa dicső harcainak emlékeképpen (...) az ezrednek ezüst kürtöt ajándékozott.*”¹⁹⁵ Az ezüst jelzőkürt használatát **Krobotin** vezér ezredes hadügyminiszteri értesítésében engedélyezte. Tulajdonképpen mi volt a hadművelet célja és lényege? Manilowa hegycsúcson volt az oroszok főállása, amely az egész környék felett ellenőrzést biztosított számukra. A felsőbb parancsnokság okvetlenül birtokba akarta venni a magaslatot, mely „*a Cisna-baligródi országút kulcsa volt. Birtoklása megnyitotta az utat a San völgyébe. (...) A 85-ös gyalogezred négy százada foglalta el a hat ellenséges századból megszállott Manilowa csúcsot.*”¹⁹⁶ Az idézett beszámoló szerint nagy volt az ezred vesztesége, de sokszorosan nagyobb az oroszoké. A 85. gyalogezred vesztesége: 59 tisztjéből 13 halott, 13 sebesült, 7 fogságba került (57%), 2708 legénységből 900 halott¹⁹⁷, 823 sebesült, 80 fogságba esett (60%). Ide tartozik az a hír is, hogy a későbbiekben a hős **Balling** ezredes, a 85-ösök parancsnoka június 25-én a barszczowicei kastélyban halálosan megsebesült, és a pikulowicei temetőben helyezték örök nyugalomra.¹⁹⁸

Szinte a németekkel párhuzamos időpontokban a volt Lengyelország területén az osztrák-magyar csapatok is támadásba lendültek azzal a céllal, hogy felmentsék Przemysl erődjét, ám a nagy veszteséggel járó akció sajnos sikertelenül fejeződött be. Mintegy hét hónapos elkeseredett védőharc után Przemysl erődje is március 22-én elesett, ekkor 120 000 osztrák-magyar katonakerült orosz hadifogságba. „*Az erőd helyőrségének népfölkelői túlnyomóan magyarok voltak.*”¹⁹⁹ Köztük a felsőmagyarországi formációk és a Debrecen környékéről kiegészítendő X. népfölkelő kerület katonái, továbbá a verseci 21. tényleges honvédhadosztály egy része, a szabadkai 4-es honvéd huszárezred eszkadronja, a szegedi 5-ös honvédgyalogezred zászlóalja stb. Volt köztük sok Ung- és Bereg-vidéki népfölkelő is.

¹⁹⁵ *I. Ferenc József. A „Manilowa” 85-ös tábori újságból.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918. 192. old.

¹⁹⁶ VITÉZ PÁVAI MÁTYÁS SÁNDOR ny. altábornagy: *Emléklapok a cs. és kir. 85. gyalogezred történetéből.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918. 201–202. o.

¹⁹⁷ Tábori postai levelezőlapot bocsátottak ki, az ábrán ez olvasható: „*Kilencszáz 85-ös hős tömegsírja a Manilowán*”
Forrás: <http://postcards.hungaricana.hu/hu/search/results/?query=SZO%3D%28A%29&page=1203>

¹⁹⁸ Tábori postai levelezőlapot bocsátottak ki, az ábrán ez olvasható: „*Balling ezredes sírja a pikulowicei temetőben.*”
Forrás: <http://postcards.hungaricana.hu/hu/search/results/?query=SZO%3D%28A%29&page=1203>

¹⁹⁹ *Tolnai. A világháború története 1914–1918.* VI. kötet, 6. o.

Az „*orosz medvének*” sikerült az osztrák-magyar hadsereg gerincét megroppantani, a háború gyors befejezésének illúzióját is teljesen szertefosztatni. A közvélemény megnyugtatóására kiadott hivatalos jelentés szerint többek között a „*szigorú utótel*” rovására írták az erőd elvesztését, ugyanis annak „*felmentésére tett erőfeszítéseket a természet ereje és nem az ellenség hiúsította meg,*” továbbá lényeges megállapításnak számít a hiányos élelmezési ellátás is. Az ügyet azzal a megfogalmazással zárták le, hogy a vár eleste „*csak epizódja a hatalmas küzdelemnek.*”²⁰⁰ Tegyük hozzá, a „Nagy Háború” „*legsomorúbb, leglesújtóbb epizódja.*” Az utókor történészeinek egybehangzó véleménye szerint még a bekerítés előtt, a nagy visszavonulás alatt ki kellett volna üríteni a várat, így elkerülhető lett volna ez a hatalmas emberveszteség is.

A Przemysl erőd elvesztésével járó vereséget kiheverve, február első hetének derekán újból osztrák-magyar ellentámadás indult a Kárpátokban. A cél: Csernowicz, Kolomea és Stanislau visszafoglalása.

Az időközben a hegyvidékünkön is felzárkózó magyar honvédcsoportok és a közös gyalogsági ezredek az április 2–12. között lezajló, úgynevezett *Kárpáti húsvételi csatában* az orosz erőket kiszorították Magyarország területéről.

A hadiszerecsének is köszönhetően az osztrák-magyar csapatok a déli német hadsereg közreműködésével (*Linsingen* tábornok parancsnoksága alatt) május 2–5-én végrehajtották az úgynevezett *gorlicei áttörést*, aminek következtében augusztus végére Galícia ismét a Monarchia ellenőrzése alá került. Ekkortájt az oroszok vesztesége halottakban, sebesültekben és eltűntekben közel félmillió volt. Például a székelyudvarhelyi cs. és kir. 82. gyalogezred az áttörést követő napokban a Wisloka-folyón való átkeléskor tűnt ki, amit az orosz puska- és géppuskatűzben két zászlóaljjal hajtott végre az ezred.

A véres esemény egyik túlélője, **dr. Csatlós Lajos** naplójáról értékelése szerint a „*gorlicei áttörés volt a megindítója az orosz front felgöngyölítésének.*” Véleményét is kifejti: a legvitézesebbül küzdött a kassai 39. honvédhadosztály és csapatai, különösen a besztercebányai 16. honvéd gyalogezred teljesítményét emelte ki. Már sebesülten írta le a következő sorokat: „*csak most láttam, hogy ez a győzelmes áttörés mennyi sok áldozatot követelt. De megérte, mert az orosz veszedelem egyszer s mindenkorra elvonult Magyarország felől.*”²²⁰¹

²⁰⁰ Tolnai. *A világháború története 1914-1918*. VI. kötet, 15. o.

²⁰¹ DR. CSATLÓS LAJOS, hadirokkant orvos: *A kassai 39. honvéd hadosztály derék magyar harcosai a gorlicei áttörés hősei*. In: *A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918*. 150., 152.p.

A hadikrónikások kiemelik a hadászati felderítésben kitűnt, részben felvidéki magyarokból álló cs. és kir. kerékpáros zászlóaljat²⁰², amely a 7. lovashadosztály (1914. augusztus 5.–augusztus 22.), a VI., IX. (1915. január 1.–május 1.) és a VI. (1915. május 1–25.) hadtestek kötelékében *schöndorni Schönnner Odilo* 11. vadász zászlóaljbeli százados vezetésével küzdött, majd a gorlicei áttörésnél „*üldöző harcot*” folytattak.²⁰³ A szakirodalom szerint is „*a tavaszi hadjárat első és kihatásaiban döntő, nagy sikerét a gorlicei győztes csata eredménye hozta meg. Ez pedig csak azáltal vált lehetővé, hogy Falkenhayn altb. végre rászánta magát, hogy a hadviselés súlyát, legalábbis átmenetileg a keleti hadszíntérre helyezze, s így az újonnan alakult és hadászati tartalékát képező német 11. hadsereget Gorlicénél bevesse.*”²⁰⁴

Ennek a visszavágással kezdődött jelentős győzelemnek, a közös haderőbe vetett hitnek és hadilelkedésnek tudható be, hogy a német és osztrák-magyar csapatok június 3-án Przemysl, június 22-én pedig Lemberget harmadszor is visszafoglalták. Azonban a központi hatalmak előnyomulása nagyjában a Visztula–Tanew folyó–Lemberg–Dnyeszter vonalában elakadt.

A Központi Hatalmak seregei átkeltek a San folyón is, a háború már orosz területen folytatódott, majd a csapatok kijutottak a Dnyeszter folyóhoz, és Bukovinát is felszabadították. Az ide vonatkozó háborús történet szerint „*a kereken tíz nagy támadásból és ugyanannyi orosz ellentámadásból az utászok és árkászok alaposan kivették részüket,*” akik például az előrenyomulásnál hidakat építettek, drótkadályokat szedtek fel, a visszavonulásnál „*verejtekkel teremtett munkájukat megint le kellett rombolniuk.*”²⁰⁵ Az „*orosz harctérre szánt*” utász, árkász századokon kívül a pozsonyi 37. honvédhadosztály távbeszélő osztaga²⁰⁶ a távbeszélő hálózatot - szakaszosan - a Dnyeszter folyóig építette ki, hogy folyamatos legyen az egységek között az összeköttetés. Visszavonuláskor bontaniuk kellett a vezetékeket, előre nyomuláskor pedig újra telepíteni. Ehhez jött még a karbantartó, illetve az éjjel-nappali fásasztó

²⁰² A részben Felvidéken kiegészített cs. és kir. kerékpáros zászlóaljat 1915. június 25-én az olasz hadszíntérre szállítják és 1917. december 27-ig harcol **Kiss János** 11. vadászzászlóaljbeli százados vezetésével, majd pihenőre kerül, ekkori állománya 96 főre zsugorodott össze, teljes vesztesége 2228 fő, arany vitézségi éremmel 4 tagját tüntették ki.

²⁰³ *A részben Felvidéken kiegészített cs. és kir. kerékpáros zászlóalj története dióhéjban.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918.93-95.old.

²⁰⁴ *A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* 1915 május és június havának eseményci. IX. kötet. Szerkeszti és Kiadja a M. Kir. Hadilevéltár. Budapest, 1940, 775. old.

²⁰⁵ **JACOBI ÁGOST** ny. utászezredes: *A felvidéki és kárpátaljai műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 99. old.

²⁰⁶ **SZITA GYULA** alezredes: *A pozsonyi 37. honvédhadosztály távbeszélő osztagának harctéri alkalmazása.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 137-138. old.

állomásslózat, a vonalat vizsgáló járőrözés. Akik a szétlőtt vonalak helyreállítását végezték, ilyenkor nagy veszteségeket szenvedtek. A „*kidőlt öreg távirászkokat*” nehezen tudták képzett emberekkel pótolni.

A német és osztrák-magyar csapatok előrenyomulása (*Hindenburg* parancsnoksága és *József Ferdinánd* főherceg vezetése alatt) szeptemberig tartott a Bug folyótól a Balti-tengerig. Többek között Lengyelország nagyobb részét, Litvániát és Kurlandot stb. elfoglalták, Varsó bevételével egészen Breszt-Litovszkig jutottak el. A Monarchia szempontjából ez volt a legeredményesebb, hadi sikerekkel teli esztendő a keleti fronton. Ehhez a sikerhez többek közt az 1914–1916 között Galícia földjén, a Kárpátok védelmében harcoló komáromi 19. sz. tábori vadászszázaló²⁰⁷ is hozzájárult, és az orosz túlerővel szemben „*vitézül végigviv*” minden csatát, és legszebb fegyvertényei közé tartozik a Nida folyó menti védvonal megtartása, nagyszámú hadifoglyot szedő előrenyomulása.²⁰⁸

Ez a közös hadművelet azonban végső célját nem érte el, mert az orosz sereg a nagy veszteségek ellenére (kb. 100 000 halott, 500 000 sebesült, beteg, 1 000 000 fogoly) nem omlott össze, nem győzték le, és nem tudták különbéke kényszeríteni a cári birodalmat, viszont „*cselekvőképességük jó időre megbénult.*”²⁰⁹ A milliós embervesztés miatt a „*cár elmozdította a nagyherceget (Nyikolaj nagyherceg) a hadsereg főparancsnoki tisztségéből, és ő maga vette át végérvényesen a fő vezérletet. Ez a változás további gyengülést jelentett politikai és katonai szempontból egyaránt. Minden tekintély lejáráófélben volt. (...) 1915 ősztől kezdve az orosz nép elégedetlensége egyre jobban előrevetítette az árnyékát a forradalomnak, amely tizennyolc hónap múlva be is következett.*”²¹⁰

A keleti fronton is beállt az „*állóháború*”, a frontvonalak a Balti-tengertől a román határig egy időre megszilárdultak.

1915 mérlege a keleti fronton: *A bizonytalanság éve. Miután a német hadvezetés tudomásul vette, hogy a Schlieffen-terv kudarcot vallott, elha-*

²⁰⁷ A komáromi 19. sz. tábori vadászszázaló 1916. február 9-től az Albán, szeptember 26-tól a román, 1918. februártól az olasz fronton kerül bevetésre, a leszerelés 1918. november 12-én komáromban következik be.

²⁰⁸ KOZMA GYÖRGY tartalékos százados: *A volt cs. és kir. 19. sz. tábori vadászszázaló rövid története 1849–1918-ig*. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918. 80–82. o. Lásd még az emlékkönyvben KOZMA GYÖRGY idevonatkozó háborús naplóját: *A császári és kir. 19. sz. tábori vadászszázaló tiwanorodi előrenyomulása 1914.* (83–85.o.), továbbá: *A komáromi 19-es tábori vadászok nevezetesebb ütközetei 1914 augusztus 23-tól 1915 október 26-ig* (86.o.), és Kozma György 1939. június 4-én – a komáromi dísztáborozáson – elhangzott versét: *Emlékezés a 19-es vadászokra* (87.o.).

²⁰⁹ *A világháború 1914–1918. Különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére.* Az 1915. évi nyári események. X. kötet. Szerkeszti és kiadja a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Budapest, MDCCCCXLII, 1942. 897.o.

²¹⁰ Tolnai. *A világháború története 1914–1918.* VII. kötet. 315. o.

tározta, hogy Oroszország ellen koncentrálja az erőit, és addig tartja a frontot nyugaton. Májusban a német és az osztrák-magyar csapatok a galíciai Gorlicénél döntő csapást mértek az oroszokra, akik kénytelenek voltak kiüríteni Lengyelországot és szeptemberre egy Rigától a román határig (Csernovci) húzó-dó vonalon álltak fel ismét.

Németország, bár nagy területi nyereséget könyvelhetett el a keleti fronton, Oroszországot nem tudta teljesen kiiktatni: a cár háromszor is visszautasította a németek különbéke-ajánlatát. Az antant vállalkozásai nem hoztak eredményt, és elengedhetetlennek látszott számukra, hogy erőfeszítéseiket összehangolják. Ez irányban **Joffre** érte el az első eredményt a Chantillyben tartott szövetségi konferencián (dec.).²¹¹

1916. Az év jelentős hadieseményének a keleti hadszíntéren a *Bruszilov-offenzívát* tartják, amely június 4-én **Alekszej Bruszilov**²¹² tábornok, a délnyugati orosz front főparancsnoka vezetésével lendületes orosz támadássorozattal kezdődött.

Ezúttal az orosz tábornok a német, az osztrák és a magyar hadak elgyengült arcvonalainak gyenge pontjait, az ott tapasztalt hiányosságokat is figyelembe véve dolgozta ki haditervét, melynek gyors végrehajtása következtében június 5-én Lucknál²¹³ áttörték a német és az osztrák-magyar védelmet. Csatak dúltak Lemberg és Kovel környékén. Egymást érték a visszavonulások, ezért a Monarchia Volhínia és Bukovina tartományokat kiürítette. Június 18-án elfoglalták Csernowiczot²¹⁴, június 28-án Brodyt vették be, július 1-én pedig Kolomeát, július 8-án Deljatint, augusztus 7–10. között Zaloscét, augusztus 31-én Zborót is megszállták. Ezzel a taktikai lépéssel az orosz csapatok saját előnyükre változtatták meg a galíciai frontvonalat, szeptember 20-ával értek véget a harcok.

²¹¹ i.m.1082-1083.o.

²¹² **Bruszilov, Alekszej Alekszejevics** (1853–1926) orosz tábornok. 1914-ben a 8. hadsereg parancsnoka, 1916-ban főparancsnok a délnyugati fronton. E minőségében nagyszabású offenzívát tervezett és hajtott végre Galiciában és Bukovinában az osztrák-magyar illetve a német vonalak ellen. Ez volt az első világháború egyetlen sikeres nagy orosz támadása. A bolsevik forradalom után csatlakozott a Vörös Hadsereghez (1920), a lovasság főfelügyelője volt 1923–24-ben, de mivel csak adminisztratív munkát látott el, és parancsnoki feladatot nem kapott, visszavonult.

²¹³ A Monarchiához tartozó Luck Volhínia, illetve Északnyugat-Ukrajna közigazgatási központja.

²¹⁴ Csernovicz Bukovina fővárosa.

A *Bruszilov-offenzívában* a Központi Hatalmak soha ki nem heverhető veszteségeket szenvedtek, számokban kifejezve, csak a támadás első tíz napján 200 000 katona esett fogságba. Például a hősiesen küzdő felvidéki 11. honvéd lovashadosztálynak – 1914 augusztusától az orosz harctéren a haderő 3. hadseregének részét képezte – 1916 júniusában Putyilovka–Wladimír–Wolinszk térségében a „*hét napig tartó harc alatt (...) 201 fő vesztesége volt, az állások előtt azonban legalább 3000 orosz hullát számoltak meg.*” Azonban július első hetében fordult a kocka, Galuzia, Obzzyra, Stochod alatt az egyik lengyel dandár váratlan és nem egyeztetett visszavonulása következtében a 11. lovashadosztály 5., 9. és 2. huszárezrede körbe lett zárva, orosz fogságba estek. A korabeli jelentés szerint „*75%-os ember- és anyagvesztéségyfolytán a hadosztály harcértéke is alig számba vehető*” volt. Önhibájukon kívül, a balszerencse folytán „*a veszteség tehát több mint 3000 fő*”-re²¹⁵ tehető. A „*megcsonkított*” 11. lovashadosztályt július 9-én a németek váltották fel, majd pár hetes pihenés után Kowelből július 22–31-én vasúton a román harctérre szállították.

A részben Galícia és Bukovina elvesztéséért felelős *Pflanzer-Baltin*²¹⁶ osztrák-magyar tábornokot a 7. hadsereg parancsnokát – aki korábban az Uzsoki-hágó védelmét látta el – a *Bruszilov-offenzíva* után leváltották.

A hadtörténészek véleménye szerint a „*Monarchia hadereje az összeomlás szélére jutott, a világháború végéig már nem volt önálló hadművelete, haderejének irányítását fokozatosan a németek vették át.*”²¹⁷

Ez a váratlan támadásokra épülő hadművelet-sorozat volt a cári Oroszország „*legnagyobb teljesítménye az egész háború alatt, a legtöbb halálos áldozattal járó összecsapás világtörténelmi összehasonlításban is.*”²¹⁸ Az Orosz Birodalom is „*igen magas árat – milliós nagyságrendű embervesztéssel – fizetett a győzelemért. Az orosz nép inkább katonai kudarcként élte meg, orosz történetírók szerint a hatalmas veszteség egyik kiváltója lett az 1917. februári orosz forradalomnak.*”²¹⁹

²¹⁵ A 11. honvéd lovashadosztály rövid világháborús története. A M. Kir. Hadilevéltár, a m. kir. honvédség története című kiadványból. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 173. o.

²¹⁶ *Pflanzer-Baltin, Karl* (1855-1925). Osztrák-magyar tábornok. A háború elején az oroszok ellen harcol, szervezési hibákat követ el, egy ideig szabadságot kap, majd a gyalogság főszemlézőjeként a tartalékok kiképzését irányítja. 1918-ban Albániában parancsnok, decembertől nyugdíjazták. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/pflanzer.html>

²¹⁷ SEBESTYÉN MIHÁLY: *A képek mögé kerülő történelem*. In: Galícia 1914-1916. Arcvonal és hátsószög. Mentor Kiadó, Mentor Könyvek Kiadó, 2014. 12–13. o.

²¹⁸ SEBESTYÉN MIHÁLY: *A képek mögé kerülő történelem*. In: Galícia 1914-1916. Arcvonal és hátsószög. Mentor Kiadó, Mentor Könyvek Kiadó, 2014. 12–13. o.

²¹⁹ <http://u.wikipedia.org/wiki/Bruszilov-offenziva>

Bruszilov táborok az őszi folyamán újra bevetett hadserege november 16-i második, majd harmadik offenzívája nem tudott a fronton jelentős változást elérni, mert közben **Lukachich Géza**²²⁰ tábornokot 1916 novemberében hadosztályával együtt áthelyezték az orosz frontra, és közreműködött az orosz előrenyomulás feltartóztatásában. Csapataival **Marwitz**²²¹ német tábornok is részt vett a Kárpátokban és Galíciában zajló összecsapásokban. Sikerral tartotta meg a rá bízott frontvonalat **Bruszilov** offenzívája során.

Említésre méltó a löcsei 15. tábori vadászászlóalj hadi teljesítménye is, amely állományát a kassai katonai parancsnokság területéről nyerte. Így Szatmár, Szabolcs, Zemplén és más vármegyék túlnyomó részben magyar lakosaiból verbuválódott a zászlóalj legénysége, amelynek soraiban kárpátaljaiak is harcoltak. A doberdói, belgrádi, dél-tiroli bevetések után 1916 júliusában érkeztek Nadwornába, ahol az oroszokkal felvették a küzdelmet **Farkas Gyula** százados parancsnoksága alatt. Dicsőséget szerzett kelet-galíciai tetteik közé sorolják, hogy kiváló utóvédharcosoknak bizonyultak, feltartóztatták a „*hatalmas túlerőben lévő ellenséget, ezáltal lehetővé téve a többi zászlóaljnak, valamint a dandár egész vonalának zavartalan elvonulását.*” A zászlóalj hadinaplójában azt is leírták, hogy október folyamán Kirlibaba (Bukovina) környékén számos támadásban és védekezésben vett részt. „*1917 augusztusában ott találjuk a Bukovinát visszafoglaló csapatok között, a következő évben Ukrajnában nyomul előre s az Odesszától északra fekvő Nyikolajevszkig jut.*”²²² A trencsényi 15. honvéd gyalogezred 1914 augusztusa–1916 októbere között a dél-lengyelországi orosz fronton 46 nevezetesebb ütközetben vett részt.²²³

Az év második felének végén eredményes hadjáratnak könyvelhető el az a közös vállalkozás, amikor az antant oldalán hadba lépő Románia fővárosát, Bukarestet a Központi Hatalmak csapatai december 6-án elfoglalták, és a **Bruszilov-offenzívában** bízó **Ferdinánd király** csapatait megfutamították. A

²²⁰ **Lukachich Géza** (1865–1943). Osztrák-magyar tábornok. 1916 novemberében hadosztályával együtt áthelyezték az orosz frontra. 1917 augusztusától újra az olasz hadszíntérré kerül, részese a Piave vonaláig történő előretörésnek. 1918 elejétől a hátsózági biztosító csapatok parancsnoka. 1918. október 26-án kinevezik a főváros katonai parancsnokává, 30-án a Magyar Nemzeti Tanács utasítására letartóztatják. 1919-ben nyugugalomba vonul, később élénk társadalmi tevékenységet folytat. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/lukachich.html>

²²¹ **Marwitz, Georg von der** (1856–1929). Német tábornok. 1916-ban az orosz hadszíntérről áthelyezték a nyugati frontra, ahol a 2., majd az 5. hadsereget irányította. Az ő állásai ellen intézték a britek az első tanktámadást Cambrai-nál 1917. november 20-án. 10 nappal később az elvesztett területek zömét visszaszerezte. 1918. augusztus 8-án szintén az ő egységei ellen intézték tanktámadást, ezúttal a franciák. *Ludendorff* később „a német hadsereg fekete napja”-ként emlegette ezt a támadást. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/marwitz.html>

²²² *Aranylapok a löcsei tizenötös vadászok világháborús történeteiből.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 79. old.

²²³ *A volt m. kir. trencsényi 15. honvéd gyalogezred nevezetesebb ütközetei.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 184. old.

hadisikert kifejezetten *Mackensen*²²⁴ és *Falkenhayn*²²⁵ seregeinek egyesülése révén érték el. Ezt a jó hírt a 86 évesen elhunyt *I. Ferenc József király* már nem érthette meg. Viszont osztozott a felső hadvezetés örömeiben trónra lépő utódja, *Károly*²²⁶, aki a magyar trónon IV., ám osztrák császárként *I. Károly* néven alig két esztendőig uralkodott.

1916 mérlege a keleti fronton: *Németország, verduni kudarca ellenére, még kezében tartotta a kezdeményezést, és igyekezett a döntést kicsikarni. Mindkét tábor jelentős veszteségeket szenvedett, a parancsnoki posztokon is változások történtek. Németország minden reménye Hindenburgban öltött testet, Franciaországban pedig Joffre kénytelen volt átadni helyét Nivelle-nek (dec.).*²²⁷

1917. A keleti fronton 1917-ben az osztrák-magyar-orosz hadiesemények közül mérőföldkőnek számít az a tény, hogy a cári rendszert megdöntötte az orosz polgári-demokratikus forradalom. Oroszországban Ideiglenes Kormány jutott hatalomra. Ezt az alkalmat kihasználva a Monarchia április 13-án a *Kerenszkij*²²⁸ vezette Ideiglenes Kormányt *békefelhívást* küldött.

²²⁴ **Mackensen, August von** (1849–1945). Német marsall. Katonai szolgálatát 1869-ben kezdte. 1915 tavaszán átvette a közös német-osztrák erők parancsnokságát Nyugat-Galíciában. Május 2-án indított offenzívája Gorlice és Tarnow között áttörte az orosz védelmet. Elismerésül bekerül azon német tisztek sorába, akik a háború alatt kapták meg tábornagyi kinevezésüket. Ezután több csatát nyert az oroszok ellen, majd meghódította Szerbiát. 1916–17-ben ő vezette Románia megszállását is. A háború után leszerelt. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/mackensen.html>

²²⁵ **Falkenhayn, Erich von** (1861–1922) Német tábornok. 1913-ban tábornoki kinevezésével egyidejűleg hadügyminiszter is. 1914-től *Moltke* utódként a vezérkari főnök tisztét is betöltötte. Sikeresebb volt, mint elődje, a szakírók szerint egyértelműen jó döntést hozott, amikor a német erők zömét a keleti frontra összpontosította. Az 1916 februárjában Verdun-nél elszenvedett vereség viszont az ő számlájára is írható, augusztusban már nem ő a vezérkari főnök. A háború további időszakában Romániában, a Kaukázusban és Litvániában hadseregparancsnok. Forrás: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/falkenhayn.html>

²²⁶ **IV. (I.) Károly** (1887–1922) Magyarország és Csehország királya, I. Károly néven osztrák császár. *Ferenc Ferdinánd* meggyilkolása után lett a trón várományosa, melyre *Ferenc József* halála után, 1916-ban lépett. Mivel 1917 elején már reménytelen helyzetbe kerültek a központi hatalmak, többszöri kísérletet tett az antanttal való különbéké megkötésére, sőt, a német kormányt is igyekezett rávenni a kompromisszumos megoldásra. Belpolitikáját az erősödő autonómiairókvések támogatása jellemezte. 1918 novemberében előbb az osztrák, majd a magyar ügyekben való minden részvételéről volt kénytelen lemondani, s miután mindkét országban kiküldötték a köztársaságot, Svájcba költözött. 1921-ben kétszer is kísérletet tett a magyar trón visszaszerzésére, a második alkalommal fegyveres összetűzésekre is sor került. Károlyt őrizetbe vették, majd az antant száműzte Madeirára, ahol röviddel később elhunyt. Forrás: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/karoly.html>

²²⁷ i. m. 1083. o.

²²⁸ **Kerenszkij, Alekszandr Fjodorovics** (1881–1970). Orosz politikus, miniszterelnök. 1917-ben a februári forradalom után az Ideiglenes Kormányban előbb igazságügyi miniszter, később a hadügyi tárca élére kerül. Megpróbálta támadásra bírni az orosz hadsereget, de a fáradt, morálisan megrendült sereg által indított ún. Kerenszkij-offenzíva teljes kudarccal végződött. 1917 augusztusától miniszterelnök. A bolsevikok hatalomra kerülése után a frontra megy, de nem tud kellő katonát toborozni a kormány hatalmának helyreállításához. Rövid bujkálás után 1918-ban Nyugat-Európába menekül, 1940-ben pedig az USA-ba távozik, ott is hal meg 1970-ben. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/kerenszkij.htm>

Képletesen szólva, június 29-én azzal érkezett meg a válasz, hogy kezdetét vette az orosz csapatok támadása Galíciában, az úgynevezett *Kerenszkij-offenzíva*. Közben, mint a hadsereg főparancsnoka *Kornyilov*²²⁹ tábornok puccsot kísérelt meg a kormány ellen. *Kerenszkij* leváltotta, a tábornok börtönbe került.

Ennek az offenzívának többek között lényeges mozzanata, hogy időközben az orosz csapatok július 23-án a román csapatokkal szövetségre léptek, a Keleti-Kárpátokban közösen kezdtek támadó hadműveletekbe.

Bécs sem késlekedett a válaszcsepás elindításával, mert július 7-én az osztrák-magyar csapatok összpontosított ellentámadást hajtottak végre, és a Keleti-Kárpátokból sikeresen kiszorították az orosz és román csapatokat, és jelentős területet szereztek vissza. *Böhm-Ermolli*²³⁰ osztrák tábornagynak a galíciai fronton elért korábbi hadisikerei mellett jelentős szerepe volt 1917-ben a *Kerenszkij-offenzíva* megállításában is.

A délnyugati fronton a támadás teljesen összeomlott, az oroszok kénytelenek voltak kivonulni Kelet-Galáciából és Bukovinából. „Galícia felszabadult – adta hírül az ungvári lap – *csapataink több helyen átkeltek a Zbruc folyón és Pogyilja területén folytatják előrenyomulásukat. Augusztus 2-án az osztrák-magyar csapatok elfoglalták Csernovicot.*”²³¹

A kedvező hírek ellenére nyilvánvalóvá vált, hogy az emberek belefáradtak a háborúba, egyre fokozódott a béke utáni vágy. Például az ungvári lap egyik vezércikkében nyíltan feltette a kérdést: „*Hát nem volt elég a pusztulásból?*”²³² Már az is a levegőben volt, hogy a háború az Osztrák–Magyar Monarchia és szövetségese, Németország vereségével fog végződni.

A több hónapos, eseménytelen állóháború idején a *Lenin*²³³ vezette bolsevikok által kirobbantott októberi forradalomban az antant által is támoga-

²²⁹ **Kornyilov, Lavr Georgijevics** (1870–1918). Orosz tábornok. Az első világháborúban kezdetben hadosztályparancsnok volt *Bruszilov* alatt. 1917 nyarán *Kerenszkij* a hadsereg főparancsnokává nevezte ki, majd lázdása miatt leváltotta, börtönbe zárta. A bolsevikok uralomra kerülése után a doni hadsereg élén harcolt a vörösök ellen, ám 1918 áprilisában elesett. A bolsevikok elégették holttestét. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/kornyilov.html>

²³⁰ **Böhm-Ermolli, Eduard** (1856–1941). Osztrák tábornagy. Osztrák tábornok. A háború során a 2. osztrák-magyar hadsereg parancsnoka. Először Szerbiában, 1914 augusztusától 1918 májusáig az orosz fronton szerepel, ér el jelentős sikereket. Minden jelentősebb hadműveletben részt vesz, harcol a Iovvi és a gorlicei ütközetekben, jelentős szerepe van 1916-ban *Bruszilov* támadásának, 1917-ben a *Kerenszkij-offenzívának* a megállításában. A harctevékenység felfüggesztése után megszállt feladatokat lát el. 1918 májusa közepétől rendelkezési állományba helyezik. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/boehm.html>

²³¹ Ungvári Közlöny, 1917. augusztus 1.

²³² Ungvári Közlöny, 1917. augusztus 2.

²³³ **Lenin, Vlagyimirovics Iljics** (1870–1924). Eredeti nevén *Uljánov*. Szovjet-orosz politikus, az 1917-es októberi forradalom szellemi előkészítője és egyik vezére, a szovjet állam létrehozója és vezetője, a kommunizmus ideológiájának kidolgozója. A forradalom győzelme után úgy látta, hogy a hatalom megtartása érdekében mindenképpen békét kell kötni a központi hatalmakkal. 1918-ban megalázó feltételekkel írták alá az erre vonatkozó megállapodást. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/lenin.html>

tott *Kerenszkij-kormányt* felszámolták, és Oroszország területén bevezették a szovjethatalmat, illetve a kommunista diktatúrát.

A Bécs–Budapest–Berlin és Petrográd–Moszkva vonalon kialakult katonai-diplomáciai előtárgyalások folytán új politikai fordulat vette kezdetét. A központi hatalmak és Szovjet-Oroszország között megkezdődtek a tűzszüneti tárgyalások, ezeknek a végeredménye az lett, hogy a felek december 15-én Breszt-Litovszkban aláírták a fegyverszüneti megállapodást, melynek értelmében a keleti hadszíntéren megszűntek a harcok. December 21-én látogatta meg **Károly király** őfelsége az orosz frontot. Fogadtatására a 4. hadtestparancsnokság a losonci 29-es tábori zászlóaljat²³⁴ vezényelte ki Wladimir-Wolhynskba. Ez a zászlóalj **Wollerich Alfréd** ezredes parancsnoksága alatt hősiesen küzdött a Kárpátok védelméért, és sikeresen előrenyomult Sambor–Lemberg–Brody irányában az Ikwa folyóig. Őfelsége „*a legmagasabb dicséretét fejezte ki a zászlóaljnak a háborúban, de különösképpen Olykánál tanúsított kiváló magatartásáért és hozzáfűzte, hogy gondoskodni fog, hogy a zászlóalj egy időre kellemesebb beosztást nyerjen.*”²³⁵

1917 mérlege a keleti fronton: *A németek kiiktatták az orosz frontot, de a korlátlan tengeralattjáró-háború nem hozott átütő sikert. Franciaországban a haderők válságát követő erkölcsi és politikai krízis arra kényszerítette **Poincarét**, hogy novemberben a keményvonalas **Clémenceu-t** bízta meg kormányalakítással. Az USA katonailag még nem avatkozott be, de hajózási, gazdasági és pénzügyi téren jelenléte máris megmutatkozott.*²³⁶

1918. Az örvendetes hírt a kárpátaljai újságok 1918. február 17-én először közzé tették, hogy Breszt-Litovszkban február 9-én megkötötték Ukrajnával a békét, melynek előkészítésében mások mellett nagy szerepe volt **Ottokár Czernin**²³⁷ cseh származású diplomatának. Majd február 10-én az orosz küldöttség is közölte, hogy a hadiállapotot befejezettek tekinti, és elrendeli az

²³⁴ A losonci 29-es tábori vadászzászlóalj 1918 februárjától a hátszországba karhatalmi szolgálatra rendelték, szeptember 7-én került az olasz frontra, majd Portonogaro helységeknél dacára, hogy már fegyverszünet volt – fogságba került, Wollerich ezredes beszámolója szerint „*ez volt a nagy háború legszomorúbb pillanata!*”

²³⁵ WOLLERICH ALFRÉD ny. ezredes: *A losonci 29-es tábori vadászzászlóaljnak hadak útja*. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918. 90. o.

²³⁶ l.m. 1083. o.

²³⁷ **Czernin, Ottokár** (1872–1932). Cseh származású osztrák-magyar politikus, diplomata, külügyminiszter. *IV. Károly* trónralépése után közös külügyminiszter lett. 1918-ban nagy szerepe volt az Ukrajnával, Oroszországgal és Romániával megkötött békeszerződések tető alá hozásában. 1918 áprilisában lemondott.

orosz haderő teljes leszerelését. Ezt a hírt például az egész Bereg megyében dobszóval hirdették ki, a templomokban harangszóval és hálaadó istentisztelettel üdvözölték az eseményt, a házakat fellobogózták.

Az Ukrajnával kötött békeszerződés a központi hatalmaknak a rend fenntartása mellett azt a jogot is biztosította, hogy az ukrán területet megszállhatják.

A megszállásra kijelölt csapatokhoz tartozott az 1914. augusztus 12-től a Kelet-Galíciában harcoló 5. lovashadosztály is. 1918. április 5-től a jekaterinoszlavi kormányzásban a bolsevik bandák ártalmatlanná tétele mellett főleg a nagyon fárasztó biztonsági és karhatalmi szolgálatot látta el.²³⁸

A keleti fronton szolgálatot teljesítő magyar bakák az utolsó katonavonatokkal csak ősszel tértek haza.

1917–1918 között a Központi Hatalmak keleten sikereket értek el, megszállták Romániát, Galíciában szétverték Bruszilov orosz tábornok hadseregeit, a szentpétervári forradalom radikalizálódott, a cári haderő pedig összeomlott.

1918 mérlege a keleti és más frontokon: *A német hadvezetés még a nyár előtt, vagyis mielőtt az amerikaiak nagyobb számban megérkeznének Európába, ki akarta csikarni a döntést Franciaországban. Mivel szüksége volt a Keleti fronton küzdő mintegy 700 000 emberre, békeszerződés aláírására kényszerítette Ukrajnát és Oroszországot (Breszt-Litovszk, febr. 9. és márc. 3.), majd Romániát (Bukarest, máj. 7.).*²³⁹

Andrej K. Szorokin történész szavait idézve, a legnagyobb veszteség a cári birodalmat érte: „a Nagy Háborút és Oroszországot elvesztették.”²⁴⁰ Erről a szovjet éra alkonyán 1989-ben egy azonos című („Oroszország, amelyet elvesztettünk”) dokumentumfilm is készült, amely nagy port kavart akkoriban, hiszen tudatosult a másként gondolkodó orosz értelmiség körében, hogy a XX. század fordulójától kezdve egy a modernizáció útjára lépett, lendületesen fejlődő országot vesztek el. Az iparosítás lendületében kialakuló polgári társadalmat a bolsevik diktatúra teljesen felszámolta, és a lakosságra rákényszerítette a szovjet modellt, amely az eltelt 74 év alatt teljesen kifulladt, kudarcot vallott. Romjain új társadalmi rendszert építő Oroszország és több

²³⁸ *Az 5. honvéd lovashadosztály a világháborúban. A m. kir. hadilevéltár a m. kir. honvédség története című kiadványból.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918. 167. o.

²³⁹ i.m. 1084. o.

²⁴⁰ SZOROKIN, ANDREJ K.: *A Nagy Háború és Oroszország, amelyet elvesztettünk.* In: Európai testvérháború 1914–1918. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2014. 131.o.

más független ország jött létre, hogy állami berendezkedésük a korábnál élhetőbb legyen.

Jaroslav Hricak ukrán történész más nyugati kutatókra hivatkozva, velük együtt úgy véli, hogy „*az első világháború Ausztria és Oroszország kapcsolatában Galícia volt a háború fő oka (casus belli), melyet csupán a Balkán előzött meg.*” Ezt a gondolatfelvetést kiegészítve, példaként idézi a galíciai ukrán politikusok elképzelését, hogy ők elejétől fogva abban reménykedtek, „*hogy Oroszországot végérvényesen legyőzik az „európai” központi hatalmak és hamvaiból egy független ukrán állam emelkedik ki.*” A továbbiakban arra teszi a hangsúlyt, hogy az eltelt több mint hét évtized múltán a függetlenné vált „*modern Ukrajna a „háború és a forradalom” tüzeiben született meg.*” Hosszú távon a fenntarthatóság, a radikális reformok elindítása, az európai csatlakozási törekvés útja szerinte „*a lengyel-orosz, sőt az ukrán-orosz megbékélés*” kapuján át vezet, mert egy ilyen „*megállapodás pontot tenne a háború végére, mely évekkel ezelőtt kezdődött. Legfőbb ideje, hogy véget érjen.*”²⁴¹

3. Erdély fölszabadítói a romániai hadszíntéren

Erdély fölszabadításából Kárpátaljáról is több százan kivették részüket, ezzel mintegy viszonyozták a székelyeknek az oroszok elleni önfeláldozó küzdelmeit a kárpáti csatákban. Földijeink ezredeik kötelékében ott küzdöttek a nagyszebeni, brassói, gyergyói, tölgyesi csatában. Vérüket ontották az Ojtozi-szorosban, csapataikkal betörték a román földre.

A helyi sajtóban a román front megnyitása is elemzésre, bemutatásra szánt témakör volt, elsősorban felháborodottan írtak a románok árulásáról, mivel Románia az orosz offenzíva hatására 1916. augusztus 27-én hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának, és augusztus végén elfoglalta Erdély déli részét. 1916-ban **Arz Artúr von Straussenburg**²⁴² szász származású magyar tábornok parancsnoksága alatt az 1. hadsereg egysége Erdély védelmére kelt a román erőkkel szemben.

²⁴¹ HRICAK, JAROSZLAV: Ukrajna 1914–2014: befejezetlen háború – In: Európai testvérháború 1914–1918. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2014. 270., 272., 280–281. o.

²⁴² **Arz Artúr von Straussenburg** (1857–1935). Erdélyi szász származású magyar tábornok. Döntő érdemei voltak a limanovai csata megnyerésében. Harcolt a gorlicei áttörés idején, részt vett Breszt-Litovszk elfoglalásában. 1917-ben vezérezredessé nevezik ki, és ő lesz az osztrák-magyar vezérkari főnök. Ebben az évben magyar bárói címet is kap. A háború után nyugdíjba vonult. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/arz.html>

Magyarországot az erdélyi menekültek ezrei lepték el, ami súlyos terhet rótt az országra, különösen a vidéki városokra. Például az *Ung* lap nyíltan kimondta, hogy „*Romániának soha történelmi joga erre a területre nem volt, sem rokonság, sem hódítás, sem elbitorlás jogán egyetlen fűszálat sem nevezhet itt a magáénak.*”²⁴³ A vezércikk szerzője tévedett, mikor azt írta, „*Magyarország hű románjai*” nem fogják hagyni szemfényvesztő hazugságok által megtéveszteni magukat. Sajnos ez vak reménynek bizonyult.

A lapok felhívására gyűjtés indult az erdélyi menekültek megsegítésére, folyamatosan közölték az adakozók, ajándékozók névsorát. Elsősorban lábbelít kértek a menekülteknek. A gyűjtést a Vöröskereszt Egylet szervezte.

A román fronton harcoló munkácsi 11. honvéd gyalogezredet nagy mennyiségű adományszállítmánnyal az Ung megyei küldöttség tagjai is felkeresték.

A román hadszíntéren felvidéki és kárpátaljai egységek is hadra keltek. 1916. szeptember 10-től az 1. osztrák-magyar hadsereg kötelékében a nyitrai 37. honvéd-gyaloghadosztályt is bevették és Szászrégen–Románrudak térségében, a Kelemen-hegységben 21 km széles védővonalat szállt meg, tapogatózva vonult előre, majd a Tölgyesi-szorostól közvetlenül északra elért vonalban védelemre rendezkedett be. A hadosztály nagyjában a magyar határ mentén az 1917. év végéig meg is maradt, arcvonalának hossza a 140 km-t is meghaladta.²⁴⁴

A galíciai frontról került ide a kassai 39. honvédhadosztály is, amelyet a német I. hadtest alá rendelték, és kijelölt védőterülete Szászrégen–Marosvásárhely–Felső-Maros völgye arcvonal lett. Októbertől támadásba lendült, és pár hét alatt a Csíki-medencébe ért, ahol a VI. hadtest alá rendelték. 1917-től a határátjárókat közös erővel lezárták. December 5-én a nagy emberveszteségeket elszenvedő „*románok kérelmére, felsőbb engedéllyel szünetet kötöttek.*”²⁴⁵

Az Erdélyben harcoló osztrák-magyar csapatok, így a 39. honvédhadosztály számára is a román arcvonal megszűnt. Az ugyancsak felvidéki 11. lovashadosztály 1916. augusztus közepétől 1918. május 13-ig különböző hadtestekkel összhangban több csatában vett részt, minden alkalommal

²⁴³ Ung, 1916. szeptember 3.

²⁴⁴ *A 37. honvédgyaloghadosztály rövid összefoglaló története. A m. kir. hadilevéltára, m. kir. honvédség története című kiadványból.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 142. o.

²⁴⁵ *A 39. honvéd gyaloghadosztály a világháborúban. A m. kir. hadilevéltára, m. kir. honvédség története című kiadványból.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 149. o. Megjegyzendő: a 39. honvédhadosztály, ezen belül a 78. gyalogdandár 1918. március 18-tól a budapesti és temesvári hadtestek területén karhatalmi szolgálatot teljesített. 1918. július 15-től az olasz arcvonalra vitték, az összeomlás után fogságba esett.

megállotta a helyét.²⁴⁶ 1916. szeptember 11.–1917. augusztus 28. között a nyitrai 14. honvéd gyalogezred „*hadinaptára*” 25 fontos harci eseményt tartalmaz²⁴⁷ (előrenyomulások, fogolyejtő akciók, üldözés, visszavonulás, támadások véres visszaverése, állásharcok, határszolgálat stb.), amelyek a romániai hadjárattal kapcsolatosak.

1917 januárjában a romániai mozgóhadjárat befejeződött, ezúttal „*Hindenburg stratégija, Mackensen vezetése remekelt.*” Ám katonai és hadviselési szempontból az volt a helyzet, hogy a központi hatalmak legyőzték az új ellenséget, de megsemmisíteni nem tudták. Ugyanis „*A központi hatalmaknak a meghódított területek megszállására és védelmére jelentős erőket kellett a Havasföldön és Dobrudzsában hagyni, ami erősen érezte hatását a többi frontrészeken. Akárcsak Szerbia és Montenegró megszállása, valamint az albániai előnyomulás, úgy Románia megszállása is az erők újabb szétforgácsolására vezetett. Holott a központi hatalmaknak minden erejüket az ellenséges fő haderők legyőzésére kellett volna összpontosítaniuk. Az elkövetkező események kétségtelenül beigazolták az erőszétforgácsolás veszedelmes voltát. (...) A Balkánon operáló hadseregek minden katonájára a nyugati harctéren lett volna szükség...*”²⁴⁸

Miután 1917 őszén az erdélyi menekültek visszatérhettek otthonaikba, feloszlatták a támogatásukra létrehozott bizottságokat. Az összegyűjtött pénzadományok nagy részét szétosztották a menekültek között, de azokból még így is jelentős összegek maradtak, azokat Csíkszeredának, a Pro Transsylvania Alapítványnak, a Hadbavonultak Családját Segélyező Bizottságának és a népkonyhának adták.

Az 1918. május 7-én megkötött bukaresti békeszerződéssel Románia számára az első világháború gyakorlatilag véget ért. „*A háború befejezése előtt egy nappal, 1918. november 10-én Románia azonban ismét hadat üzent Németországnak, így mégis a győztes oldalon fejezhette be a háborút.*”²⁴⁹

²⁴⁶ *A 11. honvéd lovashadosztály rövid világháborús története. A M. Kir. Hadilevéltár, a m. kir. honvédség története című kiadványból.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918. 173–174. o.

²⁴⁷ *A nyitrai honvédek hadinaptára. A m. kir. nyitrai 14. honvéd gy. ezred harctéri működésének emléklapja 1914. augusztus 1-től 1918. november 28-ig.* Összeállította: VITÉZ NÉMETH (DEISLER) KÁROLY ny. tábornok, az ezred volt parancsnoka. II. rész. Román harctér. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 182–183. o.

²⁴⁸ *Tolnai. A világháború története 1914–1918.* VIII. kötet. 311–312. o.

²⁴⁹ Lásd bővebben: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Román_front_\(első_világháború\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Román_front_(első_világháború))

4. Az alpkobeli Doberdón, Isonzón...

„Kimegyek a doberdói harctérre.
Feltekintek a csillagos nagy égre.
Csillagos ég, merre van a magyar hazám,
merre sirat engem az Édesanyám?”

A szívhez szóló, fájdalmasan gyönyörű Doberdó *népdal* sok első világháborús túlélőnek, köztük **vitéz Toldi Gábornak** is kedves nótája volt, alkalmam volt tőlük ezt is meghallgatni. Első világháborús élményeikből, elbeszéléseikből nemcsak *Doberdó*, hanem *Isonzó* földrajzi nevét is megjegyeztem, számukra ez a térség valamennyi csatájával egyetemben három éven át maga volt a földi pokol. A *Piave folyó* címmel pedig egy újkori ponyvaballadát is sikerült feljegyznem egy falubeli öreg baka emlékfüzetéből.

A korabeli sajtóhírek szerint vidékünkön is nagy aggodalmat keltett 1915 nyarán Olaszország árulása, mert **Salandra**²⁵⁰ kormánya feladta semlegességét, és 1915. május 23-án hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának, majd 1916. augusztus 28-án Németországnak is.

Az újságok azonban lebecsülték ezt az eseményt, sőt azt állították, hogy az olaszok hitszegése fokozza a harci kedvet vidékünkéről az olasz frontra vezényelt katonák körében is. *„Az olasz árulás csodálatos módon emelte vitéz katonáink harci kedvét is. Ég a vágy mindenki lelkében, hogy mentől előbb végezhessünk Olaszországgal.”*²⁵¹

Az 1917. októberi caporettoi áttörés után az olasz fronton is megremevedtek az állások, ezért 1918 tavaszára fokozatosan csoportosította át a Monarchia csapatait a keleti frontról az olasz frontra. 1917 őszétől az Antant hatalmak csak az amerikai haderő megérkezése után számoltak nagyobb arányú saját hadműveletek megindításával, mivel az USA belépett az Antant oldalán a világháborúba, és megkezdte haderejének átszállítását Európába.

Az Antant által támogatott olasz csapatok támadásával többek között megkezdődött az iszonyúan véres isonzói csata – a doberdói ütközetsoro-

²⁵⁰ **Salandra, Antonio** (1853–1931). Olasz politikus, miniszterelnök. A londoni szerződés keretében ígéreteket kap Monarchiabeli területek megszerzésére, 1915 májusában az antant oldalán Olaszország belép a háborúba. Az 1916 tavaszi támadások sikertelensége és a gazdasági nehézségek miatt benyújtja lemondását. <http://www.bibliu-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/salandra.html>

²⁵¹ Ung, 1915. június 6.

zat.²⁵² Ezekben a hadicselekményekben résztvevő osztrák-magyar katonai egységek történelmi érdemei, hogy „háromszoros túlerővel szemben védtek meg ezek a csapatok hadállásaikat. Sem a túlerő, sem az orkánszerű pergőtűz nem rendítette meg ellenálló képességüket. Katonai teljesítményük a világháború legrszebb teljesítményei közé tartozik.”²⁵³

Mindkét félnél hatalmas embervesztés keletkezett. Az olasz nemzet jövőjéért aggódó józan politikusok egy csoportja is „sokallotta az áldozatokat és kevesellte az eredményeket”, és kiábrándult a gyors győzelmi reményekből. Világosan látta, „hogy a katonaságának színe-java hiába vérzett el az osztrák határszéleken és hogy a háborús célok, a nagy olasz álmok elérése egy esztendei vérontás után éppen olyan messze van, mint a háború legelején.”²⁵⁴

A felejthetetlen haditettek során a kárpátaljaiak között is szonyatos rendet vágott a halál, és „egy aljas és igazságtalan háború áldozataiként” fejet hajtva gondolunk rájuk, akik számos egység kötelékében harcoltak. Itt említem meg a nyitrai 37. honvéd gyaloghadosztályt²⁵⁵ és a budapesti 41. honvéd gyaloghadosztályt. Az utóbbi az Isonzó-hadsereg XXIII. hadtest tartalékát képezte. 1917. május 27. körül a vitéz honvédek a tizedik Isonzó-csatában jeleskedtek, 17 ellenséges rohamot vertek vissza. A tizenegyedik Isonzó-csatában más hadtestek által elvesztett állásokat foglaltak vissza, majd a Piave deltáját az olaszoktól megtisztították, több alkalommal védőharcot fejtettek ki. A gyaloghadosztály 1918. november 4-én átkelve a Tagliamentón, miután a keleti parton védelemre berendezkedett, felsőbb parancsra az ellenségeskedést beszüntette. A fegyverletétel után gyalogmenetben Magyarország felé irányuló csapatokat Szentgotthárdtól vasúton békeállomáshelyeikre szállították.²⁵⁶

Ezzel szemben szomorú kimenetelű történetek is feljegyzésre kerültek. A román frontról 1918 júliusában a kassai 39. honvéd gyaloghadosztály, mint hadtesttartalék a Brenta-völgyi Bogorra érkezett, de nem szállhatta meg az ott előkészített állásokat, mert közben november 2-ról 3-ra virradó éjjel az osztrák-magyar hadvezetőség az olaszokkal fegyverszünetet kötött. A hadosztályt meggondolatlanul átirányították Pergine-be, közben előljáró pa-

²⁵² Lásd bővebben: BÁRÓ SOMORJAI LUKACHICH GÉZA ny. altábornagy: *A doberdói harcscsoport ténykedése*. In: *Hadtörténelmi szemelvények a világháborúból*. Bp. A. M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár Kiadványa, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T., év. n. 293–346. o.

²⁵³ *Tolnai. A világháború története 1914-1918*. VII. kötet. 55. o.

²⁵⁴ *Tolnai. A világháború története 1914-1918*. VIII. kötet. 94–93. o.

²⁵⁵ NAGY-JÓZSA KÁLMÁN m. kir. utásalezredes, a század egykori szakasz- és századparancsnoka: *Az 5. komáromi árkász (sappeur) zászlóalja 6. századának története 1917 novemberétől a háború végéig*. In: *A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918*. 136. o.

²⁵⁶ *A 41. honvéd gyaloghadosztály a világháborúban. A m. kir. hadilevéltár a m. kir. honvédség története című kiadványból*. In: *A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918*. 155–156. o.

rancsnokságával megszakadt az összeköttetés, ennek tudható be, hogy az ellenség karjaiban találták magukat, így „*az egész hadosztály november 3-án fogságba esett.*”²⁵⁷

A jobbára magyar többségű kassai 3./6. árkászszázad 30 százaléka ruszin és szlovák legénységből állott, a csapatok élén bátran menetelt, ügyesen hárította el az olasz műszaki akadályokat, segítette a Piave folyón való átkelést, állásrendszereket építettek stb., derekas magatartásukért sokan kisezüst-vitézségi érmet kaptak.²⁵⁸

A „*hadtörténelem legnagyobb aknaharcának*” előkészítése és kivitelezése a 1./6. komáromi árkászszázad nevéhez fűződik, ugyanis az alaposan előkészített műszaki munkának köszönhetően ők robbantották fel az olasz ellenséges Passubio-csúcsot, melyen a megszálló csapatok fedezékei voltak, az olasz alpini századot teljesen megsemmisítették. A sikeres akció műszaki megtervezéséért és véghezviteléért **Endrődy László** főhadnagyot a vaskoronarend II. osztályával tüntették ki, nem sokkal később pedig hősi halált halt. Arany vitézségi éremmel tüntették ki **Matonák András** tiszthelyettest, **Bujdosó** őrmestert, **Sikolya** és **Simon** szakaszvezetőket.²⁵⁹ A komáromi 5./5. árkászszázad 1916. május 8-án végrehajtotta az első nagyobb mérvű aknarobbantást St. Martinónál a délnyugati olasz hadszíntéren, ami súlyos veszteséget okozott az ellenségnek, ezzel az árkászszázad aknaharcban teljes győzelmet aratott.²⁶⁰ Hasonló fegyvertényekkel dicsekedhetett az 5. komáromi árkász (sappeur) zászlóalj 6. százada az olasz harctér Isonzó-szakaszán, mivel 1917. október 25.–1918. november 4. között a 4. hadosztály kötelékében főleg robbantások (utak, hidak, aknák stb.) képezték harci cselekményét, és a „*háború utolsó napjáig híven teljesítette kötelességét akkor, amikor már körülötte egy egész világ omlott össze*”²⁶¹ A román frontról 1918. május 25-től az olasz hadszíntérre érkezett felvidéki 11. lovashadosztály az első tűzkeresztségen a Piavén való átkelésnél, illetve a Montello ellen végrehajtandó támadáson esett át. 1918. augusztus és szeptember között Tarzó környékén pihenőállásban készült

²⁵⁷ A 39. honvéd gyalghadosztály a világháborúban. A m. kir. hadilevéltára, m. kir. honvédség története című kiadványból. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 149. o.

²⁵⁸ Lásd bővebben POCERINAI GEORGIEVIC GYÖRGY ny. utászalezredes, a század egykori parancsnoka: A kassai 3./6. árkászszázad a világháborúban. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 109–116. o.

²⁵⁹ Az 1./6. komáromi árkászszázad története a Passubio felrobbantása. Írták: SCHWERTNER ANTAL szolgálatonkívüli árkászszázados, ERDŐS BÉLA emléklapos árkászfőhadnagy. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 117–122. o.

²⁶⁰ HORNY ERNŐ m. kir. utászalezredes: A komáromi 5./5. árkászszázad st. Martinói aknaharca. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 123–126. o.

²⁶¹ NAGY-JÓZSA KÁLMÁN: Az 5. komáromi árkász (sappeur) zászlóalj 6. századának története 1917 novemberétől a háború végéig. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 126. o.

fel az „utolsó harcra”, amit Piave di Solighetto környékén vívott meg, majd november elején a „fegyverszünet kihirdetése után Tarvison, Völkermarkton és Siegersdorfon át menetelt hazafelé...”²⁶² A nyitrai 14. honvéd gyalogezred Mansue-n egy szűk hónapot töltött az olasz hadszíntéren, alig fejezték be a „kiképzést az új harctéren szükséges harcmodorhoz,”²⁶³ a beállt fegyverszünet miatt katonavonattal átirányították őket a francia harctérre.

A „stramm máramarosi és ugoccai legényekből álló”, de a löcsei állomáshelyéről hadra kelő 85. gyalogezred nevéhez számos jól sikerült ütközet és más haditény fűződik, a június 15-i támadásban állományuk nagy részét elvesztették.²⁶⁴ Azonban bőven akadtak egyéni hősök is, akik halált megvető bátorsággal harcoltak és vittek véghez hőstetteket. Például a *Manilova*²⁶⁵ – a cs. és kir. 85. gyalogezred tábori újsága – egyik számából megtudjuk, hogy ezek közé tartozott a *Col Fenilon* térségében az 1918. június 15-i csatában harcoló és arany vitézségi éremmel kitüntetett „**TOLDI GÁBOR** őrvezető, a 2. század rajparancsnoka, egyike június 15-e legkiválóbb hőseinek. A 2. század első rohamhullámában haladt előre, s amikor rajtaütöttek az ellenségen, parancsnoka oldalán haladva a legvakmerőbb bátorsággal egymás után viszi véghez a legszebb haditetteket, amelyek, mint ragyogó mintaképei lehetnek a támadásban való körütekintés, ügyesség, a helyzet kihasználása és az ellenség szándéka megelőzésének.

Észreveszi, hogy egy oldalozó ellenséges géppuska milyen veszteségeket okozna az előnyomuló rohamhullámnak, jelenti parancsnokának, Szabagyuk zászlósnak, míg ez utóbbi megtámadja a géppuskafészket, addig Toldi oldalból kapja, kézigránáttal szétveri a géppuskát, annak személyzetét elfogja. Nemsokára hasonló eset történik. Ugyancsak Toldi sasszemiei veszik észre az ellenséges géppuska képeben lappangó veszedelmet, mely már a mi támadóhullámunk balszárnyát tűz alá fogta, Toldi kézigránátjai örökre elnémitották ezt a veszedelmes golyó /olvashatatlan fél sor/ verni. A támadás folyamán olasz ellentámadást /olvashatatlan letépett két szó/. Toldi ez alkalommal is olyan vakmerőséget, de ezzel együtt olyan páratlan gyors ítélőképeséget és körütekintést

²⁶² A 11. honvéd lovashadosztály rövid világháborús története. A M. Kir. Hadilevéltár, a m. kir. honvédség története című kiadványból. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 174. o.

²⁶³ A nyitrai honvédek hadinaptára. A m. kir. nyitrai 14. honvéd gy. ezred harctéri működésének emléklapja 1914. augusztus 1-től 1918. november 28-ig. Összeállította: VITÉZ NÉMETH (DEISLER) KÁROLY ny. tábornok, az ezred volt parancsnoka. III. rész. Olasz és francia harctér. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 183. o.

²⁶⁴ Az ezred az első világháború kitörése előtt 1889–1893 közt Bécsben állomásozott, a császárváros őrségét szolgáltatta, és I. Ferenc József előtt gyakran gyakran felvonultak. A legfelsőbb hadúr dicséretében részesült, amikor a páratlan manilowai harcokat vívta meg

²⁶⁵ A *Manilova* c. tábori újságot először Lembergben jelentették meg.

mutatott, hogy az mindenki csodálatát kivívta. Néhány emberével állott csak az olasz századdal szemben, amikor azok ellentámadást kíséreltek meg. Kitért előlük s mikor túlhaladtak rajta, akkor oldalból és hátulról zúdította rájuk a kézigránátokat, amivel súlyos veszteséget okozott az ellenségnek, de egyúttal hártatlan ijedelmet is okozott soraikban, úgy, hogy az egész század megmaradt emberei fogságába esett.

*A Col Fenilonon is szépen kivette részét a támadásból. Egy géppuskás kaverna legénysége megadta magát, de a tiszték tovább lőttek. Toldi szépen odacsúszott a kaverna szájához s egy kézigránátot bevágott a nyíláson, majd behatolt s az ott lévőket mind elfogta. Mikor pedig már nem volt lőszer, köveket gyűjtött össze s azzal harcolt. Sikerült is az ellenséget feltartóztatnia. Mindezekon kívül mindenütt a legkiválóbb ügyességgel, embereit kímélve, a legnagyobb önfeláldozással harcolt, biztatta, buzdította őket, s egész magatartásával méltónak bizonyult a legnagyobb kitüntetésre, az arany vitézségi éremre, melyet bajtársai jelenlétében az ellenség előtt tűzött parancsnoka a mellére.*²⁶⁶ (A későbbiekben még kitérek hősiünk további sorsának bemutatására).

Az Alpok térségében, a Karszt-fennsíkon az olaszokkal vívott küzdelem különleges helyet foglal el nemcsak a népemlékezetben, hanem a hegyi háborúk történetében is. A szakértők elismerik *Wurm*²⁶⁷ osztrák tábornoknak katonai szakértelmét is, akinek jelentős szerepe volt a caporettói áttörést és a piavei átkelést eredményező hadműveletek megszervezésében és kivitelezésében. A Monarchia 1918. június 15-i utolsó nagyszabású offenzívája összeomlott az angol és francia csapatokkal megerősített olasz védelmen. A válság jelei napról napra jobban megmutatkoztak, a háterszág kimerülése miatt az ellátás akadózni kezdett. Élelem-, ruha- és lőszerhiány lépett fel.

Az olasz hadszíntért, annak diplomáciatörténeti hátterét először *Szabó László* alezredes *Doberdo, Isonzo, Tiro*l című (1977) hadtörténeti ismeretterjesztő művéből ismertem meg, amelynek egyes megállapításai ma is

²⁶⁶ Ezt a történetet a MANILOVA, a cs. és kir. 85. gyalogezred tábori újsága. III. évfolyam 6-7. szám „Június 15-ike hősei” címmel közli le. Olasz front, tábori posta: 644. Kivonat! 1918. július-augusztus hó. A kivonat hitelül: Budapest, 1939. január hó 14-én. *Vitéz Mátyás Sándor* s. k. Aláírása, ny. altábornagy, a volt 85. gy. ezred egykori ezredsegédtszije és történetírója (I. Istenhegyi út 7-c./ Kitüntetések: Az alábbi kitüntetésekert felsőbb parancsnokságaink a június 15-i és az azt követő harcokban véghezvitt fegyvertényekért, illetve az azon alkalmakkor tanúsított bátor magatartás jutalmául adományozták: ARANY vitézségi érmet kaptak: Fleischhackerleo /hősi halált halt/, *Kobányi Miklós, Oláh Bála* zászlósok (itt kidörzsölve) T..... BOR (az az TOLDI GÁBOR) örvezető. A kivonat hitelül: Budapest, 1939. január hó 14-én. *Vitéz Mátyás Sándor* s.k. ny. altábornagy. Az iratsomó másolatát v. *Toldi Gábor* lánya: *Toldi Katalin Ilona* (özvegy Papp Andrásné, illetve másodsor is özvegy Gulácsy Gáborné) 2015 augusztusában bocsátotta rendelkezésemre.

²⁶⁷ *Wurm, Wenzel* (1859-1921). Osztrák tábornok. 1915 májusától az olasz frontra kerül, az Isonzónál harcol, ahol 11 csatában vesz részt. 1917 augusztusától az 1. Isonzó-hadsereg, 1918 elejétől a háború végéig az Isonzó-hadtest élén áll. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/wurm.html>

helytállóak: „Amikor az osztrák-magyar csapatoknak a Doberdón, az Isonzo mellékén és Tirolban történt – katonai szempontból rendkívül figyelemre méltó – helytállását értékeljük, nem kerülheti el figyelmünket, hogy ez a helytállás végeredményben egy pusztulásra ítélt birodalom hadseregének utolsó erőfeszítése volt, amely a történelem kerekét nem állíthatta meg.”²⁶⁸ Tehát katonapolitikai szempontból nézve az itt vívott és megnyert csatasorozat végső soron az osztrák-magyar csapatok sikerével zárult. Dokumentumok sora igazolja, hogy a vidékünkéről szintén bevonult magyar, ruszin, zsidó és más nemzetiségű katonák is keményen helytálltak, közülük sokan megsebesültek, fogságba estek, hősi halált haltak.

5. „Cigány-szerelem” fedőnévvel a nyugati frontokon

A nyugati fronthoz tartozó francia földön és a belga térségben lezajló hadicselekményekben csupán néhány kárpátaljai vett részt, mivel az itteni arcvonalon főleg a német csapatok nagy erőfeszítéssel vívtak támadó és védekező ütközeteket. 1916-ban a „verduni ostrom megghiúsulása, a hiába hozott áldozatok tömege ijesztő fordulatot jelentett Németország és szövetségesei szempontjából. A nagy erőpróba nem a németeknek hozta meg a diadalt. Verdun szimbóluma lett a végsőig menő katonai erőfeszítéseknek. És előjele a német – bukásnak...” A nyugati fronton is az erők megoszlása szétforgácsolása következett be az összefogás helyett. Ebből következett, hogy „sem a verduni ostrom, sem a monarchia olasz offenzívája nem sikerült. Valamennyi balul elsült „próbálkozás azonban – mint a világháború további folyamán beigazolódott – nagyon is súlyos következményekkel járt Németországra és szövetségesei számára,”²⁶⁹ mert végtelen befolyásolta az egész háború további folyamatát.

Az Erdős-Kárpátok fiai például az olasz harctérről „cigány-szerelem” fedőnévvel a nyugati arcvonalra katonavonattal szállították, köztük a 37. honvéd-gyaloghadosztály teljes állományát. Ekkor már 1918. szeptember 17-ét írtak, amikor az első szállítmányok Strasbourgtól délnyugatra eső Enzheim, Rosheim, Bar és Andlau környékére megérkeztek. Mint a krónikások írták: „a tisztikarnak a francia harctér tapasztalatairól német tisztiek előadást tartottak, és a legénységgel együtt különböző tanfolyamokba (árkász, akna, géppuska,

²⁶⁸ Lásd: SZABÓ LÁSZLÓ: *Doberdo, Isonzo, Tirol*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977., második, változatlan kiadás: 1980. 171. old.

²⁶⁹ Lásd bővebben: *Tolnai. A világháború története 1914-1918*. VIII. kötet. 41–52. o.

rádió, tank, gáz, gyalogsági, repülő, földi távíró stb.) vezényeltek.”²⁷⁰ A felkészített egységek bevetésére azonban már nem került sor, mert a szövetséges hatalmak képviselői az antanttal már időközben megkötötték a fegyverszünetet. Hasonló kiképzésen esett át a nyitrai 14. honvéd gyalogos ezred is, a Thannweller térségében a „németek számára épülő hátsó vonal kiépítése”²⁷¹ lett a feladatuk. A felvidéki katonai egységek hazatérését november 4-től hol kimerítő gyalogmenetben, hol pedig katonavonatokkal szervezték meg. A hadosztályhoz tartozó 14. honvédgyalogezerd november 28-án békeállomáshelyére fegyelmezetten, kettős rendekben, nemzeti színű zászló alatt Nyitrára bevonult, majd a „forradalom demagóg megbízottjainak” hatására a katonákat leszerelték.

²⁷⁰ *A 37. honvéd gyaloghadosztály rövid összefoglaló története. A m. kir. hadilevéltára, m. kir. honvédség története című kiadványból.* In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 143. o.

²⁷¹ *A nyitrai honvédek hadinaptára. A m. kir. nyitrai 14. honvéd gy.-ezred harctéri működésének emléklapja 1914. augusztus 1-től 1918. november 28-ig.* Összeállította: VITÉZ NÉMETH (DEISLER) KÁROLY ny. tábornok, az ezred volt parancsnoka. III. rész. Olasz és francia harctér. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 183. o.

IV. FEJEZET

KÁRPÁTALJAIK A CS. ÉS KIR. HONVÉD ÉS KÖZÖS GYALOGEZREDEKBEN

Az alább vázlatosan, a teljesség igénye nélkül felsorolt gyalogezredek többsége hivatalosan az 1880-as évek elején, illetve az első világháború időszakában alakult meg. Kiegészítési kerületük, melyek központja valamely megyei jogú város volt, magában foglalta a környező nagyobb településeket és a falvakat.

Lehoczky Tivadar írásából egészen pontos katonai jellegű információt is szerezhetünk például a csapatok elhelyezkedéséről térségünkben. „*Mint értesültem, a leMBERGI kerületi parancsnoksághoz tartozó hadtesti katonaság így van elhelyezve Munkácson, illetve Beregben és a szomszédos megyékben: Kiegészítési (pót-) zászlóalj a következő gyalogezredekből: a 24. ezredből Szoploncban Máramarosban; a 25. és a 30. ezredből Ungváron és Ung megyében; a 41. ezredből Bocskón, Máramarosban; az 55. ezredből Beregrákoson; az 58. ezredből Máramarosban; a 80. ezredből Munkácson és Bereg megyében, a 95. ezredből Máramarosban. Kiegészítő (pót-) zászlóalj a császári és királyi honvéd (Landwesz) 90. és más gyalogezredekből; a 19. ezred Ungváron, a 20. ezred Máramarosban, a 22., 35. és a 36. különféle helyeken. Pótosztagok (Eszkodron) a következő császári királyi ulánus (lándzsás lovas-szerk.) ezredek: a 4. ezredből különféle helyeken, a 7. ezredből Nagykárolyban és Szatmár megyében, a 8. ezredből különféle helyeken, a 13. ezredből Szabolcs megyében, Nyíregyházán, a 9. dragonyos ezredből ugyanott. A vadászzászlóaljból a 18. Ungban, a 27. Ugocsában–Veresmarton és a 30. Máramarosban.*”²⁷²

Lehoczky Tivadar a háborús lelkesedésről és a háborús apátiáról egyaránt megfogalmazta gondolatait, amikor papírra vetette, hogy az ezredek elindításakor felvirágoztatva s vígan mentek a katonák. A részletekbe menő

²⁷² LEHOCZKY TIVADAR: *Világháborúink*. I-II. rész. Szerkesztette: Csatóry György–Molnár Ferenc–Orbán Melinda. „RIK U” Kiadó, Beregszász, Ungvár, 1916.

beszámolójában a Munkácson lezajló kezdetekről így ír: „*Július 31-én délután hírül hozta a katonaság, honvédség napi parancsban, hogy őfelsége elrendelte az általános mozgósítást. Ez nagy megdöbbenést okozott. Erre a városi hatóság rendezett zenés felvonulást, nagy tömeg járta be a főutcákat s eltette a királyt és a hazát. Kilenc órára a honvédparancsnokság rendezett nagy tüntető felvonulást, elől a dobosok és trombitások harsány indulókat húztak, néhányan fáklyát lobogtattak és több honvéd égő gyertyákkal ment az ujjongó polgári tömeggel, amely eltette a Királyt és a hazát.*”²⁷³

Ilyen lelkesedést csak az 1848–49. évi forradalomban és szabadságharcban tapasztalt, amikor mint tizenhét éves diák a honvédek sorába állt, és végig részt vett a csatákban.

Az orosz és más hadszíntéren történt jelentősebb bevetéseikkel több szakirodalom, hadtörténész foglalkozott, krónikájukat emlékkönyvek sora jeleníti meg.

Dolgozatomban az említett csapatok már feldolgozott és megírt történetét csupán néhány újabb, vidékünkhez is köthető adalékkal egészítettem ki.

Az 1915 nyarán lezajlott gorlicei harcokban különösen kitűnt az V. hadtest **Borojevic Svetozar** lovassági tábornok vezetése alatt. A Monarchia nagyrészt ennek a hadtestnek köszönhette a keleti fronton aratott győzelmeit. Ebben a hadtestben, főleg az ungvári 66. és a munkácsi 65. gyalogezredben szolgált a Kárpátaljáról behívottak zöme. Ravaruszka környékén azonban a hadtestnek súlyos veszteségei voltak.

Az *Ung* c. hetilap 1915. június 13-i számában megjelent tudósítás szerint 5 ezer elesett hőst hoztak Ungvárra és temettek el a helyi katonai temetőben. 1915 kora tavaszán a Kárpátaljára betört oroszok kiverésében a 19. és a 26. gyalogezredek is jeleskedtek, melyekben sok Bereg-vidéki honvéd harcolt.

Az *Ungvári Közlöny* 1917. augusztus 14-i száma hírül adta, hogy **IV. Károly király** elismerte a magyar ezredek magyar szolgálati nyelvének félév-százados követelését, mint a magyar nemzetet megillető kívánságot. Addig ugyanis a német volt az osztrák-magyar hadsereg szolgálati nyelve, ami sok nehézséget okozott nemcsak a közlegényeknek, hanem a tiszteknek is. A cs. és kir. honvéd és közös gyalogezred kötelékeiben küzdő katonák kárpátaljai hozzátartozói hálából szeptember 17-én, egész Kárpátalján miséket tartottak **IV. Károly** születésnapja alkalmából.

²⁷³ Lehoczky Tivadar: *Világábróánk*. I-II. rész. i. m.

1. A cs. és kir. Máramaros-Ugocsa megyei 85. közös gyalogezred

A cs. és kir. 85. gyalogezred hivatalosan az 1880-as évek elején alakult meg. Még a békeidőben az ezred 1889-től 1893-ig Bécsben állomásozott, már akkor is „*máramarosi és ugocsai legényekből állt*”, és a császárváros, ahogy akkor mondták, a Burg őrzését szolgálta. Az itt megszervezett díszszemléken – vezetőjük **Pucherna** ezredes, a későbbi gyalogsági tábornok – gyakran és látványosan „*prezentézott Öfelségének*”, **I. Ferenc Józsefnek**, aki „*mindig meg volt az ezreddel elégedve, de szikrát is hányt a kövezet, amikor a szűknadrágos 85-ösök eldefilíroztak előtte.*” Az ezredtörzs székhelyét a felvidéki Lőcse városában jelölték ki. Az első világháború alatt kiegészítési területe Ugocsa és Máramaros megye. Magában foglalta a környező városokat és községeket, amikor is 1914. július 28-án elrendelték a részleges mozgósítást, melynek következtében három menet és három pót század felállítására került sor. Ezek Máramarossziget felszerelő-állomáson maradtak. 1914. július 31-én az általános mozgósítás is megtörtént, ekkor máramarosi és ugocsai ifjak százai vonultak Rákóczi- és Radetzky-indulókra „*Hurrá!*” és „*Éljen!*” kiáltással harcba.

Lőcsén az összes felekezetek templomaiban lezajlott istentiszteletek után az ezred parancsnoka, **Bolberitz Oszkár** lovag, ezredessel az élen a legénység az ezred nyelvén, illetve magyarul, románul, ruténul ünnepélyes esküt tett, majd a polgári lakosságtól búcsút vettek, és a katonavonattal először Máramarosszigetre vonultak, az itt várakozó hozzátartozóktól megindító búcsút vettek. Majd az ezred vasúton ment Kőrösmezőre, Lembergen át Przemyslig, onnan gyalog mentek a frontra.

Az Oroszországba való bevonulás előtt **Borojevic** gyalogsági tábornok és hadvezér megsejmelte a kassai 27. gyaloghadosztály csapatait (a Felső-Magyarországból való 25., 34., 67. és más gyalogezredeket). Többek között a 85. gyalogezredhez ekképpen szólott: „*A 85. gyalogezred az egyetlen hadtestemben, mely még hadjáratban nem vett részt, s így a hadtörténelemben sem foglal*

*helyet. De most neki is alkalma lesz, hogy a történelem lapjai ércbetűkkel örökítse meg a nevét.*²⁷⁴

Úgy is lett. A Kárpátaljáról toborzott gyalogezredek legénysége közül a máramarosi ruszinok, románok, az ugoctsi, viski, técsői magyarok felsorolhatatlanul sok hőstettet hajtottak végre. Az ezred több mint 50 nevezetesebb ütközetben vett részt. Halált megvető bátorsággal küzdöttek az orosz (1914 augusztusa–1916 szeptembere), a román (1916 szeptembere–1917 augusztusa) és az olasz harctéren (1918 augusztusától az összeomlásig). Hadinaptárukban több száz esemény került feljegyzésre. A *Manilowa* című tábori újságból is nyomon követhetők említésre méltó hadicselekményeik. Harctéri beszámolók, haditudósítások, hadijelentések, naplók, szakértői elemzések, hadtörténeti tanulmányok sora foglalkozik közkedvelt néven a „Manilowa-regiment”-tel, akiknek dicső tetteit ezen cím alatt **Lányi Zsigmond** német nyelven örökítette meg, és **Patai József** fordításában ismerte meg a korabeli közvélemény. Íme, egy versrészlete így hangzik: „...Mert ők voltak a nyolcvanötöseik, / Orosz túlerőn dicső győztesek, / Vitték a lobogót viharba, vészbe / És győzelem volt harcok osztályrésze. / A haza hőse mind, a nemzet öre, / Dicsőségünk zeng a távoli jövőbe...”²⁷⁵

A *Hősök naptárában*²⁷⁶ az 1914–1918 közti időszakból több kárpátaljai szerepel, akinek hőstetteit alább közöljük.

Hitter János

Cs. és kir. 85. gye.

1916. július havában Brody-tól keletre fekvő Radsiwilow község határában a császári és királyi 85. gyalogezred állta útját az előretörő oroszoknak. Július 24-én az orosz tüzérség pergőtűzet zúditott állásainkra, melyet erős gyalogsági támadás követett. A 85-ösök visszavonulási parancsot kaptak. Hitter János tiszthelyettes a visszavonulási parancs ellenére sem hagyta el a helyét. Szakaszával tűz alá vette a közelgő oroszokat, hogy visszavonuló ezredét védelmezze. Az oroszok megtorpantak és fedezék után néztek.

²⁷⁴ VITÉZ PÁVAI MÁTYÁS SÁNDOR ny. altábornagy: *Emléklapok a cs. és kir. 85. gyalogezred történetéből*. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918. 196. old.

²⁷⁵ VITÉZ PÁVAI MÁTYÁS SÁNDOR ny. altábornagy: *Emléklapok...*, 194. old.

²⁷⁶ Hősök naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

Később óvatos előnyomulással mégis megkezdték támadásukat, a vasútvonalat védő szakasz ellen, mely azonban hősiezen visszavert minden kísérletet. Ez idő alatt az ezred veszteség nélkül vonulhatott vissza új védőállásaiba. Végre is az oroszok annyira megközelítették az utóvédet, hogy kézigránátharcra került a sor, mely harcban a hősiezen kitartó tiszthelyettesen egy gránát 14 sebet ütött. Bajtársai vitték vissza ezredéhez, melynek minden katonája hálával és megbecsüléssel tekintett megmentőjére.

Hornyuk Pál

Cs. és kir. 85. gye.

A háború utolsó évében a betegségek is egyre jobban tizedelték a hadra kelt sereg állományát. A gyenge ellátás és a rossz higiénés körülmények elősegítették a tüdőtuberkulózis, más néven a tbc terjedését. Ennek esett áldozatául Hornyuk Pál gyalogos is, aki a máramarosszigeti császári és királyi 85. gyalogezredben teljesített szolgálatot. Hornyuk gyalogos 22 esztendősen a budapesti császári és királyi 4. számú tartalékkórházban halt meg a fronton szerzett betegsége következtében 1918. január 10-én.

Ladányi László

Cs. és kir. 85. gye.

Ladányi László tiszthelyettes a máramarosszigeti császári és királyi 85. gyalogezredben szolgált. 1914. augusztus 30-án a rachamiei ütközetben vett részt, ahol mint géppuskás szakaszparancsnok tartalékban volt. Mivel itt egyelőre tevékenykedni nem tudott, arra kérte parancsnokát, engedné meg, hogy az ezred jobbszárnyán a harcban álló első vonalat támogathassa. A századparancsnok kérésének helyt adott, és Ladányi szakaszával az első rajvonal közelében fekvő magányos csűrben helyezkedett el. Nemsokára az ellenség itt előretört, de nem sejtette, hogy a csűrben géppuskák is vannak. Ladányi a több oszlopban előnyomuló orosz tartalékot géppuskáival hatásos tűz alá vette, és az oroszok előretörését hamarosan visszaverte. Harc közben észrevette, hogy a körülbelül egy kilométerre visszavonult ellenséges tartalék az egyik dombhajlatban újra gyülekezik, mire személyesen egy géppuskával előre ment a legnagyobb ellenséges tűzben. A gyülekező orosz tömegeket géppuskájával újra hatásos tűz alá vette, és teljesen szétszórta. Nemsokára egy század érkezett segítségére, mellyel együtt az ismét előretörő újabb orosz tartalékokat teljesen visszaverte. A legnagyobb gránát- és srápneltűzben húzódtott vissza a csűrig, amelyet újra megtámadtak a másik oldalon betört oroszok. Ladányi

ismét visszaverte a támadást, és addig tartotta a csúrt, amíg felmentésükre az ellentámadást intéző tartalékunk megérkezett.

Markó Mihály

Cs. és kir. 85. gye.

*Markó Mihály, a máramarosszigeti császári és királyi 85. gyalogezred közvé-
tége 1917. május 18-án Görznel a harcban sebesült meg súlyosan. Sebesülése
előtt a harcok alatt hősi halált halt rajparancsnokától öntevékenyen átvette a
parancsnokságot. Kiváló személyes példaadásával lelkesítve bajtársait be is tört
a megtámadott olasz állásrészbe, ahol kemény harc árán két géppuskát zsák-
mányolt. Csakhamar azonban lendületes olasz ellentámadás érte Markó raját,
és ugyanekkor egy közvetlenül a raj közelében robbanó gránát széjjelroncsolta
Markó egyik alsó lábszárát. Ezzel azonban nem törődött, hanem csodálatot
keltő lelki erővel és kimagasló akaraterevével leküzdötte iszonyatos fájdalmait,
s addig maradt bajtársai élén, amíg az olasz támadás kivédése nem sikerült.
Csak ekkor vitette el magát a segélyhelyre. Hősi és valóban kimagaslóan példás
magatartását méltó elismerésben részesítették előljárói, akiknek javaslata alap-
ján az Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki.*

Orosz Ferenc

Cs. és kir. 85. gye.

*A máramarosszigeti császári és királyi 85. gyalogezred újonc zászlóalja 1914.
szeptember 26-án esett át a tűzkeresztségen. Egy fontos magaslatot kellett meg-
rohanni, amit tüzérségünk már előre megdolgozott. De minden összeesküdött,
hogy a merész próbálkozás ne sikerüljön. A talaj mocsaras volt, a legények térdig
süppedtek belé, és csak nagy kinnal tudták kihúzgálni lábaikat, hogy néhány
lépest tehessenek. Az oroszok az erdőben kitűnően be voltak ásva, és számbelileg
is fölényben voltak a támadókkal szemben. Százával süvöltött a golyó anélkül,
hogy az ellenséget még látták volna. Sok tiszt és közlegény elesett, már úgy volt,
hogy a zászlóalj visszavonul és felhagy a támadással. Orosz Ferenc őrmester
azonban szakaszával példát adott legénységének a gyorsaságra és bátorságra.
Embereivel a mocsaras terepen hason csúszva haladtak előre, s ezáltal kisebb
célt mutattak az ellenségnek és még lábukat sem kellett minduntalan kihúzgál-
ni a mocsárból. A szakasz elérte az orosz állásokat, ahol elkeseredett rohammal
kiverte az ellenséget, helyüket Orosz Ferenc példaadó buzdítására megtartot-
ták, mindaddig, míg a felmentő tartalék zászlóalj megérkezett.*

Taubler Gyula

Cs. és kir. 85. gye.

Taubler Gyula főhadnagy a háború kitörésekor a máramaroszigeti császári és királyi 85. gyalogezred kiküldönített III. zászlóaljánál szolgált, ami ekkor Boszniában, Rogaticán állomásozott. A szerbiai és az olasz fronton harcolt századparancsnokként, ahol többször bizonyította bátorságát, beosztottjaiért érzett felelősségét Taubler főhadnagy, akit a háború folyamán századossá léptettek elő. 1916. február 9-én Károly trónörökös

Bazza di Modreán csapatszemlét tartott, melyen a 85-ösök III. zászlóalja is részt vett, és helytállásáért külön dicséretben részesült. Taubler százados az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásért Legfelsőbb Dicséző elismerést kapott, hadiékítménnyel és kardokkal, a Katonai Érdemkereszt szalagján.

2. A cs. és kir. 11. (munkácsi) gyalogezred

Az 1880-as években megalakult 11. honvéd gyalogezred békebeli állomása Munkács volt. Az első világháború alatt kiegészítési területéhez Bereg és Ung megye városai és falvai tartoztak.

A 11. honvéd gyalogezred Bereg- és Ung-vidékről 1914-től besorozott katonái először vitézül harcoltak az orosz fronton, nevezetesen Tomasov, Rudnik, Tarnow, Breszt-Litovszk és más települések közelében. Később átvezényelték őket a román frontra, ahol **Csanády Frigyes** altábornagy, hadtestparancsnok és **Balassa Béla** vezérkari ezredes vezérlete alatt a 39. hadosztályhoz tartozott, akárcsak a 9., 10., 16. gyalog honvédezredek. A 11. ezred lelkésze **Szkiba Teofán**.

1916 szeptemberétől a román fronton – **Horváth Imre** ezredparancsnoklata alatt – a 11-esek részt vettek a „Magyaros-hegy hősi elfoglalásában”, az Úz-

szorosi ellentámadásokban, a Slanic-völgy megszállásában, a Csíki havasokban vívott küzdelmekben stb. Az ezred sorai lényegesen megfogyatkoztak.

1917-ben az Ung c. hetilap május végi számában rövid beszámolót közöl a román fronton harcoló 11. gyalogezred kapcsán. Az Ung megyei küldöttség tagjaiként **Kozma Gyula**, **Székely József**, **dr. Ackermann Fülöp**, **Magyar Bálint**, **Kakassy Samu** és **Földessy Gyula** kereste fel. Csapról Mátészalkán keresztül Nagykárolyba, Kolozsvárra, Csíkszeredára utaztak.

A 11. gyalogezred a 24. székely gyalogezreddel együtt harcolt. A küldöttség 8 km-re közelítette meg a frontot, a 11. munkácsi gyalogezred katonaothonát látogatta meg, ahol június 8-án reggel az 1. sz. zászlóalj parancsnoksága előtt **Magyar Bálint** tábori lelkész, a küldöttség tagja misét szeretett volna bemutatni, az ellenség erős tüzéségi támadása azonban lehetetlenné tette ezt.

A küldöttség nagy mennyiségű adományt vitt magával és osztott el a századok között.

1918 márciusa és júliusa között az ezredet Komáromba pihenésre rendelték, majd július 10-én az olasz frontra indították őket. Mielőtt a Hétközség fennsíkjára meneteltek volna, „*a Dieci, Undici, és Duodici hegyóriások lábainál elterülő lankás völgyben 1918. július 28-án tartotta meg József királyi herceg szemlét a 11-ik honvéd gyalogezred fölött.*”²⁷⁷ Bevetésükre már nem került sor, mert 1918. október 29-től elkezdődtek a fegyverszüneti tárgyalások. A krónikás szerint a 39. hadosztály parancsnokságához, a 11. ezred tisztikarához is eljutott a Budapesten kitört „*őszirózsás forradalom*” híre, „*a csapatoknál bizonyos sejtelemszerű depressio volt tapasztalható*”, lassan megindult a seregek belső bomlása, mint írja: „*Az olasz ellenfél oldalán is a defetizmus jelei mutatkoztak.*” A 39. hadosztály csapatai, köztük a munkácsi 11-esek is a Brenner-hágóig kezdték meg a visszavonulást. November 3-án, a fegyverszünet kihirdetésének napján, Trient alatt mások mellett a 11. honvéd gyalogezred is az előbukkanó olaszok fogságába esett. „*Az olasz csapatok parancsnoka hamarosan fölvilágosítással szolgált: igenis megkötöttet a fegyverszünet, de nem november 3-án reggel 3 órától, hanem november 4-én d. u. 3 órával kezdődő érvénnyel. Mivel ez az időpont még el nem érkezett – ezért az összes tiszték és legénység foglyok. Ez ellen apellálni már nem lehetett (...). Az olaszok fogságába jutottak a Piavétől a svájci határig állásokban volt összes csapattestek*

²⁷⁷ Dr. Kapuvári Vargyas Tivadar érseki tanácsos, belső-józsefvárosi plébános, a hadosztály egykori plébánosa: *Tábori lelkészi működésem a felvidéki kassai honvéd hadosztálynál. A csíki havasoktól az alpesi hegymokig. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918. 159. o*

és mindazok az összes tartozékok, melyek a Brenner-hágótól lefelé találtattak. A fogságba esettek száma a félmilliót messze meghaladta.”²⁷⁸

A Hősök naptárában²⁷⁹ az 1914–1918 közti időszakból több kárpátaljai szerepel, akinek hőstetteit alább közöljük.

Bódy Vilmos

M. kir. 11. h. gye.

1916. április 14-én Bódy Vilmos, mint tartalékos hadnagy, a munkácsi 11-es honvédek századparancsnokaként volt állásban Strypa mellett. Állását hatalmas pergőtűz után három század gyalogsággal támadás érte. A hősiek helytállás ellenére a lövészárkok az ellenség kezére jutottak. A visszavonulásra kényszerült század maradékának rendezése után, tüzérségi támogatás mellett ellentámadásra vezette legénységét. Lendületes rohammal az eredeti állást visszafoglalták, az ott lévő 140 fő orosz katona megadta magát, és így fogságba kerültek. Bódy hadnagy érdeme volt az állás visszaszerzése, amiért a III. osztályú Katonai Érdemkereszttel tüntették ki.

Cseplák János

M. kir. 11. h. gye.

1914. július 20-án a mozgósítás során a 11. honvéd gyalogezredhez vonult be, és szeptember 2-án Ravaruszkánál átesett a tűzkeresztségen. Október közepén, mint karpaszományos tizedes, szakaszparancsnokként Rudnik mellett Kupki és Halupki községek térségében több orosz rohamot vert vissza. Október 23-án az ütközet során súlyosan megsebesült.

Felépülése után a pótszázadnál, majd a IV/30. hadtáplázászlóaljnál szolgált. 1918 áprilisában önként kérte, hogy vezényeljék az ezredéhez frontszolgálatra.

Jeney István

M. kir. 11. h. gye.

Jeney István a munkácsi 11. honvéd gyalogezred őrmesterének e napon készült kitüntetési javaslata szerint: „Az összes harcokban szakaszának kiválóan ügyes

²⁷⁸ Dr. Kapuvári Vargyas Tivadar érseki tanácsos, belső-józsefvárosi plébános, a hadosztály egykori plébánosa: *Tábori lelkesítő működésem a felvidéki kassai honvéd hadosztálynál...*, 160. o.

²⁷⁹ Hősök naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

vezetésével tűnt ki. Halálmegvető bátorságának élő bizonyítéka, hogy minden, az ellenségre vonatkozó fontos felderítésre örömmel, önként jelentkezett. Mind a május 4-i, mint az ezt megelőző harcokban különleges feladatokat vállalt és oldott meg. Felderítette az ellenséges vonalakat, azok tüzéségének elhelyezését, valamint a hátsó tartalékok állásait is. Jeney őrmester magas intelligenciájánál és használhatóságánál fogva mintaképe a hős katonának.”

Krámer József

M. kir. 11. h. gye.

*A kitarásnak és az állhatatos kötelességteljesítésnek adta tanújelét szorongatott harc helyzetben a gyalogezred hadnagya **Krámer József** 1916. november 29-én, amikor a Kézdivásárhely-környéki Nemira magaslatnál az oroszok már teljesen közre fogták századát, embereivel az utolsó töltényig védte a lövészárkokat, végül egy vakmerő szuronyrohamot intézett a túlerőben lévő ellenségre, majd fokozatosan hátrálva és harcolva, visszahúzódott a Lóberc magaslatra. Itt 30 honvéddel visszaverte az ellenség újabb támadását, s ezzel zászlóaljának ütközetvonalát is megmentette az elfogatástól. Végül saját kezdeményezéséből áthúzódott a Jókútfeje magaslatra, hogy zászlóaljának jobbszárnyát is megvédje az átkarolásától. Krámer hadnagy bátor magatartásáért a III. osztályú Katonai Érdemkeresztet kapta.*

Kviatkovszky András

M. kir. 11. h. gye.

A munkácsi 11. honvéd gyalogezred törzsőrmestere Weselow falu mellett önként jelentkezett az ellenséges állások felderítésére. Tizenkét elszánt honvédből álló járőrrel, az erdős területen kúszva megközelített egy hatvan főből álló orosz tábori őrsöt. Közvetlen közelből kézigránát dobott az ellenségre, majd az ezt követő félelmetes szuronytámadásban a tábori őrs túlnyomó részét harcképtelenné tette, a többieket pedig foglyul ejtette. A kis létszámú honvéd járőr e haditette jelentős mértékben Kviatkovszky András törzsőrmesternek az érdeme, aki példaadó vitézséggel és lendülettel vezette a vállalkozást. A járőr tagjai a Bronz, Kviatkovszky törzsőrmester pedig az Ezüst Vitézségi Érem II. osztályát nyerte el.

Lucák András

M. kir. 11. h. gye.

A románok kiverésében derekasan vette ki a részét a munkácsi 11. honvéd gyalogezred, melynek soraiban kiváló hősiességgel állta meg a helyét Lucák And-

rás tiszthelyettes. 1916 novemberében az Úz-völgyétől keletre, Kászonyjakabfalva környékén állottak a honvédek. November 28-ig csend volt, ekkor azonban az odaérkezett orosz csapatok segítségével megtámadták honvédőinket. A túlnyomó ellenséges erő leszorította a gyéren megszállt magaslatról csapatainkat, és a végéig kitartó Lucák tiszthelyettes századát bekerítette. Noha két ellenséges zászlóalj támadta szüntelenül Lucák állását, mégis minden összeköttetéstől elvágván, étlen, szomjan 48 órán át tartott ki állásában, és

sorjában verte vissza az ellenség támadásait. Árkait rendíthetetlenül tartotta mindaddig, amíg a felmentés meg nem érkezett. Hetvenhétből huszonhárman maradtak, de önfeláldozó vitézségükkel megakadályozták a nagy fontosságú magaslat elfoglalását.

Szentmiklós László

M. kir. 11. h. gye.

1895. március 22-én született Nyírmihálydiban. 1915. november 1-től a 11. honvéd gyalogezred tartalékos zászlósa, 1917. február 1-től tartalékos hadnagya.

1914-ben a háború kitérésekor rögtön bevonult Munkácsra. Erdélyben sebesült meg, halottnak hitték és a hullaházban volt, mikor magához tért. Ez valahol Csíkszereda környékén történt, az 1916-os román erdélyi betöréskor.

Hősies helytállásával kiérdemelte a nagy- és kieszűst vitézségi érmet.

3. A cs. és kir. 65. (munkácsi) gyalogezred

A cs. és kir. 65. gyalogezred hivatalosan az 1880-as évek elején alakult meg. Kiegészítési kerülete, melynek központja Munkács volt, magában foglalta a környező városokat és községeket.

1915. március 9.

A volt munkácsi 65. gyalogezrednek a Dnyeszter folyó melletti Haraszimov község körül vívott súlyos harcai alatt **Krupla Lajos** törzsőrmester kiváló öntevékenységgel és elszántságával tüntette ki magát. Amikor ugyanis észrevette, hogy az oroszok a zászlóalj szabad szárnya ellen támadásra készülnek, – gyors visszavetésük céljától – a századtartalékhoz rohant, majd átvéve a tartalék feletti parancsnokságot, azt lelkesen és elszántan ellentámadásra vezette, s az oroszokat visszavetette. Mivel Krupla törzsőrmester ezen kezdeményező és sikeresen végrehajtott beavatkozása után is dicséretesen viselkedett és többek között zászlóaljának 14-én végrehajtott visszavonulását, igen nehéz viszonyok közepette vitézül kitartva biztosította, az utóvédharc alatt súlyosan sebesült tisztjét pedig egymaga mentette meg a fogságba jutástól, *ismételten* tanúsított kimagaslóan vitéz magatartása elismeréseképpen az *arany* vitézségi éremmel tüntették ki. Elöljárói annál is inkább javasolták ezt a kitüntetést, mivel Krupla törzsőrmester már 8 hónapja volt az arcvonalban és ez idő alatt a nagy- és kisezüst vitézségi érmet már kiérdemelte.

A Haraszimov körüli harcokban kitűnt még **Gyulai Ágoston** csendőr őrmester is, aki a fenti ezred egyik századánál szakaszparancsnok volt, és mint ilyen, szakasza élén, a két zászlóalj között támadt térközben, négy napon át teljesen elszigetelt helyzetben, túlerőkkel szemben, hóban, fagyban kitartva akadályozta meg, hogy az oroszok a térközön keresztül a zászlóaljak valamelyike mögé férkőzzenek.

Közben a bátorság szép példáját adta, mikor a korábbi harcok alatt hősi halált halt, de az arcvonal előtt fekvé maradt egyik századparancsnok holttestét az oroszok élénk tüzeben felkutatta, és az arcvonal mögé egymaga behozta. Mivel ezen kívül az ezred későbbi harcai alatt szétugrasztott emberekből kb. 200 főnyi osztagot alakított, mellyel a zászlóalj harcát *öntevékenyen* és igen eredményesen támogatta, *ismételten* tanúsított kiválóan bátor és vitéz magatartása elismeréseképpen őt is az *arany* vitézségi éremmel jutalmazták.²⁸⁰

A *Hősök naptárában*²⁸¹ az 1914-1918 közötti időszakból több 65. gyalogezredbeli kárpátaljai szerepel, akinek hőstetteit alább közöljük.

Kárpáti Lajos

Cs. és kir. 65. gye.

Haraszymow-nál a napok óta szakadó hó és csikorgó hideg dermesztette a katonákat, amikor a téli itéletidőben az oroszok megkezdték a támadást. Az orosz rohamok a munkácsi császári és királyi 65. gyalogezred 10. százada ellen irányultak. Ennek a századnak a nagy tiszti veszteségek miatt akkor már Kárpáti Lajos tiszthelyettes volt a parancsnoka, akinek higgadt erélye, bátorsága olyan lelket öntött az elcsigázott gyalogosokba,

hogy azok az esti órákig minden rohamot visszavertek. Estefelé a szinte teljesen bekerített és harmadára fogyott zászlóalj parancsot kapott a visszavonulásra. Kárpáti tiszthelyettes útközben megtudta, hogy a zászlóalj visszavonulási vonalán Gruber Jenő hadnagy sebesülten egy szakadékba zuhant. A vaksötétben megkereste, hátára vette, majd vele és századának katonáival együtt a zászlóaljhoz még az éjszaka bevonult.

Fejér Aurél

Cs. és kir. 65. gye.

Fejér hadnagyot a nagyszebeni császári és királyi gyalogsági hadapródiskolában avatták zászlóssá 1908-ban. A munkácsi császári és királyi 65. gyalogezrednél különböző beosztásokban szolgált a világháború kitöréséig, amikor a tábori ezreddel hadnagyi rendfokozatban vonult az orosz harctérre. Az ezred minden ütközetében példamutató bátorsággal vett részt. Miechowicze-Mate-nál egy felderítő vállalkozást vezetett az orosz állások helyzetének és erejének kipuhatól-

²⁸⁰ Felvidék és Kárpátalja hadtörténete.

²⁸¹ Hősök naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

sa céljából. A vállalkozás során tűzharcba kerültek egy túlerejű orosz járőrrel. A küzdelem során a támadókat visszavonulásra kényszeríthették, de közben Fejér hadnagy is súlyosan megsebesült. Felépülése után már, mint főhadnagy küzdött az ezred harcaiban, amíg 1916. június 6-án Browarynál sebesülten hadifogságba nem esett.

Klein Albert

Cs. és kir. 66. gye.

Klein Albert egészségügyi zászlós 1915 elejétől szolgált az ezred egészségügyi csoportjánál. Mindenkor kiváló kötelességtudással és bajtársiassággal látta el felelősségteljes szolgálatát.

1917. december 9. és 1918. január 6. között a Monte Tombánál folyó csata során saját személyes biztonságát nem kímélve az első vonalban kereste fel a sebesülteket. Rendfokozatuktól függetlenül részesítette elsősegélyben az arra rászorulókat. Fáradhatatlanul szervezte a súlyos sebesültek segélyhelyre történő szállítását. Kiemelkedő, felelősségteljes tevékenységét a II. osztályú Ezüst Vitézségi Éremmel jutalmazták.

Klein Fülöp

Cs. és kir. 65. gye.

Klein Fülöp a munkácsi császári és királyi 65. gyalogezred őrmestere kiérdemelte a hetedik vitézségi érmét az orosz harctéren. Klein Fülöpnek rendkívüli szerepe volt az 1917. március 15-i csatában, melyben a 65. gyalogezred betört a 73. orosz gyalogezred állásaiba, azt egy kilométer szélességben elfoglalta, 26 foglyot, két gépfegyvert és egy aknavetőt zsákmányolt, és mintegy 3-400 főnyi halott veszteséget okoztak az ellenségnek. A támadásért az ezred hadtestparancsnoki dicséretet kapott, és 147 fő részére adományoztak kitüntetését. Klein Fülöp őrmestert Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki.

Milcsák János

Cs. és kir. 65. gye.

A császári és királyi munkácsi 65. gyalogezred Kelet-Galíciában volt állásban, ahol Haraszymow-nál vívott elkeseredett küzdelmeket a megújuló orosz támadások megállítására, visszaverése érdekében. A súlyos harcok március 17-ig tartottak, amikor az oroszok előrenyomulását sikerült megállítani. Kiküldött járőrök segítségével ugyancsak sikerült a helységtől északra és nyugatra fekvő területről is kiűzni az orosz csapatok maradványait, majd birtokba venni és biztosítani

azt. Ezen heves harcok alatti vitéz és példamutató tevékenysége során sebesült meg immár másodszor Milcsák János tizedes. Helytállását Bronz Vitézségi Éremmel jutalmazták.

4. A cs. és kir. 67. gyalogezred

A keleti fronton 1916 májusában az osztrák-magyar hadsereg átmeneti sikereket ért el, a főleg kárpátaljaiakból álló 67. gyalogezred visszaverte az oroszok offenzíváját. Ezért sok katonát tüntettek ki.²⁸²

A Kárpátalján toborzott 67. gyalogezred szintén helyt állt az orosz fronton. 1917 októberében az *Ungvári Közlöny* és az *Ung* beszámolója szerint az ellenségnek sikerült ugyan Tarnopolon keresztül előrenyomulni, ám a 67. gyalogezred visszaszorította őket. **Doblitzky** ezredparancsnok vezetésével sikerült ellentámadásba lendülni. Az oroszok 8 kilométert vonultak vissza, több száz katonát, tisztet vesztek. Ezért az ezredparancsnokot Vaskorona renddel, egy zászlóaljparancsnokot Katonai Érdemkeresztel tüntettek ki. Ezenkívül mintegy 200 honvéd részesült kitüntetésben.

5. A cs. és kir. 66. (ungvári) gyalogezred

A 66. gyalogezred állomáshelye Ungvár volt, itt jelentették meg a 66-os *Tábori Újság*-ot is.

1917-ben az *Ung* májusi számának tudósítója leírja, hogy a vidék határait megvédő, de már a keleti fronton harcoló ungvári 66. gyalogezredet május végén megyei küldöttség látogatta meg a következő összetételben: **Fekésházy Gyula, dr. Gulácsy Árpád, Fekésházy Miklós, Matyackó Tivadar, Szabó Zoltán, Deák Gyula, Harmath Ödön** és **Petrovay György** voltak. Csapról Lavocsnéra, onnan Sztrijbe utaztak. A fronton akkor éppen csend volt, három hónap alatt „csak” 34 haláleset fordult elő. Véletlennek vélték, hogy éppen a küldöttség látogatásának napján, reggel esett el a 11. században **Kristán Mihály** honvéd.

A katonák elmondták a küldöttségnek, hogy az orosz katonák nem lőnek a magyar katonákra, csak a tisztekre. Az egyik zászlóalj együtt járt vízért az oroszokkal egy forráshoz, ilyenkor tűzszünetet rendeltek el. A küldöttség nagymennyiségű adományt vitt magával és osztott el a századok között.

²⁸² Lásd az *Ung*, 1916. áprilisi, májusi számait.

1917 augusztusában a kárpátaljai újságok (*Ung, Ungvári Közlöny* stb.) sokat írtak a fronton harcoló magyar csapatok hősiességéről. A 66. ungvári ezred például a háború kitörése óta mindig a legnehezebb frontszakaszokon harcolt. Siemikowcénél az oroszok állásainak elfoglalása alkalmával az ezred a hadsereg-főparancsnokság külön elismerését vívta ki.

Dicsőséggel állta meg a helyét 1917 júliusában a Stanislau (ma: Ivano-Frankivszk) közelében vívott harcokban is.

1917 nyarán az ezredet az olasz frontra helyezték át, ahol Selotól délre sikerrel verte vissza az olaszoknak az 549-es magaslat elleni támadását.

A *Hősök naptárában*²⁸³ az 1914–1918 közti időszakból több 66. gyalogezredbeli kárpátaljai szerepel, akiknek hőstetteit alább közöljük.

Voloscuk Péter

Cs. és kir. 66. gye.

Voloscuk Péter szakaszvezető önfeláldozó vitézségről tett tanúbizonyságot Tomaszov orosz-lengyelországi városka körül lefolyt ütközetekben. Az oroszok szívos ellenállásán megtört az ungvári császári és királyi 66. gyalogezred minden támadása. Három napon át vívtak súlyos harcokat a vitéz 66-osok az egyik faluban berendezett orosz állások ellen, eredmény nélkül. Sok hiábavaló küzdelem után 1914. augusztus 24-én Voloscuk Péter szakaszvezető önként vállalkozott arra, hogy szakaszával benyomul a faluba, s kiperzseli onnan az oroszokat. Szakaszának élén meg is kezdte az előrenyomulást, s megfelelő rohamtávolságról oly ellenállhatatlan erejű rohamra vitte embereit, hogy az orosz front egy kis része megingott. A Voloscuk szakaszvezető által ütött rést az ezred rohamtámadása fényes győzelemmé szélesítette ki, s az egész orosz arcvonalat Komarov városig vetette vissza.

Az ungvári hős

Dely János, akit a maga rendkívül vakmerő, s a legénységét lelkesítő példaadásért a legelső között emlegetnek ezredének hősei között, bámulatos hidegvérével, mindig önként jelentkezve, s többnyire saját kezdeséből sikeres fegyvertényeket hajtott végre.

²⁸³ Hősök naptára. <http://www.hungarianarmedforces.com/naptar/>

Dely a háború előtt, mint őrzető az ungvári hadkiegészítő parancsnoksághoz volt beosztva írónoki minőségben. Mikor pedig a háború kitört, önként jelentkezett a harctérre, s beosztották a 66. gyalogezred 16-os tábori századába.

Mindjárt az első csatában kitűnt Tomasovnál, ahol nehéz harcot vívott a 16. század.

Dely százada azt az utasítást kapta, hogy foglalja el a szemközt fekvő magaslat egy részét, amelyet makacsul védelmeztek az oroszok. De az előretörés közben olyan gyilkos tűzbe került a század, hogy a további előnyomulás lehetetlennek látszott. A rákövetkező lassú előre dolgozásnál egészen a rohamig Dely az elsők között volt, aki betört az ellenséges árokba, sok oroszot levágott, s néhány bajtársával együtt harmincnyget foglyul ejtett. Delyt egy golyó megsebezte a fején, de nem ment el a csatavonalból, hanem bekötözve magát tovább harcolt.

A Magieránál lefolyt csatában két emberével, mint összekötő járőr pontosan irányított oldalozó tüzével két gépfegyverest szalasztott meg, melyek kitűnő állásukból sikeresen lötték csapatainkat. Delyt ekkor a Bronz Vitézségi Éremmel tüntették ki.

Később, október 23. és november 3. között rettentő csaták dúltak a San mindkét partján. Az ungvári ezred Rudnikánál csatározott, s különösen elfajultak a harcok a hírhedt rudniki kastély körül, mert ez a hatalmas kőépület fontos támaszpontja volt az egész San menti ütközetsorozatnak.

A folyó partján állt az orosz is, a 66-os gyalogezred is, úgyhogy a kastély a két rajvonal közé esett. A két csatavonal között azonban egy másik tömör gazdasági épület is volt, ahova – mint ezt Dely megfigyelte – egyesével surrantak be az oroszok s így készülődtek újabb támadásra.

Dely ekkor teljesen önszántából, mikor leszállt az esthomály, a körülötte fűtyülő golyók záporában az épületig csúszott előre, ott felmászott a szétlőtt tetőre, s a hasadékon át megfigyelte, hogy a házban orosz katonák és tisztek vannak, sőt az egyik kamrában két saját katonánk fekszik, a 25. gyalogezredből. Miután két foglyunkat megmentette, visszatért a lövészárókba s engedelmet kért, hogy az épületcsoportot levegőbe röpíthesse.

A következő éjszaka újra a házcsoporthoz lopódzott. A tetőre kúszva, az egyik üres kamrában elhelyezte a magával hozott ekrazitot. A vezetőzsinórt meggyújtva, leugrott a tetőről, egy közeli barázdába szaladt és ott elbújt.

Az iszonyú robbanás után saját gépfegyvereink erős tüzet indítottak abba az irányba a ház mögé, amerre a még életben maradt ellenség menekülni pró-

bált. A menekülés esetleges irányát Dely jelölte meg a géppuskás osztag számára, még napközben.

Delyt ezután szakaszvezetővé léptették elő, s az első osztályú Ezüst Vitézségi Éremmel tüntették ki.

A robbanás után állva maradt még az épülettömbnek fala s ezek kitűnő fedezéket nyújthattak az oroszoknak, ha esetleg újból támadásra készülődtek volna. Dely egy napon megfigyelte, hogy az ellenség serényen dolgozik a fölrobbantott épület felé vezető futóárkon. Néhány önkéntes vállalkozó kíséretében s kézibombákkal fölszerelve, a következő éjszaka újból az épületcsoportig surrant elő.

Dely vakmerő kis csapata, miután a bombákat az ellenség közé dobta, ráért az oroszokra. Iszonyú kézitusa után megsemmisítették az oroszokat, az egyiket pedig, aki rendkívül ügyesen védekezett, foglyul hozták magukkal. Delyt a dulakodásban több bajonetszúrás és lövés érte, a kezén pedig olyan súlyos sebet kapott, hogy később le kellett vágni az egyik ujját.

Ezután kapta az Arany Vitézségi Érmét.

Súlyos sebéből alig gyógyult fel Dely – akit időközben őrmesterré léptettek elő –, jelentkezett az első menetzászlóaljhoz, s visszatért a harctérre.

Alighogy odaért, újabb tanújelét adta vitézségének. Március közepe táján történt a Dnyeszter partján, Haraszimov mellett vívott ütközetekben, hogy Dely százada két szakaszát sikeres rohamra vezette, de eközben egy dum-dum golyó olyan súlyosan megsebesítette az orrán s fél szemén, hogy megvakult a jobb szemére.

Delyt ekkor a másodosztályú Ezüst Vitézségi Éremmel tüntették ki, a hadügyminisztérium pedig tiszthelyettessé léptette elő.

V. FEJEZET

HADIFOGSÁGBAN

1. Orosz hadifogságban

A szakirodalom nyilvánosságra hozott adatainak egy része azt bizonyítja, hogy a háború nem egészen egy éve alatt 1644 tiszt és 44 919 közkatonára került hadifogságba. A háború végéig egyes források szerint 1 350 000, más források szerint 1 700 000, illetve 2 110 000 osztrák-magyar katona esett orosz fogságba a keleti hadszíntéren.²⁸⁴

A téma kutatásából ismeretes, hogy a Monarchia vesztette a legtöbb hadifoglyot a világháborúban Oroszország után.

A történelmi Magyarország esetében a 64 vármegyéből mozgósított 800 000, illetve más adatok szerint 500 000-600 000 magyar hadifogoly közül 1922 végéig 253 000 érkezett haza Magyarországra. A hadtörténészek a mai napig nem tudják megállapítani sem a hadifoglyok, sem a visszatértek számát. Sok ezerre rúg azoknak a hadifoglyoknak a száma is, akik különböző okok miatt kint rekedtek, és akaratuk ellenére *emigránsok*, *hontalanok*, illetve *szovjet állampolgárok* lettek. Ezek közül csak azok kerültek haza, akiknek a családja – anyagi áldozatot vállalva – fedezni tudta a hazatérés költségeit.

A témával kapcsolatban óriási mennyiségű orosz nyelvű levéltári forrásanyag várja Moszkvában (RGASZPI²⁸⁵, AVP RF²⁸⁶) a kutatókat, akik a keleti fronton 1914–1915-ben elesett, fogságba került magyarok tízezreinek a sorsával kívánnak foglalkozni.

Már 1914 őszétől a keleti fronton fogságba esett hadifoglyokat a hátszágban kialakított gyűjtőtáborokba terelték, majd onnét a transzszibériai

²⁸⁴ Lásd: *Hadifogoly magyarok története*, 1930.

²⁸⁵ RGASZPI – Roszsijszkij Goszudarsztvennij Arhiv Szocialno-Polityiceszkj Isztortij: Oroszországi Állami Társadalom- és Politikátörténeti Levéltár.

²⁸⁶ AVP RF – Arhiv Vnyesnyej Polityiki Roszsijszkj Federaciji: az Orosz Föderáció Külpolitikai Levéltára.

vasútvonalon marhavagonokban szállították őket az Urálon túli területekre. A céltáborba való megérkezésig tisztálkodásra, mosakodásra nem volt lehetőségük, ezért a foglyok körében a rossz higiéniai körülmények miatt elharapódzott a vérhas, tetvesek, koszosak voltak. A többnyire fűtetlen vagonokban szomjaztak, éheztek, a végkimerülésben naponta haltak meg, akiket a következő állomáson leszedtek, és ismeretlen helyen temették el őket. Az elhunytakról lista, temetői kimutatás nem készült. A célállomásokra megérkezett hadifoglyok a pályaudvaroktól számítva 3-5 kilométeres kimerítő gyaloglás után kerültek a hadifogolytáborokba.

A túlélők visszaemlékezéseiből is tudjuk, hogy az oroszok a magyar hadifogoly-szállítmányokat például a *Dárnyica* hadifogoly-gyűjtőhelyről kiinduló *Tula–Szaratov–Ufa–Cseljabinszk–Omszk–Krasznojarszk–Csita–Vladivoszto*k vasútvonalon, kisebb számban hajón juttatták az elosztótáborokig, ahol „szétszórták” őket a hatalmas eurázsiai térség legkülönbözőbb területein lévő lágerekbe. Ha nem volt vasút, onnét általában kimerítő gyaloglással érték el a kijelölt hadifogolytáborokat. Turkesztánban is hadifogoly-elosztó tábor volt. Fontosabb, magyarokat is fogva tartó táborok: Omszk, Tomszk, Aczinszk, Kanszk, Minuszinszk, Jenyiszejszk, ahol embertelen körülmények uralkodtak. A soraikat az éh- és fagyhalál, különböző járványos betegségek tizedelték meg, mert nem kaptak elégséges meleg ruhát, ételmelet, orvosi ellátást. A lágernaplók tanúsága szerint is – különösen a negyvenfokos rideg téli hónapokban – napi rendszerességük voltak az elhalalozások. Nyáridőben sokan a fakitermelésnél, vasútépítésnél dolgoztak, illetve mezőgazdasági és más termelési munkálatokat végeztek. Az utóbbiak ellátása jobb volt, mivel a parasztgazdaságokban bőséges élelmiszerhez jutottak.

A legnagyobb magyar hadifogoly-állománya a szibériai „katonaváros”-ként ismert Krasznojarszkban felállított tábornak volt, amelynek tüzetesebb tanulmányozásával **Petrák Katalin** több évtizeden át foglalkozott. Legutóbbi könyvében²⁸⁷ többek között a magyar katonák fogságba esésétől – Przemysltől – kezdve, a lágerhétköznapi felidézésén át a szabadulásukig végigkísérte a magyar hadifoglyok és a Szovjetunióban maradt *emigránsok* sanyarú életét. 1916-ban a krasznojarszki lágernak 13 000 hadifogoly lakója volt, az osztrák-magyar hadsereg katonáin kívül birodalmi németek, osztrákok, magyarok, törökök is voltak itt. A túlélők adatai szerint naponta 50-70 ember halt meg tifuszban és más járványos betegségben, akiket a krasznojarszki városi teme-

²⁸⁷ PETRÁK KATALIN: *Emberi sorsok a 20. században. Magyar hadifoglyok és emigránsok a Szovjetunióban a két világháború között*. Napvilág Kiadó-Politikatörténeti Intézet, Budapest, 2012.

tő mellett kialakított sírkertben (ma: Troicki temető) helyeztek örök nyugalomra. 1919–1920 között a tífuszjárványban 40 ezer ember halt meg.²⁸⁸ Egyik legnevesebb halottja **Gyóni (Achim) Géza** (1894. jún. 25.–1917. jún. 25.). Szeretett öccse, a főhadnagy Mihály mellé temették a költőt.

Az elítélt magyar hadifoglyok, túsók, a rabszolgamunkát megtagadók, a későbbiekben a politikai emigráció tagjai a hírhedt szolovecki „mintatáborba”, más néven „átnevelőtáborba” kerültek. A krasznojarszki határterületen, a Jenyiszeji kormányzóságban több nagy GULÁG-nevelő-munkatábort szerveztek (Szibirszkij ITL, illetve Sziblag, Krasznojarszki ITL/Kraszlag, Norilszki ITL/Norillag, Jenyiszejszkij ITL/Jenyiszejlag), amelyekben magyarokat is dolgoztattak, majd szabadulásuk után nyomuk veszett.

A korabeli magyarországi, köztük a helyi Ung, Bereg, Ugocsa vármegyebeli lapok csak 1915-től mertek közölni olyan anyagokat, amelyekből egyértelműen kiderült, hogy a keleti fronton ezrével kerültek kárpátaljaiak is orosz hadifogságba, akiket majd a távoli Szibéria légereibe hurcoltak. Például a *Tolnai Világlapja* az elsők között adta hírül a Szibériából küldött csoportképeket leközölve, hogy orosz fogságba jutott magyarokat internáltak a távoli Szibériába, az arcmásaik alatt a nevek is olvashatók, így adtak életjelet magukról aggódó hozzátartozóiknak. Az egyik felvételen a fogoly magyar honvédek között találjuk a viskről bevonult **Vargha Lajos** tanítót is.²⁸⁹

A *Bereg, az Ung, az Ungvári Közlöny* és más hírlapokban egyre több hadifogoly levelét közölték. Például **Kárász András** Ung megyei, szobranci szűcs-mester Szibériából családjának küldött levelében azt írta, hogy nem bánnak rosszul a hadifoglyokkal: „*Szabadon járunk ki a faluba, be vagyunk osztva falusi gazdákhöz... Enni van mit, nem éhezünk... Talán megsegít a jó Isten és haza kerülök még.*”²⁹⁰

A hadifogolytáborokból aránylag sok levél érkezett a családokhoz. Ezekből megállapítható, hogy a Przemysl alatt hadifogságba esettek zöme (több mint 200 ezer fő!) Konotop, Kazány, Szamara stb. környékére került, de nem volt kevés azoknak a száma sem, akiket egészen a Bajkál-tóhoz vezetett a balsors.

²⁸⁸ PETRÁK KATALIN, i.m.53. old.

²⁸⁹ Magyarok Szibériában. Tolnai Világlapja, Budapest, 1916. március 2.

²⁹⁰ Ung, 1915. március 7.

A lapokban közölt levelek többek között hírt adtak azokról is, akikről a hozzátartozóik semmit sem tudtak. Gyakran ez volt az egyetlen módja annak, hogy tudomást szerezzenek szeretteik hollétéről. Ezekből a levelekből az is kiolvasható, hogy túlnyomórészt humánus bánásmódban részesültek a magyar hadifoglyok Oroszországban is. Például **dr. Illés Brúnó** főhadnagy Krasznajarszkból írt levelet, melyben többek között a következőket írta: „*Tiszti bánásmódban részesülünk. Sétálni mehetünk, ameddig csak akarunk, de a 40 fokos hideg miatt fél óránál tovább nem lehetünk naponként a szabadon... Legyetek nyugodtak: élünk, remélünk és várunk.*”²⁹¹

1917 júliusában a Hadifoglyokat Gyámolóító és Tudósító Hivatalnak sikerült Dániában nagy mennyiségű élelmiszert vásárolni az Oroszországban lévő hadifoglyok számára. Az élelmiszercsomagok ára 12-től 35 koronáig terjedt, a hivatal biztosította annak eljuttatását a címzetthez. Kárpátalján is sokan éltek ezzel a lehetőséggel.

A magyar és az orosz kormány Svájc közvetítésével megegyezett abban, hogy mindazokat a hadifoglyokat, akiknek gyógyítása huzamosabb időt igényel, különösen a tüdővészesekeket, kicserélik. Mintegy 100 000 orosz hadifogoly kicserélésére számítottak, ugyanennyi magyar hadifogolynak kellett volna hazatérni. A hadifoglyok cseréje azonban nagyon vontatottan haladt, havonta átlag 30-40 magyar honvéd tért haza. Nagyobb csoportok hazatérése az 1917. évi orosz fegyverszünetnek köszönhető. Meg kell jegyezni, hogy ebből a kontingensből számos baka az olasz frontra került, egyesek az olasz hadifoglyótáborban kötöttek ki.

1918 tavaszától az orosz frontról ismét tömegesen tértek haza a hadifoglyok. Az első nagyobb csoport március 10-én érkezett meg. A legtöbbjén orosz egyenruha volt. A vasútállomásokon meleg étellel fogadták a hazatérőket, a betegeket azonnal kórházba vitték.

A források szerint 1920 elején csak Szibériában még 80 000 magyar hadifogoly volt, akiknek nagy része csakis a hazatérés gondolatával foglalkozott, igyekeztek kivédeni a bolsevikok és a fehérgárdisták toborzó akcióit. Ezért szinte felmentésként fogadták azt a hírt, hogy Magyarország Szovjet-Oroszországgal 1920. május 29-én *Hadifogolycsere-egyezményt* írt alá. Ennek következtében sok ezren hazatérhettek, azonban Szovjet-Oroszország mintegy 25 000 hadifoglyot visszatartott, főleg a tiszteket túszként kezelték. A magyar állam a tanácsköztársaságban aktív szerepet vállalt és ezért letartóztatott kommunista személyekkel cserélte ki 1925-ig a szovjetek által visszatartott

²⁹¹ Ung, 1916. február 20.

volt osztrák-magyar tiszteket. Sokan ún. „hadifogoly útlevéllel” a szibériai Krasznajarszkból, Csitából Kínába, majd Vlagyivosztkból 1921 októbere és decembere között hajóval tértek haza Triesztbe.

A bolsevik forradalom idején a magyar hadifoglyok ki voltak téve az erős kommunista agitáció befolyásának. Szinte naponta tartottak köreikben a Vörös Hadseregbe toborzó „mityingeket”, gyűléseket. Magyar nyelven kommunista röplapokat, újságokat terjesztettek. A szovjet ideológiai front harcosai különösen Omszkban folytattak toborzó agitációt. Például a táborban 1918. február 10-én *Forradalom c.* propagandaujság jelent meg, amelynek munkatársait a magyar hadifoglyok közül verbuválták és világforradalom eszméjével mételeyezték meg őket, akik egy életre elkötelezték magukat a proletárforradalom mellett. Magyar kommunista szónokokként a magyar hadifoglyok ezreit állították a bolsevikok mellé. Sokan mint vörös huszárok, gyalogos katonák részt vettek az 1919-es orosz polgárháborúban, és Moszkva által is elismert hadisikereket értek el.

2012-ben jekatyerinburgi kutatóutunk során *V. P. Motrevics* helyi történész professzortól hallottam, hogy *Kun Béla*²⁹² és néhány társa részt vett a Jekatyerinburgba hurcolt cári család 1918. július 16-ról 17-re virradó éjszakán végrehajtott kivégzésében is. A kivégzettek földi maradványait egy bányagödörben találták meg. A Vörös Gárda tagjaként harcoló magyar katonák a polgárháború után leszereltek, részt vettek a szocializmus építésében.

Soraikat – a '30-as években elindult tisztogatás idején – az NKVD kegyetlenül megriktította. Azzal vádolták őket, hogy Magyarország javára kémkedtek, és a trockista szervezkedésben részt vettek. Ezzel a hamis váddal százakat tartóztattak le és végeztettek ki az úgynevezett „trojkák”, illetve az NKVD Hármás Bírósága. Erre a sorsra jutott mások mellett a beregszászi *Danzinger (Danczinger) Ernő* (1899–1938. október 13., Alma-Ata) nyomdász, ugyanide való *Matuzsán (Matusán) Béla* (1887–1938. május 19., Butovo) és mások, akiket az ötvenes évek végén rehabilitáltak.

Meg kell jegyezni, hogy 1970-ben a Tatárföld közeli Penzában magam is találkoztam sok olyan magyar származású, veterán vörös huszárral, katonával, akik a leszerelésük után megnősültek, családot alapítottak. A legszomorúbb emlékem 2012-ben Jekatyerinburg térségében a Pervouralszkba vezető

²⁹²DUPKA GYÖRGY: „*Hová tánt a sok virág...*” i.m. 109. old.

út mentén elterülő Központi Memorial Parkhoz kötődik, ahol az NKVD által 1937–1939 között levezenyelt tisztogatás éveiben 19 000, más adatok szerint mintegy 30 000 trockistának, a szovjet nép ellenségének minősített szovjet állampolgárt végeztek ki. Az emlékparkban felállított – hátborzongató látványt nyújtó – több száz méter hosszú, szakaszolt emléktáblákon sok magyar áldozat nevét felfedeztem.²⁹³ Első világháborús osztrák-magyar hadifogoly-temetőt és emlékművet először az Urál térségbeli szverdlovszk megyei Revdában fedeztünk fel, ahol a sírokra már második világháborús hadifoglyokat is rátemettek.

Az 2016-os GULÁG-GUPVI kutatóutunk során a tatárföldi Jelabuga polgári temetőjében egy elkülönített részen osztrák-magyar hadifoglyok újabb temetőjét fedeztük fel, ahol sok magyar ember van eltemetve. Az osztrák és német civilszervezetek összefogásának köszönhetően a sírkertet felújították, folyamatosan gondozzák, és az osztrák és német hozzátartozók évente meglátogatják.

2. Kárpátaljaiak szerb, román, olasz, francia fogságban

1914 őszén közel 80 000 osztrák-magyar katona esett szerb fogságba. Az 1915 tavaszán kitört tifuszciklás miatt számuk 35 000 főre apadt. A források beszámolnak a szerb katonák kegyetlenkedéseiről is. A szerb haderő 1915. évi összeomlásakor télvíz idején hajtották a foglyokat délre a szerb haderő katonái. A dél-albániai Valona kikötőjében átadták a megmaradt 24 000 foglyot az olasz hatóságoknak, akik elszállították azokat hajókon. Asiana szigetén 1916-ban már csak 17 000-en voltak életben.

Az 1916 őszi, Romániával szembeni háború idején román fogságba esett néhány tízezer osztrák-magyar katona a Szeret és a Prut között került elhelyezésre. Elhalálozások nagyobb számmal a Sipote-i táborban voltak a rossz ellátás és elhelyezés miatt. Románia veresége után a hadifoglyok nagy része hazatérhetett 1918 tavaszán.

Az 1915 májusában kezdődött fegyveres küzdelem következtében a Monarchia katonáinak százezrei kerültek olasz hadifogságba. A források ellentmondanak a létszámról, ami 660 000 fő körülire becsülhető. A hadifoglyok nagyobb része 1920-ig hazatért. Meg kell jegyezni, hogy több kárpátaljai került a „digók” fogságába, különösen 1918 őszén, az osztrák-magyar-olasz

²⁹³ DUPKA GYÖRGY: „Hova tűnt a sok virág...” i.m. 2013. 116-117. old.

fegyverszünet életbeléptetése előtti napokban, órákban. Például a cs. és kir. munkácsi 11. honvéd gyalogezred és a máramarosi 85. gyalogezred visszavonulás közben esett olasz fogságba.

Az orosz táborokhoz viszonyítva az olasz hadifogolytáborok (például Mirabella, Szicília hadifogolytáborai) emberségesebb körülményeket biztosítottak az osztrák-magyar hadifogolyoknak, azonban a források beszámolnak arról, hogy hiányos volt az étkeztetés, ezért az éhezők közül a táborból sokan megszöktek, mások megdézsmálták a földművesek konyhakertjeit. Több itt raboskodó főtitst azonban igyekezett összetartani az embereket. 1919 novemberében után az olasz fogságból a kárpátaljaiak is folyamatosan hazatérhettek, sokan étlen-szomjan tették meg a szülőföldjükig vezető utat.

A kárpátaljaiak közül igen kevesen kerültek francia fogolytáborba, a rab-ságban töltött időszak tapasztalatairól, sorsukról nincs megbízható adat, erre vonatkozó beszámolót eddig nem találtunk.

3. Orosz hadifoglyok Kárpátalján

A második világháború alatt a Monarchia területén kb. 1 300 000 Antant hadifogoly tartózkodott, ebből Magyarországon kb. 500 000 volt. Azonban a hadifoglyok többségét a keleti hadszíntéren fogták el és szállították az ország belsejébe. Mint jelentős munkaerőt, elsősorban a folyamszabályozásnál, védőgátak építésénél hasznosították őket. A mezőgazdaságban is ezrek dolgoztak, sőt, egyes gazdák is igényelhettek orosz hadifoglymunkaerőt.

Előfordult például olyan eset, hogy pénzért mutogatták az orosz foglyokat. Az alábbi történet bejárta a korabeli sajtót is. *„A kárpáti harcokban történt, hogy a máramarosi határon szétvert orosz seregből több kisebb csapat elszéledt, és ezek, mivelhogy nem találtak vissza a főcsapathoz, szétszóródtak a szélrőzsa minden irányában. Az elszéledt, bujkiáló oroszok nappal az erdőbe vették be magukat vagy szalmakazlakba bújtak, mert – mint mondták – igen féltek a kakastollas katonáktól... Így bujdosott el két istenadta orosz egészen Debrecen alá, Alsójőzsa községbe, ahol az éjjeliőr akadt rájuk..., aki nagy bátran bekísérte az oroszokat a községházára... Eltartásuk költsége egyre szaporodott... A falu egyik tanácsbelijének az a kitűnő ötlete támadt, hogy jó pénzért mutogatni kellene a foglyot... Valóságos búcsújárás indult meg a községházára... A község jó vásárt csinált a két muszkával, mert mire nagy sokára a csendőrok értük jöttek, nemcsak a tartásdíj telt ki, hanem még hatodfél koro-*

na főlöleg pénz is maradt... De azután a nyár folyamán, a mezei munkálatok idejére annyi orosz foglyot kaptak a derék alsójózsaiak is, hogy hamarosan meg is unták ezeket a háborús vendégeket...²⁹⁴

A helyi sajtóból azt is megtudhatjuk, hogy a nehéz gazdasági helyzet ellenére a kormány gondoskodott arról, hogy az orosz hadifoglyok emberséges bánásmódban részesüljenek. Rendelet jelent meg arról, hogy „bárminő közgazdasági érdekek fűződnek is a hadifoglyok foglalkoztatásához, semmiféle visszaélés, mely az állam tekintélyét és az ellenséges állam által foglyul ejtett katonák sorsát veszélyeztetné, meg nem tűrhető. A munkára kiadott hadifoglyokat emberi körülmények között kell elhelyezni, gondoskodni ellátásukról. Azokat, akik ennek nem tesznek eleget, 2 hónapi börtönnel és 600 koronáig terjedhető pénzbírsággal sújtják.”

„1916-ban Szerednye térségében 2000 és Szolyva vonzaskörzetében 1000 orosz hadifogoly dolgozott. A hatóságok gátolták a lakosság és az orosz hadifoglyok érintkezését. Bereg vármegye alispánja 1916. évi jelentésében írta, hogy az orosz hadifoglyokat inkább a magyarlakta tiszaháti és mezőkaszonyi járásban kell a mezei munkákon foglalkoztatni, s nem ott, ahol a lakosság ruthén.”²⁹⁵

Értékesek számunkra **Lehoczky Tivadar** megfigyelései, aki a Munkácson tartózkodó orosz hadifoglyokkal személyes kapcsolatba került. Ezen élményeiről így ír: „A szomorú kilátást és helyzetet emelik a naponként beérkező sebesültek. Ma megnéztem néhány ily kórházat. Az egyik szobában – az állami fiúiskolában – a fűtácán csupán orosz sebesültek voltak, kik szép tiszta ágyakon, szalmaszőnyegekkel s nagy fejér katonapokróc takaró alatt feküdtek.

Én szlávul és ruténul jól beszélvén, megszólítottam egynéhányat, különösen a mohamedán és tatárféleket, kik oroszul is beszélnek. A ma behozottakat Kuhár Gyula nevű borbélyunk segédjével együtt tisztogatta, hajukat nyírta és borotválta, azután szappannal jól megmosdatta. Ez úgy láttam, jól esett nekik, s az egyik megjegyzi, hogy most már így talán meg sem ismernék odahaza.

... Úgy látszik, nem bánják, hogy itt vannak. A foglyok közt volt egy írnok is, ki mint mondja, hogy gimnáziumot végzett. Bal karjába kapott lövést. Azt mondták, hogy borzasztó volt a csata, ahol megsérültek Lemberg táján.”²⁹⁶

Az orosz foglyok Munkácson jobbra a barakk-kórházban és más helyeken tettek szolgálatot, olykor felügyelet nélkül járkáltak a városban, itt ki-

²⁹⁴ Tolnai. *A világháború története 1914-1918*. VI. kötet, 22-23. old.

²⁹⁵ DARVAS GÁBOR: *Ruthén kérdés tegnap és ma*. Ungvár, 1943. 53. o.

²⁹⁶ Lehoczky Tivadar: *Világháborúink*. i. m.

fogástalanul viselkedtek. Magyarország nagyon tetszett nekik. A következőt mondták el: „Áldott vidék, gazdag föld, mondják, s jó emberek lakják.”

Lehoczky számos alkalommal kitér az oroszok jellemzésére, értékelése ugyan elfogult, de jól érzékelteti az orosz hadseregben uralkodó állapotokat: „Az orosz hadseregnél 56 százalék analfabéta (írastudatlan). A gyalogság inkább a gépezet jellegével bír, vezetés mellett működik jól. Vakon engedelmeskedik s türelmes. Fizetésül kap a káplár havonként 1, az őrzető 4 s az őrnagy 6 rubelt. A tovább szolgáló altisztnak hat év után még 10 rubel pótlék jár. Az akadémiát végzett tisztek műveltek, elegánsak, és valamennyien beszélnek franciául. Ellenben az altisztekből lett tisztek alacsonyabb rendűek s műveletlenebbek. A részeg tiszt és közember veszedelmes, nem ismer fegyelmet, s kitör hamar a szláv ereje s a brutalitás. Azért félnek az oroszoktól a galíciai gazdák és lakosok, eldugják előlük az asszonyt, a leányt, a gyermekeket és a pénzecskeit.”²⁹⁷

1917 októberében sok helyen tűzvészek pusztítottak Bereg vármegyében. A hatóságok arra gyanakodtak, hogy azok titkos kezektől erednek, az orosz hadifoglyokat gyanúsították a gyújtogatásokkal, követelték gondos őrzésüket, különösen éjszakánként.

1918-ban a fogságukból kiszabadult orosz hadifoglyok garázdálkodni kezdtek. Galíciából sok kétes elem lepte el a vármegyét. *Wekerle Sándor* belügyminiszter rendeletére július végén nagyszabású razziákat tartottak. Sok embert tiltottak ki a vármegye területéről, sok millió korona készpénzt találtak az üzéreknél. Galícia felől kolerajárvány fenyegetett, a hatóságok a tisztálkodási szabályok szigorú betartására kötelezték a lakosságot.

Ebben az évben beindult a súlyosan beteg orosz hadifoglyok hazaküldése, majd folyamatos repatriálásuk megszervezése is.

4. A veszteségekről

Az első világháború végének hivatalosan az 1918. november 11-én aláírt békeszerződést tekintik, és a legtöbb országban (mint például Nagy-Britanniában és Belgiumban) ezen a napon emlékeznek meg az első világháború áldozatairól. *Schmidt Mária* adatai szerint „Az európai testvérháború hatalmas áldozatokat követelt. Európa lakosságának több mint 6%-a elesett vagy súlyosan megrokkant. 20 millió rokkant és több mint 8 millió halott maradt a csatatereken. A háború után legyengült lakosságot a spanyol influenzajárvány

²⁹⁷ Lehoczky Tivadar: Világháborúnk. i.m.

*tovább pusztította, és közel 20 millió áldozatot követelt. A történelmi Magyarország veszteségei iszonyatosak voltak. Közel 700 ezer hősi halott, ugyanannyi sebesült és mégegyszer ugyanennyi hadifogoly. Ezen belül a magyar anyanyelvű katonák vesztesége elérte a 350 ezer főt. Majdnem duplája a második világháború harctéri veszteségeinek.*²⁹⁸

A történészek számításai szerint a legnagyobb veszteséget a Monarchia szenvedte el. A sok halálos áldozat következtében rengeteg csonka család lett, az árvák és özvegyek számáról még becült adatok sincsenek.

Más adatok alapján: 1927-ben a *Hadtörténelmi Levéltár* munkatársai megpróbálták felbecsülni Nagy-Magyarország emberveszteségét. E szerint a számadatok a következőképpen alakultak: az 5,5 millió hadköteles személyből 3 581 000 katona vonult be. Ebből 524 000 épségben hazatért, 833 000 fogságba esett. 1 492 000 katona sebesült meg és **530 965 személy halt hősi halált**. A háború végén 15 hadosztály maradt harcképes, melyeket **Károlyiék** szélnek eresztettek.²⁹⁹

A közölt számadatok is egyértelműen igazolják, hogy *„Magyarország, területéhez és lakosságához képest nagyobb véráldozatot hozott, mint a Monarchia Lajtán túli tartományai (...) A magyar királyi honvédség veszteségeiről nem rendelkezünk pontos adatokkal, ugyanis az első veszteségeket a háború első hónapjaiban nem is jelentették pontosan (a háborús pszichózis, lelkesedés, az ellenség alábecsülése és a fegyveres konfliktus rövid kimenetelébe vetett – utóbb téveszmének minősülő – hit a hadvezetést a reális veszteségek elhallgatására készítette).*³⁰⁰

1921. december 31-ig Kárpátalján – az 1910. december 31-i népszámlálást alapul véve – 597 062 lakosból közel több mint tízezerre becsülhető a halottak száma.

Ezen túl 1910-ben 262 555 volt a magyarok száma, azaz 43,97%, ami 1921-ben 102 144 főre apadt, 16,84 százalékos csökkenés ment végbe.³⁰¹

Összességében a magyarok körében 11 év alatt (1910–1921) bekövetkezett fogyás: **160 411 fő!** Az igazság az, hogy ez a számsor magába foglalja az első világháború katonai és civil áldozatainak (kb. 5 ezer fő) és a triano-

²⁹⁸ SCHMIDT MÁRIA: *Európai testvérháború*. – In: Európai testvérháború 1914–1918. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2014. 15. o.

²⁹⁹ Lásd bővebben: https://hu.wikipedia.org/wiki/Első_világháború

³⁰⁰ SEBESTYÉN MIHÁLY: *A képek mögé kerülő történelem*. In: Galícia 1914–1916. Arcvonal és hátsország. Mentor Kiadó, Mentor Könyvek Kiadó, 2014. 7. o.

³⁰¹ Lásd bővebben a saját szerkesztésű, a felsorolt nemzetiségekre vonatkozó kimutatásokat: DUPKA GYÖRGY: *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseletek Kárpátalján. (hatásvizsgálatok a regionális történelmi folyamatok és a szociológiai-demográfiai adatok, nemzetiségpolitika tükrében)*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2011.18.o.

ni békeszerződés után tömegesen bekövetkezett menekültek, elvándoroltak, elcsatolt járások (Halmi, Vásárosnaményi, Nagykaposi járás, stb.) magyar lakosainak számát (kb. 88 000) is, valamint a cseh népszámlálók adathamisításait, ugyanis kb. 67 410 főt – beleértve a magyar ajkú görögkatolikusokat, a magyar ajkú zsidók nagy részét – kivontak a magyarság köréből, és azokat a ruszinokhoz, a zsidó és szlovák nemzetiségűekhez csatolták. Az adatok ismeretében kijelenthetjük, hogy az első világháborúnak a régiók közül Kárpátalja magyarsága volt az egyik legnagyobb vesztese.

VI. FEJEZET

AZ ÖSSZEOMLÁS ÚTJÁN

1. Vidékünk az őszirózsás forradalom örvényében

Az első világháború Ausztria–Magyarország súlyos katonai vereségével fejeződött be. Ráadásul a császári és királyi intézmények megszüntetésére és felszámolására irányuló liberális polgári forradalmak Szentpéterváron, Bécsben, Berlinben és Budapesten hatalmas társadalmi káoszt okoztak, melynek következtében a „romboló áradat” ezredéves cári, császári és királyi trónszékeket sodort el. Az Antant által is generált rendszerváltó mozgalmak új korszakot hirdettek meg, átrajzolták Európa térképét, az összeomlott birodalmak romjain új országok, nemzetállamok keletkeztek.

A liberális polgári *Ungvári Közlöny* c. lap már 1917. november 9-én rövid hírt adott arról, hogy Péterváron bolsevik forradalom tört ki. Két nappal később ugyanez a lap *A bolsevikok hatalomra jutottak* című cikkében arról tudósított, hogy a forradalmárok néhány órás utcai harc után elfoglalták a Téli Palotát. A bolsevik forradalmat **Lenin** szervezte, és ő állt az új kormány élére.³⁰²

A Habsburg-ellenes erők kezdeményezésére 1918. november 12-én az Osztrák Ideiglenes Nemzetgyűlés kikiáltotta az Osztrák Köztársaságot. Magyarországon október 31-én kitört az „őszirózsás forradalom”. **IV. Károly** császár és király lemondásra kényszerült.

Az 1918. októberi Vittorio Venetói csatát követően a Monarchia csapatainak egy része fellázadt. A hadvezetés november 3-án Padovában aláírta a fegyverszünetet, azonban az olaszok még egy napig nem szüntették be az ellenségeskedést, így még 360.000 magát megadó osztrák-magyar katona esett fogságba egy nap alatt. Az alakulatok visszaözlése Ausztriában szállítási zavart okozott, incidensek, fosztogatások történtek.

³⁰² Ungvári Közlöny, 1917. november 16.

Az olasz hadszíntéren fellázadt ezredek követelni kezdték a Magyarországra való hazaindulást. Több csapat képviselője kijelentette, hogy csak a szülőföldjük védelmében hajlandók tovább harcolni. A fokozatosan beva-
gonírozott és Ausztrián keresztül útnak indított seregtesteket békebeli állomáshelyükre irányították. Útközben – még osztrákföldön – a csapatoktól az osztrák katonák a hadianyagok, lovak stb. nagy részét a vonatokról erőszakkal leszedték. Megjelentek az önjelölt forradalmárok, akik beszédeikkel háborúellenességet szítottak az 52 hónapja háborús katonai szolgálatot teljesítő katonák között. Sokan azonosultak a forradalmi eszmékkel, fegyvereiket is eldobálták. Így az ezredek jó része szétzüllött, és fegyelmetlenül tértek haza, ahol a legénység leszerelt. Voltak olyan anyaországi, illetve felvidéki ezredek, amelyek ugyan megfogyatkoztak, de fegyelmetlenül vonultak vissza a harcterről, és ellenálltak mindenféle forradalmi propagandának. Katonai tartásukat nem adták fel, katonadalok ritmusára tértek haza. A későbbiekben az újjáalakult Nemzeti Hadsereg „kemény magját” továbbszolgálóként ők alkották, és kovászai voltak a hazafias magyar mozgalmaknak a csehek által megszállt Kárpátalján is.

A vidék helyi sajtójában, többek között az *Ungvári Közlönyben*³⁰³ is cikkről cikkre végigkövethető a Monarchia felbomlása, különösen, amikor az osztrákok, a csehek, a szlovákok, a románok, a délszlávok önállóságra törekedtek. Közben folytak a háború utáni béketárgyalások, **Burián István**³⁰⁴ diplomata – aki 1918 áprilisa és októbere között ismét külügyminiszter – megpróbált kompromisszumos békét kötni, ám miután javaslatát az amerikai kormány elutasította, lemondott. Ezeken a tárgyalásokon többek között **Wilson**³⁰⁵ amerikai elnök ismertette híres 14 pontját az igazságos békéről. A hadviselő felek tárgyalási alapnak tekintették, érvényesítésükre

³⁰³ Ungvári Közlöny, 1917. június 15.

³⁰⁴ **Burián István** (1851–1922). Politikus, diplomata, miniszter. *Tisza István* második kormányában nagyban meghatározta annak külpolitikai irányvonalát. Ellenezte a háborút, de annak kirobbanása után a határozott fellépés híve volt. 1915–16-ban közös külügyminiszter. Megpróbálta megátolni Románia és Olaszország hadba lépését, mindkettőt sikertelenül. *IV. Károly* trónra kerülése után a külügyi tárca irányítása helyett pénzügyminiszter lesz. 1918 áprilisa és októbere között ismét külügyminiszter. A háborút lezáró béketárgyalások nem fogadták el javaslatait, lemond, és ezután már nem is politizál tovább. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/burian.html>

³⁰⁵ **Wilson, Thomas Woodrow** (1856–1924). Amerikai demokrata politikus, az Egyesült Államok 28. elnöke (1913–1921). Külpolitikájában az első világháború elején pacifista elveitől vezéreltetve semlegességi politikát folytatott. Amikor 1917-ben Németország felújította a korlátlan tengeraltjáró-hadviselést, Wilson a demokrácia megvédésére hivatkozva mégis hadat üzent. Jelentős szerepe volt a Népszövetség létrehozásában és a Szovjetunió elleni intervencióban. Amikor a Kongresszus sem a békeszerződést, sem a Népszövetség alapokmányát nem ratifikálta, előbb idegösszeroppanást, majd idegbénulást kapott, amelyből sohasem épült fel. Az 1920-as választásokat a republikánusok nyerték. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/wilson.html>

mégsem került sor, annak ellenére, hogy személyesen is jelen volt a párizsi tárgyalásokon. Kollégájának **Clemenceau**³⁰⁶ francia miniszterelnöknek viszont Közép-Európában erős francia befolyást sikerült kialakítania a trianoni békeszerződés keretein belül, és a népcsoportok javára támogatta a Magyar Királyság feldarabolását is. A Kelet-Európa „*térképét átrajzolók*” táborába tartozott **Balfour**³⁰⁷ angol külügyminiszter is, aki 1918 szeptemberében elutasította a Monarchia békejavaslatát. A háború után sürgette a Magyar Tanácsköztársaság elleni intervenciót, valamint a román követelések teljesítését. **Lloyd-George**³⁰⁸ brit miniszterelnök a háborút lezáró béketárgyaláson középutas politikát képviselt.

Már semmi sem tudta megakadályozni a Magyar Királyság feldarabolását. Erről ezt írta az *Ung*: „*Ezt az országot, amelyet ezer év véres harcai és csapásai közepette eddig meg tudtunk tartani, ádáz ellenségek szerte szakítani igyekeznek... Kilatásaink kétségbeesítőek... A győztes ellenség diadalordítása zúg sorsunk balra fordulta fölött.*”³⁰⁹

Október 31-én este a következő távirat érkezett Bereg vármegyéhez: „*A Magyar Nemzeti Tanács átvette a hatalmat... Minden vidéki várost felszólítunk, csatlakozzon azonnal az egyedüli törvényes kormányhoz, a Nemzeti Tanácshoz.*”³¹⁰ Hasonló távirat érkezett Ung, Ugocsa, Máramaros és más vármegyékhez is. A magyar királyság helyett Magyarország köztársasággá kikiáltását megbolydult tömegek sürgették.

³⁰⁶ **Clemenceau, Georges Benjamin** (1841–1929). Francia politikus, miniszterelnök. 1914-től belügyminiszter, 1917 novemberétől ismét miniszterelnök. Mozdósította az ország minden tartalékát, sikerült keresztülvinnie *Foch* főparancsnokká való kinevezését, ezáltal a hadműveletek összehangolását. A háborút lezáró béketárgyalások központi szereplője. 1920-ban vereséget szenvedett az elnökválasztáson. Lemondott miniszterelnöki posztjáról is, és visszavonult a politikától. <http://www.biblu-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/clemenceau.html>

³⁰⁷ **Balfour, Arthur James** (1848–1930). Brit politikus, 1902 és 1905 között miniszterelnök, majd *Lloyd George* kabinetjében külügyminiszter. 1917-ben közreadja az ún. Balfour-nyilatkozatot, melyben a britek kinyilvánítják egy zsidó állam létrehozásának lehetőségét. A háborút lezáró béketárgyalás egyik nagy befolyással bíró résztvevője. A későbbiekben kétszer volt kormánytag, 1922-ben grófi rangot kapott. <http://www.biblu-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/balfour.html>

³⁰⁸ **Lloyd-George, David, Lord** (1863–1945) Walesi származású brit politikus, miniszterelnök. (1916–1922). Háborús kabinetet állított fel, és jó érzékkel irányította a politikai és gazdasági ügyeket. A háborút lezáró béketárgyalás résztvevője. 1922-es bukása után fokozatosan kiszorult a politikai életből. http://www.biblu-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/lloyd_george.html

³⁰⁹ Ung, 1918. november 3.

³¹⁰ Ung, 1918. november 3.

2. Ruszka Krajna

Miután Magyarországot köztársasággá kiáltották ki, **Károlyi Mihály**³¹¹ lett a miniszterelnök. Kárpátalja esetében a *Károlyi-kormány* december 21-én jóváhagyta, majd december 25-én közzétette a 10. számú Néptörvényt a Magyarországon élő ruszinok autonómiájáról.

Már az első világháborút követő időben a *magyar értelmiségi körök* erősen foglalkoztatta a hír, hogy az *önrendelkezésre törekvő ruszinok* körében legalább három politikai irányzat ütötte fel a fejét. *Az eperjesi és ungvári ruszinok* egy része a csehek mellett agitált, míg a frissében alakult *szolyvai ruszin tanács* a szovjet-ukránokkal való egyesülést szorgalmazta, miközben pár héttel a szent karácsony előtt a cseh fegyveres alakulatok fokozatosan birtokba vették a felvidéki területeket. Ez alatt a *magyarpárti ruszin tanácsok* és szervezetek képviselői Budapesten tanácskozást tartottak. Többségük a kormánnyal való tárgyalások útján, *Magyarország határain belül kívánta megteremteni a ruszinok autonómiáját*. Mint látható, három irányba húzták az autonómia képzeletbeli szekerét.

A budapesti tanácskozás eredményeként a *Károlyi-kormány*, **Jászi Oszkár** javaslatára, törvényt fogadott el az autonóm ruszin terület létrehozásáról. December 23-án így került a ruszinok karácsonyfája alá a magyar kormány ajándéka: a hivatalosan is közzétett, a december 21-én kelt 1918. évi X. néptörvény, amely *Ruszka Krajna* néven területi autonómiát biztosított a magyarországi ruszinoknak. Megalakult a Ruszka Krajna autonóm jogterület. Még újév előtt a kormány hivatalosan kinevezte **Szabó Oreszt** kormánybiztot a ruszin ügyek miniszterévé. 1918. november 9-én megalakult a „*magyar-ukrán néptanács*”, melynek elnökei **Szabó Simon**, **Volosin Ágoston** lettek. A törvény 4. és 5. paragrafusa szerint az autonóm terület törvényhozó szerve autonóm ügyekben a ruszin nemzetgyűlés, közös ügyekben – külügy, hadügy, pénzügy, állampolgárság, magánjogi és büntetőjogi törvényhozás, gazdasági, közlekedési, szociálpolitikai ügyek – a létesítendő magyarországi közös országgyűlés. A ruszka krajnai minisztérium Budapesten, élén **Szabó Oreszttel**, a kormányzósági hivatal Munkácscon (**Stéfán Ágoston**) alakult meg.

³¹¹ **Károlyi Mihály** (1875–1955). Politikus, köztársasági elnök. 1910-től parlamenti képviselő. Az önálló Magyarország köztársasági elnökeként (1919. január 11-től) bízott abban, hogy *Wilson* feltételeiből kiindulva kedvező békét érhet el, de reményei nem igazolódtak. Az egyre fokozódó területi követelések hatására március 20-án lemondott. A kommunista uralom ideje alatt házi őrizetben tartották. Forrás: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/who/karolyi.html>

A helyzet bizonytalanságára jellemző volt, hogy az ungvári rutén tanács a néptörvény életbe léptetése alkalmából, december 26-án még „köszönetét és ragaszkodását tolmácsolta” a *Károlyi-kormánynak*, de néhány nap múlva Budapesten a *Volosin* vezette bizottság *Milan Hodzával* tárgyalta a Csehszlovákiával való megegyezés lehetőségeiről.

3. Küzdelem Kárpátalja hovatarozásáért: a Kőrösmezői Hucul Köztársaság

Az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása után, 1918 őszén a kárpátaljaiak egy része kinyilvánította az Ukrajnához való csatlakozási szándékát, melyet 1919. január 21-én kiáltványban fogadott el a kongresszus Huszton.

1919. január 8.–1919. március 21. Miután október 31-én a galíciai ukránok is kiléptek az Osztrák–Magyar Monarchiából, megalakították az Ukrán Nemzeti Tanácsot, és hozzáláttak a nyugat-ukrajnai állam létrehozásához. Két nap sem telt el, és ez a hír futótűzként terjedt a Felső-Tisza völgyében. Az ukrán irányzatú huszti ruszin tanács már november 2-án kapcsolatba lépett az alakuló galíciai nyugat-ukrán állammal.

A további együttműködés elmélyítése érdekében az ukrán irányzat hívei ruszin országgyűlést tartottak Huszton. Másfél héttel később máramarosszigeti tanácskozásukon elutasították a magyar kormánnyal való együttműködést, és az autonómia akkori formáját is.

Az ukranofilek legnagyobb politikai teljesítménye azzal is mérhető, hogy Nagybocksó és Kőrösmező térségében olyan hucul nemzeti tanács alakult, amely a magyar kormánnyal is közölte politikai szándékát, hogy ezt a hucul etnikumot a Nyugat-Ukrán Népköztársasághoz kívánja csatolni. Amíg ez nem történik meg, addig a politikai önállósulás átmeneti formációját választják. November 9-én kikiáltották a *Kőrösmezői Hucul Köztársaságot*, amelynek ma már két eltérő szakaszát ismerjük.

Az első szakaszban úgy tűnik, hogy a kőrösmezői „miniállam” kikiáltása megtörtént, tevékenysége 1919 januárjáig tartott.

A hucul ráda felszámolásához hozzájárultak a megalázott kőrösmezői magyarok, akik rendfenntartás céljából segítségül hívták a rahói magyar katonai alakulatot. December végén 600 magyar katona és húsz katonatiszt kemény eszközökkel felszámolta a hucul ráda tevékenységét, melynek fegyveres tagjai a hegyekbe menekültek, hogy felvegyék a harcot a térséget ellenőrző magyar és román katonasággal.

A második szakaszban: az ukrán irányzat híveinek, kiváltképpen a máramarosszigeti ukrán ráda kérésének eleget téve 1919. január 7-én a magyar határt átlépte a nyugat-ukrán állam egyik katonai egysége elfoglalta a Tatárhágót, és megszállta a mintegy 10 ezer lakosú Kőrösmezőt. A hucul ráda aktivistái felszámolták a magyar közigazgatást, a tisztségviselőket letartóztatták, és a környéken is teljesen átvették a hatalmat. Másnap valóban kikiáltották a *Kőrösmezői Hucul Köztársaságot* a Nyugat-Ukrán Népköztársaság támogatásával. Ezzel kezdetét vette a független miniállam tevékenységének második szakasza. Ideiglenes parlamentje 42, kormánya pedig 30 tagú volt. Fővárosa Kőrösmező. A kormány elnökévé **Sz. Klocsarukot** választották. A Hucul Köztársaság a nyugat-ukrán állam részét képezte. Hivatalos nyelve az ukrán volt. Az ukrán aktivisták lázasan szervezkedtek, és január 21-én Huszton megtartották a „*magyar-orosz nép össznépi gyűlését*”, melynek résztvevői amellet foglaltak állást, hogy a ruszinok által lakott területeket csatolják az „*egységes ukrán államhoz.*” A keleti és nyugati ukrán földek egyesülését kimondó határozat Ruszka Krajnát Ukrajna részeként nevezte meg.

Tíz nap sem telt el, a felvonuló román katonaság Máramarosszigetnél szétverte a délnyugati-nyugati irányban előrenyomuló ukrán és hucul fegyvereseket, államukat június 11-én végleg felszámolták.

A szovjet-ukrán történészek ezt az autonóm formációt évtizedeken keresztül elhallgatták. Manapság az ukrán történészek figyelemre méltó történelmi eseményként tartják számon, „*nemzeti felszabadító mozgalomként*” könyvelik el, amely az ukrán államiságért vívott harc egyik megnyilvánulási formája volt.

Budapesten 1918. december 24-én ismertté vált a *Vix-jegyzék*, amely felborzolta vidékünkön is a kedélyeket. Ezzel a régió feldarabolása megkezdődött, ugyanis a Vix-jegyzékben kijelölt demarkációs vonalig a román és a cseh csapatok már előrenyomultak a szövetségesek támogatásával, melyet aztán a későbbiekben Trianon szentesített.

4. A direktóriumok 40 napos uralma alatt

Mint ismeretes, az 1919. március 21-én keltezett Vix-jegyzék miatt lemondott a magyar kormány, s a hatalmat a szociáldemokratáknak adta át, akik még ugyanaznap egyesültek a kommunistákkal. Magyarországon kihírdették a proletárdiktatúrát, és kikiáltották a Magyarországi Tanácsköztársaságot. Megalakult a forradalmi Kormányzótanács *Garbai Sándor* elnöklete alatt. A kinevezett népbiztosok között volt *Stéfan Ágoston*, a ruszin ügyek népbiztosa is.

A Károlyi-kormány lemondása után létrejött Tanácsköztársaság felgyorsította a negatív kimenetelű eseményeket.

Ruszka Krajna területén megalakultak a tanácsköztársaság helyi hatalmi szervei. A Ruszin Népbiztosság elrendelte a beregi, máramarosi és ungi ruszin körzeti tanácsok megszervezését. A Forradalmi Kormányzótanács közzétette XLI. számú rendeletét a hivatalos nyelvhasználatról (a hivatalok kötelesek voltak az országban használatos bármely nyelven a beadványokat elfogadni, és a választ ugyanazon a nyelven megadni).

A Kárpátok csendjét felferő harci zajban a Ruszin Népbiztosság közzétette Kárpátalja (Ruszka Krajna) alkotmánytervezetét. A kárpátukrán területi önkormányzatot (a Tanácsköztársaság Alkotmánya szerint nemzeti kerület) Ruszka Krajna ún. alkotmánytervezete úgy határozta meg, hogy az Önálló Területi Szövetség (*Szamosztijnij Krajinszkij Szozuz*), amely föderatív alapon tartozik a Magyarországi Tanácsköztársasághoz. Ezt az alkotmánytervezetet a Munkácson megjelenő *Ruszka Pravda* c. lap április 12-i száma teljes terjedelemben közölte. Az első szakaszban három ruszin körzeti tanácsot kellett létrehozni: a beregit (Munkács központtal), az ungit (Szerednye központtal) és a máramarosit (Huszt központtal). Az első kettő meg is alakult, az egyik április 14-én, a másik április 23-án. Huszton a román támadás miatt már nem tudták megtartani az alakuló ülést.

Az autonómia bevezetését április 16-án megzavarta és május 5-re lehetlenné tette a megindult román, majd cseh intervenció.

Április 28-án Csap és Munkács közt találkozott a nagyhatalmak kegyeiért versengő román és csehszlovák hadsereg. Az egyesült haderő lázas sietséggel számolta fel a tanács hatalmat, amely csupán negyven napig tudta életben tartani a ruszin önkormányzatot Ruszka Krajna területén. A helyi lakosság Ruszka Krajna nemcsak a Károlyi-féle, hanem a Tanácsköztársaság által kidolgozott alkotmányával sem érkezett mélységében megismerkedni, élni sem

tudott vele, mert a fölkinált önkormányzati lehetőséget egy újabb államfordulat söpörte el.

Beregszászban például 1919. március 22.–április 8. között öttagú direktórium vette át a hatalmat, a kezdeti sikerek azonban ideiglenesnek bizonyultak, és közel negyven nap múltán a Tanácsköztársaság sorsa megpecsételődött. Ezekben a napokban az *Ugocsai Munkás* kiáltványt tett közzé, amelyben a következők álltak: „*Ránk szabadították a cseh, román és szerb imperialistákat, hogy visszaakasszák a jármot a proletár nyakába. Felszólítunk mindenkit, hogy lépjen be a magyar vörös hadseregbe...*”³¹²

5. A vidék román, cseh megszállása és a csehszlovák államhoz csatolása

Az első cseh légió, illetve a 31. sz. ezred, *Ciaffi* olasz ezredes vezetésével már 1919. január 13-án bevonult Ungvárra, ezzel megkezdődött Kárpátalja megszállása, amely 1920. július 30-ig tart (a Berezova vonalától a területnek közel kétharmadát másfél évig a románok tartották megszállva).

Ungváron a parancsnok hirdetményben tudatta a lakossággal, hogy a „*városban a katonaság kizárólag a rendfenntartás miatt tartózkodik*”³¹³. A cseh légiósok egyik elhíresült gaztette örökké emlékezetes maradt az ungvári magyarok számára, ugyanis március 7-én, Masaryk névnapján a nyílt utcán felvonuló cseh katonák „*elvakult dühének esett áldozatul*” az ártatlan *Pós/Posch Alajos* újságíró, az orvosok megállapítása szerint „*28 halálos szúrás és számos zúzódást ejtettek rajta*”. Körültekintő óvintézkedés közepette eltemették, utolsó útjára ezek kísérték el, akik néma tiltakozással ítélték el a cseh legionisták túlkapásait.³¹⁴

1919. április 26-ról 27-re virradó éjszaka román csapatok szállták meg Beregszászt, amelyeket később cseh csapatok váltottak fel.

³¹² Ugocsai Munkás, 1919. március 25.

³¹³ FEDINEC CSILLA: 2002. 50., 56. p.

³¹⁴ GORTVAY ERZSÉBET: „*A halál oka: gyilkosság szúrás által, avagy emlékezni szükséges. Pósz Alajos halálának 80. évfordulójára*. In: GORTVAY ERZSÉBET: *Emlékezni szükséges. Esszék, emlékezések, jegyzetek*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004. 144–152. o. Megjegyzendő: Pósz Alajos sírja Ungváron a *Kálvária temetőben* megtalálható, Trianon napján a magyar civil szervezetek rendeznek itt koszorúzással egybekötött megemlékezést.

A Kárpátalját megszálló román, majd a cseh csapatok kemény katonai diktatúrát vezettek be, és elsősorban a magyarokat nyomták el.

A megszállt területek katonai parancsnoka, **Hennoque** francia tábornok május 2-án bevezette Ungváron is a szükségállapotot, ekkor hirdette ki, hogy a város is a cseh államhoz tartozik. A statáriumot csak 1922 áprilisában szüntették meg.

1919. május 8-án **Avgusztin Volosin** vezetésével Ungváron együttesen üléselő eperjesi, ungvári, huszti ruszin tanácsok mintegy 1200 küldötte létrehozta a *Központi Orosz (Ruszin) Nemzeti Tanácsot*, amely az *Amerikai Ruszin Néptanács (Grigorij Zsatkovics* ügyvéd volt a ruszin emigráció egyik legbefolyásosabb vezetője) 1918. november 12-i scrantoni kongresszusa dokumentumának szellemében kimondta a Csehszlovákiához történő csatlakozást, egyben autonómiát kért a ruszinoknak. Az ott elfogadott dokumentumot **T. G. Masaryk** köztársasági elnöknek a Prágát felkereső 112 tagú küldöttség adta át.³¹⁵

Ami a kárpátaljai politikai viszonyokat illeti, a saint-germaini békeszerződés megkötése után a prágai kormány 1919 novemberében ún. *általános alapokmányt* adott ki az ideiglenes kormányzás, a polgári igazgatás, a bírói, rendőri, közmunka, postaügyi, gazdasági, pénzügyi, mezőgazdasági, szociális stb. felügyeleti referátus, földhivatal megszervezésére, ezzel a feladattal Prága **Jan Breicha** cseh hivatalnokot bízta meg, akit 1920. május 5-én mentettek fel tisztségéből. *Podkarpatszka Rusz* új katonai parancsnoka, illetve a katonai közigazgatás vezetője **Hennoque** francia tábornok, az év végén helyette **Paris** tábornok lett, majd **Pascal Castella** francia tábornok volt 1925-ig az utolsó katonai parancsnok. A két előjáró aláírásával 1920. április 26-án jelent meg a „*Generalny Statutum*”, amely a kormányzóság ideiglenes berendezkedéséről intézkedett. A közigazgatás vezetője mellett tanácsadói jogkörrel *Ruszin Direktórium* működött. 1919 novemberére és 1921 márciusa között **Grigorij Zsatkovicsot** nevezték ki a *Podkarpatszka Rusz Autonóm Direktóriuma* vezetőjévé. A testület további tagjai: **Brascasajko Julij**, **Volosin Avgusztin**, **Hadzsega Julij**, **Toronszkij Opelján**. Fontos tudni, hogy magyar embert ebbe a direktóriumba nem neveztek ki. **Grigorij Zsatkovics** később lemondott tisztségéről, mert a csehek nem kívánták betartani a békeszerződésben a ruszinoknak tett ígéretekét. Az 1928-ban életbe léptetett közigazgatási reformtörvény értelmében az országrész tartományi jogkört kapott, és Kárpátalja új kormányzója **Anton Beszkid** ruszin politikus lett, aki reális hata-

³¹⁵ *Nariski isztoriji Zakarpattyja*, II. Uzsgorod, Zakarpatyja, 1995. 104. o.

lommal nem rendelkezett. Ungvár központtal a tényleges hatalmat 1937-ig *Anton Rozsypal* cseh hivatalvezető gyakorolta, munkáját Kárpátaljára irányított 40 ezer cseh hivatalnok (hivatalnokok, köztük csendőrök, rendőrök, pénzügyőrök stb.) segítette.

A csehszlovák hatalom nem váltotta be ígéreteit: nem vezették be a tényleges autonómiát, kisebbségi nyelvként kezelték a ruszin nyelvet, erősen megosztották a ruszin értelmiségieket, mivel a nyelvi kérdésben nem a nagyorosz, illetve ruszin (Duhnovics követőinek) állásponton álltak, hanem az ukrán irányzatot (proszvita társaságbelieket) támogatták. A csehek által gyakorolt „*oszd meg és uralkodj*” elv a kultúra területén, a felekezetek között is szembenállást generált.

Az 1920. február 29-én elfogadott új *Csehszlovák alkotmány*³¹⁶ és annak részét képező *nyelvtörvény*, továbbá a 20-as években kiadott más csehszlovák kormányrendeletek szerint a kisebbségiek nyelvét, köztük a magyar nyelvet is, csak ott lehetett hivatalosan használni, ahol a magyarok száma meghaladta a 20 %-os határt.³¹⁷ Valójában a magyarokat sokkolta az államfordulat. Kezdetről fogva magyarelles intézkedések bevezetésére került sor. A magyar kisebbség nyelvi és kulturális jogait kegyetlenül megnyirbálták.

Közvetlenül a cseh katonai megszállás után, Prága utasítására már 1919 áprilisában a munkácsi tanítóképzőben a katonai parancsnok a kötelező vizsgáztatás nélkül kiosztatta a bizonyítványokat, ezzel felszámolták a magyar oktatást.³¹⁸ Szeptember 11-én a munkácsi gimnáziumban³¹⁹ is megszűnt a magyar nyelvű oktatás.

A 607. sz. kormányrendelet (1919. november 5.) értelmében a nyilvános közkönyvtárakból, iskolai könyvtárakból kicenzúrázták, kivonták a magyar könyvállomány jelentős részét, amelyek a „*csehszlovák állam egysége és fennállása ellen*” irányulnak.³²⁰

A cseh uralom megbénította a történelmi Magyarország idején szerveződött magyar egyesületi életet³²¹. A rendszerváltás után Ungváron megszűnt az 1875-től működő *Kaszinó Egylet*, a cseh törvények értelmében *Ungvári*

³¹⁶ Az 1918 novembere óta érvényben lévő ideiglenes alkotmány helyett fogadták el, az újat a törvénytárban 121. sz. alatt jegyzik. A 122. sz. 6. §-a foglalkozik Podkarpatszka Russzal.

³¹⁷ Lásd bővebben: Sztepan Csernicso, Csilla Fedinec: *Nás miszcevij Vavilon. Isztorija movnoj politiki na teritoriji szucsásznobo Zakarpatyja u persij polovini XX sztolityja (do 1944 roku)*. Uzsgorod, Poligrafcentr „Lira”, 2014. 60–127. o.

³¹⁸ FEDINEC CSILLA: 2002. 53. p.

³¹⁹ Ruszin tannyelvű reálgimnázium lett, 1925-től cseh tagozattal.

³²⁰ FEDINEC CSILLA: 2002. 57. p.

³²¹ KAMINSZKY JÓZSEF DR.: *Az egyesületi élet*. In: *Ungvár város és Ung vármegye. Vármegyei szociográfiák IX-X.* Szerk. Csíkvári Antal. Budapest, 1940. 154–156. o.

Társaskörre alakult át. A csehszlovák hatóságok 1919 novemberében felfüggesztették a nagy múltú ungvári *Gyöngyösi Irodalmi Társaság* (1906) tevékenységét, betiltották évkönyveinek kiadását. Az *Ungvári Főgimnázium* felszámolásával megszűnt az 1870-ben alakult *Dayka-kör*, amely a kreatív fiatalok tehetséggondozásával is foglalkozott. Akadályozták a görögkatolikus magyar-ruszin *Unió*³²² *irodalmi és könyvkiadó társaság* (1903) tevékenységét, később az ukrán mozgalmárok a hatalom támogatásával feloszlatták. 1919-ig működhetett az *Ungmegyei Közművelődési Egyesület* (1898), az *Ungmegyei Általános Néptanító Egyesület* (1898) stb. Nemzeti jellege miatt korlátozták az *1848–49-es Honvédegylet* (1867) működését, amely a vármegyének a szabadságharcban küzdött honvédejét egyesítette. A szociális és gazdasági egyesületek közül többen (*Ungmegyei Gazdasági Egyesület* (1880), *Vöröskereszt Egylet* (1881), *Ungvári Kerületi Betegsegélyező Pénztár* (1893), *Fehér Kereszt Egylet* (1894), a *Hangya* áruboltjai stb.) 1919 után beszüntették tevékenységüket.

1920. február 15-én az ungvári magyar lakosság memorandumban fordult *T.G. Masaryk* köztársasági elnökhöz annak érdekében, hogy visszakapja az ungvári főgimnáziumot. A tanügyi referens a beregszászi gimnázium tanárait elbocsátotta az állami szolgálatból.

Az új csehszlovák alkotmány részét képező nyelvtörvény a nemzeti kisebbségek hivatalos nyelvhasználati jogára vonatkozóan, mint már említettük, megállapította a 20 százalékos határt. Törvényt fogadtak el az 1918. december 31. előtt szerzett magyar tanítói oklevelek nosztrifikálásáról, és a „*városok, községek, települések és utcák elnevezéséről*”.³²³ Megtörtént Munkács, Ungvár, Beregszász és más magyarlakta települések magyar nevű utcáinak átkeresztelése. 1921 májusában először Ungvár magyar utcaneveit változtatták meg. A magyar királyi hivatalokat csehszlovák állami hivatalokká alakították. Elbocsátották a magyar közalkalmazottakat. A magyar tisztviselők folyamatosan mentek ki Magyarországra. A kormányzóság rendőrprefektúráján bizonytalan időre felfüggesztették a Magyarországra szóló útlevelek kiadását.

Leverték a középületekről a magyar címereket, eltávolították a magyar nemzeti jellegű emlékműveket. Beregszászban a törvényszék épületéről leverték a magyar címert. Ungváron eltüntették Bercsényi Miklós gróf emléktábláját. A magyar feliratos emléktáblákat befalaztatták, illetve bemázolták. Kezdemé-

³²² Elődjé: *Szent Vazul Társulat*, 1865–1903 között magyar és magyar-ruszin nyelven adott ki egyházi munkákat, népnevelési iratokat, tankönyveket, orosz–magyar szótárt, stb.

³²³ FEDINEC CSILLA: 2002. 60. old

nyezték a **Habsburg**-szobrok eltakarítását is. Ismeretlen tettesek meggyalázták a dolhai Rákóczi-emlékművet. 1924 decemberében lebontották a turulos emlékművet a munkácsi vár kaszárnyává alakítási munkálatai során.

Tiltás alá került a magyar nemzeti ünnepek megtartása, különösen Szent István napjának megünneplése. A templomokban is betiltották a magyar *Himnusz* éneklését, aki megszegte, arra kétheti fogházbüntetést szabtak ki. Rendeletben tiltották meg az 1918. október 28. után Magyarországon megjelent nyomdatermékeknek az országba való behozatalát.

Ungvár és Munkács rendezett tanácsú városok maradtak, de Beregszászt lefokozták nagyközséggé. 1934-ben Beregszász több intézetét elvitték, felszámolták, a magyar gimnázium és a magyar polgári iskola önállóságát is megszüntették.³²⁴ A tanárokat elbocsátották az állami szolgálatból. A kárpátaljai magyar lapok is tiltakoztak az egyre szigorodó cenzúra ellen. Formális üldözésnek tették ki a görögkatolikus egyházat. Csehszlovákiából ebben az időszakban közel 160 ezer magyar költözött át Magyarországra, zömében elmozdított magyar tisztviselők, ebből közel 40 ezer kárpátaljai. Beindították a magyar falvak tervszerű elszlávosítását, a magyarság asszimilációját.

Petőfi Sándor születésének 100. évfordulóján az ungvári rendőrség nem engedélyezte a Kossuth téri állami elemi iskola falán levő *Petőfi-emléktábla* megkoszorúzását, amelyet a *Mozaik Kultúregyesület Irodalmi Szakosztálya* szervezett. Ennek ellenére Ungváron *Mécs László* római katolikus papköltő és *Rácz Pál* író, Beregszászban *Tvaroska (Tamás) Mihály* író, Munkácson *Bertók Béla* református esperes, későbbi püspök, Visken, Nagyszőlősen, Tiszaújlakon *Hokky Károly*, a *Határszéli Újság* főszerkesztője tartott ünnepi beszédet. A demonstratív jellegű Petőfi-ünnepségeket a helyi magyar pártok és civilszervezetek aktivistái kezdeményezték. A Petőfi-megemlékezéseket koordináló *Sziklay Ferenc*, a magyar pártszövetség akkori kultúrreferense szerint 1922. december 31-e mérföldkő a szlovenszkói és a kárpátaljai ébredő magyarság körében: *”Ez az első egységes és országos megmozdulás támasztotta fel a lelkekben az országos szervezkedés, a biztos alapokra fektetett kultúr munka szükségérzetét, az egyesületi jog igénybevételének kívánságát.”* (*Határszéli Újság*).

Miután 1920. június 4-én aláírásra került a trianoni békeszerződés, vidékünkön főleg a magyarok tiltakoztak az igazságtalan békediktátum ellen. Tудо

³²⁴ *Beregvármegye ismertetője*. Szerkesztette és összeállította: RÉTI BÉLA., Miskolc. 1940. 18. old.

másunk szerint egyedülálló megmozdulás zajlott le Ugocsa megyében, ahol 23 határ menti község nevében magyar, ruszin és zsidó nemzetiségű képviselők tiltakoztak az új magyar-román határ ellen, és erről memorandumot állítottak össze.

A *Karpato-Russzkij Vesztnyik (Kárpát-Orosz Közlöny)* közli azoknak a bátor honfitársaknak a neveit is³²⁵, akik aláírták ezt a történelmi jelentőségű okmányt. Közöttük voltak **Stark Dezső** Tiszabökényből, **Szücs Pál** Tekeházáról, **Suba Miklós** Szászfalváról, **Január János** Feketeadorból, **Pulszky Ágoston** Nevetlenfaluból, **Molnár Béla** Forgolányból, **Boka Ákos** Tivadarból, **Kun Ignác** Péterfalváról, **Szabó Károly** Batárról. Érdekes volna megtudni, hogyan alakult ezeknek az embereknek a sorsa a későbbiekben. Külön monográfiát lehetne írni a „*hátrasorolt hősokról a csehek és a szovjetek alatt*”.

Az első világháború indította el a visszafordíthatatlan folyamatot, amely a trianoni békediktátumhoz vezetett, és kihirdetése óta napra pontosan 97 év múlt el. Egyetértek Szakály Sándor kérdésfeltevésével és válaszával: „*Volt-e realitása, volt-e értelme a következetes és kérlelhetetlen revíziós politikának? 1938 és 1941 között úgy tűnt, hogy igen. Magyarország elcsatolt területeinek jelentős részét szerezte vissza külső segítséggel, és európai középhatalommá vált. Sajnos akkor és egy olyan világban, amikor mindez kérészeletűnek mutatkozott. A következmények ismereteseek, Trianon igazságtalanságai 1947. február 10-én Párizsban megismétlődtek.*”³²⁶

Ugyancsak az első világháborúnak „köszönhetjük” a politikai úton az anyaországtól leválasztott Kárpátalját, másodrendű állampolgárságunkat. Azóta magyarságunk hétköznapi életét három egymást követő kisebbségi korszak határozta meg, az utóbbit már új világtrendhez köthetően.

Hisszük és valljuk, hogy nekünk is „*azzal kell átlépnünk az első világháború örökségén, hogy létrehozzuk azt a Közép-Európát, ahol az egymásra odafigyelő, egymással szimpatizáló, egymással barátságban – hiszen egymással sorsközösségben – élő nemzetek békés együttműködése alakítja ki az európai kontinens egyik legdinamikusabban fejlődő gazdasági-kulturális térségét.*”³²⁷

³²⁵ Karpato-Russzkij Vesztnyik, 1921. június 19.

³²⁶ SZAKÁLY SÁNDOR: *Trianon, honvédség, háború, sport*. Válogatott írások Magyarország XX. századi történelméről. Kárpátia Stúdió, Budapest, 2013. 18. o.

³²⁷ NAVRACSCICS TIBOR: *Köszöntő szavak*. – In: *Európai testvérháború 1914–1918. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2014. 9. o.*

VII. FEJEZET

A NAGY HÁBORÚ TÖRTÉNETE ÉLETRAJZOKBAN: KÁRPÁTALJAI SZÜLETÉSŰ, ELSZÁRMAZOTT, IDETELEPÜLT HŐS TISZTEK, TISZTJELÖLTEK, ALTISZTEK ÉS A LEGÉNYSÉG LAJSTROMA

Kitüntetések

A szaktanulmányok szerint: „*A magyar honvédhadosztályok kétségtelenül a Monarchia haderejének legmegbízhatóbb és legvitézesebbül küzdő seregtestei közé tartoztak... A háború öt évében a honvédség tisztjei és legénysége számos esetben tűntek ki bátorságukkal, kezdeményező készségükkel, aminek köszönhetően 467 554 osztrák-magyar és 1855 külföldi kitüntetést tűztek mellükre.*”³²⁸

Az alábbi lajstromba a kárpátaljai születésű, innen elszármazott, idetelepült hős tisztek, tisztjelöltek, altisztek és a legénység képviselőit vettük fel, akiknek személyi adatait a két világháború között kiadott különböző levéltári gyűjtemények, személyi adattárak, monográfiák, emlékkönyvek stb. szerzői, szerkesztői, összeállítói a legnagyobb körültekintéssel dolgozták fel, és azokat politikai, társadalmi és valláskülönbség nélkül közölték le.

Valamennyien más-más gyalog-, tüzér-, huszár-, vadász stb. közös, illetve honvéd ezred és csapattest kötelékében az orosz, szerb, román, olasz hadsín-

³²⁸ SEBESTYÉN MIHÁLY: *A képek mögé kerülő történelem*. In: Galícia 1914–1916. Arcvonal és hátsószög. Mentor Kiadó, Mentor Könyvek Kiadó, 2014. 8. o.

tereken harcoló, katonai szolgálatot teljesítő résztvevői az I. világháborúnak, jórészt a harcok túlélői, de sokan vannak közöttük, akik hősi halált haltak.

A nagy háború vázlatos története elevenedik meg lényegre törő életrajzokban, az itt közölt száraz adatok magukért beszélnek.³²⁹

Rövidítések alkalmazása

Csapattek megnevezésénél:
gye-gyalozezred,
hgye-honvédgyalozezred,
Lgy-Landwehr gyalozezred,
hat vad szd-határ vadász század,
he-huszárezred,
hhe-honvéd-huszárezred,
dre-dragonyosezred,
ue-ulánusezred,
táe-tábori ágyús ezred,
tte-tábori tarackezred,
háe-honvéd ágyús ezred,
Láe-Landwerh ágyús ezred,
Ltto-Landwerh tábori tarack-osztály,
bhe-bosznia-hercegovinai ezred,
npfe-népfölkelő ezred,
szd-század,
üt-üteg.

A rendfokozatoknál:
t-tartalékos,
hpd-hadapród,
zls-zászlós,
hdgy-hadnagy,
főh-főhadnagy,
szds-százados,
örn-őrnagy,
alez-alaezredes,
ezr-ezredes,
so-segédorvos,
gyal-gyalogos,
vdsz-vadász,
husz-huszár,
drag-dragonyos,
u-ulánus,
póttart-póttartalék,
örv-örvezető,
jrvez-járőrvezető,
tiz-tizedes,
szkv-szakaszvezető,
őrm-őrmester,
tőrm-törzsőrmester
eő-egyévi önkéntes.

³²⁹ Forrás: *A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914-1918*. Szerkesztette: DE SGARDELLI CAESAR. Vitéz Uzsocki Báro SZURMAY SÁNDOR gyalogsági tábornok, ny. honvédelmi miniszter bevezető soraival. év nélkül., *Beregvármegye ismertetője*. Szerkesztette és összeállította RÉTI BÉLA, Nyomatott Ludvig István Könyvnyomdájában Miskolcon – 1940., *Ungvár és Ung vármegye* (Ungvár és Ung vármegye községei. Szerkesztette: CSIKVÁRI ANTAL. Kiadja a Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala, Budapest, 1940., *Magyar frontharcos mozgalom*. Írták, szerkesztették: vitéz MÁNDOKY SÁNDOR ny. áll. tábori főesperes, FARAGÓ LÁSZLÓ, ny. c. gimn. igazgató, e. e. százados. Megjelent az Országos Frontharcos Szövetség erkölcsi támogatásával, Merkantil nyomda, Budapest, é. n., *Magyar politikai és közigazgatási compas* (1919-1939). Szerkesztette: MADARÁSZ ELEMÉR. Kiadja: A Magyar Politikai és Közigazgatási Compass Kiadóvállalat, Budapest, év nélkül.

A veszteség nemének megjelölésénél: Egyéb rövidítés:
mh-meghalt, **HR**-*hadirokkant*.
s-sebesült,
hf-hadifogoly.

BEREGSZÁSZ

Almásy Kálmán (1890) temetkezési vállalkozó, tiz. A világháborúban a 65. gye kötelékében az orosz fronton küzdött, 1914. augusztus 28-án fogságba esett, 1918 novemberében jött haza. A helyi magyar megmozdulások egyik szervező aktivistája.

Angalét József (1889) gazdálkodó. A világháborúban a 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, karját amputálták, mint 50%-os HR szerelt le, 1918-ban belehalt sebeibe. (Bereg vármegye ismertetője, 1940, a továbbiakban: BVI, 30)

Bajó István (Kecse, 1896) m. kir. dohánykísárus. A világháborút 1914-től végigharcolta, kétszer sebesült. Kitüntetései: Károly cs. k. sebesülési érem

Bakó Béla (1895) gazdálkodó, az EMP tagja. A világháborút 1918-tól, mint gépfegyveres végigharcolta. (BVI, 31.)

Balder Márton (Tiszaujlak, 1900) élesztőelosztó. A világháborút 1918-tól a 6. árkász ezred kötelékében az olasz fronton végigharcolta. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k. A csehek mint magyar hírszerzőt megkínózták, börtönbe zárták, 1938.október 16-án szabadult. (BVI, 31.)

Bán Gábor Beregardóban fűszer- és vegyeskereskedő. A világháborúban a cs. és kir. 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz harctéren küzdött, egyszer sebesült, szkv-i rangban szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é, h.e.é. Vitézzé avatását 1939. januárban kezdeményezték. (BVI,145)

Bán Sándor (Bán Gábor öccse) az 5. közös gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1916. december 2-án hősi halált halt. (BVI,145)

Baksa Lajos (Terebesféhérpatak, 1901) MÁV állomás-felvigyázó Beregszászban. 1916. június 1-én lépett a vasút szolgálatába, egyik aktív szervező-irányítója a frontra induló szállítmányoknak. A helyi magyar megmozdulások egyik szervezője, aktív résztvevője.

Balogh Lajos (Debrecen, 1889) Beregszászban építész, t szkv. A világháborúban a 2. he kötelékében az orosz harctéren küzdött. 1914. dec. 8-án a limanovi harcokban orosz fogságba esett. Egy évig tartó szökés után 1918. márc. 10-én jött haza. Ezredéhez ismét bevonult és 1918. nov. 10-én az illavai fegyencek leveretése után mint szkv szerelt le.

Barta György (1891) Beregszászban gazdálkodó, t szkv. A világháborúban 1916-tól ezrede kötelékében az összeomlásig teljesített harctéri szolgálatot. Kitüntetés: bronz v.é., K.cs.k.

Birta Lajos (1880) Beregszászban csizmadia, t gyal. A világháborúban a 11. hgye kötelékében a román harctéren küzdött, mint HR szerelt le.

Bartha Imre (1885) fakereskedő, községszervező. A világháborúban 1914-től a 65. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1916. augusztus 31-én fogságba esett, 1920. novemberben jött haza, mint hdgy szerelt le. Kitüntetései: nagyezüst, kis ezüst v.é. kétszer, bronz v.é. (BVI,31.)

Bartha Miklós (1887) fakereskedő. A világháborúban 1914-től a 22. hgye kötelékében, mint zls az orosz fronton harcolt, sebesülten, mint főh fogságba esett, 1921-ben tért haza (mint túszt cserélték ki). Kitüntetései: III. o. kat. érdemkereszt, K.cs.k., seb.é., h.e.é. (BVI,31.)

Benda Kálmán (1883) főmérnök, az Ármentesítő Társulat igazgatója, a 11. hgye t főh-a. Az orosz és a román harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: Sign. Laud. kardokkal kétszer, II.o. német vaskereszt, K.cs.k.

Baszaráb Ferenc (Munkács, 1900) áll. altiszt. A világháborút 1916-tól a 11. hgye kötelékében végigharcolta. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é. (BVI,31.)

Bani Pál (Nagykároly, 1878) festő. A világháború alatt az orosz fronton hősi halált halt. Mindenét, életét áldozta a hazáért, öt fiú árvát hagyott hátra. (BVI,32.)

Baumann József (1894) v. vendéglős. A világháborúban 1916 májusától a 65. közös gyalogezred kötelékében az orosz fronton harcolta, légnyomást szenvedett. (BVI,32.)

Beregi István id. (Kecse, 1896) kereskedő. A világháborúban a 65. kgye kötelékében az orosz fronton főh-i rangban sebesülten fogságba esett, 1918-ban hősi halált halt. (BVI,31.)

Berger Béla (Dényód, 1886) v. vegyeskereskedő. A világháborút 1914-től a 66., majd az 5. gye kötelékében az orosz fronton végigharcolt, 1915-ben fogságba esett, 1918. októberben került haza. (BVI,31.)

Berger Dávid (Magyarkomját, 1887) cipésmester. A világháborút 1916-tól a 29. vadászrezd kötelékében az orosz fronton végigharcolta, megsebesült, majd tábori csendőrként szerelt le. (BVI,31.)

Berkovics Vilmos (Palágy, 1897) nyersbőrkereskedő. A világháborúban 1915-től a 65. gye kötelékben orosz, román, olasz fronton harcolt, sebesülten szerelt le. (BVI,31.)

Bummer Nándor (1893) okleveles mérnök, földbirtokos, t hdgy. A világháborúban 1915-től a műszaki csapatoknál teljesített szolgálatot, az orosz és olasz fronton küzdött az összeomlásig, főh-ként szerelt le. Kitüntetései: ez. Sign. Laud., bronz Sign. Laud. kardokkal, K.cs.k., seb.é.

Csernáthy Sándor (1877) Beregszászban gazdálkodó. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött, megsebesült, felépülése után Szerbiában szolgált az összeomlásig, 1918. októberben szerelt le.

Debreceni József (1886) gazdálkodó. A világháborút 1916–1918 között a 11. hgye kötelékében őrszolgálatosként végigharcolta. (BVI,33.)

Diószeghy Sándor (1895) Beregszászban városi számvevő titkár, a városi adóhivatal vezetője. A világháborúban a 11. hgye kötelékében az orosz fronton küzdött, 1915. november 2-án megsebesült, 75%-os HR-ként leszerelt. Kitüntetés: kisezüst v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

DIÓSZEGHY SÁNDOR

Dobra János (Tiszasásvár, 1888) Beregszász polgára, Balazséron igazgató-tanító, t. hdgy. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz, albán, román fronton az összeomlásig teljesített harctéri szolgálatot. Kitüntetései: kor. vas é.k., Koronás Arany tisztí é.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é., I.o. német vaskereszt. (BVI,35)

Dobronyi András (Csoma, 1886) MÁV-fűtő. A világháborút 1915-től a budapesti I-es honvéd kötelékben az orosz, olasz, majd újra az orosz fronton végigharcolta, légnyomást kapott, 1918 őszén leszerelt. (BVI,34.)

Dudits Endre (Barancs, 1864–Beregszász, 1921) g.kat. esperes, országgyűlési képviselő, a város kormánybiztosa, polgármestere volt haláláig. A világháború alatt mint az országos Vöröskereszt elnökét a Ferenc József-rend lovagkeresztjével és a Vöröskereszt hadiékítményes díszjelvényével tüntették ki. (BVI,34.)

Duruttya Mihály állami tanító. A világháborút 1914–1918 között végigharcolta (BVI,34.)

Eisler Mór (Huszt, 1878) m. kir. dohánykísáros. A világháborút 1914–1918 között végigharcolta, megvakult, mint 100%-os HR szerelt le. (BVI,34.)

Elek Endre, dr. (1885) ügyvéd, a 11. hgye t főh-a. 1915–1918 között a szerb, román harctéren küzdött, megsebesült, főhdgy-i rangban nyugállományba helyezték. Kitüntetései: kardokkal ékesített hadidíszítményes kat.é.k., K.cs.k., seb.é., h.e.é., bolgár h.e.é., osztrák h.e.é. stb.

Engel Dezső (Gulács, 1893) okl. gyógyszerész, v. drogériatulajdonos. A világháborút

ELEK ENDRE

1915–1918 között a 11. honv. lovashadosztály kötelékében az orosz, olasz fronton végigharcolta. (BVI,34-35.)

Engel Jenő (1884) nagybirtokos. A világháborúban 1914-től a 65. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, kétszer megsebesült, legutóbb a Bruszi-
lov-offenzívában újra megsérült, 1918-ban felmentést kapott. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é. (BVI,3.)

Farkas István, vitéz (Abafalva, 1890) élesztőelosztó. A világháborúban 1914–1917 között a 6. he kötelékében az orosz fronton mint szakaszvezető harcolt, 1917–1920 között a pótkeretnél oktató, tiszthelyettesi rangban szerelt le. Kitüntetései: arany v.é., II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k., seb.é. stb. 1940-ben avatták a vitézi rend tagjává. (BVI,31.)

Fáró István, id. (Nagygomba, 1879) Beregszászban gazdálkodó, az Erzsébet vendéglő tulajdonosa, t szkv. A 11. hgye, az 5. he, a 70. kombinált hadosztály kötelékében az orosz, román, olasz hadszíntereken harcolt. Kétszer megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., kor. vas é.k., K.cs.k., seb.é., h.e.é. (BVI,35)

Fodor László (Nyíregyháza, 1899) Beregszászban MÁV-elöljáró. A világháborúban a 65. gye kötelékében a román, orosz fronton küzdött, megsebesült, az összeomláskor t tiz-ként leszerelt.

Fehér Lajos (Tákos, 1884) ügyvéd, a városi képviselőtestület tagja. A világháborúban 1915-től 1917 júliusáig a 65. gye kötelékében az orosz, román fronton harcolt, megsebesült, pótzászlóaljba került, 1918 augusztusában felmentést kapott. (BVI,36.)

Ferenczy Menyhért (1893) fűszerkereskedő. A világháborúban 1916-tól a 29. vadász zászlóalj kötelékében harcolt, megsebesült, 1918. februárban mint HR felmentést kapott. (BVI,36.)

Fekésházy Zoltán, fekésházyi (Botfalva, 1881) tb. főszolgabíró, Beregszász polgára, Bereg és Ugocsa vármegyék alispánja. A világháborúban ezrede kötelékében részt vett Bosznia-Hercegovina annektálásában s vitézségi bronzéremmel lett kitüntetve. 1917-ben, mint tb. főszolgabíró, polgári biztos részt vett a járása szomszédságában lévő takcsányi harcokban, és hősiei magatartásáért kizezüst vitézségi éremmel tüntették ki. (BVI,29)

Filep Bálint (Hetyen, 1880) géplakatos, vízvezeték-szerelő. A világháborúban 1914-től 1917-ig a 11. h.gy.e. kötelékében szolgált. (BVI, 36.)

Forgon Pál (Otrokocs, Gömör m. 1877) ny. ref. iskolaigazgató. A világháborúban 1914 augusztusától a 16. hgye kötelékében szolgált, majd mint tanítót felmentették. Később a beregszászi Kálvin Nyomda ügyeit intézte. (BVI,36.)

FÖLDES ERVIN

Fuchs Lajos (Szikszó, 1887) fakereskedő. A világháborúban 1916–1918 közt a 10. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt az összeomlásig. (BVI,37.)

Fuchs Dezső fakereskedő. A világháborúban 1915–1918 közt a kassai 9. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, kétszer megsebesült, 1918-ban mint 33%-os HR felmentést kapott. Kitüntetései: bronz v.é., kor. vas é.k., K.cs.k. (BVI,37.)

Fried Kálmán (Nyírmada, 1889) v. korcsmáros. A világháborúban 1914–1918 között a 65. gye kötelékében, mint tiz teljesített katonai szolgálatot. Kitüntetései: K.cs.k. (BVI,37.)

Friedmann Adolf (Tiszaújlak, 1876) trafikos. A világháborúban 1914–1916 között teljesített szolgálatot, a légnyomástól örökre elvesztette beszélőképességét, mint 50%-os HR szerelt le. (BVI,37.)

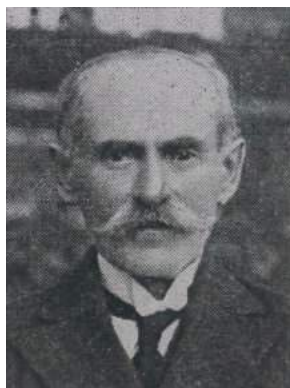
Friedmann Herman (1892) fuvarozási vállalkozó. A világháborúban 1914–1917 között 6. tüzérezred kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, 1918 őszén leszerelt. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h. e.é. (BVI,37.)

Gara István dr. (Igló, 1885) MÁV-titkár. A világháborúban, mint önkéntes hdgy ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, hadifogságba került, Japánon, Amerikán, Svédországon keresztül tért haza. (BVI,37.)

Gara Sándor (Debrecen, 1893) banktisztviselő. A világháborúban 1914-től a 23. vadász zászlóalj kötelékében az orosz fronton harcolt, 1916 őszén

Földes Ervin (1878) kir. törvényszéki bíró Beregszászban, a 11. hgye t főh-a. Az orosz harc-téren küzdött, 1915 márciusában Przemysl-ben hadifogságba került. Innen 1918-ban szökve érkezett haza, és ekkor felmentették a katonai szolgálat alól. Kitüntetései: Sing. Laud. kardokkal a v.é.sz., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Füsti M. Béni (1874) ny. ref. igazgató-tanító, t hdgy. 1914 augusztusától a 11. hgye, majd a 9. és 13. hgye kötelékében irodai szolgálatot teljesített. Az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: h.e.é.

FÜSTI M. BÉNI

fogságba esett, 6 év múltán, 1922-ben tért haza és a Borzsa-völgyi Vasút szolgálatába lépett. (BVI,37.)

Gáthy Kálmán (Beregszász, 1873) képzett színész, operaénekes. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében, mint t. hdgy, majd főh az orosz fronton harcolt, ahol idegcsókot kapott, harctéren szerzett betegsége következtében mint HR hősi halált halt. (BVI,38.)

Genuth Éliás (1890) szén- és fakereskedő. 1916-tól a 85. gye kötelékében, mint segédszolgálatos a háború végéig szolgált. (BVI,38.)

Gera Ferenc (Szeged, 1885) Beregszász polgára, kereskedő. A világháborúban 1916-tól a 46. gye kötelékében az olasz fronton az összeomlásig teljesített harctéri szolgálatot.

Gera István (Szedszállás, 1889) v. vámjövédéki ellenőr. 1914-től a 46. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt a háború végéig, kétszer súlyosan megsebesült. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é. stb. (BVI,38.)

Gerics János (Mezőhomok, 1878) kovácmester. 1914–1916 között harcolt, kétszer megsebesült, lábát amputálták, mint 70%-os HR leszerelt. (BVI,38.)

Goldberger Mór (1898) Beregszászban kenyérüzem-tulajdonos, t honvéd. A 11. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, megbetegedett. Az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Goldstein Mór (1872) v. vendéglős. 1916-tól a 11. hgye kötelékében az összeomlásig teljesített szolgálatot. (BVI,38.)

Goldberger Mendel (Dombó, 1899) kereskedő. 1914-től a 85. gye kötelékében az olasz fronton harcolt, betegsége folytán a pótzászlóaljhoz került, majd a szolgálat alól felmentették (BVI,38-39.)

Gomba Sándor (1899) mechanikus mester. A világháborúban mint szembetegségben szenvedő szakiparost a csepeli lőszergyárban alkalmazták az összeomlásig. (BVI,39.)

György István (1891) Beregszász polgára, borbélymester. A világháborúban a 11. hgye kötelékében az összeomlásig teljesített harctéri szolgálatot. (BVI, 39)

György Sándor (1879) Beregszászban városi rendőr, t. tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz hadszíntereken harcolt. Przemysl-ben fogságba esett, 1919-ben hazatért. Kitüntetése: K.cs.k., h.e.é.

Hanics András (Kisberezna, 1898) ker. alerdész. A világháborúban 1917-től a 66. gye és tábori csendőrség kötelékében az orosz fronton, majd a megszálló csapattal Odesszában szolgált a háború végéig (BVI,3.)

Harcás György (Cegénydányád, 1882) kertész, korcsmáros. 1915-től ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, ott szerzett betegségéből kifolyólag 1919-ben hősi halált halt. (BVI,40.)

Hartman András (1883) szeszfőző tulajdonos. A világháborúban 1914-től a 65. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915-ben Kolomeja alatt fogságba került, 1920. augusztusban tért haza. (BVI,40.)

Hartman Izráel (1898) vaskereskedő. 1917-től a 65. gye kötelékében a román fronton 13 hónapon át harcolt, mint szkv szerelt le. Kitüntetései: vas é.k. a v.é.sz., K.cs.k., seb.é. (BVI,40.)

Herka Sándor (Macsola, 1894) filmszínház üzemvezető. 1914-től a 65. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915. május 19-én hadifogságba esett, 1918. szeptemberben tért haza. Kitüntetései: K.cs.k. (BVI,40.)

Herskovics Izráel (Felsőkaraszló, 1885) kereskedő. A világháborúban 1915-től a 12. gye kötelékében az orosz fronton 28 hónapig harcolt, megsebesült, 1918 őszén betegszabadságosként került haza. (BVI,40.)

Hirsch Salamon (Eger, 1891) főrabbi. 1916 októberében, mint tábori lelkész szds-i rangban az orosz, majd az olasz harctérre került, ahol a háború végéig összesen 25 hónapon át teljesített frontszolgálatot. Kitüntetései: kor. arany é.k. kardokkal, h.e.é., bolgár h.e.é. A háború után Beregszászon választották meg főrabbihelyettesnek, 1931-ben mint Beregszász és kerületének főrabija és anyakönyvvezetője lett megválasztva. A Magyar Norma, az Iskolán kívüli Népművelődési Egyesült biz. tagja, a Talmud és rabbiiskola elnöke volt. (BVI,40.)

Hoffman Viktor (Gutorföld) Beregszász polgára, villanytelepi igazgató. A világháborúban a haditengerésznél teljesített katonai szolgálatot, amíg közérdekből fel nem mentették.

Homoki Ferenc (Beregdéda, 1894) cipésmester. 1914-től a 65. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, fogságba esett, 28 hónap után 1918. november 2-án tért haza. (BVI,41.)

Högye Ferenc (Hunyad megyei Piski-telep, 1894) műszerész. A világháborúban 1915-től a 23. hgye kötelékében, majd a repülőezred pilótájaként a török, angol fronton harcolt, megsebesült, mint repülő őrm szerelt le. Kitüntetései: török félhold, Wilhelm rex, K.cs.k., seb.é. (BVI,41.)

Hrabár Gyula (Alsóverecke, 1897) Beregszász polgára, bankigazgató. A világháborúban 1915-től ezrede kötelékében a fronton az összeomlásig teljesített harctéri szolgálatot, hadifogságba került, 1920-ban hazatért. Mint hdgy szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é. (VI,41)

Hrimuth László (Ökörmező, 1897) gyümölcs- és szőlőoltvány telepes. A világháborúban 1915–1918 között teljesített frontszolgálatot, kétszer megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é. (BVI,41.)

Huber Károly (Locsmánd, 1877) vendéglős. 1914–18 között az 5. he kötelékében az orosz, olasz fronton 42 hónapon át harcolt, mint őrm szerelt le. Kitüntetései: kor. é.k. a v.é.sz., bronz v.é., K.cs.k. (BVI,41-42.)

Huber Zsigmond dr. (Vásárosnamény, 1887) orvos, szülész, nőgyógyász. A világháború alatt a Vöröskereszt kórházi főorvosa, a tiszaháti járásban körorvos és járásorvos volt. (BVI,42.)

Ignáczy Géza (Ungvár, 1880) fényképész, közösségsszervező, a KSZP helyi alelnöke. 1914–1918 között az orosz fronton harcolt, mint őrv betegen szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k. (BVI,42.)

Ilosvay József (1888) vendéglős. 1914–18 között a 6. vonatosztag kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt, bal karján megsebesült, mint 63%-os HR szerelt le. Kitüntetései: vas é.k., K.cs.k. (BVI, 42.)

Indig József (Técső, 1884) kályhámester. 1914–18 között a 85. kgye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, majd az oroszországi megszállócsapat egyik távirásza volt az összeomlásig. (BVI,42.)

Imre Sándor id. (1872) Beregszász polgára, gazdálkodó. A világháborúban a 15. he kötelékében a szerb fronton küzdött, 1916-ban felmentették.

Iró Pál (Márokpapi, 1885) Beregszászban ny. postaaltiszt, t szkv. 1914-től a 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1916 júniusában hadifogságba esett, 1918-ban jött haza, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é., 1908. jub.e.k.

Izsák Ödön (Tárnóc, 1883) cipész és cipészkereskedő. 1914–17 között a 65., majd az 5. kgye kötelékében az orosz fronton harcolt, tüdővérzést kapott, mint HR leszerelt. (BVI,42.)

Jászay Gábor (1896) lakatos, vendéglős. 1915–1917 között több fronton harcolt, kétszer megsebesült, bal keze megsérült, mint HR szerelt le. (BVI,43.)

Jászay Sándor (1893) bor- és gyümölcskereskedő, közösségsszervező. 1914–1918 között a 34. kgye kötelékében az orosz fronton harcolt, háromszor megsebesült, mint t főh szerelt le. Kitüntetései: ez. és bronz Sign. Laud. kardokkal, német vaskereszt, K.cs.k. (BVI,43.)

Kain Gyula (Gulács, 1894) fakereskedő. 1914–18 között a 65. kgye kötelékében több fronton harcolt az összeomlásig (BVI,43.)

Kálmán Elek dr. (1893) ügyvéd, a képviselőtestület tagja. A 65. hgye t főh-a. 1915–1916 között az orosz harctéren küzdött, kétszer megsebesült,

KÁLMÁN ELEK

Kajla Ferenc (Beregardó, 1892) Beregszász polgára, gazdálkodó. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz fronton teljesített harctéri szolgálatot, 1916-ban orosz fogságba esett, 1918 tavaszán jött haza.

Kaminszky László (Ungvár, 1886) Beregszász polgára, gimnáziumi tanár. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében különböző frontokon az összeomlásig teljesített harctéri szolgálatot. Kitüntetései: ez. Sign. Laud. kétszer, bronz Sign. Laud. kardokkal, K.cs.k., seb.é.

KAMINSZKY LÁSZLÓ

Kaskóczy Albert (1892) Beregszászon trafikos, t szkv. A 11. hgye kötelékében az orosz, román fronton harcolt, megbetegedett, HR-nek nyilvánították. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é. (BVI,43)

Kain Dezső (Gulács, 1896) Beregszászon fűszer-nagykereskedő, t szkv. A 11. hgye, majd a 3. honv. tüzérezred kötelékében az orosz fronton harcolt. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Katz Áron (1891) szobafestő. 1914–18 között a 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, légnyomást kapott, mint segédszolgálatos a forradalom után szerelt le. (BVI,44.)

Katz Herman (Beregnagyalmás, 1893) cipészmaster. 1914–15 között a 65. kgye kötelékében az orosz fronton 5 hónapon át harcolt, fogságba esett, 1918. novemberben tért haza. (BVI,44.)

Katz Sámuel (Bulcsu, 1880) dohánykisárus. 1914-től ezrede kötelékében a frontokon harcolt, mint 75%-os HR szerelt le. (BVI,44.)

1916. június 16-án sebesülten orosz fogságba esett. 1918 júniusában szökés útján tért haza.

Kaminszky László (Ungvár, 1886) Beregszászban gimnáziumi tanár, t főh. 1914-től a cs. és kir. 15. tábori vadász zászlóalj kötelékében a szerb, montenegrói, orosz és olasz harctéren küzdött, egyszer megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: ez. Sign. Laud. kétszer, bronz Sign. Laud., mindkettő kardokkal, K.cs.k., seb.é., h.e.é., bolgár és osztrák h.e.é., erdélyi e.é., cserkész ez.é., Pro Libertate kitüntetés.

Keisz Károly (Aknasugatag, 1891) igazgató-tanító. 1914-től az összeomlásig a frontokon harcolt, megsebesült, mint főh szerelt le. (BVI,44.)

Kerekes József (1868) hentesmester, szőlőbirtokos. A 65. gye kötelékében, mint népfőlkelő teljesített szolgálatot. A városi képviselőtestület tagja.

Kerekes Sándor (1899) hentes és mézárós. 1917–18 között a 11. gye kötelékében a román, olasz fronton harcolt, hadifogságba esett, 1919. decemberben szabadult. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k. (BVI,44.)

Kertész Mór dr. (Tiszakóród, 1872) Beregszászon ügyvéd, t hdgy. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében több fronton küzdött, az összeomláskor szds-i rangban szerelt le. 1919-ben a magyar ellenforradalomban is részt vett.

Kesztenbaum Ignác (Beregszász, 1883) vendéglős. 1914–18 között a 65. kgye kötelékében az orosz fronton harcolt, mint őrm szerelt le. (BVI,45.)

Kiss János (1897) vágóhídi felügyelő, számtiszt. 1915–17 között a 11. gye kötelékében, a tiszti iskolát elvégezve az orosz fronton harcolt, súlyosan megbetegedett, mint 75%-os HR szerelt le, mint hadapród őrm. (BVI,45.)

Kiss Károly (1899) gazdálkodó. 1917–18 között a 65. kgye kötelékében az olasz fronton harcolt a háború végéig. Kitüntetése: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,45.)

Kiss Sámuel vitéz (1891) gazdálkodó. 1914–18 között a 65. kgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915. februárban fogságba esett, 1918. júniusban tért haza. Kitüntetése: nagy arany vitézségi érem. 1939. aug. 15-én tette le a vitézségi esküt (BVI,45.)

Klein Béla (Nagyrákóc, 1896) vegyeskereskedő. 1916–18 között teljesített katonai frontszolgálatot. (BVI,41-42.)

Klein Ferenc (Mezőkaszony, 1889) terménykereskedő. 1915–18 között a 65. kgye kötelékében teljesített az orosz fronton szolgálatot, gránát légnyomást szenvedett, a háború végén szerelt le. (BVI,46.)

Klein Herman (Beregardó, 1890) edény- és vaskereskedő. 1914–18 között ezredével az orosz fronton harcolt, sebesülten fogságba került, 1918. augusztus végén tért haza. (BVI,46.)

Klein Jenő (Tizzaszalka, 1877) ügyvéd, a *Beregi Újság* felelős szerkesztője, közösség-szervező. 1914–18 között önkéntesként a 39. honvéd tüzérezred kötelékében az orosz, román fronton harcolt, megsebesült, majd a pótzászlóaljnál kiképzőtiszt volt az összeomlásig, mint tüzér hdgy szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é. Mint a beregszászi ellenforradalom egyik szervezőjét 23 társával együtt kötél általi halálra ítélték, végül a budapesti Markó

utcai börtönből kiszabadították. Az MNP alapítója, egyik vezetője. Kispál János néven a *Prágai Hírlapban* allegorikus versei jelentek meg. (BVI,46.)

Klein Salamon (Panyok, 1871) géplakatosmester. A világháború alatt mint hadimunkás teljesített szolgálatot. (BVI,46.)

Klein Benő (Hetysten, 1881) járásbírói irodaigazgató. 1914–18 között a 11. hgye kötelékében végigharcolta a háborút. (BVI,46.)

Kovács Béla (1883) cipésmester. 1914–18 között teljesített katonai, illetve frontszolgálatot. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,46.)

Kovács Kálmán (1894) cipésmester. 1914-től a 11. hgye kötelékében teljesített katonai, illetve frontszolgálatot. 1915-ben hadifogságba esett, 1919-ben tért haza. (BVI,47.)

Kovács Kálmán (Gyöngyös, 1901) e.ü.vizsg. fogász. 1917–18 között a 60. hgye kötelékében teljesített katonai szolgálatot, betegsége miatt tartósan szabadságolták. (BVI,47.)

Koczka Andor (Cleveland, USA, 1895) igazgató-tanító Bulcsún, t hdgy. A világháborúban 1914-től a 11. hgye kötelékében az orosz fronton küzdött, kétszer megsebesült. Felépülése után a román hadszíntéren harcolt, megsebesült, felépülése után az albán frontra került az összeomláskor, mint hdgy szerelt le. 1919-ben a magyar ellenforradalomban is részt vett. Kitüntetései: Sign. Laud. kétszer, K.cs.k., seb.é. három sávval.

Kontos Endre (Szatmárnémeti, 1893) ungvári gimnáziumi tanár, 1938-tól Beregszászban áll. gimn. igazgató, t hdgy. A világháborúban 1914-től az 5., majd a 82. gye kötelékében az orosz fronton küzdött, megsebesült. Felépülése után újra az orosz hadszíntéren harcolt, 1916. június 6-án fogságba került, 1920 augusztusában jött haza, t hdgy-ként szerelt le. Kitüntetései: kisézüst v.é.

Ködöböcz Károly (1892) hentes és mészáros 1914–18 között a 65. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton teljesített katonai szolgálatot. 1918. novemberben olasz hadifogoly, 1919. novemberben szabadul, mint szakaszvezető szerel le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,47.)

Kölcsey Kende István (Kisszállás, 1882) kereskedő. 1914–18 között a 11. hgye kötelékében az orosz, olasz, román fronton harcolt, megsebesült, mint őrm szerelt le. Kitüntetései: kor.ez.é.k., K.cs.k., seb.é. (BVI,44.)

Kovács Sándor (1889) temetkezési vállalkozó. A világháborúban 1914-től az 65. gye kötelékében az orosz fronton küzdött, megbetegedett. Felépülése után a 11. hgye-nél szolgált, majd a győri ágyúgyárba került az összeomlásig. Két cikluson át a beregszászi képviselőtestület tagja, a refor-

mátus egyház gondnoka, a Kárpátaljai Magyar Kultúregyesület pénztárnoka stb.

Krajczár Mihály (1891) dohánykísárus. 1914–18 között teljesített katonai, illetve frontszolgálatot, háromszor megsebesült, 60%-os HR-ként szerelt le, később belső vérzésből fakadó sebesülése után hősi halált halt. Özvegye, sz. **Farkas Tilda** a világháborúban két és féleven át, többek között Kolomeában hadiszakácsnőként teljesített katonai szolgálatot, tiszteknek, legénységnek főzött, amiért rendes zsoldot is kapott. (BVI,47.)

Krajnik István (Bulcsu, 1877) gazdálkodó. A világháborúban 1914-től az 11. népfőlkelő gye kötelékében az orosz, albán fronton küzdött, megbe-tegedett, majd a szolgálat alól felmentették. Felépülése után 1919-ig a község bírója, a képviselőtestület tagja.

Krauthammer Zsigmond (1880) kereskedő. 1914-től a 11. hgye kötelékében teljesített az orosz fronton szolgálatot, hadifogságba esett, kétesztendei fogság után 1918. decemberben mint tiz szerelt le. (BVI,47.)

Kristóni János (1899) vendéglős. 1914-től teljesített az olasz fronton szolgálatot, 1918. júliusban megsebesült, mint 74%-os HR leszerelt, jobb lábát amputálni kellett. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,46.)

Kroh Izsó (1878) Beregszászban malomtulajdonos. 1914-ben a mozgósítás idején a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, kötelékében mint szakasz- és századparancsnok az orosz hadszíntéren küzdött, megsebesült, az összeomlás-kor szds-i rangban szerelt le. Kitüntetései: Sign. Laud. kétszer, K.cs.k., seb.é. két sávval, h.e.é., 1908. évi jub.é.

Kroh Ármin honvéd (**Kroh Izsó** öccse) az első világháborúban hősi halált halt.

Kroh Zoltán (1893) Beregszászban a gazdák Bizt. Int. Főnöke, t hdgy. 1914-ben a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, a tiszti iskola elvégzése után kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, 1916 májusában hadifogságba került, innen 1920-ban jött haza. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é. sávval, h.e.é. 1908.évi jub.é.

Kromák András (1892) dohánykísárus. 1914-től az orosz hadszíntéren teljesített katonai szolgálatot, a Beszkid előtti harcokban lábfagyást szenvedett, gyógyulása után 1915-től újra az orosz fronton harcolt, hadifogságba került, ahol jobb lábát eltörte, amputálni kellett, 1918-ban tért haza. Megkapta a trafikjogot. (BVI,48.)

Kubowich Géza dr. nemes, (Mezőkaszony, 1878) Beregszászban Bereg-Ugocsa vm. tiszti főügyésze, újságíró, szakíró, ügyvéd, EMP-tisztségviselő,

KUBOWICH GÉZA

népfelkelő hdgy. 1914-ben a mozgósítás idején a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, 1915. február 19-én hadifogságba került, 1920. október 23-án tért haza. Kitüntetései: bronz kat.é.é. a kat.é.k. szalagján kardokkal, K.cs.k., h.e.é. A *Bereg* c. hetilap főmunkatársa, 1904-ben a *Beregi Újság* c. hetilap alapítója, szerkesztője, a budapesti *Jogtudományi Közlöny*, *Ügyvédek lapja* szerzője. Orosz fogsága alatt is több lapban jelentek meg cikkei, és évekig napilapot szerkesztett. Számos verse és kisprózája jelent meg a budapesti és a vidéki kiadványokban. A magyar Kisgazdapárt, az Egyesült Magyar Párt ügyésze volt. (BVI,29)

Kun György (Bercel, 1879) törvényszéki altiszt. 1914–17 között teljesített katonai, illetve frontszolgálatot, légnyomást kapott, ennek következtében mint HR lett elbocsátva. (BVI,48.)

Kupin József (1868) kádármester, a városi képviselőtestület tagja. 1914–18 között a 65. kgye kötelékében, mint kádár Bécsben, Stamesdorfban teljesített munkaszolgálatot. (BVI,48.)

Laczkovszky János (Nyíregyháza, 1873) hentes, mészáros m. 1914–18 között a 11. hgye kötelékében teljesített segédszolgálatot, tiz-ként szerelt le. (BVI,48.)

Lakatos András (1876) gazdálkodó, közösségszervező. 1914–18 között a 11. hgye kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot. (BVI,46.)

Lakatos János (1892) asztalos m. 1914-től az orosz harctéren teljesített szolgálatot, Komarow alatt fogságba esett, 1921-ben tért haza. Kitüntetései: K.cs.k. (BVI,46.)

Landau Vilmos (1877) rőföskereskedő. 1915–18 között a 65. kgye kötelékében szemére rokkantan teljesített segédszolgálatot. (BVI,49.)

Leicht Jakab (Jóka, 1894) varrógépgyári képviselő. 1914–18 között a 13. hgye kötelékében az orosz csatatereken teljesített frontszolgálatot, megsebesült, gyógyulása után tovább szolgált a pótzászlóaljnál. (BVI,49.)

Lengyel Mihály (Felsőgereben, 1893) Beregszászban polg. isk. igazgató, tanár, tolmács, közösségszervező, EMP-tisztségviselő, t hdgy. 1914-ben a mozgósítás idején a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, kötelékében – a tiszti iskola elvég-

zése után – az orosz hadszíntéren küzdött, 1915. októberben hadifogságba került, innen sikeres szökés után 1918-ban tért haza, és az összeomláskor szerelt le. Mint orosz tolmács Krakkóban működött. A járási Közművelődési Egyesület titkára volt. Kitüntetései: bronz kat.é.é. a kat.é.k. szalagján kardokkal., K.cs.k., h.e.é.

Limbach Emánuel (Munkács, 1877) képményseprőmester, ipartestületi tisztviselő, magyar polgárjogi harcos a csehek alatt. A világháborúban egy évig szolgált ezrede kötelékében, majd alispáni rendelkezés folytán felmentették a katonai szolgálat alól.

Gergely Antal vitéz (1898) községi irodatiszt, építész, szobrász, festő. A helyi tűzoltó egyesület titkára. A világháborúban 1914-től a 6. hegyi tüzérezred kötelékében az orosz, szerb fronton teljesített katonai szolgálatot, láblövés-sel megsebesült, szkv-i rangban szerelt le. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é. (BVI,150)

Linner Jenő dr. (1882) Beregszász ny. polgármestere. Az összeomlás alatt Beregszász polgármestere lett, a kommün alatt halálra ítélték, a nagy tiltakozásra ítéletét 15 évi fegyházbüntetésre változtatták. A vörös uralom bukása után szabadult ki és folytatta közeleti tevékenységét, küzdött a revízióért.

Linner Bertalan dr. (1887) kórházi igazgató főorvos. A világháborúban az 1914–1918-as években mint népfelkelő orvos teljesített különböző harc-tereken frontszolgálatot. Kitüntetései: kor. arany é.k., Sign. Laud. a v.é.sz. kardokkal, II.o. vöröskereszt tiszti jelvény (BVI,30)

Lőrincz Sándor (1882) vasutas. 1914–16 között teljesített katonai, illetve frontszolgálatot. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,49.)

Mackó János (Kishárs, 1882) ált. iskolai igazgató, tanító, t őrv. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött, 1915-ben hadifogságba került, hazatérése után az összeomláskor őrv-ként szerelt le. (BVI,49)

Magyar János (1890) borbélymester. 1914–18 között a 65. kgye kötelékében mint népfelkelő teljesített katonai, illetve frontszolgálatot. (BVI,50.)

Magyary Kornél dr. (Kapolcs, 1897) kórházi főorvos, nőorvos, műtősebesz. 1915–18 között az 1. hgye kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített katonai szolgálatot. Kitüntetései: Sign. Laud. kardokkal, kor. arany é.k. a v.é. szalgján stb. (BVI,50.)

LENGYEL MIHÁLY

Major Pál (Mezőhomok, 1890) gimnáziumi altiszt, kőbánya-tulajdonos. 1914-től a 65. kgye kötelékében teljesített frontszolgálatot, kétszer megsebesült, hadifogságba esett, 32 havi rabság után hazatérhetett. (BVI,50.)

Mándy Endre (1893) borbély, fodrázmester, szakipari tisztségviselő, EMP-aktivista, t. tiz. A világháborúban 1914-től a 11. hgye kötelékében az orosz és olasz fronton küzdött az összeomlásig.

Mandel Jenő (Beregsurány, 1891) okl. gyógyszerész, drogériatulajdonos, közösség szervező. 1914–18 között mint gyógyszerész a XIV., a XXVI. helyőrségi kórházban, majd a 11. hgye kötelékében hadigondozóként teljesített katonai szolgálatot. (BVI,50.)

Mandrik Gyula (1875) őrm. 1914–18 között a csendőrséghez beosztva teljesített szolgálatot. (BVI,50.)

Márton János id. (1879) korcsmáros. 1914–18 között a 11. hgye kötelékében Przemysl-nél teljesített katonai szolgálatot, megsebesült, 80%-os HR-nek minősítették, 1918-ban újból bevonult, mint oktató altiszt szolgált a háború végéig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. (BVI,50.)

Mehlovcics József (Bilke, 1895) cipézmester. 1916-tól a 65. kgye kötelékében az orosz, román, majd az ukrán hadszíntéren teljesített katonai szolgálatot, 1919-ben szerelt le. (BVI,50.)

Meisels László dr. (Körmend, 1894) Beregszászban ügyvéd, jogvédő, a Magyar Párt országos alelnöke, tagja a képviselőtestületnek, t. hdgy. 1914-ben a mozgósítás idején ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, az összeomláskor hadnagyként szerelt le. (BVI,50)

MEISELS VIKTOR

Meisels Viktor dr. (1895) Beregszászban ügyvéd, jogvédő, a Magyar Párt alapító tagja, aktivistája, tagja a képviselőtestületnek, tolmács, t. zls. 1914-ben a mozgósítás idején a cs. és kir. 6. lov.tüz.oszt. vonult be, kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, 1916. júniusban hadifogságba került, innen sikeres szökés után 1918. március 31-én tért haza. Ezután, mint orosz tolmács a hadsereg parancsnokságnál működött, az összeomláskor szerelt le. (BVI, 50)

Mermelstein József (1897) gazdálkodó. 1915–18 között a 6. hgye kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített katonai, illetve frontszolgálatot, mint önkéntes tizedes szerelt le 1918. októberben. (BVI,51.)

Mermelstein Sándor (1883) Pritsch és Mermelstein famegmunkáló cég beltagja. 1914–18 között a 65. kgye kötelékében az orosz, olasz fronton teljesített háborús katonai szolgálatot. (BVI,51.)

Mihálka Gyula vitéz (Nagykároly, 1886) férfiruha-kereskedő. 1914–18 között az 5. kgye kötelékében az orosz, román, olasz hadszíntéren teljesített katonai szolgálatot. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é. 1936-ban avatták vitézzé (BVI,51.)

Mihovics Endre (1892) ny. vasúti fűtő. 1914–17 között teljesített katonai, illetve frontszolgálatot, amikor a vasút közérdekből felmentette. (BVI,51.)

Molnár László (Tótfalu, 1898) dohányjöv. tisztviselő. 1916–18 között teljesített katonai frontszolgálatot, megsebesült, mint t. hdgy szerelt le. (BVI,52.)

MONDY MIKLÓS

Mondy Miklós (Bély, 1898) Beregszászban gör. kat. esperes lelkész, lapszerkesztő, irodalmár, t. hdgy. 1916-ban a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, és kötelékében különböző hadszíntereken küzdött. A leszerelés után a magyar nemzetőrségben harcolt a csehek és a kommunisták ellen. Szerkesztette a *Kárpáti Figyelőt*, a *Hétféli Újságot*. Kitüntetései: K.cs.k., seb. é, magyar, osztrák, tiroli, német, bajor és bolgár h.e.é., a német Lovagrend keresztje, felvidéki e.é. tulajdonosa.

Nagy Károly (Bulcsu,1884) gazdálkodó, községi bíró, a EMP alapítója, harcos tagja. 1914-től az ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, hadifogságba került, az összeomláskor tért haza.

Nagy Károly (Beregszász, 1892) gazdálkodó, közösségi szervező. 1914–18 között a 3., majd a 39. nehéz tüzérezred kötelékében az orosz, román, olasz hadszíntéren harcolt, egyszer megsebesült, majd 1918. november 4-én olasz fogságba esett, 1919. októberben tért haza, tűzmesteri rangban szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k. (BVI,52.)

Nagy Gábor *Nagy Károly öccse*, (Beregszász) gazdálkodó. 1917-től a 11. hgye kötelékében az albán fronton francia fogságba esett, 1920-ban tért haza. (BVI,52.)

Nagy Zsigmond (Bulcsu,1882) gazdálkodó, a MNP alapítója, helyi alelnöke. 1914-től a 65. kgye kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, 1916. augusztus 31-én hadifogságba került, 1918. április 24-én tért haza.

Nemes János (Kormorán, 1883) vendéglői alkalmazott. 1914–18 között részt vett a világháborúban, a harctérről súlyos betegen jött haza. (BVI,52.)

Neuwelt Sándor (1875) malomtulajdonos, az EMP harcos aktivistája. 1915-től ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, 1917-ben felmentették a szolgálat alól.

Ortutay Jenő (Tarna, Ung vm.,1889) országgyűlési képviselő, gör. kat. főesperes, szentszéki tanácsos, a Keresztény Szocialista Párt harcos aktivistája, tartományi képviselője, Beregszász város v. főbírója. 1918. július 1-től 1919. december 31-ig Ökörmezőn volt parochus, államfordulatkor a cseh légionisták megöléssel fenyegették, internálták, Kövesligeten védte közösségét a román megszállás alatt, itt bombamerényletet is elkövettek ellene. Mint esperes 1925-ben került Beregszászba és fejtett ki közéleti tevékenységet.

Orosz Béla (1896) cipész, t honv. A 11. hgye kötelékében az orosz, román fronton harcolt az összeomlásig. Háromszor megsebesült. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Orosz Gyula (Debrecen, 1899) vendéglős. 1917-től részt vett a világháborúban, később a Nemzeti Hadseregben, azután a vámőrségnél, 7 évig teljesített katonai szolgálatot. (BVI,53.)

Oszák Péter id. (Ilosva, 1881) sütőmester. 1914–18 között a 65. hgye, majd a 52. ddr (dandár, ezen belül az élelmezési osztág) kötelékében volt az orosz fronton, ahol megsebesült. (BVI,52.)

Pancsira Ferenc (Nagybánya, 1896) MÁV-altiszt, t gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1916. júliusban hadifogoly lett, 1918-ban tért haza. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Pallay Sándor (1897) Beregszászban ruhakereskedő, közösségszervező, az EMP aktivistája. A világháborúban a cs. és kir. 11. hgye kötelékében az olasz fronton küzdött, majd mint lángvető műszaki csapathoz került, ott szolgált az összeomlásig.

Pavlovsky János (Dunaadony, 1978) ny. magánalkalmazott, a Winkler-féle téglagyár vezetője volt. 1915–17 között hadimunkára vezényelték az aradi vagongyárba, ahol a bal karját elvesztette. (BVI,52.)

Páczkán János (Kőrösmező, 1900) MÁV-iroda segédtsízt. 1915–18 között 15 évesen önként jelentkezett háborús katonai szolgálatra, a 85. hgye kötelékében az olasz hadszíntéren 8 hónapon át küzdött a forradalom kitöréséig. (BVI,52.)

Pásztor Mihály (1891) állami tanító. A világháborút a 11. hgye-ben küzdötte át. (BVI,52.)

Petkov János (Ivanov) (Bulgária, Drago, 1876) konyhakertész. A világháborúban 1915–18 között vett részt. (BVI,52.)

Pintye István (1899) hentes és mészáros m. 1917-től az 32. kgye kötelékében az olasz hadszíntéren küzdött, Isonzó alatt, Piave frontszakaszon megsebesült. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,52.)

Pobránszky András (1891) Beregszászban asztalosmester. A világháborúban az ezred kötelékében az orosz fronton küzdött, fogságba esett. Sikeresen hazatért.

Polányi Gyula beregszászi polgár 1914–18 között a 65. kgye kötelékében az orosz, majd az olasz hadszíntéren teljesített katonai szolgálatot, lábai elfagytak, mindkét lábát amputálni kellett, harctéri betegségéből kifolyólag hősi halált halt (1935. november 19-én). (BVI,51.)

Polchy István dr. (1885) Beregszászban kir. közjegyző, 1923-tól 1925-ig a város polgármestere, az EMP harcos aktivistája. 1919-ben részt vett az ellenforradalomban, halálra ítélték, majd ezt fogházra változtatták, és öt hónapot töltött a fegyházban, szabadulása után aktív közéleti tevékenységet folytatott szülővárosában. (BVI, 30)

Prohászka István (Budapest, 1893) vasúti vendéglős. 1916-tól a 18. hegyi tüzérezred kötelékében az orosz, olasz hadszíntéren küzdött. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., szolg.é.k.(BVI,54.)

Rác Sándor (Nagyszőlős, 1884) Beregszászban asztalosmester, a KSZP színeiben a városi képviselőtestület tagja. A világháborúban a cs. és kir. 65., majd a 85. gye kötelékében az orosz fronton küzdött. 1915. májusban fogságba esett, 1918. novemberben tért haza, és aktívan részt vett a város kulturális és társadalmi közéletében.

Rátvay László dr. (Bp.,1895) Beregszászban m. kir. járásb., t főh. A világháborúban a cs. és kir. 34. gye kötelékében az orosz, albán frontokon küzdött. Az összeomlásokkor főh-i rangban szerelt le. Kitüntetései: bronz Sign. Laud., II.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é.

Répay Jenő (Székó, 1895) Beregszászban okleveles vízügyi mérnök, közösségsszervező, naplóíró. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött, fogságba esett, öt és fél év után hazatért, visszaemlékezéseit naplóban örökítette meg, amely *Életre ítélve* (napló-

RÁTVAJ LÁSZLÓ

jegyzetek 1916–1920) címmel 1994-ben az Intermix Kiadó gondozásában Ungváron jelent meg.

Reinitz Henrik (Kistokaj, 1884) elektrotechnikus. 1914-ben a kassai 34. kgye-hez vonult be, majd Fischamentbe vezényelték a repülő arzenálba, itt teljesített katonai szolgálatot. (BVI,54.)

Richter Pál (1891) cukorkakereskedő. 1914-től a 11. hgye kötelékében az orosz harctéren teljesített katonai szolgálatot, mint őrzető szerelt le. (BVI,55.)

Rónay Sándor (Szerencs, 1873) ny. körjegyző. A háború alatt a 65. kgye kötelékében mint számvevő őrmester szolgált és szerelt le. (BVI,55.)

Rósner Leopold (Szinérváralja, 1878) divat- és ruhakereskedő. 1914–18 között megszakítás nélkül teljesített katonai szolgálatot, megsebesült, 75%-os HR-ként szerelt le. (BVI,55.)

Rózsa Sándor (Kovácsó, 1892) MÁV-mozdonyfűtő. 1914–18 között az 5. kgye kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, még 1914-ben sebesülten fogságba esett, 1921-ben tért haza. (BVI,51.)

Salamon Áron (Máramarossziget, 1884) festékkereskedő. 1914–18 között a 12. hgye kötelékében az orosz hadszíntéren két és félévig, majd Egerben az összeomlásig teljesített katonai szolgálatot. (BVI,56.)

Salamon Bernát (Badaló, 1894) fuvaros. 1914–18 között a 11. hgye kötelékében az orosz, olasz hadszíntéren távírdásként teljesített katonai szolgálatot, kétszer sebesült, a hadikórházból szerelt le. (BVI,56.)

Sipos József* (1886) Beregszászban gazdálkodó, az EMP színeiben a városi képviselőtestület tagja. A világháborúban ezrede kötelékében különböző frontokon küzdött, később mint családfenntartó a szolgálat alól felmentették, majd aktívan részt vett a város kulturális és társadalmi életében.

Schönberger Lajos (1897) könyvkötő, papírkereskedő, bélyegzőkészítő. 1915–18 között a 24. hgye kötelékében az orosz, olasz hadszíntéren teljesített katonai szolgálatot. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k. (BVI,56.)

Schwartz Mór (1882) bankpénztáros. 1915–18 között a 65. kgye kötelékének hadtápszázlőaljánál mint hivatalos tolmács teljesített katonai szolgálatot, mint számvivő szkv szerelt le. (BVI,57.)

Schwartz Sándor (Bihardiószeg, 1899) géplakatosmester. 1917-től a 11. hgye kötelékében az olasz hadszíntéren harcolt, megsebesült, 49%-os HR-ként szerelt le. (BVI,57.)

Simon Sándor beregszászi korcsmáros. A világháború kitörésekor vonult be háborús katonai szolgálatra, 1914-ben az első ütközetben hősi halált halt. Messze idegenben, ismeretlen helyen van eltemetve. (BVI,57.)

Smilovics Márton (Huszt, 1899) vegyeskereskedő. 1917-től a 27. tüzérezred kötelékében szolgált, 1918. november 2-án szerelt le. (BVI,51.)

Solt Árpád dr. (Tiszaújlak, 1894) orvos, szem-, orr-, gége- és fülszakorvos. 1914-től a budapesti 32. kgye kötelékében az orosz, román hadszíntéren 14 hónapig küzdött, 1918. novemberben mint tartalékos e.ü. hdgy szerelt le. (BVI,57.)

Stahora Zsigmond (Fehérgyarmat, 1877) szabómester. 1914-től a szovjet hadszíntéren harcolt, 1915. március 22-én Przemysl várában fogságba esett, 1918. június 22-én sikerült hazatérnie, mint szkv szerelt le. (BVI,57.)

Stern Bernát (Dombó, 1882) vállalkozó, nagykereskedő. 1914–18 között a 85., majd a 67. kgye XVI. menetszázad kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, majd vesebaj miatt leszereltették. (BVI,58.)

Szabó Béla (Gyöngyös, 1879) városi ny. pénztárnok. A világháborúban hosszú ideig teljesített katonai szolgálatot, azonban mint nélkülözhetetlent felmentették. (BVI,58.)

Szabó József (1884) ny. postás. 1914-től az orosz hadszíntéren harcolt, fogságba esett, 1919-ben tért haza. (BVI,51.)

Szabó László (Nagykőrös, 1885) kályhászmester. 1914-től a 38. kgye kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, 1915. júliusban hadifogságba esett, 1919-ben tért haza. (BVI,58.)

Szajbel Ferenc dr. (Várpalánka, 1884) Beregszászban kir. törvényszéki bírósági tanácsos. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz, román fronton küzdött az összeomlásig, majd t zls-ként szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k.

Szakady Géza (Krasznokvajda, 1882) Beregszászban kir. törvényszéki elnök. A világháborúban a 34. gye kötelékében az orosz fronton küzdött, fogságba esett, majd sikeresen hazatért, aktívan részt vett a város kulturális és társadalmi életében.

Szeles János (1890) Beregszászban gazdálkodó, városgazda, az EMP színeiben a városi képviselőtestület tagja. A világháborúban a 34. gye kötelékében az orosz fronton küzdött, 1914. november 19-én fogságba esett, 1918. februárban tért haza.

Sztahora Zsigmond (Fehérgyarmat, 1877) magyar szabó, t szkv. A 11. hgye kötelékében több orosz ütközetben küzdött és Przemysl-ben fogságba esett, 1918-ban került haza, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Szarka István (1897) Beregszászon terményraktári tisztviselő, tartalékos karpaszományos őrm. A világháború alatt 1916-ban a cs. és kir. 11. hgye-hez

SZARKA ISTVÁN

SZÉCHENYI LAJOS

SZÉKELY KÁLMÁN

vonult be, a tiszti iskola elvégzése után ezrede kötelékében az olasz hadszíntereken küzdött, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Széchenyi Lajos dr. (Tiszaújlak, 1884) Beregszászon ügyvéd, t főh. A világháború alatt a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: Sign.Laud. a kardokkal a v.é.sz., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Székely Kálmán (Beregszász, 1879) építésmérnök Budapesten, t főh, műszaki tiszt. A világháború alatt a cs. és kir. 65. gye-hez vonult be, majd a mérnökkarhoz helyezték át, és ebben a beosztásban az orosz, olasz, román, albán és francia hadszíntereken küzdött, kétszer megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Székely Béla dr. (Budapest, 1874) orvos v. kórházi főorvos, belgyógyász szakorvos. A világháborúban az 55. gy. divízió e.ü. állomás parancsnoka volt. (BVI,51.)

Sztripszky Miklós beregszászi lakos a világháború alatt a harctéren hősi halált halt. (BVI,60.)

Sztojánovits Sándor (Macedónia, Izsiste, 1887) sütőmester. A világháború alatt a bolgár hadsereg kötelékében küzdött a Dobrudzsa stb. frontokon. (BVI,60.)

Szepesi Gusztáv (Gölnicbánya, 1899) MÁV mozdonyfelvigyázó. 1917-ben a haditengerészethez önként jelentkezett, a Szent István hajón I.o. matróz rangban részt vett számos tengeri ütközetben. A forradalom után szerelt le. (BVI,59.)

Tamás Mihály (1897) Beregszászban okleveles építésmérnök, író, szerkesztő. A világháborúban a 65. gye kötelékében 1915-től az orosz fronton

küzdött, 1916. augusztusban orosz fogságba esett, ahonnan 1918 elején megszökött. Az összeomlás után a műegyetemi csendőrszázalójban teljesített szolgálatot, de előbb a kommün alatt részt vett a június 24-i ellenforradalomban. Mint t. hdgy 1921. júniusban szerelt le. A kisebbségi életben tevékeny irodalmi munkásságot fejtett ki, közel 10 könyve jelent meg. Tagja volt a KSZP elnöki tanácsának és más kulturális szervezeteknek is. A csehek alatt három ízben letartóztatták, a megszállás alatt rendőri megfigyelés alatt állott.

Teller Ignác (Nyírkökény, 1888) kárpitosmester. 1914-től a 65., 5., 67. kgye kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, 1915. április 1-én hadifogságba esett, 1920. októberben hazajött. (BVI,51.)

Thill Gyula (Királyháza, 1890) fodrászmester. 1914-től ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, fogságba esett, Szibériából öt év után jött haza tengeren, a Szuezi-csatornán át. (BVI,60.)

Tóth András (1871) gazdálkodó. 1914–18 között az orosz hadszíntéren 52 hónapon át teljesített katonai szolgálatot, mint altiszt szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,61.)

Tóth Károly (1877) gazdálkodó, t. gyal. A 11. hgye kötelékében több orosz ütközetben küzdött, majd segédszolgálatos, 1917-ben mint HR elbocsátották a szolgálatból.

Tury József (1886) szőlőbirtokos. 1914–18 között a 65. kgye kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, 1916. május 13-án fogságba esett. 1918. augusztus 18-án sikerült hazaszöknie. (BVI,61.)

Tury József (1879) ny. városi gazda. 1914–18 között a 11. hgye kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, 1914. december 1-én a Kárpátokban megsebesült, 1918. december 10-ig teljesített szolgálatot. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. (BVI,51.)

Uszikay Béla (Szernye, 1892) hentes- és mézsáros m. 1914-től a 65. kgye kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, megsebesült, felépülése után újra az orosz fronton küzdött, 1917. július 21-én orosz hadifogságba esett, 1918. januárban sikerült szökre hazatérnie, mint őrv szerelt le. (BVI,62.)

Vadnay Andor (Nagybereg, 1897) Beregszászon városi adóügyi számvevő, t. hdgy. A világháború alatt 1915-ben a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, kötelékében az orosz és a román hadszíntereken küzdött, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

VADNAY ANDOR

Varga Ferenc (Tarpa, 1895) korcsmáros. 1914–18 között a 65. kgye kötelékében az orosz, román hadszíntéren teljesített katonai szolgálatot, megsebesült, 1918. december 15-én mint tizedes szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é. (BVI,62.)

Várady Imre (Barabás, 1881) hentes, mészáros m. 1914–18 között a 65. kgye kötelékében teljesített katonai szolgálatot. (BVI,63.)

Vári Sándor (Vári, 1884) Beregszászban gyáros, t hdgy. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött az összeomlásig, t hdgy-ként szerelt le, majd aktívan részt vett a város kulturális és társadalmi életében. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k.

Vincze Hugó (Munkács, 1886) fakereskedő, okl. gyógyszerész. 1914-től a K.u.K. mob. Spital 2/6 kötelékében mint tartalékos gyógyszerész hadnagy teljesített katonai szolgálatot. Kitüntetései: kor. arany é.k., ezüst Vöröskereszt érem. (BVI,63.)

Waisbecker Gyula (Kőszeg, 1874 – Beregszász, 1937. december 21.) Beregszászban sebész főorvos, vm. főorvos. A világháborúban mint katonai orvos frontszolgálatot teljesített, később a munkácsi katonai megfigyelőben működött, az összeomlaskor mint ezredorvos szerelt le, majd aktívan részt vett a város kulturális és társadalmi közéletében.

Wais Farkas (1882) Beregszászban állatorvos, t állatorvos-hdgy. A világháborúba 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, és az összeomlaskor, mint állatorvos-hdgy szerelt le, majd aktívan részt vett a város kulturális és társadalmi közéletében.

Végh Sándor (Fehérgyarmat, 1895) nagytőzsdés, t gyal. A 11. hgye kötelékében több orosz, román ütközetben küzdött, megsebesült, mint 80%-os HR szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Weisz Jenő (1890) Losoncon lómészáros, t. fővadász. 1914-től a 29. vadászlj. kötelékében az orosz fronton küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é. kétszer, K.cs.k., Ludendorff h.e.é.

Weisz Márton (1885) Bp-en mutatványos, t tiz. 1914-től a 65. kgye kötelékében az orosz, román fronton küzdött az összeomlásig. Kétszer megsebesült. Kitüntetései: K.cs.k.

Weiszhaus Mór dr. (1898) orvos. 1916-tól az 65. kgye kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, fogságba esett, 1918. júliusban tért haza, 1919. januárban szerelt le. (BVI,51.)

Winkler Lajos (1897) téglagyáros. 1915-től az 65. kgye kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, fogságba esett, 1918 júliusában szökés útján tért

haza, a háború végéig a csendőrségnél teljesített szolgálatot. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,64.)

Zapf László id. (Felka, 1886) gimnáziumi tanár. 1914–18 között küzdött az orosz hadszíntéren. Kitüntetései: Sign. Laud. a kardokkal, K.cs.k., német tiszti lovagkereszt stb. (BVI,65.)

Zelmanovits Samu dr. (Máramarosziget, 1885) a Bereg megyei Központi Bank igazgatója. 1915-től a 85. kgye kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített katonai szolgálatot. 1917. júliusban mint eő tiz szerelt le. (BVI,65.)

CSAP

Balog Mihály (1890) Csapon MÁV altiszt, t tiz. 1914. novemberétől a 66. gye kötelékében az összeomlásig az orosz harctéren küzdött. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Blaskovics Zoltán (Fogaras,1899) Csapon MÁV-mérnök, fűtőházi főnök, t hdgy. A világháborúban 1914-től a 1. lovas tüzérezred kötelékében több fronton küzdött az összeomlásig.

Harcsár Sándor (Bacskó, 1898) Csapon vendéglős, t tiz. 1915-ben a 66. gye kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1916 júniusában megsebesült, hadifogságba esett, 1918. februárban szökés útján hazatért, ezredénél újra jelentkezett, az összeomlásig Ukrajnában teljesített szolgálatot, majd a csehek ellen harcolt, üldözői elől csonka Magyarországra menekült, ahol a nemzetőrség kötelékében az ellenforradalomban vett részt. A kommunisták letartóztatták, 1922-ben kiszabadították, majd a Nemzeti Hadseregben teljesített szolgálatot. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é., bolgár h.e.é.

Ivancsó Mihály *janócki* (Bótrágy, 1896) Csapon élt és dolgozott, t tiz. 1915. júl. 15-én a 65. gye-hez vonult be, majd a 37. gye kötelékében az összeomlásig az olasz harctéren küzdött. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Östreicher Adolf (Csap,1866) v. őrn. A világháborúban a cs. és kir. 66. gye-nél teljesített szolgálatot, ennek kötelékében az orosz hadszíntéren az összeomlásig küzdött. Utána Budapesten, majd a románok kivonulása után

ÖSTREICHERADOLF

Debrecenben 1924-ben bekövetkezett haláláig teljesített szolgálatot. Kitüntetései: kor.arany é.k. a v. é. sz., szolg.é., jub.é.

Papp Ferenc (Eszeny, 1895) fakereskedő, t gyal. A 65., 37., 139. gye kötelékében az olasz fronton harcolt, megsebesült, az összeomlás után leszerelt. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Pocsik Mihály (1895) MÁV-alkalmazott, t gyal. A 11. hgye kötelékében román, orosz fronton harcolt, hadifogságba esett, 1921-ben hazatért. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Popovics István (1891) gazdálkodó, t gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1914. szeptemberben hadifogságba került, 1920-ban visszatért.

Radojesics Jenő id. (Arad, 1881) szobrász, t tiz. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915. júniusban hadifogságba esett, innen szökve 1918-ban sikerült hazatérnie, és az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Sebők János (1896) Csapon cséplőgép-tulajdonos, az EMP színeiben a képviselőtestület tagja. A világháború alatt mint műszaki beosztott teljesített katonai szolgálatot.

Sebők Viktor Antal (1896) fényképész, t gyal. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, súlyosan megsebesült, mint HR szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Szajkó József (Csap) kerékgyártómester, korcsmáros, községi bíró. A világháborúban a 6. trén kötelékében az olasz fronton szolgált, majd műszaki beosztást kapott és 1918. júniusban leszerelt.

Szemánczó Bálint (1895) nyug. MÁV tiszt, t tiz. A 66. gye kötelékében az orosz, román fronton harcolt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Toronyi Sándor (1883) Csapon kisközségi, az EMP színeiben a képviselőtestület tagja. A világháborúban 1914-től 1918-ig volt a harctéren, az orosz, olasz fronton küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., seb.é.

HUSZT

Bogár Mózes dr. (1881) ügyvéd, a 85. hgye t zls-a. Az orosz és az olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., és a vas é.k. a *Manilowa* tábori újság szerkesztéséért.

**BÖRZSÖNYI
BRANDEIS BÉLA**

Börzsönyi Brandeis Béla (1899) rum- és li-
kőrkülönlegességek gyártója, mint főh részt vett
az ellenforradalmi Székely hadosztály 1919-ben
Erdélyért vívott harcaiban, majd román fogságba
került, onnan Szegedre szökött, részt vett a Nem-
zeti Hadsereg megalapításában, harcolt a nyugat-
magyarországi felkelésben. Több kitüntetése van.

Klein Albert dr. (Csap, 1896) Huszton
orvos, t hdgy. A világháborúban a 66. gye kö-
telékében teljesített szolgálatot, 1915-től az ösz-
szeomlásig az olasz harctéren küzdött. Kitünte-
tései: arany é.k. kardokkal a v.é.sz., II. o.ez. és
bronz v.é., K.cs.k.

Davidovics Emil honvéd (dr. Klein Albert apósa) 1916-ban az orosz
harctéren hősi halált halt.

Kossey Pál dr. (Pálósremete, 1896) Huszton a máramarosi közig. kiren-
deltség vezető helyettese, t zls. 1915. május 15-től a cs. és kir. 12. hgye-hez
vonult be, kötelékében több ízben az orosz hadszíntéren küzdött, majd a cs.
és kir. 19. hgye-ben az olasz fronton harcolt. Az
összeomlásokor szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é.,
K.cs.k., h.e.é.

Kövér Sándor (Batár, 1900) Huszton fő-
jegyző. 1918-tól a cs. és kir. 12. hgye-hez vonult
be és teljesített szolgálatot, majd a frontra menet
érte az összeomlás.

Libermann Dezső (Roztoka, 1893)
Huszton vendéglős, t szkv. A 12. huszár ezred
kötelékében az orosz, román, olasz fronton har-
colt, az összeomlásokor leszerelt. Kitüntetései:
bronz v.é., K.cs.k.

Markó József (1899) asztalosmester, t tiz. A
85. gye kötelékében a román fronton harcolt az összeomlásig. Megsebesült.
Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k.

Neufeld Sándor (Nagypeleske, 1893) Huszton fatermelő és fakereskedő.
1914-ben a cs. és kir. 12. hgye-hez vonult be és kötelékében az orosz és az olasz
hadszíntéren harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: Sign. Laud. kardokkal a
v.é.sz., II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é.

KÖVÉR SÁNDOR

NEUFELD SÁNDOR

PIRSALSZKY FERENC

SZOCSKA ENDRE

Pirsalszky Ferenc (Frigyefalva, 1890) Huszton róm. katolikus plébános, szentszéki tan., t szds. 1915-ben szentelték pappá. 1917-től Lőcsén, Galíciában, Ukrajnában, Odesszában, Kragujevácon és Subácon fejtett ki tábori lelkészi tevékenységet és szds-i rangban szerelt le. Kitüntetései: Piis Meritis., II.o. vöröskereszt é., h.e.é.

Popovits József (1896) kádármester, t őrv. A 85. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, fogságba esett, 1919-ben került haza. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Rednik László vitéz, gyulafalvi, nemes (Nagybocskó, 1892) dohánykistőzdsés, t őrm. A 85. gye kötelékében a szerb, orosz, albán fronton harcolt az összeomlásig, mint 50%-os HR szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Szigyártó István (1900) áll. gimn. altiszt, t gyal. 1918. márciusban vonult be a 12. hgye-hez, majd a 11. hgye kötelékében több olasz ütközetben küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Szocska Endre (Beregkisfalud, 1897) Huszton állami igazgató-tanító, t hdgy. 1916. augusztusban a cs. és kir. 85. gye-hez vonult be és kötelékében az olasz hadszíntéren harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Vékony László (1886) kerékgyártó, t gyal. 1915-ben a 11. hgye kötelékében több orosz, román ütközetben küzdött, megsebesült, és mint 80%-os HR szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Velicskó László (1885) városgazda, tűzoltóparancsnok, t tiz. A 85. hgye kötelékében több orosz ütközetben küzdött, 1915. márciusban fogságba esett, 1918. májusban került haza. Kitüntetése: K.cs.k.

Weinrauch Kristóf (1885) gazdálkodó. 1914-től a 12. hgye kötelékében orosz ütközetekben küzdött, súlyosan megsebesült, mint 76%-os HR. szerelt le. A csehek alatt az Egységes Magyar Párt helyi listavezetője, alelnöke volt.

MUNKÁCS

Ackerman Jenő (Sztrecbicse, 1895) dohánykísáros Munkácson. A világháborúban 1914-től 1917 december végéig vett részt, és mint 60%-os HR lett szabadságolva. (BVI, 80)

Ackerman Lipót (1879–1915.06.) v. t gyal. 1914-ben önkéntesként bevonult a 11. hgye-hez, kötelékében az orosz harctéren küzdött, hősi halált halt. Kitüntetése: K.cs.k.

Ackerman Viktor (Mezőterebes, 1887) Munkácson bádogosmester, t honv. 1914-ben bevonult a 11. hgye-hez, kötelékében az orosz harctéren küzdött az összeomlásig.

Angyelkovics Sándor (Macedónia, Karbanicsa, 1891) sütőmester Munkácson. A világháborúban 1914-től a 9. gye kötelékében a román fronton teljesített katonai szolgálatot az összeomlásig, majd leszerelt. (BVI, 80)

Babocsay Gyula (Szigetvár, 1881) Munkácson ruhakereskedő. A világháborúban 1914-től a somogyi 44. gye kötelékében az orosz fronton 6 hónapig teljesített katonai szolgálatot, ahonnan 75 %-os HR-ként tért haza fél karral. Kitüntetése: K.cs.k., seb.é., h.e.é. (BVI, 80)

Bakó István (Dercen, 1887) Munkácson vendéglős. A világháborúban 1914-től a 65. kgye kötelékében az orosz, román fronton teljesített katonai szolgálatot, ahonnan mint őrm szerelt le. Kitüntetése: bronz v.é., vas é.k. a v.é.sz., K.cs.k., h.e.é. (BVI, 81)

Bálint András dr. (1888) ügyvéd, a 11. hgye t főh-a. Az orosz harctéren küzdött, főhadnagyi rangban szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., h.e.é.

Balázs Béla (Nagylucska, 1897) Munkácson felső kereskedelmi iskolai tanár. A világháborúban 1915-től ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött, 1916-ban fogságba került, 1920-ban sikerült visszatérnie. Kitüntetés: bronz v.é. K.cs.k.

Bay Gábor *ludányi* (Beregsurány, 1875.10.22.) Munkács város ny. polgármestere, t szkvt, honvéd huszár-szds. Sok kezdeményezés és feladat megvalósítása fűződik nevéhez. Az 1914. évi világháború mozgósítási munká-

latai s az ezt követő visszavonulás miatt a város kétszeri hivatalos kiürítését is keresztül vitte. 1915. január 15-én a Kárpátok védelmére idejött német császári hadsereg felvonulásának munkálatait befejezván: mikor „*Munkács város megszűnt harctér lenni*” – dicső ősei példáját követve harctéri szolgálatra önként jelentkezett. Az orosz és a román fronton teljesített szolgálatot, megsebesült, mint 75%-os HR a közélélmezési minisztériumba osztották be, Bereg és Ugocsa vármegyék miniszteri megbízottja, majd a Sátoraljaújhelyi m. kir. közélélmezési h. kormánybiztosa, 1918. októberben szerelt le. A munkácsi ellenforradalom megakadályozásának előestéjén jött haza és az 1919. április 21-22. között lefolyt éjjeli három órai utcai harcokban 14 bátor és hős társával szembeszállott a túlerőben lévő kommunistákkal, és azokat lefegyverezte, fogságukból 41 tisztet, 21 altisztet, 18 határrendőrt, 17 pénzügyőrt és csendőrt, és sok polgári ellenforradalmárt kiszabadított, a kommunistákat a városból is kiűzte, majd a bevonuló csehek rendőri felügyelet alá helyezték, Munkácsról is kiutasították. Sok magyar és német kitüntetésben részesült.

Baumöhl Sándor (Szepes m., Kolcsó, 1895) Munkács az „Iba” gyümölcsígyár tulajdonosa. A világháborúban 1914. szeptember 1-től a 9. hgye kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, két ízben megsebesült, 1916. június 13-án orosz hadifogságba esett, ahonnan 1920 júliusában tért haza, mint zls szerelt le.

Bekert Jakab (Zsófiafalva, 1892) Munkács kerékgyártómester. A világháború alatt 1914–1918 között teljesített katonai szolgálatot a 6. vonatcsapat kötelékében. Kitüntetései: K.cs.k. (BVI, 81)

Berger Ábrahám Elek (1897) Munkács fogtechnikus, t szkv. A 11., majd a 10. hgye kötelékében Szerbiában az összeomlásig teljesített szolgálatot.

Berger Samu (Falucska, 1894) Munkács kereskedő, t tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1916. júniusban fogságba esett, 1918-ban innen hazaszökött, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Berkovits Vilmos (1888) Munkács kereskedő, t őrv. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1914. szeptemberben fogságba esett, 1920-ban hazatért. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Bilász László (Szolyva, 1889) Munkács MÁV vonatkísérő. A világháború kitörésekor azonnal bevonult és kikerült az orosz harctérre, ahol egy ízben megsebesült. 1915-ben a MÁV által felmentésben részesült. (BVI, 81)

Bindász Sándor id. (Nyírbátor, 1882) Munkács kádármester, t szkv. A 11. hgye kötelékében, mint géppuskás szkv az orosz fronton harcolt az összeomlásig.

Blobstein Dezső (Beregkisfalud, 1891) Munkácson mészáros, tiszthe-lyettes. A 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt az ösz-szeomlásig, kétszer megsebesült. Ellenforradalmi tevékenységéért a vörösök 5 évi fegyházra ítélték. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é., német II. o. vaskereszt.

Blum Márton (1896) Munkácson vendéglős, bornagykereskedő. A világ-háborúban 1915-től a 65. gye kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, ahol 1916. augusztus 31-én orosz fogságban esett, 1918 augusztu-sában mint csererokkant tért haza, és a háború után szerelt le. A cseh meg-szállás alatt magyargyalázásáért egy cseh fináncot tetteg bántalmazott, ezért kénytelen volt Amerikába menekülni. (BVI, 82)

Bor Árpád (Kunszentmiklós, 1891) Munkácson m. kir. postafelügyelő. A világháborúban ezrede kötelékében több harctéren küzdött 1918 májusáig.

Bornemisza István (Majdanka 1896) Munkácson gép- és épületlakatos, vízvezeték-szerelő, közösségsszervező. A világháború alatt 1914-től 1918-ig teljesített katonai szolgálatot, 32 hónapot töltött a fronton. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é., bolgár h.e.é. (BVI, 82)

Bók Mihály (1901) Munkácson cipésmester. A világháborúban 1914-től a miskolci 10. hgye-hez vonult be, ahonnan két hónap után hazabocsátották.

Böhmis Lajos (1891) Munkácson szíjgyártómester. A világháborút 1914–1918 között végigküzdötte, az összeomláskor szerelt le. (BVI, 82)

Bucsin Lajos (1893) Munkácson mézeskalácsos. A világháborúban 1914-től 1918-ig vett részt, és a fronton szerzett idegbajban halt meg 1933-ban. (BVI, 82)

Braun Simon (1874) Munkácson marhakereskedő. A világháborúban 1914-től az összeomlásig teljesített katonai szolgálatot a vonat ezred kötelékében, 30%-os HR-ként leszerelt.

Czembrik Mihály (Váralja, 1885) Munkácson dohánynagyárus. A világhá-borúban 1914–1915 között teljesített háborús katonai szolgálatot, az orosz fron-ton gránátszilánktól, légnyomástól megsebesült, HR-ként tért haza. (BVI, 83)

Csejdi Lajos (Székelyudvarhely, 1892) Munkácson cipész, a helyi ref. da-lárda kiemelkedő tagja. A világháborúban 1914-től a székelyudvarhelyi 82. gye kötelékében az orosz fronton 1918. november 18-ig teljesített katonai szolgálatot. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI, 83)

Debreceni Lajos (Mezővári, 1889) Munkácson kerékgyártómester. A világháborúban 1916-tól 1918-ig a 11. hgye, a 65. gye kötelékében, majd a 15. hadosztályparancsnokságnál teljesített háborús katonai szolgálatot, a forradalom kitörésekor szerelt le. (BVI, 83)

Demkó Mihály (Bodzánylak, 1894) Munkács polgára, hírlapíró, országgyűlési képviselő. A világháborúban az 1. honvéd ezred kötelékében több harctéren teljesített szolgálatot, az összeomláskor mint hdj. őrm. szerelt le. 1920-ban alapítója, főszerkesztője volt a *Kárpáti Futár* c. napilapnak a megszűnéséig. Hét évig tartományi képviselő volt, a ruszin-magyar együttműködés elkötelezett híve.

Derkács György (1896) Munkácson MÁV mozdonyvezető. A világháborúban 1915 tavaszától vonult be a haditengerészethez Pólába és 1917-ig teljesített katonai szolgálatot, amikor a MÁV felmentette. A Thegetoff és Novara hajón több tengeri ütközetben vett részt. (BVI, 83)

G. Dobránszky Miklós (Kótaj, 1874) Munkácson hentes és mészáros, a Magyar Nemzeti Párt helyi szervezetének alelnöke, közösségszervező. A világháború alatt 1915. november 3-án vonult be a 6. trén-divízióhoz Kassára és a háború végéig teljesített katonai szolgálatot. (BVI, 80)

Dörr János (Oroszveg, 1885) Munkácson dohánykisárus, asztalosmester, t. őrm. A 11. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött az összeomlásig. Megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k.

Dudinszky Endre (Szécsudvar, 1888) a Munkácshoz közeli Oroszvégen gör.kat. esperes. 1911-től Huszton káplán. A második világháború idején kinevezett tábori lelkész nem volt, csak a huszti katonai kórházban gyóntatott és temetett 1914-től 1916 májusáig.

vitész Dracskó János (1896) Munkácson hentes- és mészárosmester, közösségszervező, a Magyar Kereszténypárt helyi szervezetének pénztárosa. A világháborúban 1914-től 1918-ig teljesített katonai szolgálatot. A harctéren kétszer sebesült meg. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é. (BVI, 84). A harctéren tanúsított hősiességéért a vitézi rend tagjává avatták.

Dzámka Mihály (Munkács, 1896) Munkácson dohánykisárus. A világháborúban 1915 októberétől a 11. hgye kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, 1916. július 26-án Lucknál sebesülten orosz fogságba esett. 1917 áprilisában került haza mint csererokkant, 50%-os HR. (BVI, 84)

Ecsedy Árpád (Nagylónya, 1867) Munkácson ny. MÁV vonatvezető, számvevő altiszt. A világháborúban mint vonatvezető teljesített szolgálatot. Megsebesült. Kitüntetései: jub.e.é.

Eisner Adolf (Ungmagyaros, 1903) Munkácson lakatos és mérlegjavító. A világháborúban 1918-tól a 66. kgye, majd az 5. gye kötelékében az olasz,

majd a francia fronton teljesített katonai szolgálatot, Verdunnál francia hadifogságba esett, ahonnan 1920 áprilisában tért haza. Kitüntetése: K.cs.k. (BVI, 84)

ENGELBRECHT ISTVÁN

Engelbrecht István dr. (1884) Munkács polgármestere, a 11. hgye t zls-a. 1914–1918 között az orosz harctéren küzdött, ahol 1916-ban megbetegedett, felépülése után segédszolgálatra beosztották, 1918 decemberében zászlósi rangban szerelt le.

Engelbrecht Károly dr. (Engelbrecht István dr. közeli rokona) a világháborúban hősi halált halt.

Fábián József (1895) Munkácson MÁV ka-lauz. A világháborúban 1914. szeptember 14-től a 65. kgye katonája, majd áthelyezték 6. tarack e-hez Kassára. Az orosz harctéren megsebesült, felgyógyulása után a román frontra került, később a vasúti ezrednél szolgált, Albániában tiz-i rangban érte a forradalom kitörése. Kitüntetése: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., a hadtestparancsnokságtól elismerő oklevél. (BVI, 85)

Farbenblum Sámuel (1890) gazdálkodó, t gyal. A 11. hgyezred kötelékében az orosz, román harctéren küzdött az összeomlásig. Háromszor megsebesült.

Figyázz István (Budapest, 1886) Munkácson ny. csendőrtiszt-helyettes. A világháború alatt a szerbek elleni harcokban vett részt, mint tábori csendőr és a szerbek fogságába esett, ahol 12 hónapig volt. Kitüntetései: K.cs.k. (BVI, 85)

Féhn György (Várpalánka, 1887) Munkácson építési vállalkozó. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében több harctéren küzdött. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Eisner Adolf (Ungmagyaros, 1903) Munkácson lakatos és mérlegjavító. A világháborúban 1918-tól a 66. kgye, majd az 5. gye kötelékében az olasz, majd a francia fronton teljesített katonai szolgálatot, Verdunnál francia hadifogságba esett, ahonnan 1920 áprilisában tért haza. Kitüntetése: K.cs.k. (BVI, 84)

Fried Sándor dr. (Budapest, 1881) Munkácson ügyvéd, főügyész. Az Egán által indított ruténföldi akció jogtanácsosa volt. A világháborúban a 15. tábori tüze kötelékében az orosz, olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: kiesz. és bronz v.é., ar.é.k. a kardokkal, bronz kat.é.é. kardok-

kal, K.cs.k., seb.é., h.e.é. A MNP alapítója, alelnöke, városi képviselőtestület tagja, 1931–1933 közt választott polgármester.

Feldinger Mór (1887) Munkácson kereskedő, t gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz hadszíntereken harcolt, megsebesült, felépülése után segédszolgálatos az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Fogel József (1895) Munkácson lakatosmester, t tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz hadszíntereken harcolt, 1916-ban hadifogságba esett. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., vas é.k., K.cs.k., h.e.é.

Friedmann Náthán (1893) Munkácson olajkereskedő, t gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz hadszíntereken harcolt, megbetegedett, majd megsebesült, 50%-os HR-ként leszereltették. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Fullmann Manó (1879) Munkácson magánzó. A világháborúban 1916-tól ezrede kötelékében több harctéren küzdött, tartalékos hadnagyként szerelt le. Kitüntetései: bronz Sign. Laud., K.cs.k.

Ganovszky Gábor (Nagykomját, 1885) Munkácson építész, t tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, Przemysl várában fogságba esett, 1918. novemberben sikerült hazatérnie. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Garczár Sándor (Uzka, 1887) Munkácson felsőkereskedelmi iskolai tanár, okl. középiskolai tanár, geofizikai szakértő, tankönyvfordító, az EMP aktivistája, t zls. A világháborúban 1917-től ezrede kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt az összeomlásig, t zls rangban szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é.

Gönczy Győző (Tarcál, 1883) Munkácson csem. kereskedő, az EMP aktivistája, képviselőtestületi tag, t zls. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében több fronton harcolt az összeomlásig, mint I. o. számvevő altiszt 1919-ben szerelt le.

Grün Izsák (1886) Munkács lakosa, t tiz., távírdász. A 11. hgye kötelékében, mint képzett távírdász az orosz, román, olasz fronton harcolt, kétszer megsebesült, maláriát kapott, 1918-ban olasz fogságba esett, 1919. novemberben szabadult. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Gyuriczky Jenő (1886) Munkácson telekkönyvvezető, t őrm. 1915-től a 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Hajovics Péter (Husztófalva, 1896) bútorgyáros, a magyar-ruszin autonómia elkötelezett harcosa, politikus, országgyűlési képviselő, t karp szk. 1915-ben vonult be katonai szolgálatra és az összeomlaskor, mint karp szk. leszerelt. Politikai pályafutását a leszerelés után kezdte el. A csehek alatt a

magyar-ruszin autonómiai küzdelméért kilencheti vizsgálati fogságot szenvedett el. Az Orosz Központi Nemzeti Tanács (melynek elnökségi tagja, titkára volt) ajánlatára a magyar képviselőház tagja lett.

Halász Ferenc (Újdávidháza, 1894) Munkácshoz tartozó Munkácsváralján gazdálkodó, t őrm. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt az összeomlásig, megsebesült. Kitüntetései: bronz v. é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Halpert József (Alsóverecke, 1896) Munkácson kereskedő, t gyal. 1916-tól ezrede kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt az összeomlásig, egy ízben gázmérgezést is szenvedett. Kitüntetései: II.o.cz.v.é., bronz v.é., h.e.é., tirolai, bolgár és osztrák h.e.é.

Halmos Árpád dr. (Rinyahosszúfalu, 1894) a beregi közigazgatási egység helyettes vezetője, t hdgy. 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, a 19. gye kötelékében az orosz fronton küzdött, 1915-ben fogságba esett, 1918-ban került haza, 1919-től 1920-ig a Nemzeti Hadseregben szolgált, és mint tartalékos hdgy szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Harpuder Mór (1891) Munkács, kereskedelmi utazó, t őrm. A 11. hgye kötelékében segédszolgálatos volt az összeomlásig. Kitüntetései: h.e.é.

Havas Leó dr. (Benediki, 1895) munkácsi orvos, t eg. hdgy. 1914-ben vonult be a cs. és kir. 65. gye-hez, ennek kötelékében az orosz, román és az olasz hadszíntereken az összeomlásig mint egészségügyi tiszt harctéri szolgálatot teljesített.

Hável János (1884.10.01.) állami tanító, közösség-szervező. 1914-ben vonult be katonai szolgálatra és az összeomláskor leszerelt.

Hermanovics Áron (1896) Munkácson ker. utazó, t gyal. 1915-től a 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Híres Márton (1888) Munkácson tímár, t gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1914 novemberében fogságba esett, 1918-ban sikerült hazatérnie, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Jaczkovits István dr. (Duquesne, USA, 1891) Munkácson kir. közjegyző, a városi tanács tagja, t hdj. őrm. 1915-ben a cs. és kir. 11. hgye-be bevonult, ennek kötelékében az orosz harctéren küzdött, megbetegedett, majd

HAVAS LEÓ

JACZKOVITS ISTVÁN

KATRICS JÓZSEF

KLEIN MÓR

hadirokkantnak nyilvánították, egy évre szabadságolták. Összeomlásokor hdj. őrm-i rangban szerelt le. Kitüntetése: h.e.é.

Pelcsárszky Jenő honvéd (dr. Jaczkovits István sógora) a háborúban hősi halált halt.

Jankovich József dr. (Trencsén, 1878) Munkácson a m. kir. állami gimnázium igazgatója, régész-történész, szakíró, a Lehoczky Múzeum igazgatója. A háború alatt teljesített buzgó szolgálatáért II.o.polg. hadiérdemkereszten kapott. Értékes tudományos tevékenységet fejtett ki, főleg a régészeti és történelemkutatás terén, fontosabb művei: *Munkács és a munkácsi vár* (cseh ford. megj.), *Podkárpatzska Rusz a prehistóriában* (magyar, cseh, ruszin nyelven)

Katrics József (1890) Munkácson hiv. tűzoltóparancsnok, t hdgy. 1914-ben a cs. és kir. 11. hgye-be önként bevonult, majd a 10. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, megsebesült, 1915. júl. 22-én hadifogságba esett, majd kalandos úton hazakerült. Ellenforradalmi ténykedéséért a vörösök 1919-ben Debrecenben halálra ítélték, azonban kivégzésére már nem került sor. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é. két sávval, magyar, bolgár, orosz és tiroli h.e.é., 18 db. tűzoltó érem.

Katrics Viktor honvéd (Katrics József közeli hozzátartozója) Lemberg-nél hősi halált halt.

Klein Mór (Kisorbála, 1896) Munkácson magántisztviselő, t hdgy. 1915-ben a cs. és kir. 65. gye-hez vonult be, a tiszti iskola elvégzése után ezrede kötelékében az orosz és olasz harctéren küzdött, háromszor megsebesült, és az összeomlásokor szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k., seb.é. két sávval, magyar, bolgár, osztrák h.e.é.

Klein Oszkár (1899) Munkácson kereskedő, t karp. honvéd. 1918-ban a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, kötelékében az összeomlásig teljesített szolgálatot. Kitüntetése: h.e.é.

Komáromy László (Dragavárfalva, 1894) Munkács tb. főszolgabírója, t zls. 1914 szeptemberétől a cs. és kir. 11. hgye-hez bevonult, a tiszti iskola elvégzése után az orosz harctéren küzdött, 1916 júliusában fogságba került, 1920 decemberében sikerült visszajutnia. Kitüntetései: I. és II.o.cz.v.é., bronz.v.é., vas.é.k. a v.é.sz., K.cs.k., seb.é., magyar, osztrák és bolgár h.e.é.

Kantner Hermann (1886) Munkácson kereskedő, t gyal. A 11.hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e. é.

Klein Farkas (1889) Munkácson kádármester, t őrv. A 11. hgye kötelékében az orosz, román fronton harcolt, megsebesült, leszerelt.

Kohn Ignác (1882) szobafestő, t szkv. A 65. gye, majd a 11. hgye kötelékében az olasz fronton harcolt, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e. é., német légió h.e.é, tiroli h.e.é.

Kondracsin János (Munkácsvávalja, 1883) cementáru gyártó, t gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, majd hadimunkára vezényelték, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetése: h.e.é.

Kondracsin András (1884) Munkácson banktisztviselő, EMP-aktivista. 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, és mint vasutast rövidesen felmentették. Kitüntetése: polg.é.k., h.e.é.

Kossán Zoltán (1897) Munkácson üzemvezető, EMP-aktivista. 1916-ban vonult be katonai szolgálatra, és mint műszerész, katonai üzemeknél teljesített fontos szolgálatot az összeomlásig.

Kosztju János (1897) Munkácson vízvezeték-szerelő. A világháborúban 1916–1918 között teljesített szolgálatot az összeomlásig, ellenforradalmi tevékenységéért a kommunisták budapesti vésztörvényszéke öt évre ítélte el, kiszabadulása után visszatért szülővárosába, EMP-aktivista. Kitüntetései: polg.é.k., K.cs.k., h.e.é. Rövidesen felmentették.

KLEIN OSZKÁR

KOMÁROMY LÁSZLÓ

Koválcsik András (Beregszász, 1876) egyházi, t. gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, Przemyslben hadifogságba került, 1918-ban szökés útján hazatért, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Kovács József (Munkács) városi adóvégrehajtó. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében harc közben eltűnt, hősi halottá nyilvánították. (BVI, 80)

Kozlovsky Mihály (Munkácsváralja, 1887) géplakatos, t. őrv. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é., jub.é.

Kustán János (Ungvár, 1886) cipézmester, t. gyal. 1914-ben vonult be, előbb a Wolfner bőrgyárban hadimunkára osztották be, majd a 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Lawrencsák János (Munkácsváralja, 1889) kőműves, t. őrm. A 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Logojda György (Hete /ma Hetefejércse/, 1887) városi vincellér, t. tiz. Ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Logojda János (1881) nyugdíjas, t. szkv. A 11. gye kötelékében az orosz, román és olasz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Mádi József (1890) csizmadiamester, t. gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt, fogságba esett, 1919. novemberben került haza. Kitüntetései: I. és II. o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é.

Margitai (Gerber) Antal vitéz (Várpalánka, 1894) irodatiszt, t. őrm. A 65. gye-hez vonult be, majd a 6. tüze kötelékében az olasz, szerb fronton harcolt, megsebesült, majd az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Markovits Antal (Arad, 1885) Munkácson fényképész, polgári megmozdulások szervezője, aktivistája. 1915-től ezrede kötelékében az összeomlásig szolgált, az orosz hadszíntéren harcolt, megsebesült, majd egy barakk-kórház röntgenlaboratóriumában teljesített szolgálatot. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Máray Ádámné özv. felsőmérjai, szül. Lázár Róza grófnő (Bencenc, 1863), aki az artuzzi gróf Lázár Kálmán ornitológus, a Petőfi-társaság és a Tudományos Akadémia tagjának leánya. A Vöröskereszt aktivistája, ápolónő. 1914-től Munkácson él és elvégzi az itteni ápolónői kurzust, a kórházban ápolta a betegeket. A háború alatt a Vöröskereszt kitüntetésben is részesítette. Ké-

sőbb a *magyar a magyarért akció* tevékeny szervezője, az Oltár-egyesület t. elnöke stb.

Meisels Izidor (1892) kereskedő, t őrm. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: kor.vas é.k. a v.é.sz., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., magyar, osztrák és bolgár h.e.é.

Mermelstein Emil (1897) kereskedelmi utazó, t tiz, számv. altiszt. A 65. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1917. június 3-án vérhasban megbetegedett. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Metz György (1893) csizmadiamester, t szkv. A 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz hadszínterekre, majd az összeomláskor olasz hadifogságba került, 1919. szeptemberben tért haza. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Mikita Mihály (Beregrákos, 1893) Munkácson polgári iskolai igazgató, t főh. 1914 júliusában a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, a tiszti iskola elvégzése után az orosz, olasz hadszíntéren küzdött, megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k.

Molnár József (1892) Munkácson okl. mérnök, a frigyesfalvi bányauzem egyik alapítója, vezető munkatársa, EMP-aktivista. 1914-ben vonult be katonai szolgálatra és az összeomláskor szerelt le mint népfelkelő mérnök-főh. Kitüntetései: bronz kat.e.é., K.cs.k., h.e.é.

MIKITA MIHÁLY

Némethy Gyula (1893) hússzállító, t tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, megbetegedett, felépülése után a csepeli lőszergyárban teljesített szolgálatot az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Ortman György (1887) dohánygyári gépész és művezető, t tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, a gorlicei áttörésnél hadifogságba került, 1918-ban sikerült hazatérnie. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Plesa Ferenc (Makarja, 1891) Munkácson polg. isk. igazgató, t főh. 1914-től a cs. és kir. 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton küzdött. Rövid ideig orosz hadifogságban is volt. Az összeomláskor főhadnagyi rangban szerelt le. Kitüntetései: ez. és bronz Sign. Laud. kardokkal, I. és II.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é., bolgár h.e.é. Szervezője a volt munkácsi 11. hgye

bajtársi szövetségének és vezette a közgyűjtéseket az ezred hősi halottjainak Munkácson felállítandó emlékművére.

Plesa János honvéd (Plesa Ferenc bátyja) az orosz harctéren hősi halált halt.

Papp János (Klacsano, 1887) kertész, t őrm. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, felépülése után Jászberényben szolgált. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Papp Lajos (Igló, 1891) Munkácson postafőtiszt, polgári megmozdulások szervezője, aktivistája. 1914-től ezrede kötelékében az összeomlásig teljesített katonai szolgálatot.

Periman Ármin (1899) asztalosmester, t gyal. A 11. hgye kötelékében az albániai fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: h.e.é.

Péter Zoltán dr. (Balogrussó, 1891) Munkácson főorvos, polgári megmozdulások szervezője, az EMP aktivistája, városi képviselő. 1914-től ezrede kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, és mint HR 1918. augusztus 15-én szabadságotlák.

Porochnavecz Mihály (Kölcseány, 1897) autófuvarozási vállalkozó, t őrv. A 11. hgye kötelékében az olasz, orosz, román fronton harcolt, az orosz fronton megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Purzsás Jenő (Nyírgyula, 1885) Munkácson áll. el. iskolai igazgató, polgári megmozdulások szervezője, az EMP aktivistája. 1914-től ezrede kötelékében az összeomlásig teljesített katonai szolgálatot, mint karpaszományos szkv szerelt le. A kommunista uralom alatt túszként tartóztatták. Magyar-sága miatt sok üldözésben volt része.

Puskás Béla (1881) munkácsi lakos. A világháborúban 1914-től 1918-ig vett részt, az orosz harctéren fogságba esett. Hadifogsága alatt egy bányarobbanás következtében szívtágulást kapott, és mint csere HR tért haza, 1926. április 26-án halt meg. (BVI, 82)

Rác Kálmán (Eszeny, 1887) cipésmester, t gyal. A 11. hgye, majd a 16. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, mint HR szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é.

Reismann Ignác (Ungvár, 1894) kőfaragómester, t tiz. A 6. árkász zlj kötelékében az orosz, az olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

PLESA FERENC

Róth Sámuel (Klacsano, 1892) cipészmes-
ter, t gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz, ro-
mán, olasz fronton harcolt, az összeomláskor
olasz hadifogságba került, 1919. októberben
hazatért. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é.,
K.cs.k.

RÓTH SÁMUEL

Reizmann Jenő (1898) Munkácson fakeres-
kedő, t zls. A világháborúban a cs. és kir. 5. gye
kötelékében az orosz, román fronton küzdött.
A cseh megszállás alatt 1921-ben megtagadta a
bevonulást, ezért rangjától megfosztották, és a
hadbíróság 14 napi elzárásra ítélte. Kitüntetései:
K.cs.k.

Roskovics Emanuel dr. (Ungvár, 1887)
Munkácson városi műszaki tanácsos, szds.
1914-ben a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, en-
nek kötelékében az orosz, albán harctéren küz-
dött, két ízben megbetegedett, 1918. dec. 16-án
szds-i rangban szerelt le. Kitüntetései: Sign.
Laud. kétszer, K.cs.k., h.e.é.

REIZMANNJENŐ

Roth Sámuel (1889) Munkácson bankfiók-
vezető, t hdgy. A világháborúban a cs. és kir. 11.
gye, majd a 102. npfe kötelékében két ízben az
orosz fronton küzdött. 1914. aug. 26-án megsebesült és 48 órai fogság után
megszökött, a kárpáti harcokban ismét megsebesült, 1915. okt. 14-én ismét
hadifogságba esett, ahonnan 1918 áprilisában szökve jött haza. Szabadsága
alatt érte az összeomlás. 1919. januárban hdgy-i rangban szerelt le. Kitünté-
tései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Sajó Lajos (Oroszveg, 1893) gazdálkodó, t szkv. A 66. gye kötelékében az
orosz fronton harcolt, súlyosan megsebesült, mint segédszolgálatos szerelt le.
Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Salamon Izidor (Fornos, 1892) szabómester, t őrv. A 11. hgye köteléké-
ben az orosz, román, olasz fronton harcolt, háromszor megsebesült, az ösz-
szeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é. két
sávval, h.e.é.

Sándor Lajos (Kistereny, 1877) Munkácson gyógyszerész, t főh. 1914-ben
vonult be a cs. és kir. 11. hgye-hez, ennek kötelékében – gyógyszerértárvezetőként –

SÁNDOR LAJOS

Ungváron, majd Munkácson, mint ellenőrző tiszt, a honv. helyőrségi kórházban az összeomlásig teljesített szolgálatot, főh-i rangban szerelt le. Kitüntetései: kor. arany é.k. a v.é.sz., h.e.é.

Saphir Lajos (1882) kereskedő, t. tiz. Ezrede kötelékében 1915 végétől különböző fronton harcolt, az összeomláskor szerelt le.

Shink Imre (Oroszveg, 1884) dohánygyári ügyelő, t. őrm. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1914. szeptemberben hadifogságba került, 1918. márciusban szökés útján hazatért, az összeomláskor szerelt le.

Simon Menyhért dr. (Bátyú, 1897) Munkácson főszerkesztő, lapkiadó, költő, polgári megmozdulások, kulturális rendezvények szervezője, aktivistája. 1915-től ezrede kötelékében teljesített katonai szolgálatot, 1916-ban mint századparancsnok-helyettes került hadifogságba, ott súlyosan megsebesült, és mint csererokkant került haza, t. hdgy-i rangban szerelt le. Felelős szerkesztője volt a *Magyar Írás* c. folyóiratnak, hat verskötete jelent meg, amelyek közül egyet a csehek elkoboztak. Szerkesztője, illetve munkatársa volt a *Kárpáti Futárnak* (1921), *Kárpáti Híradónak* (1924). Államellenes izgatásért többször felelősségre vonták. A magyar-ruszin testvériség ébrentartását szolgálta.

Simsa Andor (Munkács, 1882) gör.kat. esperes, Bustyaházán 1926-tól lelkész. A világháború alkalmával 1914-től az összeomlásig táborig lelkészként teljesített katonai szolgálatot. A cseh uralom alatt cseh- és ukránellenes magatartása miatt halálra ítélték. Később elkerülte a kivégzést. Egyházi irodalommal foglalkozott, a magyar-ruszin testvéri mozgalom aktív támogatója volt.

Schwimmer Pinkász Elje (1895) bőrkereskedő, t. gyal. A 11., majd a 9. hgye kötelékében a háború végéig segédszolgálatot teljesített.

Schwimmer Dániel (Schwimmer Pinkász Elje bátyja) a harctéren szerzett betegségben hunyt el.

Schwimmer Sámuel József (1888) kereskedő, t. őrv. Ezrede kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt, 1918. november 3-án olasz hadifogságba került, 1919. szeptember 28-án hazatért. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Sörös János (Ungszenna, 1892) Munkácson róm.kat. esperes-plébános, városi törvényhatósági bizottsági tag. A világháború alkalmával 1917-től az összeomlásig, mint táborig lelkész teljesített katonai szolgálatot. A csehek alatt Munkácson valamennyi egyházi intézmény és egyesület vezetője.

Stern Fridmann Ferenc (Repide, 1888) magánzó, HR, t őrm. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, kétszer megsebesült, mint HR az összeomláskor a pótzlj-nál szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Strausz József (Munkácsváralja, 1883) kőműves, t őrv. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915-ben megbetegedett, mely után Jászberényben – mint zlj kőműves – teljesített szolgálatot, majd Galíciában szolgált az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Szalay Lajos (Kassa, 1880) szobafestőmester és korcsmáros, t tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k.

Szánthó László (Csorvás, 1882) Munkácson nyomorék-gyermekotthon igazgató, városi képviselő két ciklusban. A világháború alkalmával 1918-tól az összeomlásig az olasz harctéren küzdött, mint hdgy szerelt le. Kitüntetései: Sign. Laud. kardokkal. A csehek alatt hírlapírással is foglalkozott, a *Stádium*-lapok tudósítoja.

Szim Lajos (1887) Munkácson bútorgyáros, EMP-aktivista. A világháború alkalmával 1914-től az orosz harctéren küzdött, megbetegedett, majd mint 30%-os HR elbocsájtották. Mint hadnagy szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Szkiba János (Oroszveg,1873) volt községi bírós, kisbirtokos, t őrv. A 11. hgye kötelékében orosz, román, olasz fronton küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Tárcy (Tárczay) Károly dr. (1883) Munkácson kereskedelmi iskolai igazgató, EMP-aktivista, városi képviselő. A világháború alatt kifejtett munkásságáért többször kapott elismerést, kitüntetést.

Thám Géza (1887) Munkácson tisztviselő, t karp.tiz. 1914-ben mint önkéntes a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, ennek kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1914. szeptemberben orosz fogságba esett, 1920. novemberben tért haza.

Tóth Endre Sándor (Drágabártfalva, 1896) Munkácson p.ü. titkár, t hdgy. 1915-ben a 11.

THÁM GÉZA

TÓTH ENDRE SÁNDOR

hgye-hez vonult be, ennek kötelékében a tiszti iskola elvégzése után az orosz, román és az ukrán harctéren küzdött, az összeomlás után szerelt le.

Tótin Mihály (Cserlenő, 1873) ny. igazgató, tanító, t. tiz. A 12. gy. ezrede kötelékében több orosz ütközetben küzdött, 1916-ban sebesülten fogságba esett, 1918-ban szökés útján tért haza, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Türkis József (1889) asztalosmester, t honv. 1915-től a 11. hgye kötelékében több orosz ütközetben küzdött, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Veréb Ferenc (1873) szobafestő, t őrm. 1915-ben a 11. hgye kötelékében több orosz, román, olasz ütközetben küzdött, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

R. Vozáry J. Aladár (1895) Munkácson újságíró, kisebbségi magyar politikus, országgyűlési képviselő. A világháború alkalmával 1914-től a 15., majd a 26. tábori vadász-zlj kötelékében 24 hónapon át több harctéren küzdött, tifuszban megbetegedett, felépülése után, 1917-ben egy üldöző különítménynek vezető parancsnok-helyettese volt, hdgy-i rangban szerelt le. Kitüntetései: III.o.kat.é.k. kardokkal, II.o.ez. és bronz v.é. 1918. november 1-én mint karnatalmi parancsnok Felső-Sárosban leverte az ottani forradalmi megmozdulásokat. 1919. januárban szervezője és vezetője volt a Galíciából Csapig betört ukrán hadsereg munkácsi kiverésének. A csehek alatt szerkesztette a *Kárpáti Futár*, a *Munkács*, az *Őslakó* (1927) című nemzethű magyar hetilapokat.

Wald Leó Árpád (Budapest, 1884) Munkácson gimnáziumi latin szakos tanár, kisebbségi magyar megmozdulások gyakori szónoka, szervezője. A világháború alkalmával 1914-től ezrede kötelékében a szerb, orosz, olasz harctéren küzdött, az összeomláskor, mint főh szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k.

Wolfenai Wolf Kornélia (Munkács) földbirtokos. Mint a Magy. szoc. misszió elnöke, a világháborúban önkéntes ápolónőként a Vöröskereszt kitüntetését kapta.

Zatlukál Elemér (1897) Munkácson régész, szakíró, t karp. szkv. A világháborúban 1915-től a cs. és kir. 11. hgye kötelékében mint segédszolgálatos teljesített szolgálatot az összeomlásig. 1919. április 21-én és 22-én részt vett a munkácsi ellenforradalomban, ezért a budapesti kommunista

ZATLUKÁL ELEMÉR

forradalmi törvényszék 5 évi fegyházra ítélte. A váci fegyházból a kommün bukása után szabadult ki. Ezredének zászlaját ő mentette meg attól, hogy a csehek kezére kerüljön, megőrizte azt és 1939. augusztusban ünnepélyes keretek között adta át a m. kir. Hadimúzeumnak. Kitüntetései: h.e.é.

Zinger Dezső dr. (1897) Munkácson orvos, t. segédorvos-helyettes. A világháborúban 1916-tól a cs. és kir. 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt mint egészségügyi altiszt, később mint zls teljesített szolgálatot az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k.

UNGVÁR

Adler Adolf (Nagykér,1888) Ungváron szállodai portás, t. őrv. 1914-ben bevonult, és ezrede kötelékében az orosz, olasz harctéren küzdött. Az összeomláskor olasz hadifogságba esett, 1919. augusztusban tért haza. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Adler Arnold (1892) sütőüzem-tulajdonos, a 66. hgye, majd a 67. hgye t. hdgy-a. Az orosz harctéren küzdött, 1915–1916 között megsebesült, HR. Kitüntetései: Sign. Laud. kardokkal, I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é. 2 sávval, h.e.é.

Adrenitzky József (1891) Ungváron asztalosmester, t. tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. sávval, bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Adrenitzky István honvéd (**Adrenitzky József** testvére) az olasz harctéren hősi halált halt.

Adrenitzky Antal honvéd (**Adrenitzky József** testvére) az olasz harctéren hősi halált halt.

Adler Henrik önk. tiz. A háborúban szerzett betegségében hősi halált halt.

Andor Elek dr. (1891) bankigazgató, sütőüzem-tulajdonos, a 66. hgye, majd a 67. hgye t. zls-a. Az orosz harctéren küzdött Przemynlél, 1915. március 22-én hadifogságba esett. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é.

ADLERARNOLD

ANDORELEK

ARATÓ ZOLTÁN

BAK HENRIK

BÁRDOS LAJOS

Arató Zoltán (1895) okl. Mérnök, építőmester, a 6. nehéztarack-ezredet főh-a. 1914 szeptemberétől a szerb, orosz, albán, román és olasz harctéren küzdött, egyszer megsebesült. Kitüntetései: Sign. Laud. kardokkal a v.é.sz., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Bak Henrik dr. (1876) ügyvéd, a 11. hgye szds-a. A keleti fronton vasút-biztonsági őrségparancsnok, Lembergben érte az összeomlás, századosi rangban szerelt le.

Bárdos Lajos (1880) ny. áll. isk. igazgató, a 66. hgye t zls-a. Az orosz harctéren küzdött, 1917. július 8-án megsebesülve hadifogságba esett. Fogságából 1921. januárban tért haza. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Bartakovics Aladár dr. (Bakabánya, 1884) Ungváron városi főügyész, ügyvéd, az EMP aktivistája, a magyar megmozdulások résztvevője, szervezője.

BECSEKÉHÁZY BOBKÓ
SÁNDOR

A világháború alkalmával 1914-től ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, Ravaruszkánál hadifogságba került, 1918-ban a fogságból hazaszökött és a forradalomig katonai, majd nemzetőri szolgálatot teljesített, mint főh szerelt le.

Becskéházy Bobkó Sándor vitéz (1883) az Ung megyei vitézi szék kapitánya, a cs. és kir. 66. hgye-nél nyert beosztást, ezr-i rendfokozatban. Az orosz, majd a román harctéren küzdött végig mint század- és zlj-parancsnok. Két ízben meg is sebesült. Kitüntetései: III.o.vaskorona rend kardokkal, III.o.kat.é.k. kardokkal, K.cs.k., seb.é. 2 sávval.

Bellász János (Radvánc, 1893) polg. isk. tanár, az EMP aktív tagja, a 11. hgye. t főh-a. Az orosz harctéren küzdött, 1917-től a 308. hgyehez került, az orosz és a román harctéren mint szakasz-, századparancsnok és gránátvető tiszt harcolt. Több ízben megsebesült, tífuszt kapott. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k.

BELLÁSZ JÁNOS

Bródy András (Beregkövesd, 1895) tanító, újságíró, orsz. gyűl. képviselő, politikus, volt ruszin miniszterelnök, a 11. hgye t főh-a. 1915 augusztusától október végéig teljesített harctéri szolgálatot. Ekkor súlyos karlövést kapott, és a háború végéig kezelés alatt állott. Mint t főh szerelt le. Később hírlapíróként kezdte pályafutását, munkatársa és szerkesztője a *Kárpáti Futár*, *Ruszkij Visztnik* c. lapoknak. A csehek alatt mint a ruszinok polgárjogi harcosa többször került börtönbe, megfigyelés alatt tartották. Az Autonóm Földműves Szövetség elnökeként bekerült a prágai parlamentbe a rejtélyes körülmények közepette elhunyt Kurtyák utódaként. 1938-ban ruszin miniszterelnök, majd Prágában magyarbarát politikája miatt újra letartóztatták, 1939. februárban szabadult. 1939-től magyar országgyűlési képviselő.

BRÓDY ANDRÁS

Bródy Miklós dr. (1875) ügyvéd, tartalékos hadbíró százados, a mozgósítástól kezdve a 11. hgye kötelékében Galíciában, majd Dél-Tirolban hadbírószáki beosztottként teljesített szolgálatot. Kitüntetései: Sign. Laud., h.e.é.

Fényes Tibor (Bródy Miklós dr. hozzátartozója) hősi halált halt.

Behun István (1891) Ungváron bútorgyáros, t őrm. A 11. hgye kötelékében az orosz, olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é., német és bolgár h.e.é.

Benócs Béla (Eger, 1887) Ungváron borbélymester, t szkv. A 3. honv. tábori ágyús ezred kötelékében az összeomlásig az orosz, román, olasz harctéren küzdött. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Bilák Mihály (Radvánc, 1887) az Ungvárhoz közeli Radváncon vendég-lős, t honv. 1916-tól a 66. gye kötelékében a kiképzés után karhatalmi szolgál-

latot teljesített, majd az olasz harctéren az összeomlásig küzdött. Kitüntetései: h.e.é.

Bilák János honvéd (Bilák Mihály legidősebb bátyja) az orosz harctéren hősi halált halt.

Bliscsák Ágoston vitéz (Radvánc, 1890) Ungváron kantinos, t őrm. 1914-től a 11. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, kétszer megsebesült, 1916. jún. 21-én hadifogságba esett, visszatérése után 1918. márciusban a kiképzőcsoportnál szolgált. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Bodnár Endre (Miskolc, 1890) Ungváron kályhásmeister, t tiszthelyettes. A 66. gye kötelékében a szerb, olasz, román harctéren küzdött, megsebesült, az összeomlásokor leszerelt. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é., porosz h.e.é.

Bodnár József (Sárospatak, 1882) Ungváron kályhásmeister, az EMP aktív tagja, városi képviselő. Ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1916. január 6-án hadifogságba esett, 1918. februárban hazatért. Később az összeomlásig az olasz harctéren küzdött.

Braun József (Felsőribnyice, 1883) Ungváron vaskereskedő, t őrm. A II. hads. parancsnokságán az orosz fronton, majd Lembergben szolgált az összeomlásig. Kitüntetései: kor. vas é.k., kor. ezüst é.k. a v.é.sz., K.cs.k., h.e.é.

Bucsincsák László (Alsódomonya, 1897) Ungváron pékmester, t tiz. A 19. majd a 12. gye kötelékében az olasz harctéren küzdött, fejlődést kapott, 50%-os HR lett. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Budai Mihály (1882) Ungváron asztalosmester, t tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1914-ben fogságba került, 1920-ban hazatért. Kitüntetései: K.cs.k.

Czier Mihály (Csalános, 1890) Ungváron városgazda, t őrm. Az 5. gye kötelékében az orosz, olasz, francia harctéren küzdött az összeomlásig, többször megsebesült. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Csörgey Gábor (Zólyom-Brézó, 1897) Ungváron fogházgondnok, t hdgy. 1915-től ezrede kötelékében a román, olasz harctéren – mint rohamosztágyparancsnok 27 hónapig – küzdött, az összeomlásokor, mint hdgy leszerelt. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Cserepes Sándor vitéz (1899) Ungváron ácsmeister, t honv. A 11. hgye kötelékében az olasz harctéren küzdött, megsebesült, 1918. novemberben fogságba került, 1919. novemberben hazatért. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Davidovics Éliás Elek (Nagyberezna, 1885) Ungváron női szabó, t gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, megbetegedett, felgyógyulása után segédszolgálatos az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Diószeghy István (Radvány, 1897) Ungváron városi tisztviselő, t szkv, őrm. A 66. gye kötelékében az orosz, román, olasz harctéren küzdött, 1918. nov.4-től hadifogoly, 1919 végén jöhetett haza. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Dudás Ernő (Sislóc, 1898) Ungváron pénzügyi tanácsos, 1936–1938-ban Ungvár város polgármestere. 1916-tól ezrede kötelékében az olasz, román harctéren küzdött, olasz hadifogságba került, 1919-ben hazatért, és mint karp. hadapródjelölt szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k.

Eperjessy Béla (1892) pénzügyi számvevő tanácsos, a 11. hgye t hdgy-a. A tiszti iskola elvégzése után a román és olasz harctéren küzdött, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Eperjessy István (1892) százados, 1914 szeptemberében Budapestről vonult be a 11. hgye-hez. A tiszti iskola elvégzése után az orosz harctéren küzdött ezrede kötelékében. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., magyar, osztrák és bolgár h.e.é.

Eperjessy József dr. (1882) ügyvéd, a KSZP vezetőségi tagja, jogvédő és közösség-szervező. 1914-ben az első részleges mozgósításkor bevonult és az ő ezrede adta le az első ágyúlövést. A szerb, orosz és olasz harctéren küzdött, t főhként szerelt le. Kitüntetései: ez. és bronz Sign. Laud. kardokkal a v.é.sz., K.cs.k.

EPERJESSY JÓZSEF

Ernő Ernő dr. (Jósza, 1882) a középiskolát Ungváron fejezte be, egyetemi tanulmányait Budapesten folytatta, e.e. százados, 1914-ben az első részleges mozgósításkor Budapestről vonult be a cs. és kir. 67. gye-hez. A tiszti iskola elvégzése után az orosz harctéren küzdött, megsébesült, felépülése után az Igló környéki vasművek mellett teljesített szolgálatot. 1918. december 15-én szerelt le. Kitüntetései: ez. Sign. Laud. kardokkal a v.é.sz., bronz v.é., K.cs.k., seb.é. egy sávval, h.e.é. kardokkal és sisakkal.

ERNŐ ERNŐ

FRIEDMANN SÁNDOR

GÁL ERNŐ

Fodor K. Béla (1880) okleveles építészmérnök, a 66. hgye t őrm-e. A tiszti vizsga letétele után az orosz harctéren küzdött, 1915 májusában hadifogságba került, 1920 novemberében hazatért. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Friedmann Sándor dr. (1895) orvos, t e.ü. hdgy. Ungváron érettségizett, Budapesten, Pozsonyban egyetemet végzett, 1920-ban orvosi oklevelet nyert. 1915-ben Tornaljáról vonult be a cs. és kir. 66. hgye-hez. A galíciai, az erdélyi majd az olasz harctéren küzdött, az összeomlásakor szerelt le. Kitüntetései: arany é.k. kardokkal a v.é.sz., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é., bolgár h.e.é.

Földesi Gyula (Szobránc, 1875) Ungváron nyomdatulajdonos, politikus, ruszin szenátor, országgyűlési képviselő. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, megsebesült, az összeomlásakor leszerelt. 1899-ben Ungváron nyomdát alapított, később Unió néven működött a két világháború között, értékes kiadványokat is megjelentetett.

Gál Ernő dr. (1894) fül- és gégeorvos, volt eü. zls. 1917-ben a 9. cs. és kir. hgye-hez vonult be, majd a 301. hgye kötelékében az orosz és olasz harctéren küzdött. Az összeomlásakor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Glanc Jakab János (Ungdaróc, 1887) Ungváron kereskedő, t I.o. számv. altiszt. Eperjesen vonult be, ezrede kötelékében az orosz, román, olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: kor.ez.é.k. a v.é.sz., K.cs.k., h.e.é.

Glück Ármin (Ladamóc, 1898) Ungváron autófuvarozó, t honv. 1916-tól a 16. gye kötelékében a román, olasz harctéren küzdött, 1918. novemberben megsebesült, olasz fogságba esett. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k.

Gorey János Sándor (Kótaj, 1886) Ungváron trafikos, t szkv. A 65. gye kötelékében az orosz harctéren küzdött, Lublin alatt megsebesült, hadirokantnak nyilvánították. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é., 1908. évi jub.é., 1912/13. évi e.é.

GOTTLIEB REZSŐ

GYURITS GYULA

HADRAVA ANTAL

Gubkó János (Gálszécsény, 1872) Ungvár lakosa, ny. törzsőrm. Tovább szolgálóként a 66. gye-hez vonult be, kötelékében az orosz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é., II.o.szolg. k.

Gottlieb Dezső (1895) kereskedő, t zls. A 11. hgye kötelékében orosz harctéren küzdött, majd Kassára helyezték, az itteni katonai parancsnokságnál teljesített szolgálatot. Az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., katonai dicséző elismerés.

Gottlieb Rezső dr. (1890) ügyvéd, t főh. A cs. és kir. 66. hgye kötelékében három ízben az orosz harctéren küzdött, egyszer megsebesült és kétszer megbetegedett, 1918 márciusától Erdélyben, majd Ukrajnában a megszálló csapatoknál teljesített szolgálatot. Kitüntetései: seb.é., K.cs.k., h.e.é., bolgár, német és osztrák h.e.é.

Gottlieb Ignác dr. orvos, (dr. Gottlieb Rezső ügyvéd öccse) a háborúban szerzett betegségben meghalt.

Gyurits Gyula dr. (Ilok, 1891) Ungvárott alispán. 1914-ben az első részleges mozgósításkor bevonult, az orosz, szerb és olasz harctéren küzdött, kétszer megsebesült, 1916 februárjában fogságba esett. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é., német vaskereszt.

Hackel Sándor dr. (1872) Ungváron főorvos, az EMP aktív tagja. A világháború alkalmával mint orvos teljesített szolgálatot katonai kórházakban. Kitüntetése: Vöröskereszt tisztjelvény.

Hadrava Antal (Szolyva, 1886) Ungvárott üzemvezető, t hdgy. A cs. és kir. 66. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött. Az összeomláskor főhadnagyi rangban szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

HÁMOS BÉLA

Hámos Béla dr. (1875) Ungvárott ügyvéd, népf. szds. A cs. és kir. 11. hgye kötelékében a vasútbiztosító különítményeknél a hajasad-uzsoki, majd a csontosi osztagnál teljesített szolgálatot. 1916 őszétől a honv. tanezrednél volt közig. ezredsegédtiszt, súlyosan megbetegedett, műtöttek, majd felépülése után a 12. honv. pótzlj.-nál segédtiszt. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Harajda János (1894) Ungváron magyar szabó, városi képviselő, magyar pártok, szervezetek aktivistája. 1916-tól ezrede kötelékében a román, olasz harctéren küzdött, megsebesült, az össze-

omláskor leszerelt. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., Elismerő oklevél (IV. Károly).

Havasi István (Gálocs, 1885) Ungváron csizmadiamester, bórkereskedő, városi képviselő, EMP-tag, magyar szervezetek aktivistája. 1914-től ezrede kötelékében az olasz harctéren küzdött, az összeomláskor leszerelt.

Havas Mór dr. (Benedeki, 1897) Ungvárott orvos, t zls. 1915 októberétől a cs.és kir. 66. hgye kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, egyszer megsebesült, felépülés után a román harctérre vezényelték, 1918 májusától Ukrajnában a rendfenntartó csapatoknál teljesített szolgálatot, itt megbetegedett, 1919-ben haza került. A vasútbiztosító különítményeknél a hajasad-uzsoki, majd a csontosi osztagnál teljesített szolgálatot. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Hoffmann Dezső, dr. (Iglóvéghely, 1895) Ungvárott fogorvos, t zls. 1915 májusától a cs.és kir. 66. hgye kötelékében az orosz hadszíntéren közdött, 1916. jún. 6-án fogságba esett, 1918 júniusában hazajött. 1918. októbertől az olasz hadszíntéren az összeomlásig küzdött. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Hoffmann Ferenc hdgy (Hoffmann Dezső ungvári unokaöccse) 1918-ban az olasz harctéren hősi halált halt.

Hojer Ferenc (Perecseny, 1878) Ungváron vendéglős, t őrm. 1914 augusztusában a 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Hopta Gyula (1891) Ungváron építész, t gyal. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, hadifogságba esett, 1920-ban került haza.

Ignáczy Endre dr. (Ungdaróc, 1889) Ungvárott polgári iskolai igazgató, t zls. 1914-ben az első részleges mozgósításkor a cs. és kir. 66. gye-be bevonult, ennek kötelékében az orosz és olasz harctéren küzdött, megbetegedett,

IJJÁSZ GYULA

JACZKOVITS JÁNOS

JANOTTI GÉZA

1917. július 18-án orosz fogságba esett, 1920 végén került haza. Kitüntetései: II.o.ez. v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Ignáczy Dezső honvéd (**dr. Ignáczy Endre fivére**) a világháborúban hősi halált halt.

Ijjász Gyula (1874) ungvári festőművész, Ung vármegyei törvényhatósági biz. tagja, az EMP ungvári ügyvezető elnöke, népf. főh. 1914-ben az első részleges mozgósításkor a cs. és kir. 11., majd 10. hgye-be bevonult, ennek kötelékében az albán és az orosz harctéren küzdött, a háború végén Besszarábiában teljesített szolgálatot. Az államfordulat után festett, írt, előadott, beszélt a magyar élethivatásról.

Jaczik Miklós (1870) szőlőbirtokos, Ung vármegyei törvényhatósági biz. tagja, városi képviselő, az EMP alelnöke. 1914-ben ezrede kötelékében három évig teljesített katonai szolgálatot. Az államfordulat után közéleti szerepet vállalt a helyi magyarság érdekében.

Jaczkovits János dr. (Duquesne, USA, 1893) Ungváron ügyvéd, az Ung megyei vitézi szék ügyésze, Ung vármegye és Ungvár thj. város tb. főügyésze, honvédségi védő, földbirtokos stb. 1914-ben a cs. és kir. 66. gye-be bevonult, ennek kötelékében az orosz, szerb harctéren küzdött, súlyosan megsebesült, és mint HR szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é. sávval, magyar, bolgár és osztrák h.e.é.

Janotti Géza (Homok, 1893) Ungvár város főpénztárnoka, t főh. 1914-től a cs. és kir. 11. majd a 10. gye-ben szolgált, ennek kötelékében az orosz harctéren küzdött, Tomaszov alatt megsebesült, majd vesebajjal a kórházba került, mely után 1915-től segédszolgálatra osztották be. Kitüntetései: K.cs.k.

Jakab Viktor (1872) Ungváron szabómester, t őrm. A 11. hgye kötelékében az orosz, román fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Jarkovszky János (1890) Ungváron trafikos, t szkv. A 66. gye-hez vonult be, kötelékében a harctéren küzdött, megsebesült, fogságba esett, 1918 végén jöhetett haza. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Jacsuri István (1900) Ungváron asztalosmester, t őrm. A 11. hgye kötelékében az olasz fronton harcolt, légnyomást kapott. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Juhász András (Tiszabездéd, 1892) Ungváron MÁV főpályamester, t őrm. A 32. tábori vadász zlj kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, majd elvégezte a fegyvermesteri tanfolyamot, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., német ezüst e.é., kor.ez.é.k.

Kaminszky József dr. (Rákóc, 1878) Ungvárott árvaszéki elnök, felsőházi tag, t hadj. őrm. 1914-től önként jelentkezett frontszolgálatra, az orosz harctéren küzdött, egyszer megsebesült, 1915. május 11-én orosz hadifogságba esett, ahonnan 1918 végén szökve jött haza. A forradalom kitörésekor a Nagybereznai járásban megszervezte a nemzetőrséget, és a lakosság védelmében tevékenyen részt vett. Később a kommunista mozgalomkor mint ellenforradalmár tevékenykedett. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Kanyuk János (1898) Ungvárott m. tisztviselő, t hdgy. 1914-től a cs. és kir. 11. gye-ben szolgált, ennek kötelékében az orosz, román, olasz harctéren küzdött, az utóbbiban gázmérgezést kapott. 1919-ben Antalóc községben katonai parancsnok volt, és ellenforradalmi csapatokat szervezett, majd a munkácsi ellenforradalmi akcióhoz csatlakozott. A leverés után saját legénysége elfogta, Budapesten a Markó utcában működő forradalmi törvényszék elé állította, ahol halálra ítélték. Az ítélet végrehajtását az időközben megérkező olasz misszió közbelépésére felfüggesztették és életfogytiglani fegyházra változtatták át. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

KANYUKJÁNOS

Karczub Szilárd Béla (Magasizsép, 1890) Ungvárott gyógyszerész, t hdgy. 1914-től a cs. és kir. 20. egészségügyi oszt. kötelékében az orosz, szerb, román, olasz és francia hadszín-

téren teljesített szolgálatot, és az összeomlás-kor szerelt le. Kitüntetései: arany é.k., koronás ez.é.k., K.cs.k., h.e.é.

Kavasch Sándor Gusztáv (Budapest, 1899) Ungvárott okl. építész mérnök, t zls. 1917-ben a cs. és kir. 141. honvéd tüzérezredhez vonult be, a tiszti iskola elvégzése után az olasz harctéren küzdött, az összeomlás-kor hadifogságba esett, ahonnan 1919 novemberében került haza. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Kalász Andor (Dávidvágás, 1893) Ungváron banktisztviselő, újságíró, méhészeti író, t őrm. Az ungvári cs. és kir. hadkiegészítő kötelékében teljesített szolgálatot. A helyi lapokban katonai tárgyú elbeszéléseket, tudósításokat írt. A *Határszéli Újság* főmunkatársa, az *Ung* és a *Görög Katolikus Szemle* munkatársa. A forradalom után baktisztviselő.

Kaluja Sándor (Homok, 1899) Ungváron papírkereskedő, t gyal. A 11. hgye kötelékében az albán fronton harcolt az összeomlásig. Hazafelé jövet a hajó kigyulladt, 300 ember vesztette életét, csak egy szerencsés véletlen folytán menekült meg. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Kerekes István (Kereknye, 1858) Ungváron ny. orvos, politikus, a KKSZP elnöke. A világháború alatt 1914-től 1915 májusáig a 380 ágyas fertőző-barakkot vezette, majd átvette a Vöröskereszt kórház ungvári fiókjának vezetését, melyet az összeomlásig minden díjazás nélkül vezetett. Az államfordulat után közéleti, politikai szerepet vállalt a helyi magyarság érdekében. A csehek alatt politikai működéséért többször őrizetbe vették.

Keszler István (1877) Ungváron gazdálkodó, az Ung vármegyei törvényhatósági biz. tagja, városi képviselő, az EMP aktivistája. A világháború alatt 1914-től ezrede kötelékében a szerb, olasz fronton küzdött, az összeomlás-kor őrmesteri rangban szerelt le. Kitüntetései: kor. vas é.k., K.cs.k., h.e.é., dics. okl. Az államfordulat után közéleti, politikai szerepet vállalt a helyi magyarság érdekében.

KARCZUB SZILÁRD BÉLA

KAVASCH
SÁNDOR GUSZTÁV

Klin György (Eszterág, 1891) Ungváron dohánykisárus, t. őrv. A 66. gye, majd a II. zlj. 7. századának kötelékében a boszniai, szerb, olasz fronton harcolt, megsebesült, mint 50%-os HR leszerelt. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é., 1912/13. boszniai kereszt.

Korn Gyula (1891) asztalosmester, t. őrv. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1914. augusztus 28-án fogságba esett, 1920 októberben hazatért. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Kosztly Mihály (Kisberezna, 1897) fürdőmester, t. tiz. 1917-től a 11. hgye kötelékében az olasz fronton harcolt, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Kotzkulics Mihály (Császlóc, 1890) trafikos, t. tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, súlyosan megsebesült, mint 100%-os HR a hadseregből elbocsátották. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é.

Kovács József (Nagykopócs, 1898) kereskedő, t. őrm. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, kétszer megsebesült, az összeomláskor mint 25%-os HR leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Kozár Lajos (1879) lakatosárugyár-tulajdonos, t. gyal. A 66. gye kötelékében a hadigyárban (Komárom, Kiszseben, Eperjes) dolgozott, majd az orosz fronton harcolt, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é. *Fésüs Ferenc* (Kozár Lajos sógora) az orosz harctéren hősi halált halt.

Kösztlenbaum-Bernáth Béla (Munkács, 1881) kőbánya-tulajdonos, t. honv. A 65. gye, majd a 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megbetegedett, HR-nak nyilvánították, 1919-ben leszerelt. Kitüntetései: h.e.é.

Krón József (1891) szabómester, t. szk. A 11. hgye kötelékében az orosz és a román fronton harcolt. Az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k.

KOCKA JÓZSEF

Kocka József (Ókemence, 1899) Ungvárott köz. tiszttviselő, t. hdj. őrm. 1917-től a cs. és kir. 66. gye-hez vonult be, kötelékében az olasz, román hadszíntéren küzdött, majd a cs. és kir. 65. gye-ben Ukrajnában teljesített szolgálatot, egyszer megsebesült és az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Kofman Kázmér (1896) Ungvárott fa-kereskedő, t. hdgy. A világháború alatt a cs. és kir. 66. gye-hez vonult be, kötelékében 1915-

KOFMAN KÁZMÉR

KONRATOVICS
IRÉN ERNŐ

KOVÁTS MIKLÓS

től az orosz, olasz fronton harcolt, 1916.júl.15-én megsebesült. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Konratovics Irén Ernő (1881) gör. kat. lelkész, szentszéki tanácsos, katolikus lelkész Órdarmán. 1914-től önként jelentkezett katonai szolgálatra, a cs. és kir. 56. I.T.D., az erdélyi 38. honv. gyhadosztály keretében, a 22. honv. gyezdred kötelékében katonai lelkész volt. 1916-ban kórházvonatok kíséretéhez nyert beosztást. A kárpáti harcokban tanúsított vitéz és önfeláldozó magatartásáért a kor. arany é.k. a v.é.sz. kardokkal tüntették ki. Tulajdonosa még a II.o.hadiék.vör.ker. díszjelenynek s a bajor vör.ker. tiszt. é.-nek. A háború után a területi integritás alapján álló ruszka-ukrajnai minisztériumban osztálytanácsosi minőségben teljesített szolgálatot.

Kováts Miklós (Székesfehérvár,1884) Ungváron áll. gimn. tanár, t. tűz szds. 1914-ben a 16. tábori ágyús ezredhez vonult be, kötelékében a szerb, orosz, román és olasz hadszíntéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: ez. és bronz Sign. Laud. kardokkal a v.é.sz., K.cs.k., h.e.é., német és bolgár h.e.é.

Köszörű Károly (Korláthelmec,1896) Ungváron főszolgabíró. 1915-ben a cs. és kir. 66. gye-hez vonult be, kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, 1916 júniusában fogságba esett, ahonnan 1921-ben jött haza. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é., a magyar érdemrend lovageresztje.

KÖSZÖRŰ KÁROLY

LÁSZLÓ BÉLA

LENDVAI VILMOS

László Béla (1891) Ungváron gyógyszerész, t zls. 1914-ben a mozgósítás idején a cs. és kir. 66. gye-hez önként vonult be, kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, megsebesült, az összeomláskor t zls rangban szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é., bolgár, német, oszrák h.e.é., német lovagkereszt.

Lendvai Aladár (1882) Ungváron gyógyszerész, t gyógyszerész-hdgy. 1915-ben Jászberényben vonult be ezredéhez, és mint gyógyszerész, a helyőrségi kórházban, 1917-től betegszállító kórházvonaton teljesített szolgálatot, az összeomláskor szerelt le.

Lendvai Vilmos dr. (1879) Ungváron orvos, t ezredorvos. Részt vett Bosznia annektálásában. A világháborút a 11. hgye kötelékében a román és olasz harctereken küzdötte végig, megsebesült, az összeomláskor főorvosi rangban szerelt le. Kitüntetései: hadiékítm. Sign. Laud kétszer kardokkal, II.vörösker.tiszti hadiék., K.cs.k., seb.é., 1908. jub.é.

Halassy Sándor dr. honvéd (Lendvai Vilmos ungvári orvos unokaöccse) a világháborúban hősi halált halt.

Lajcsák József (Trepec, 1887) cipézmester, t hidász. A világháborúban a hidászokhoz Polába vonult be, az olasz fronton harcolt, megsebesült, könnyű munkára osztották be, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., német vaskereszt, h.e.é.

Lebovics Mór (1882) kereskedő, t őrm. A 11. hgye kötelékében – mint küldönc altiszt – az orosz fronton küzdött, a kárpáti harcok alatt fagyott lábakkal került kórházba. Újra az orosz fronton szolgált, újabb betegségéből felépülve orosz tolmácsként teljesített szolgálatot, a forradalom alatt önként jelentkezett karhatalmi szolgálatra. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Lebovics Ferenc (Tibaváralja, 1892) fakereskedő, t gyal. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1914. augusztus 27-én hadifogságba esett, 1920. novemberben hazatért. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Lefkó József (1888) hentesmester, t szkv. A 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt, 1918. október 28-án hadifogságba került. Kitüntetései: K.cs.k., vaskereszt.

Lefkovits Jakab (Morva, 1888) m. tisztviselő, t I. o. szám.altiszt. Ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt (testvéreivel öten voltak kint a harctéren), 1915. júliustól az ezredtörzsnél teljesített szolgálatot. Kitüntetései: kor. ez.é.k. a v.é.sz., K.cs.k., h.e.é.

Leweniec János (Brody, 1889) Ungváron ny. törzsőrm. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, 1915-ben hadifogságba esett, 1918 februárban megszökött, majd a román, olasz hadszíntéren teljesített szolgálatot az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., jub.é.

Lipovszky József (1891) kőműves, t szkv. A 11. gye kötelékében az orosz, román és olasz fronton harcolt, megsebesült, az összeomlaskor leszerelt. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Markovits Menyhért (Márk, 1883) Ungváron városi főmérnök, az EMP aktivistája. A világháború alatt 1914-től ezrede kötelékében a borsakirlibabai katonai vasútvonal építésénél teljesített katonai szolgálatot. Ezen munkájáért a III. osztályú polgári hadi érdemkereszttel tüntették ki.

Márki Gyula dr. (1879) Ungváron ügyvéd, ny. tanár, szkv szds. 1914-ben a cs. és kir. 11. gye-hez vonult be, kötelékében az orosz, olasz hadszíntéren küzdött, később különleges beosztást nyert, kétszer sebesült. Az összeomlás után mint karhatalmi tiszt a Szövetségközi katonai misszió mellett teljesített szolgálatot, leszerelt 1921-ben. Kitüntetései: ez. és bronz Sign. Laud. kardokkal a v.é.sz., K.cs.k., seb.é. sávval, h.e.é.

Marton János (1895) ácsmester, t tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt, megsebesült, az összeomlaskor leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Meixler Mór (1895) fakereskedő, t szkv. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915. június 1-n fogságba esett, 42 havi fogság után 1918 végén került haza. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Meixler Henrik (*Meixler Mór* bátyja) szintén a 66. gye kötelékében az orosz hadszíntéren szolgált, a fronton szerzett betegsége folytán elhunyt.

MÁRKI GYULA

MIKITA ISTVÁN

MOLNÁR SÁNDOR

MOSKOVITS LAJOS

Medriczky Emil (Zólyomkecskés, 1896) Ungváron polgári iskolai tanár, ny. tanár, t főh. 1915 májusában a cs. és kir. 16. hgye-hez vonult be, a tiszti iskola elvégzése után kötelékében az orosz, román, olasz hadszíntéren küzdött. Az orosz hadszíntéren sebesülten fogságba esett, de egy hét után sikerült megszöknie. Az olasz harctéren 1918 novemberében hadifogságba került, ahonnan csak 1919 szeptemberében sikerült hazatérnie. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., seb. é., h.e.é.

Mikita István (Alsóribnice, 1896) az Ungvárhoz tartozó Radváncon állami népiskolai tanító, t hdgy. 1914 júliusában a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, a tiszti iskola elvégzése után kötelékében az orosz, román, olasz hadszíntéren küzdött. Súlyosan megsebesült, 50 %-os HR-ként szerelt le. Kitüntetései: Sign. Laud. kardokkal a v.é.sz., II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Molnár Sándor (1894) Ungváron pénzügyintézeti igazgató, magyar községe-szervező, t hdgy. 1915-ben a cs. és kir. 67. gye-hez vonult be, és az orosz, román, olasz hadszíntéren küzdött. Kétszer megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb. é.

Moskovits Lajos (1898) Ungváron bankigazgató, t hdj őrm. A világháborúban a cs. és kir. 11. hgye, majd I. hgye kötelékében az albán harctéren küzdött, hadifogságba esett, ahonnan 1918. december 16-án jöhetett haza. Később a csehek, az ukránok, a kommunisták ellen harcolt, Nagykaposon letartóztatták, Csapon a forradalmi törvényszék elé állították. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é., vaskereszt.

Nagy Elemér, *nemes* (Ungvár, 1881) ny. magyar kir. ezr. A Ludovika Akadémia elvégzése után a munkácsi m. kir. 11. hgye-hez osztották be,

a világháborút az orosz harctéren küzdötte végig, 1915-ben mindkét lábán megsebesült. Kitüntetései: III.o.vaskor-rend a hadiék. és a kardokkal, Ferenc József-rend lovagker. a hadiék., bronz katonai érd.é. kardokkal stb.

Nagy Lajos (1894) fodrászmester, t szkv. A 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é., Felv.e.é.

Neugebauer Emil (Annaberg, 1894) szitakötőmester, t tiz. A 66. gye kötelékében a szerb, olasz, román, orosz fronton harcolt az összeomlásig. Kétszer megsebesült. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Nyisztor Ferenc (Bártfa, 1889) okl. patkolómester, kocsikészítő, t őrm. A 66. gye kötelékében az orosz, román, majd újra az orosz fronton harcolt az összeomlásig. Háromszor megsebesült. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Oláh János (Nyíregyháza, 1882) fürdőmester, t vadász. A 65. gye, majd a 15. vadász zlj kötelékében az orosz fronton harcolt. Kétszer megsebesült. 66%-os HR-ként leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Ortutay János (Hegygyomlás, 1895) Ungváron tűzoltóparancsnok, t hdgy. 1915-ben a 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz hadszíntéren az összeomlásig küzdött. Kitüntetései: Sign.Laud., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Ortutay Pál vitéz (Hegygyomlás, 1897) Ungváron erdőmérnök, a Kárpátaljai Mezőgazdasági Kamara igazgatója, t főh. 1915-ben a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, és a román hadszíntéren küzdött, megsebesült. 1918 márciusától a kassai honv. t tisztii iskolában teljesített szolgálatot mint oktató. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é.

Ortutay Miklós honvéd (Ortutay Pál vitéz unokaöccse) a világháborúban hősi halált halt.

Ortutay Tivadar (Hegygyomlás, 1898) Ungváron városi számvevő tanácsos, t zls. 1917-től a cs. és kir. 11. hgye kötelékében az orosz és olasz hadszíntéren az összeomlásig küzdött. A nemzeti hadseregben 1919. januárig teljesített szolgálatot. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Öry Mihály (Radvánc, 1895) vendéglős, t szkv. A 66. gye kötelékében a szerb, az olasz

ORTUTAY PÁL

fronton harcolt az összeomlásig. Kétszer megsebesült. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Paktorovics Áron (Tiszasalamon, 1886) főszámvevő, tiszthelyettes. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, súlyosan megsebesült, felépülése után a 139. tüzér ezrednél teljesített szolgálatot az összeomlásig. A forradalom alatt a Nemzetőrségben teljesített szolgálatot a cseh megszállásig. Kitüntetései: kor.ez.é.k. a v.é.sz.

Palkó Sándor vitéz (Csap, 1892) postaaltiszt, t. őrm. A 66. gye kötelékében a II. zlj-nál Boszniában teljesítette tényleges katonai szolgálatát és 1914-ben részt vett a sarajevói hadgyakorlaton, amikor Ferenc Ferdinánd trónörökösöt meggyilkolták. Ezt követően végigküzdötte a boszniai komitácsi harcokat, a szerb hadjáratokat, 1915-től az olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., magyar, tiroli, bolgár h.e.é.

Papp Ferenc (Sátoraljaújhely, 1893) Ungváron gimnáziumi tanár, közösség-szervező. A világháború alatt 1915-től ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött, 1916-ban fogságba került, az összeomlás után hazaért, folytatta tanári tevékenységét.

Pásztor Lajos (1888) Ungváron hentes, mészáros, közösség-szervező, EMP-aktivista, a törvényhatósági bizottsági tag. A világháború alatt 1914-től ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött, 1915-ben fogságba került, 1919-ben tért haza.

Peltsárszky Imre dr. (1889) Ungváron polgármester, pénzügyi szakértő, közösség-szervező. A világháború alatt mint népfőlkelő 1915-től a 66. gye kötelékében, a tiszti iskola elvégzése után mint kadét-őrm az orosz fronton küzdött, majd mint géppuskás és aknavető parancsnok az olasz arcvonalon harcol. 1917-ben Isonzónál megsebesült, felgyógyulása után Ungváron a pótkeretnél teljesített szolgálatot főh-i rangban. Kitüntetései: bronz v.é., Sign. Laud. kardokkal, K.cs.k., seb.é., h.e.é., német, bajor és bolgár h.e.é.

Pintér János (Szentgotthárd, 1884) Ungváron főfelügyelő, postafőnök, több magyar egyesület aktív tagja. A világháború alatt a tábori távirónál teljesített katonai szolgálatot, de betegsége miatt ez alól felmentették.

Pollák András (Dombó, 1893) MÁV-altiszt, t. tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt 1916. júniusban fogságba esett, 1918. márciusban szökés útján hazatért, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Preusz Elemér dr. (1874) Ungváron ügyvéd, t. karp. őrm. 1915-től a cs. és kir. 11. hgye kötelékében előbb a vasúti biztosító parancsnokságnál, majd

RAUCH KÁROLY

REINICZ LÁSZLÓ

RÓNAY ÁRPÁD

Ungvárott a barakk-kórháznál, később a csendőrparancsnokságnál teljesített szolgálatot, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: h.e.é.

Preusz Mór (1883) nyomdatulajdonos, t. őrm. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megbetegedett, gyógyulása után irodai beosztást kapott Szécsényben, Jászberényben. Budapesten mint cenzor teljesített szolgálatot az összeomlásig.

Rauch Károly dr. (1892) Ungváron ügyvéd, Ung vm. tiszti főügyésze, e.e. főh. 1914-től a 6. tábori tarackezred kötelékében az orosz, román harctereken küzdött. 24 hónapon keresztül volt tűzvonalban. Kitüntetései: ez. és bronz Sign. Laud.a kardokkal, K.cs.k.

Reinicz László (Tornalja, 1898) Ungváron születésű, nőgyógyász, sebész, t. hdgy. 1916-tól a cs. és kir. 25. ezred kötelékében medikus, az orosz, román, olasz frontokon küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: Sign. Laud. kardokkal a v.é.sz., K.cs.k., h.e. é.

Rónay Árpád dr., nemes (Hegyombás, 1889) Ungvárott főtiszt, t. zls. 1914-ben a cs. és kir. 15. vadászlj-hoz vonult be, a tiszti iskola elvégzése után ennek kötelékében az orosz harctéren, majd a 19. vadászlj egységében küzdött, megsebesült, felépülése után a kassai hadtest-parancsnokságon teljesített szolgálatot az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Rottmann Adolf (1895) magántisztviselő, t. szk. A 65. gye kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt, az összeomláskor olasz fogságba esett, 1919. novemberben jöhetett haza. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

ROSENFELD MÓRIC

SCHWARCZ HENRIK

SCHWARCZ BERNÁT

Rosenfeld Móríc dr. (1884) Ungvárott ügyvéd, karp. őrm. A világháborúban az összeomlásig a cs. és kir. 11. hgye pótzlj-ánál, majd a kassai honv. hadosztály bíróságánál teljesített szolgálatot. A cseh megszállás alatt a Magyar Jogpárt egyik alapítója.

Rozgonyi Béla (Csap, 1895) Ungváron rum- és likörgyár-, kávéház- és vendéglőtulajdonos, közösség-szervező, EMP-tag. A világháborúban 1915-től ezrede kötelékében az orosz, román, olasz fronton küzdött, az összeomláskor főh-i rangban szerelt le. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é. mindhárom kétszer, K.cs.k., seb.é.

Rup Juda (Munkács, 1895) fürdő üzemvezető, t honv. A 11. hgye-hez került, súlyosan megbetegedett, 1918-ban mint 30%-os HR a szolgálat alól felmentették.

Saller László (Lippa, 1898) Ungváron cégvezető, t zls. A világháború alatt a cs. és kir. 11., majd a 12. hgye kötelékében 1916-tól az orosz, majd az olasz frontokon küzdött, 1918 januárjában megbetegedett, felépülése után a kassai 9. karhatalmi alakulatnál szolgált. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é.

Schwarcz Henrik (1898) Ungváron gimnáziumi tanár, t hdgy. A világháború alatt Jászberényben vonult be, a tiszti iskola elvégzése után ezredének kötelékében az orosz frontokon küzdött, majd Ukrajnába került és az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k.

Schwarcz Bernát (1887) Ungváron nyugalmazott számvizsgáló, karp. őrv. A világháború alatt 1916-ban Jászberényben a 11. hgye-hez vonult be, kiképzése után a zlj-parancsnokságnál majd a felülvizsgálati és kicserélő iro-

dában teljesített szolgálatot, és mint OTI tisztviselőt 1918-ban felmentették a katonai szolgálattól. Kitüntetései: h.e.é.

Speek István (1892) Ungváron mézeskalácsos, városi képviselő az EMP színeiben. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz, román frontokon küzdött, az összeomláskor szerelt le.

Speek Sándor (1881) Ungváron ny. m. kir. adóhivatali főgondnok, t főh. A világháborúban a 66. gye kötelékében az orosz frontokon küzdött, 1916. június 6-án hadifogságba esett, ahonnan 1922. április 28-án jöhetett haza.

Schönberger Herman (Utcás, 1881) fatermelő, t őrm. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1916-ban fegyvernélküli szolgálatra osztották be. Kitüntetései: K.cs.k.

Schwartz Lajos (1892) terménykereskedő, t tiz. A 11. gye kötelékében Jászberényben a zlj-irodán teljesített szolgálatot az összeomlásig, 1917-ben megoperálták. Kitüntetései: h.e.é.

Spoganits István (1889) cipésmester, t szkv. 1914-től a 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1916 júniusban fogságba esett, 1918 telén hazatért. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Steiner Béla (1882) trafikos, t gyal. A 66. gye kötelékében két ízben az orosz fronton harcolt, megsebesült, mint 50%-os HR az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Steiner József (1891) hentesmester, t tiz. A 15. huszárezred kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é.

Szántó Albert (1885) borbélymester, t őrm. 1914-től a 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

Szatur István (Hársfalva, 1887) asztalos, t tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1914. augusztus 26-án megsebesülve hadifogságba esett, 1920. novemberben jött haza. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é., seb.é., bolgár, osztrák h.e.é. Két testvéröccse hősi halált halt.

Sztojkovics Gyula (Szerednye, 1892) hentesmester, t tiz. 1915-től a 39. honv. tábori tarackezred kötelékében orosz, román, olasz ütközetekben küzdött, olasz hadifogságba került, ahonnan csak 1919. novemberben sikerült hazatérnie. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Szvetlovics István (1890) nyomdász, t. rom. A 66. gye 2. Sz. Telefonosztagában 1914-től 1917 elejéig teljesített szolgálatot az orosz, olasz fronton az összeomlásig, könnyen megsebesült. Kitüntetései: bronz v.é. sávval, K.cs.k.

SZOMJÁK DEZSŐ

SZŐKE ANDOR

TERRAY ELEK

Szomják Dezső (1898) Ungváron bankcégvezető, t. hdj. őrm. 1916-tól a cs. és kir. 66. gye-hez vonult be és kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt. 1917.jún.6-án megsebesülve hadifogságba esett, ahonnan 1918. áprilisban megszökött. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

Szopó János (1895) Ungváron hentes- és mézárasmester, közösség-szervező. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz, román és olasz frontokon küzdött, megsebesült. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Szőke Andor dr. (Mezőtúr, 1885) Ungváron orvos, t. főorvos. A világháborúban a cs. és kir. 66. gye kötelékében az orosz és a balkáni hadszíntereken harcolt az összeomlásig. 1923-ban a csehek politikai okokból kiutasították Ungvárról. Kitüntetései: porosz vöröskereszt é. 1921-ben a Mozaik kulturális egyesület elnöke. Szerkesztője volt az Orvosszövetség *Sanitas* c. orvosi szaklapjának, 1923-ban politikai okokból a csehek Ungvárról kiutasították.

Szücs János (Ungvár, 1886) ált. isk. igazgató Nagykaposon, t. hdj. őrm. A világháború alatt a cs. és kir. 66. gye-hez vonult be, a tiszti iskola elvégzése után ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, tüdőlövéllyel súlyosan megsebesült, melyből kifolyólag 40%-os HR lett. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Tamás István (Tiszakanyár, 1890) Ungváron kovácmester, az EMP aktív tagja, közösség-szervező. A világháborúban ezrede kötelékében több fronton küzdött, az összeomlás után leszerelt. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Terray Elek légrádi és szigligeti (Szepesolaszi, 1895) Ungváron ingatlanforgalmi irodatulajdonos, t. hdgy. A világháború alatt, 1915-ben vonult be a cs. és kir. 67. gye-hez, melynek kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt,

TOMCSÁNYI MIKLÓS

VAJDA EMIL

VÉRTES SÁNDOR

megsebesült, és mint segédszolgálatos szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Tomcsányi Miklós *légrádi és szigligeti* (Törökruzska, 1892) Ungváron áll. tanító, t hdgy. A világháború alatt vonult be a 11. hgye-hez, melynek kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, 1916.aug.10-én orosz fogságba esett, ahonnan 1918. márciusban megszökött. Utána Ungváron az összeomlásig teljesített szolgálatot. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é.

Trecsák István (1891) hiv. tűzoltó, t szkv. 1914-től a 11. hgye kötelékében több orosz, román, olasz ütközetben küzdött, kétszer sebesült, az összeomlásokor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Vajda Emil (1891) Ungváron műszaki iroda tulajdonos, t hdgy. A világháború alatt, 1915-ben vonult be a cs. és kir. 3. honv. tüzér ezredhez, melynek kötelékében az összeomlásig orosz hadszíntéren harcolt, hdgy-i rangban szerelt le. Kitüntetései: arany é.k., bronz v.é., K.cs.k., vaskereszt, h.e.é.

Kertész Miklós honvéd (Vajda Emil rokona) a világháborúban hősi halált halt.

Vértess Sándor dr. (1889) Ungváron városi orvos, t. főorvos. A világháborúban 1914-től a cs. és kir. 66. gye kötelékében az orosz hadszíntereken harcolt, két ízben meg is betegedett, az összeomlásokor szerelt le. A háború vége felé hadtápterületen, majd Odesszában, 1918-tól Budapesten a helyőrségi kórházban teljesített szolgálatot. Kitüntetései: Sign.Laud., K.cs.k., seb.é.

Valkóczy Béla (Szürte, 1890) fakereskedő, t őrm. 1914-től a 11. hgye kötelékében több orosz ütközetben küzdött, a tarnowi csatában súlyosan megsebesülve fogságba esett, ahonnan 1916-ban a csererokkant csoport-

tal érkezett haza. 1917-ben mint 50%-os HR elbocsátották. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., jub.é., h.e.é., bolgár, porosz, tiroli h.e.é.

Vályi Endre (1891) kőművesmester, t gyal. 1914-től a 11. hgye kötelékében több orosz ütközetben küzdött, majd segédszolgálatos a mögöttes orszégrészben az összeomlásig. Kitüntetése: vaskereszt.

Várady György (Lasztomér, 1873) Ungváron gazdálkodó, törv.hat.biz. tag, az EMP aktív tagja, közösségszervező. A világháborúban 1914-től a 66. gye kötelékében mint népfölkelő három hónapon át küzdött, s mint alkalmatlant felmentették a katonai szolgálat alól, tizedesi rangban szerelt le. Kitüntetése: 1912/13. évi jub.e.é. A csehek alatt politikai tevékenysége miatt állandó megfigyelés alatt tartották.

Vaskó István (1891) dohánytőzsdetulajdonos, t őrv. 1914-től a 11. hgye kötelékében több orosz ütközetben küzdött, megsebesülve fogságba esett, ahonnan 1916-ban a csererokkant csoporttal érkezett haza. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

Vikusz József (Turn, 1889) tisztviselő, t számv. őrm. 1914-től a 66. gye kötelékében több orosz ütközetben küzdött, 1916-ban a nagy Bruszilov-offenzíva alkalmával megsebesült, felgyógyulása után a 66. pótzlj-nál szolgált az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz é.k., kor.ez.é.k. a v.é.sz., K.cs.k., seb.é. 1 sáv, 6 és tíz éves szolgálati kereszt, 1908. pub. k., 1912/13. mozg. ker., magyar, német, osztrák, bolgár h.e.é., német becs. rend ker.

Viszanik József (Királymező, 1890) főtűzmester. 1914-től a 15. tábori tarack ezred kötelékében több orosz, olasz ütközetben küzdött, az összeomlásakor nem szerelt le, tényleges szolgálatba lépett. Kitüntetései: arany v.é., I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é., német h.e.é., 10 éves szolg. kereszt

Vojtkó Ferenc (1888) Ungváron hentes- és mészárosmester, városi képviselő, az EMP aktív tagja, közösségszervező. A világháborúban ezrede kötelékében az Úz-völgyi harcokban küzdött, az összeomlás után leszerelt.

Wagner János (1884) dohánykisárus, t gyal. 1914-től a 66. gye kötelékében az olasz ütközetben küzdött, megsebesült, mint HR szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Weismann Márton (Hampás, 1897) t őrv. 1916-tól a 11. hgye kötelékében az orosz, román ütközetben küzdött, megsebesült, mint 66%-os HR szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., seb.é., h.e.é.

Windt Jenő (1894) MÁV vizsgáló, t őrv. 1915-től a 11. hgye kötelékében az olasz, orosz, román ütközetben küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Wiszniovszky János (Sniatyn, 1888) t.órv. 1914-től a 66. gye kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, megsebesült, 1915-től felgyógyulása után az orosz fronton harcolt, 1916. június 7-én Novoszilkánál fogságba esett, 1918. februárban szökéssel jutott haza, 1918 végén Ukrajnában szolgált az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é., jub.é.

Wild Mihály (Kátló, 1898) Ungváron szállodatulajdonos, t.zls. A világháborúban 1916-tól a cs. és kir. 13. hgye kötelékében, a tiszti iskola elvégzése után az olasz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Wolf Imre (Necpál, 1898) Ungváron igazgató, t.hdgy. A világháborúban 1916-tól a cs. és kir. 85. gye kötelékében, a tiszti iskola elvégzése után az orosz, az olasz fronton harcolt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

BEREGSZÁSZI JÁRÁS

BALAZSÉR

Galgóczy Gyula József (Mokcsakerész, 1900) református lelkész, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúban a 66. gye kötelékében teljesített katonai szolgálatot, mint hdj. őrm szerelt le. 1920-ban hat hónapig a Nemzeti Hadseregben is szolgált.

Zoltán József id. (1878) községi bíró, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében a szerb, orosz, olasz harctéren küzdött, megsebesült, mint 33%-os HR 1918-ban szerelt le.

Popovics Ferenc (1886) gazdálkodó. A világháborúban 1914. augusztustól a 15. gye kötelékében az orosz, olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI, 159)

Ruszinka József (1891) gazdálkodó. A világháborúban 1915. január 1-től a 11. hgye, majd az 5. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, egyszer megsebesült, majd a harctéren újból megbetegedett, 1917-ben HR-ként leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k. (BVI, 160)

Varga Bertalan (1894) köztisztasági alkalmazott, gazdálkodó. A világháborúban 1914. szeptember 13-tól a 65. gye kötelékében az orosz harctéren küzdött, kétszer megsebesült, 1915. október 13-án orosz fogságba került, hazatért, majd 1918. november 13-án mint HR Munkácson leszerelt. (BVI,164)

Világos Bertalan (1888) erdővéd. A világháborúban 1915. augusztus 15-től a 65., majd a 11. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött az összeomlásig. (BVI,164)

Zoltán József id. (1898) gazdálkodó, községi bíró. A világháborúban a 11. hgye kötelékében az orosz, szerb harctéren küzdött, egyszer megsebesült. (BVI,152)

BÁTYÚ

Baraté András (1869) gazdálkodó, községi bíró 21 éven át, a magyar párt aktivistája. A háború alatt a község vasútállomásának nem volt ivóvíze, és az átvonuló katonaságot a községből hordókban szállított ivóvízzel kellett ellátni, valamint az Ungvárról ideutalt kolerás katonák részére 2 katonai kórházat kellett a községnek fenntartani. Mint községi bíró ezen nehéz feladatokat is mindig közmegelegedésre oldotta meg.

Bota Árpád (Máramarossziget, 1896) ref. hitoktató, kántortanító, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúban 1915-től ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, gránátlégnymástól súlyosan megsebesült, mint 33%-os HR szerelt le az összeomláskor. Kitüntetése: bronz v.é., K.cs.k.

Buzinkay Péter dr. *hosszúmezei* (Csonkapapi, 1895) körorvos, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúban 1915-től egészségügyi szolgálatot teljesített, 1917-ben mint 75%-os HR leszerelt.

Demjén Gábor (1890) kiskgazda, községi bíró, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúban 1914. szeptembertől ezrede kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, 1916 júliusában fogságba esett, 1918. december 31-én jöhetett haza, mint tizedes szerelt le.

Fögel Izidor (1893) fakereskedő, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúban 1915-től ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1916-ban fogságba esett, 1921-ben térhetett haza. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Mermelstein Herman (Kispálos, 1869) malomtulajdonos. A világháborúban 1915-től a 65. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött az összeomlásig. Egyszer megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k. (BVI, 156-157)

Mermelstein Béla (*Mermelstein Herman* fia) a világháború alatt 17 évesen vonult be, 4 évig teljesített frontszolgálatot, mint szkv szerelt le. (BVI,157)

Nyeste József (Bátyú, 1891) kisbirtokos, a község tanácsnoka, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúban a 6. tüzérezred kötelékében

az orosz és olasz harctéren küzdött, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetése: bronz v.é. kétszer, K.cs.k.

Schwartz József (Beregsom, 1880) mészárosmester, marhakereskedő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében az összeomlásig teljesített katonai szolgálatot.

BENE

Mónus Gyula (Tiszaújlak, 1885) nyug. igazgató-tanító, szakíró, szerkesztő, az EMP aktivistája, közösségszervező. Végigküzdötte a világháborút, ott megszerezte a nagyezüst, kisezüst, bronz vitézségi érmekeket, a K.cs.k-et, a Bóhm-Ermolli emlékérmét. A csehek alatt a Kárpátaljai Magyar Tanítóegyesület szervezője, egyik vezetője, a *Magyar Iskola*, a *Magyar Tanító* c. periodikák szerkesztője. Írt a pedagógiai szakcikkekén kívül Benéről szociográfiai tanulmányt, gyermekszíndarabokat is.

Vitéz Boldizsár Mihály (Mezővári, 1884) Benében korcsmáros és hentes. A világháborúban a 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz harctéren küzdött, egyszer sebesült, mint 50%-os HR tizedesi rangban szerelt le. Kitüntetése: K.cs.k. (BVI,146)

Toldy György (1898) gazdálkodó. A világháború alatt 1916-tól 1918-ig a 15. divíziónál tábori lelkész. Az orosz fronton szolgált. (BVI,163)

BEREGARDÓ

Bán Gábor (Szatmárcseke, 1884) Beregardóban fűszer- és vegyeskereskedő. A világháborúban 1914. szeptember 15-én vonult be a 11. hgye-hez. Az orosz harctéren részt vett a gorlicei áttörésben, a limanowai és az azt követő harcokban, Breszt-Litowsk, Rawaruszka és Trypa-menti, Lublin környéki stb. harcokban. 1916-ban a román harctérre került, ahol az Úz-völgyi, Ojtozi-szoros és Nagysándorhegyi harcokban vett részt, amikor is IV. Károly királlyal beszélt mint kiküldött altiszt. 1918 májusában az olasz frontra ment, ahonnan betegen kórházba került. Egyszer sebesült az orosz fronton és szakaszvezetői rangban szerelt le az összeomláskor. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Bán Sándor (*Bán Gábor* öccse) a világháború alatt az 5. kgye kötelékében az orosz fronton harcolt, és az ott kapott légnyomás folytán 1916. december 1-én hősi halált halt.

Galajda József (Jánd, 1892) ref. lelkész. A világháborúban a 11. hgye kötelékében az albán harctéren küzdött, egyszer sebesült, felépülése után az 1. honvéd kerékpáros zlj kötelékében az olasz fronton a piavei harcokban küzdött a háború végéig. Kitüntetései: K.cs.k. (BVI,149)

Galajda Sándor gazdálkodó, községi bíró. A világháborúban a 17. tüzérezred kötelékében az orosz, olasz harctéren küzdött, hadifogságba esett, 1919. október 2-án hazatért. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,149-150)

Illyés Ferenc (1898) gazdálkodó. A világháborúban 1916-tól a 65., majd a 46. kgye kötelékében az olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k. (BVI,152)

Krasznay Ferenc (Munkács, 1890) áll. elemi iskolaigazgató. A világháborúban a 65. kgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1914. október 23-án fogságba esett, 1920-ban hazatért. (BVI,155)

Mihály Antal (Kisszekeres, 1881) gazdálkodó. A világháborúban 1914. októbertől a 65. kgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, hadifogságba esett, ahonnan 5 és fél évi szenvedés után, 1922. október 20-án tért haza. Bal lábára megrokkant a háborúban. (BVI,157)

Rázso Ferenc (1885) gazdálkodó. A világháborúban 1916-tól a 20., 65., 138. gye kötelékében az orosz, olasz harctéren küzdött, majd a 20. e.ü. osztaghoz került mint szanitéc. 1918. október 25-én szerelt le mint tizedes. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,160)

BULCSÚ

Koczka Andor (USA, Cleveland, 1895) igazgató-tanító Bulcsúban. A világháborúban 1915-től a 11. hgye kötelékében az orosz, román, albán harctéren küzdött, az orosz hadszínterén megsebesült, mint főh szerelt le, több kitüntetés tulajdonosa. (BVI,153-154)

Krajnik István id. (1877) gazdálkodó, az EMP helyi elnöke. A világháborúban 1914-től a 11. hgye kötelékében az orosz, szerb, albán harctéren küzdött. 1918. augusztus 20-án mint gazdát felmentették. (BVI,154)

Krajnik Vencel (1893) fűszer- és vegyeskereskedő. A világháborúban a 65. kgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, 3 hónap után fogságba esett, 6 hónap múlva sikerült hazatérnie, újra bevonult ezredéhez, kétszer sebesült meg, kétszer küzdött az orosz fronton, mint HR a debreceni gazdasági iskolába került, 1918-ban HR-ként leszerelt. (BVI,155)

Nagy Károly (1884) gazdálkodó, községi bíró. A világháborúban 1914. augusztus 1-től a 20., majd a 65. kgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1916. augusztus 31-én Delejow alatt fogságba esett, 1918. augusztus 24-én tért haza. (BVI,158)

Illyés Ferenc (1895) gazdálkodó, községi törv. bíró. A világháborúban 1914. szeptember 5-től a 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz harctéren küzdött az összeomlásig. (BVI,160)

Zsák Andor (Radvánc, 1898) gyümölcskertészet-vezető. A világháborúban 1916–1918 között ezrede kötelékében a román, olasz harctéren küzdött az összeomlásig, mint hdgy szerelt le. Egyszer megsebesült. (BVI,165)

BEREGDÉDA

Bessenyei Sándor köznemes (1887) gazdálkodó, községi bíró. A világháborúban a 4. hegyi tüzérezred kötelékében az albán, szerb, montenegrói, olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI, 146)

Híres György (1882) szülőfalujában gazdálkodó, községi tanácsos, t honv. A 11. hgye kötelékében az orosz, román fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetése: K.cs.k.

Gerzsenyi Albert (1882) gazdálkodó, községi képviselőtestület tagja, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében az orosz, szerb harctéren küzdött, az összeomlaskor mint tiz szerelt le. Kitüntetése: K.cs.k.

Híres György (1882) gazdálkodó, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúban a 11. hgye kötelékében az orosz és román harctéren küzdött, az összeomlaskor szerelt le. Kitüntetése: K.cs.k.

Homoki Albert (1883) szülőfalujában gazdálkodó. A világháború alatt mint gazda felmentésben részesült. (BVI,149-151)

Homoki Gyula (1900) gazdálkodó, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúban 1918. február 6-tól a 67. gye kötelékében az olasz harctéren küzdött, az összeomlaskor szerelt le.

Molnár György (1887) gazdálkodó, az EMP aktivistája, társelnöke, közösségsszervező, a gör.kat. egyház tanácsnoka. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1916-ban hadifogságba esett, 1919-ben sikerült visszatérnie.

BEREGSOM

Fejes Sándor (1899) gazdálkodó, cséplőgép-tulajdonos, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1917-től ezrede kötelékében a román harctéren küzdött, majd a rendfenntartáshoz Ukrajnába vezényelték.

Bartha Lajos (1876) gazdálkodó. A világháborúban a cs. és kir. 11. honv. népfőlkelő ezred kötelékében 1918-ig a harctereken küzdött. A református templom előtt elhelyezett hősi emlékmű felállításának kezdeményezője volt. (BVI, 145)

BÓTRÁGY

Bagu András (1886) gazdálkodó, községi képviselő, az EMP aktivistája, t. őrm. A világháborúban a cs. és kir. 12. huszárezred kötelékében az orosz, román és olasz harctéren küzdött, megsebesült. Kitüntetése: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Deák József (1885) gazdálkodó, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz és román harctéren küzdött, kétszer megsebesült, mint őrv szerelt le az összeomláskor. Kitüntetése: II.o.ez.v.é., K.cs.k. Szülőfalujában a Himnusz elénekéléseért a csehek letartóztatták.

Izsák József ifj. (1899) gazdálkodó, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1916-tól a 65. gye kötelékében az olasz harctéren küzdött, az összeomláskor szerelt le.

Pécsy József (1893) gazdálkodó, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz és román harctéren küzdött, az összeomláskor mint tizedes szerelt le. Kitüntetése: bronz v.é., K.cs.k., kat.e.é.

Popé Ferenc ifj. (1890) gazdálkodó, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban ezrede kötelékében a szerb, olasz, albán harctéren küzdött, az összeomláskor szerelt le.

Veres Endre (1887) szövetkezeti boltkezelő. A világháborúban 1915-től a 2. tréndivízió kötelékében az orosz, román, olasz harctéren küzdött az összeomlásig, mint őrv szerelt le. Kitüntetése: K.cs.k. (BVI,164)

CSIKÓSGOROND

Horváth József (Macsola, 1882) uradalmi gazda. A világháborúban a munkácsi 65. gye kötelékében az orosz harctéren küzdött, sebesülten hadifogságba esett,

1918. július 18-án szökve hazatért, az olasz frontra került, 1919. februárban szerelt le. (BVI, 151)

GÁT

Árvay Dezső László (Beregszász, 1895) Gáton körjegyző, az EMP aktív tagja, közösségszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében az orosz fronton küzdött, 1916. augusztus 31-én fogságba esett, 1921. január 4-én került haza. Mint hdj. őrmester szerelt le.

ÁRVAY DEZSŐ LÁSZLÓ

Moratvetz János (1895) Gáton malomtulajdonos, földbirtokos, EMP-aktivista, közösségszervező, t zls. A világháborúban a cs. és kir. 66. gye kötelékében az orosz, román harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetése: K.cs.k.

GUT

Barkaszi József P. (Nagygut, 1886) gazdálkodó, a község helyettes bírója, közösségszervező. A világháborúban a 7. tüzérezred kötelékében a szerb és olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetése: K.cs.k.

Doktor János (Beregrákos, 1879) Nagyguton igazgató-tanító. A világháborúban a cs. és kir. 11. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, Przemysl feladásakor fogságba esett, 1921-ben tért haza. (BVI, 147)

Hudák János Nagyguton köztisztasági alkalmazott, gazdálkodó. A világháborúban a 11. hgye kötelékében a román, albán harctéren küzdött, hadifogságba esett, 1920. február 7-én hazatért. (BVI,151-152)

Nagy József (1882) gazdálkodó, községi bíró, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében az olasz és román harctéren küzdött, megsebesült, majd leszerelt. Kitüntetése: bronz v.é., K.cs.k.

Simon Sámuel (Kisgut, 1890) gazdálkodó, h. bíró. A világháborúban a 11. hgye kötelékében az orosz, majd a román harctéren küzdött az összeomlásig. (BVI,161)

HARANGLÁB

B. Baranyai Lajos (1883) gazdálkodó, községi bíró, közösségszervező. A világháborúban 1915-től a 65. gye kötelékében az orosz harctéren küzdött,

1915. június 1-én fogságba esett, 1918.március 1-én szökés útján tért haza és bekapcsolódott a közösség életébe.

HETYEN

Ferencz Gábor (1890) községi főbíró, t szkv. Ezrede kötelékében különböző harctereken küzdött, az összeomlaskor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Berakónyi József (1897) kispazda, községi albíró, közösségszervező, az EMP aktivistája. A világháborúban 1915-től ezrede kötelékében az orosz, román harctéren küzdött, kétszer megsebesült, mint 50%-os HR szerelt le.

Benkő Menyhért (1883) kispazda, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Ferenc Gábor (1890) kispazda, községi főbíró, járási képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 11. hgye kötelékében több harctéren küzdött, az összeomlaskor mint szkv szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Tóth Benjamin (1888) gazdálkodó. A világháborúban 1914. augusztustól a 6. tüzérezred kötelékében az orosz, olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Megsebesült mint őrzető szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI,153)

Tóth József (1888) gazdálkodó, a KSZP vezetőségi tagja, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, sebesülten fogságba került, 1921-ben tudott hazatérni.

KÍGYÓS

Hergó Ferenc (1891) községi bíró, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz és román harctéren küzdött, kétszer megsebesült, az összeomlaskor mint szkv szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Járó Ferenc (1892) gazdálkodó, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1915-ben fogságba esett, ahonnan számos viszontagság után 1918-ban sikerült hazaszöknie.

Sass Sándor (1883) gazdálkodó, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1914-től az orosz, román, olasz harctéren küzdött, az összeomláskor mint szkv szerelt le. Kitüntetése: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

KISBÉGÁNY

Domokos Ferenc ifj. (1883) kisgazda, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1916-ban mint önálló gazdát felmentették a katonai szolgálat alól.

Domokos József (1893) kisgazda, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében több harctéren küzdött, az összeomláskor mint tiz szerelt le.

Laky Vince *nemes* (Nemesócsa, 1896) ref. igazgató-tanító, az EMP aktivistája, közösségszervező, levente-főparancsnok, a Magyar Nemzeti Tanács tagja. A világháborúban 1916-tól ezrede kötelékében az orosz és olasz harctéren küzdött, az összeomláskor mint hdgy szerelt le. Kitüntetése: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Sipos Imre (1893) gazdálkodó. A világháborúban 1914. augusztus 1-től a 11. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, kétszer megsebesült, felmentették a szolgálat alól. (BVI,161)

MACSOLA

Frank Jenő dr. (1892) rt. igazgató, a 11. hgye t szds-a. Az orosz harctéren küzdött, megsebesült, majd megbetegedett s helyi szolgálatra nyert beosztást. 1918. májusban főh-i rangban felmentették a katonai szolgálat alól. 1925-ben szds-sá léptették elő. Kitüntetései: Sign. Laud., I. és II.o.ez.v.é., német hadiérdem, K.cs.k., seb.é., h.e.é.

FRANK JENŐ

MAKKOSJÁNOSI

Borbély Pál (Nagyiván, 1889) Makkosjánosiban a Miklós-tanya bérlője. A világháborúban 1914. augusztustól az 5. hegyi tüzérezred kötelékében Hercegovinában 1918 novemberéig teljesített katonai szolgálatot. (BVI,146)

MEZŐKASZONY

RÓTH MÓR

Róth Mór (1889/96?) Mezőkaszonyban malomtulajdonos, az EMP tagja. 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, az orosz harctéren küzdött. Kitüntetése: K.cs.k.

Daróczy Sándor (Vámosatya, 1892) hentesmester, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 11. hgye kötelékében az orosz harctéren 23 hónapig küzdött egyfolytában, fogságba esett, 33 hónap múlva térhetett haza. Kitüntetése: bronz v.é., K.cs.k.

B. Hegedűs József (1879) gazdálkodó, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz, albán fronton teljesített katonai szolgálatot, az összeomláskor mint I. o. számvivő őrm szerelt le. Több háborús kitüntetés tulajdonosa.

Klein Mihály (1897) vaskereskedő, a magyar mozgalom közösségszervezője. A világháborúban 1915-től ezrede kötelékében az orosz és olasz harctéren küzdött 30 hónapig megszakítás nélkül. Kitüntetése: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é. kétszer, K.cs.k. A csehek alatt, 1938 előtt politikai nézetei miatt üldözték, bántalmazták, a cseh katonai parancsnokság halálra ítélte.

Márkus Sámuel (1893) gazdálkodó, bognármester, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a kassai nehéz tüzezred kötelékében az orosz és olasz harctéren küzdött, az összeomláskor mint tiz szerelt le. Kitüntetése: kieszüst v.é., bronz v.é. kétszer, K.cs.k.

Méhész József (1879) gazdálkodó, községi képviselő, községi bíró, az EMP helyi elnöke, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, ahol súlyosan megbetegedett, 1917-ben a szolgálat alól felmentették. Kitüntetése: K.cs.k.

Papp Tivadar gazdálkodó, cipésmester, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetése: bronz v.é., K.cs.k.

Tekerman József (Bótrágy, 1894) hentes- és mészárosmester, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében két ízben az orosz harctéren küzdött, kétszer megsebesült, mint HR-t felmentették a katonai szolgálat alól. Kitüntetése: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

MEZŐVÁRI

Szarka Ferenc (1883) gazdálkodó, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében az orosz harctéren küzdött, kétszer megsebesült, az összeomláskor szerelt le.

NAGYBÉGÁNY

Mindák Ferenc (1876) gazdálkodó, községi bíró, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz és román harctéren küzdött, kétszer megsebesült, az összeomláskor mint szkv szerelt le. Kitüntetése: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

NAGYBEREG

Friedmann Zoltán (Nagybereg) Budapestre került szabómester, t tiz. A 65. gye kötelékében az orosz harctéren küzdött, megsebesült. Kitüntetése: K.cs.k.

Volocsuk Jenő (Németmokra, 1891) községi főjegyző, közösségszervező. A világháborúban 1914-től a 12. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1914. december 23-án megsebesült, felépülése után a 21.hgye-hez helyezték át, az összeomlásig hadtápszolgálatot teljesített, mint hadapródjelölt őrmester szerelt le. Kitüntetése: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

NAGYBORZSOVA

Darcsy Miklós (1891) gazdálkodó, községi bíró, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 39. hegyi tüzérezred kötelékében a román, olasz harctéren küzdött, mint szakaszvezető szerelt le az összeomláskor. Kitüntetése: kizezüst v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Gaál István (Miskolc, 1866) kocsmáros Nagyborszován. A világháborúban részt vett, súlyosan megbetegedett, mint 85%-os HR leszerelt. (BVI,149)

NAGYMUZSALY

Beregszászy János *nagyberegzászi* (1882) gazdálkodó, községi bíró, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében az orosz és az olasz harctéren küzdött, megsebesült, mint törzsőrmeister szerelt le az összeomláskor. Kitüntetése: K.cs.k.

Dancs Lajos nagymuzsalyi lakos, csendőr-őrm, a világháborúban hősi halált halt.

Szilágyi László dr. (Máramarossziget, 1876) földbirtokos, közösségszervező. A világháborúban a 12. hgye kötelékében teljesített szolgálatot. 1919-ben a magyar tisztviselők részére 100 000 koronát adott, ez kitudódott és el kellett menekülnie. A románok irredentizmussal vádolták, elvitték és két hónapig fogva tartották.

Tóth Sándor (Nagymuzsaly, 1897) gazdálkodó, törvénybíró, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében az orosz és román harctéren küzdött, láblövésrel megsebesült. Kitüntetése: bronz v.é. kétszer, K.cs.k.

Tóth Menyhért (1899) vegyeskereskedő. A világháborúban 1917-től a 65. gye kötelékében a román harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetése: K.cs.k. (BVI,163)

Pápai Gábor (1896) korcsmáros és szőlőbirtokos. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, sebesülten hadifogságba esett, 28 hónapi szenvedés után tért haza. (BVI, 158-159)

Schwartz Elemér (1871) gazdálkodó. A világháborúban két és fél évig teljesített katonai segédszolgálatot. (BVI,152)

Sütő István (Barkaszó, 1885) ref. igazgató-tanító. A világháborúban 1914. augusztus 1-től 1918. október 18-ig vett részt, és mint zls szerelt le. (BVI,162)

SÁROSOROSZI

Pógyor Ferenc (1889) gazdálkodó, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1915. október 12-én megsebesült, felépülése után fegyvernélküli segédszolgálatra nyert beosztást.

RAFAJNAÚJFALU

Demeter Tamás (1898) kisbirtokos, községi bíró, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1916-tól ezrede kötelékében több harctéren küzdött, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez. v.é., bronz v.é., K.cs.k.

A. Hegedűs Lajos (1876) gazdálkodó, a ref. egyház gondnoka, az EMP helyi elnöke, közösségszervező. A világháború alkalmával 1914-től 1915-ig teljesített segédszolgálatot.

Kozár Ferenc (1881) gazdálkodó, községi képviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1916-ban fogságba esett, 1918-ban sikerült hazatérnie.

Mészáros Herman (1898) fűszer- és vegyeskereskedő. A világháborúban 1914. novemberétől a 65. kgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1918 márciusában szerelt le. (BVI,157)

NAGYSZŐLŐSI JÁRÁS

AKLI

Kubinyi Béla (Técső, 1898) áll. elemi iskolai igazgató, közösségszervező, levante főoktató, légvédelmi parancsnok, közgyám és hegyközségi pénztárnok stb. A világháborúban egy évet az orosz, egy évet az olasz fronton töltött, mint hadapród őrm szerelt le. (BVI,155)

Sámuel Móricz (Csanakfalva, 1888) fűszer- és vegyeskereskedő volt Akliban. A világháborúban 1914-től a 85. kgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915. május 29-én ellenséges golyó találta el, hősi halált halt. Özvegye Izrael nevű fiával vette át az üzletet. (BVI,161)

BATÁR

Imszticsei János (1878) Batáron korcsmáros és gazdálkodó, t. őrv. 1916-ban a 85. kgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, a felülvizsgálat után leszereltették. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Kövér Antal (Végmártonka, 1882) Batáron igazgató-tanító, Tiszahegyen is tanított. Tűzharcos törzsvezető, t. őrm. A 11. kgye kötelékében az

orosz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: kor.ez.é.k., kor. vas é.k., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

CSEPE

Pataki János (1886) gazdálkodó, t gyal. A 85. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, súlyosan megsebesült. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

FANCSIKA

Horváth Gyula (1891) gazdálkodó, községi bíró. A világháború alkalmával 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, és az összeomláskor, mint szakaszvezető szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Horváth János (1893) gazdálkodó, vegyeskereskedő, az EMP aktivistája. A világháború alkalmával 1914-ben vonult be a 16. tüzérezredhez katonai szolgálatra, majd a 39. tábori tarackezredhez került, 1917-ben a vasúti ezredhez helyezték át, melynek kötelékében az orosz, olasz fronton küzdött, az összeomláskor mint szkvszerelt le. Kitüntetései: kieszüst és bronz v.é., K.cs.k.

KUTLÁN ANTAL

Kutlán Antal (1898) Fancsikán áll. tanító, t hdgy. 1914-ben a mozgósítás idején a cs. és kir. 3. hgye-hez önkéntes jelentkezés alapján vonult be, az ezred kötelékében az orosz és az olasz hadszíntéren küzdött az összeomlásig. Megsebesült. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

KUTLÁN ISTVÁN

Kutlán István (1894) Fancsikán igazgató-tanító, akad. festőművész, újságíró, t hdgy. 1915. márciustól az összeomlásig a cs. és kir. 12., majd a 3. hgye kötelékében több hadszíntéren küzdött. Mint t hdgy szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é., magyar, osztrák, tiroli, német és bolgár h.e.é.

Parászka János (1887) Fancsikán gazdálkodó, a Magyar Párt helyi aktivistája. A világháborúban a cs. és kir. 11., majd a 12. hgye kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött. Przemysl várában fogságba esett, ahonnan szökés útján 1918. május 15-én került haza. A fogságban tifuszt kapott, mint t hdgy szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é., magyar, osztrák, tiroli, német és bolgár h.e.é.

FEKETEARDÓ

Molnár István (1897) kötélverőmester, t törm. A 11. hgye kötelékében az orosz, román fronton harcolt az összeomlásig, kétszer sebesült meg. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é. sávval.

Paládi Bálint (1891) gazdálkodó, t tiz. A 14. huszárezred kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Többször megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é. három sávval (BVI,158)

FERTŐSALMÁS

Mészáros Gergely *nemes* (1876) gazdálkodó, közösségsszervező, a községben több tisztséget viselt. A világháborúban 1914 augusztusától a 12. hgye kötelékében a szerb fronton teljesített katonai szolgálatot, 1914. decemberben szerb fogságba esett, 52 hónapi rabság után, 1919-ben rokkantan tért vissza. Kitüntetés: K.cs.k. (BVI,157)

Somody István (1894) gazdálkodó, hat évig községi bíró, közösségsszervező. A világháborúban 1914-től az 55. hgye kötelékében az orosz frontra került, súlyosan megsebesült, felépülése után az olasz fronton (Monte Grappa, Piave folyónál lezajlott csaták résztvevője) teljesített katonai szolgálatot a háború végéig, 1918. novemberben mint szkvszerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é. (BVI,161)

Tegze Sándor (1876) gazdálkodó. A világháborúban 1914-től a 12. hgye kötelékében a szerb fronton harcolt, 1914. decemberben fogságba esett, mint hadifogoly Olaszországba került, 1920 májusában tért haza. (BVI,163)

FORGOLÁNY

Szabó Zsigmond (1884) gazdálkodó, a községi képviselőtestület tagja, helyettes bírója, közösségsszervező. A világháborúban 1914. decembertől a 85. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton teljesített katonai szol-

gálatot, a piavei átkelésnél olasz fogságba esett, 16 hónap múlva tért haza. (BVI,162)

GÖDÉNYHÁZA

Bökényi Pál (1897) szülőfalujában gazdálkodó, leventeoktató, t őrv. 1916-tól a 12., majd a 16. hgye kötelékében a román, olasz harctéren küzdött. Olasz hadifogságba került, 1919. novemberben hazatért. Kitüntetései: K.cs.k.

Kovács Dezső (Szepesi, 1892) ref. lelkész, magyar polgárjogi harcos, t tábori lelkész. A világháború alkalmával 1915-től a munkácsi tartalékkórházban, majd az orosz és román fronton mint tábori lelkész teljesített szolgálatot. Kitüntetései: II.o. lelkészi érdemkereszt a v.é. sz. kardokkal, K.cs.k., II.o. vöröskereszt hadi érem a v.é.sz. A csehek alatt államellenes cselekedet miatt 1938-ban elűzték.

Szabó Sándor (1889) gazdálkodó, t tüzér. A 6. tüzérezred kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

HÖMLŐC

Fábián Endre (Csedrek1893) áll. igazgató-tanító, aktív népművelő. A világháborúban 1915. december 15-től a 12. hgye kötelékében az olasz fronton teljesített katonai szolgálatot az összeomlásig, mint zls szerelt le. (BVI,159)

KIRÁLYHÁZA

Dimiczky István (1890) Királyházán postai altiszt, t őrm. A 14. huszár ezred, majd a 7. gépfegyverosztag kötelékében az orosz, román harctéren küzdött az összeomlásig, megsebesült. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k., seb.é., 1912/13 szolg. ker.

Dóry Ernő (Huszt, 1896) áll. igazgató-tanító, községi képviselő, a KSZP-elnöke, EMP-aktivista. A világháborúban a 12. hgye kötelékében az olasz harctéren küzdött, 1915. november 25-én megsebesült, és mint 75%-os HR-t elbocsátották. Kitüntetései: K.cs.k. A csehek alatt magyarságáért üldözték, zaklatták, letartóztatták.

Gottesmann Hermann (Nagyrákóc, 1893) Királyházán asztalosmester, t tiz. A 12., majd a 8. hgye kötelékében az olasz, orosz hadszíntereken harcolt, megsebesült. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é.

Marton József (Rimaszombat, 1870) ny. főmozdonyvezető. A világháború alatt a krakkói vonatosztaghoz volt beosztva, de mint nélkülözhetetlent itthon tartották a katonai vonatok vezetésére. Kitüntetései: kor. vas é.k. a v.é.sz.

Menkina Ferenc (1893) MÁV géplakatos, t. hidász. A vasúti ezred kötelékében a dél-tiroli fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é. kétszer, K.cs.k., h.e.é., bolgár h.e.é.

Megyery Benjamin *nemes-vass* (Tiszapéterfalva, 1870) ny. mozdonyfűtő. A világháborúban mint fűtő és mozdonyvezető teljesített szolgálatot.

Molnár Béla (Feketeardó, 1897) vendéglős, t. őrm. A 85. hgye, majd az 5. gye kötelékében az orosz, olasz, francia fronton harcolt az összeomlásig, háromszor sebesült meg. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Szöllősy László id. (1868) gazdálkodó, t. főtüzér. A 15. honv. őrzlj. kötelékében teljesített szolgálatot. A csehek alatt törvénybíró, majd főbíró.

Bíró József *csikpálfalvai* (Csíkcsicsó, 1880) ny. főmozdonyvezető, KSZP-aktivista. A világháborúban mint mozdonyfelvigyázó teljesített szolgálatot és főmozdonyvezetővé lett kinevezve.

Ertsey László *téglási* (Vancsód, 1881) ny. MÁV főmozdonyvezető. A világháborúban mint vasutas teljesített katonai szolgálatot. Egy ideig az udvari vonatot vezette, és ekkor tüntették ki a főmozdony-vezetői előléptetéssel. A csehek alatt nyíltan megvallott patriotizmusa miatt üldözték.

Schleicher Géza (Rahó, 1884) Királyházán nyug. mozdonyvezető, a KSZP helyi aktivistája. 1908-tól a 85. gye kötelékében a bosznia-hercegovinai mozgósításban vett részt. Kitüntetései: bronz é.k.

Stefánovics János László (Gödényháza, 1898) úri és női fodrászmester, a KSZP helyi aktivistája, vezetőségi tagja. A világháborúban egy fényszóró zászlóalj kötelékében az olasz fronton küzdött és 1918. november 3-án esett fogságba, ahonnan egy év múlva került haza. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Szent-Gály Sándor (Taracköz, 1891) ny. mozdonyvezető, a KSZP helyi aktivistája, vezetőségi tagja. A világháborúban a vasúti ezred kötelékében az orosz és az olasz fronton küzdött, és az összeomláskor mint szakaszvezető szerelt le.

Szöllősy Antal (1881) szülőfalujában ny. vasutas, a KSZP helyi aktivistája, vezetőségi tagja. A világháborúban a 85. gye kötelékében Lőcsére került, a leszerelés után folytatta szolgálatát a vasútnál.

Szöllősy László id. (1868) szülőfalujában gazdálkodó, törvénybíró, főbíró, a KSZP helyi aktivistája, vezetőségi tagja. A világháborúban a 15. honv. őrzlj. kötelékében teljesített szolgálatot.

MAGYARKOMJÁT/VELIKI KOMJÁTI

Dobonyi György (1881) Magyaromjáton malomigazgató, községi bíró, közösségsszervező, a KSZP- és a Kurtyák-párt aktivistája, t. tiz. 1914-ben ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, Przemyslben fogságba esett, 1918. júniusban sikerült hazatérnie. Kitüntetései: K.cs.k.

NAGYPALÁD

Elek József (1899) Nagypaládon gazdálkodó, t. gyal. Az 5. gye kötelékében az olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k.

Garanyi Sándor (1896) Nagypaládon gazdálkodó, t. szkv. Az 5. gye kötelékében az orosz, román, olasz hadszíntereken harcolt az összeomlásig. Megsebesült. Kitüntetései: bronz v.é. kétszer.

Kajtár Dezső (1894) Nagypaládon gépész, kovácmester, t. távírdász. A 34. gye, majd a távíró ezred kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

NAGYSZÖLŐS

Amorth Ferenc (1892) Nagyszőlősön kéményseprőmester. Ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, hadifogságba került, 1920 novemberében jött haza.

Bota István (Máramarossziget, 1899) Nagyszőlősön vasesztergályos, t. tiz. A 12. hgye kötelékében az olasz fronton harcolt az összeomlásig. Ötször megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., seb.é., K.cs.k.

Dudinszky Lajos *mindszentapáti* (1887) gör.kat. esperes Nagyszőlősön, az EMP aktivistája, egyházi és magyar hazafias verseket, egyéb írásokat publikált a helyi magyar lapokban. A világháború alkalmával 1917–1918-ban az összeomlásig teljesített táborigyelmeztetői szolgálatot az olasz harctéren a tűzvonalban. Több hadiékesítményes kitüntetés és a K.cs.k. tulajdonosa.

Csarnagotzky Mihály (Karácsfalva, 1882) ny. csendőr, postaaltiszt, a visszacsatolásért küzdő aktivista. A világháború alkalmával 1914-től az összeomlásig teljesített csendőrigyelmeztetői szolgálatot az orosz és szerb harctereken. Kitüntetései: kor.ez.é.é. a v.é.sz., bolgár, német h.e.é. A csehek alatt 1938-ban letartóztatták, közkegyelemben részesült.

Gyalay Gyula *szalontai* (1886) Nagyszőlősen cipésmester, t huszár. A 15. huszárezred kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Gyalay János honvéd (*Gyalay Gyula* bátyja) a világháborúban az orosz harctéren hősi halált halt.

Gyurkóczy Antal (Jászberény, 1886) Nagyszőlősen kórházi gondnok, gyümölcsstelep-tulajdonos, az EMP aktivistája, t I.o.számv. altiszt. 1914-től ezrede kötelékében a keleti frontokon harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: kor. vas é.k. a v.é.sz., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

HOKKY KÁROLY

Hokky Károly (Ababújsepsi, 1883) okl. középiskolai tanár, országgyűlési képviselő, a KSZP ügyvezetője, közösségszervező. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, súlyos haslövessel mint HR szolgálaton kívüli állapotba helyezték, mint főh szerelt le. Kitüntetései: Sign. Laud., K.cs.k., seb.é. 1939. júniusban a magyar országgyűlésbe nyert behívást.

Kerekes András (1893) Beregszászban gazdálkodó, t tűzmester. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Ladányi Zoltán (1893) banktisztviselő, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháború alkalmával 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, az orosz és olasz hadszíntereken harcolt, az összeomláskor mint tartalékos főhadnagy szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., h.e.é.

Lesmann Jenő dr. (1880) orvos, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháború alkalmával 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, és az összeomláskor mint honvéd főorvos szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., német vaskezeszt, kor. arany é.k. a v.é.sz.

Mády Ferenc (1888) gazdálkodó, hegyközségi bíró, t törm. A 14. huszárezred kötelékében a bukovinai és a román fronton harcolt az összeomlásig. Az összeomlás után a kommün alatt ellenforradalmat szervezett, és 3 társával együtt halálra ítélték, azonban a környék lakosságának megmozdulása révén szerencsésen kiszabadult. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Mády János (1890) földműves, t huszár-orm. A 14. huszárezred kötelékében a szerb, orosz, román, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Mády Zsigmond (1881) vendéglős, t. törm. A 85. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, súlyosan megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Magyar László dr. (Nagydobrony, 1900) főorvos, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháború alkalmával 1918-ban vonult be katonai szolgálatra és a tiszti iskolát elvégezte.

Mecsey Bertalan (Nagyvárad, 1876) ny. áll. csendőrőrmester, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháború alatt mint csendőr a hadtápban teljesített szolgálatot. Kitüntetései: kor.ez.v.é., K.cs.k. A csehek alatt meghurcolták, üldözték, letartóztatták, majd közkegyelmet kapott.

Molnár József (1892) kőművesmester. Ezrede kötelékében a szerb, olasz fronton harcolt, olasz fogságba esett, 1919 végén került haza.

Papp Antal (Tizsakóród, 1871) ny. csendőrtiszthelyettes, az EMP aktivistája, közösségszervező. A világháború alkalmával a csendőrségnél teljesített szolgálatot. Kitüntetései: szolg.k., jub.e.é., 1912. évi e.é., két ízben dicséző okiratban részesült. 1925-ben igazgatásért a csehek megbüntették, kitoloncolták.

Róth Ferenc (1891) vendéglős, t. törm. A 85. gye kötelékében több ütközetben küzdött, 25-30 lövéstől súlyosan megsebesült, mint 50%-os HR leszerelték. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é., 6 éves szolg. k., 1912/13. évi e.é., bolgár h.e.é.

Szabó Gábor dr. tamásváraljai (Tizsapéterfalva, 1885) Nagyszőlősön ügyvéd, a ref. egyh. főgondnoka, a cseh megszállás alatt az EMP vezetőségi tagja, jó magyarsága miatt többször letartóztatott, megbüntetett aktivistája, t. főh. mint önkéntes 1914. decemberben vonult be katonai szolgálatra, az orosz és az olasz hadszíntereken küzdött, megsebesült, majd az összeomláskor

SZABÓ GÁBOR

szerezte le. Kitüntetései: kisézüst v.é. kétszer, ez. és bronz Sign.Laud. kardokkal kétszer, bronz kat.é.k. kardokkal, ez.kat.é.k. kardokkal, bronz v.é., K.cs.K., seb.é.

Szabó Sándor (Vámosatya, 1888) Nagyszőlősön igazgató-tanító, az EMP aktivistája, számos oktatási és kulturális egyesület tagja és vezetője, a világháborúban 1914-ben vonult be, ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, 1916-ban fogságba esett, 1918. augusztusban hazaszökött. Mint karp. tiz szerelt le. Kitüntetések: K.cs.k., h.e.é.

Tisza Endre (1893) géplakatos, t. őrm. A 12. hgye kötelékében több ütközetben küzdött, légnyomástól megsebesült, az összeomlás után a nemzetőrségnél teljesített szolgálatot, a csehek alatt többször került börtönbe. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Török Miklós dr. (Tarpa, 1879) Nagyszőlősen ügyvéd, szakíró, az EMP aktivistája. A világháborúban a 65. gye kötelékében teljesített szolgálatot az összeomlásig. Szakcikkei különböző lapokban jelentek meg.

Zelmanovics Ignác (1894) vendéglős, t. szkv. 1914-től a 85. gye-hez vonult be, majd a 6. és a 36. tábori tüzér ezred kötelékében az olasz, orosz fronton küzdött, megsebesült. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Zsolnay András (Csomafalva, 1885) ny.p.ü. szemlélsz, t. gyal. 1914-től ezrede kötelékében a szerb, az orosz és olasz fronton küzdött, megsebesült, az összeomláskor szerelt le. 1919-től a m. kir. honv. A-csoport tagja volt, míg a csehek ki nem utasították. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., vas é.k., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Valinovszky István (1897) szülővárosában okl. kőművesmester, az EMP aktivistája. A világháborúban 1915-ben vonult be, ezrede kötelékében különböző frontokon harcolt, az összeomláskor mint tiz szerelt le. Kitüntetések: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é. A csehek 1938. novemberétől decemberig internálótáborba hurcolták nyíltan vállalt magyarsága miatt.

Volenszky Kálmán (1897) szülővárosában földbirtokos, gépészmérnök, városbíró az EMP színeiben. A világháborúban 1916-ban vonult be, ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, ahonnan súlyos betegén tért vissza.

NEVETLENFALU

Bukó Lajos (1897) ref. lelkész, t. hadapródjelölt, mint önkéntes 1915-től a világháborúban a cs. és kir. 65. gye kötelékében teljesített harctéri szolgálatot. 1916 augusztusában orosz hadifogságba került és csak 1921 júniusában sikerült hazatérnie. Kitüntetései: K.cs.k.

Szirmay Bertalan (Gálszécs, 1900) kisbirtokos, tűzoltóparancsnok, t. gyal. A 6-os sappeurök (Komárom) kötelékében az olasz fronton harcolt, 1918. novemberben hadifogságba esett, 1919-ben hazatérhetett. Kitüntetései: K.cs.k.

BUKÓ LAJOS

SALÁNK

Rónay Géza (Hegygyombás, 1898) a helyi erdészetben igazgató-főmérnök, az EMP helyi aktivistája. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton küzdött, az összeomláskor mint hdj. őrm szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é. Részt vett a nyugat-magyarországi harcokban is.

SZŐLŐSVÉGARDÓ

Petenykó György (1899) a községben igazgató-tanító. A világháborúban 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, és az összeomláskor mint karp. tiz szerelt le.

RAKASZ

Lencsur Mihály (Fancsika, 1897) igazgató-tanító, a KSZP aktivistája, közösségsszervező. A világháború alkalmával 1914-ben önként vonult be a 12. hgye-hez katonai szolgálatra, az orosz, román fronton küzdött, és az összeomláskor mint hdj szerelt le. Kitüntetései: Sign. Laud., kizezüst és bronz v.é., K.cs.k.

TEKEHÁZA

Gál Jenő (1892) Tekeházán gazdálkodó, t tiz. A 85. gye kötelékében az orosz, olasz hadszíntereken harcolt az összeomlásig. Megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Kócsi Béla *nemes* (1888) gazdálkodó, t tiz. A 85., majd a 96. gye kötelékében az olasz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v. é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Homoki Géza (*Kócsi Béla* sógora) a világháborúban hősi halált halt.

Homoki Antal (*Kócsi Béla* sógora) a világháborúban hősi halált halt.

Kócsi Dániel (1893) gazdálkodó, t gyal. A 85. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, arclövés által megsebesült, az összeomláskor leszerelt.

Kócsi Károly (1890) kispasztor, községi főbíró, EMP-aktivista, közösségsszervező. A világháború alkalmával 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, és az összeomláskor szerelt le.

Valkovszky Sándor (Kistorna, 1899) Tekeháza körjegyzője, a Földműves párt aktivistája. A világháborúban 1917-ben vonult be, ezrede kötelékében

különböző frontokon harcolt, az összeomláskor mint hadapród-őrm szerelt le. Kitüntetések: K.cs.k., h.e.é.

TISZABÖKÉNY

Borsos József ifj. (1890) fűszer- és vegyeskereskedő. A világháborúban 1918. februártól a 85. gye kötelékében a kiképzés után karhatalmi zlj-hoz került, itt szolgált az összeomlásig. (BVI, 146)

Borsos József id. gazdálkodó. A világháborúban 1916-tól a kassai 6. szerkesztő osztag kötelékében az orosz fronton harcolt, fogságba esett, ahonnan 1918-ban tért haza. (BVI,146)

Fóris Miklós (1895) gazdálkodó. Bevonult 1914 decemberében a 3. hgye-hez, t hdgy. Az orosz és az olasz hadszíntéren küzdött, kétszer megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Az összeomlás után is a cseh és román megszálló katonaság ellen, kis létszámú általa szervezett csapattal hősiesen küzdött. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é.

FŐRIS MIKLÓS

Toldy Gábor vitéz (Gubács, 1893) Tiszabökényben dohánykertész, t őrv. A világháború alkalmával 1914-ben vonult be a cs. és kir. 85. gye-hez, melynek kötelékében az orosz, olasz hadszíntéren küzdött, és az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: arany v.é., bronz v.é., K.cs.k.

TISZAKERESZTÚR

Mándy Ferenc (1886) gazdálkodó. A világháborúban 1914-től az 5. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, és Przemysl várának elestekor fogságba esett, ahonnan 1918-ban tért haza. Mint szkv szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k. Fogságban szerzett betegségébe belehalt, négy árját hagyott maga után. (BVI,148)

TISZAPÉTERFALVA

Ary Károly (1897) gazdálkodó, EMP-aktivista. A világháborúban a 12. hgye kötelékében az orosz, olasz harctéren küzdött, két ízben megsebesült,

olasz fogságba esett, hazatérése után a Nemzeti Hadseregben 1921 augusztusáig szolgált.

TISZASÁSVÁR

JELES KORNÉL

Bozgyi Mihály (Karácsfalva, 1897) Tiszasásváron ácsmester, t. őrv. A 15. tüzérezred kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, megsebesült, olasz hadifogságba került. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Gábor György (1888) Tiszasásváron kereskedő, t. őrm. A 66. gye. kötelékében az olasz és szerb hadszíntereken harcolt az összeomlásig. Mint HR szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Jeles Kornél (Ilonokújfalva, 1886) Tiszasásvár gör.kat. lelkésze, t. szds. A világháború alkalmával mint táborigazgató teljesített szolgálatot. Az összeomláskor szerelt le.

Romzsa István (Bányafalva, 1889) Tiszasásváron állami tanító, t. karp. őrm. 1917 márciusában a cs. és kir. 65. gye-hez bevonult, ennek kötelékében az olasz, román harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k.

TISZASZIRMA

Kalos Bertalan szirmai (Péterfalva, 1892) földbirtokos, az EMP aktivistája, közösség-szervező. A világháború alkalmával 1914. augusztusban vonult be katonai szolgálatra, 1914. decemberben sebesülten orosz hadifogságba került, 1920-ban sikerült hazatérnie. A csehek alatt a szirmaiak megválasztották községi bírónak, őt és családját a cseh katonai hatóság kivégzéssel fenyegette meg, bírói tisztéről lemondott és az anyaországba költözött.

TISZAÚJHELY

Boldog István (1871) gazdálkodó, magyar ellenálló. A világháború alkalmával 1916-ban mint őrv. vonult be katonai szolgálatra, és rövidesen felmentették. A csehek alatt a magyar sajtót támogatta, a cseh katonai szolgálatot megtagadó két fiát kényszer munkára ítélték.

Mihálka László (Taracköz, 1884) gazdálkodó, EMP-aktivista, közösség-szervező. A világháborúban a 12. gye kötelékében az orosz fronton küzdött, tüdőlővést kapott, és mint HR, hdgy-i rangban szerelt le. Kitüntetései: arany v.é., nagy- és kizezüst v.é., K.cs.k.

TISZAÚJLAK

Braun Izidor (1889) Tiszaújlakon kereskedő, t őrm. A 12. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: kor. vas é.k. a v.é.sz., bronz v.é., K.cs.k.

Dudás István (Nagyszőlős, 1895) kerékgyártó. A világháborúban 1914-től a 12. hgye kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, 1915. áprilisban fogságba esett, 1919 márciusában szabadult 49 hónapi szenvedés után. (BVI,148)

Fábián Béla (Karácsfalva, 1895) gazdálkodó, korcsmáros, KSZP-, MÉP-, EMP-aktivista, kultúrpolitikus, közösségszervező. A világháborúban a 12. hgye kötelékében az orosz fronton küzdött, ahol szervi szívbajt kapott, majd felépülése után pótszolgálatra rendelték, később mint gazdálkodót felmentették. A csehek alatt 1934-től a Magyar Kultúr Egyesület jegyzője, majd helyi elnöke lett és a Rákóczi turul-ünnepségek fő szervezője, nyíltan megvallott magyarsága miatt zaklatásnak volt kitéve. A Falu Magyar Gazda és Földműves Szövetség „PREMKE” aranyéremmel és díszoklevéllel tüntette ki: *„a cseh megszállás alatt élt magyarság érdekében kifejtett önzetlen és áldozatos kulturális munkásságáért.”* (BVI,148)

Fábián Endre (1891) vendéglős, a községi képviselőtestület tagja. A világháborúban 1914-től a 85. kgye kötelékében az orosz, olasz fronton teljesített katonai szolgálatot 4 és fél éven át, egyszer megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k. (BVI,148)

Fülöp János (1875) gazdálkodó, szabómester, a községi képviselőtestület tagja. A világháborúban a 85. kgye, illetve a vasúti ezred kötelékében a szerb fronton teljesített katonai szolgálatot, mint altiszt szerelt le. (BVI,149)

Géczy József (1883) képesített kőműves és ácsmester. A világháborúban 1914-től a 85. kgye kötelékében a szerb, olasz fronton teljesített katonai szolgálatot az összeomlásig, egyszer megsebesült. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é. Számos egyházi, középület, családi ház terve és építése dicséri munkáját. (BVI,150)

Hartmann Bernát (Huszt, 1894) fakereskedő, a hazafias mozgalmak lelkes támogatója. A világháborúban ezrede kötelékében két évig teljesített katonai szolgálatot. (BVI,151)

Heé János (1895) bőrkereskedő, a Magyar Párt aktivistája, közösségszervező. A világháborúban a 85. gye kötelékében teljesített katonai szolgálatot.

Ilosvay Kálmán szilágyi (1863) gazdálkodó, közösségszervező. A világháborúban a 88. gye kötelékében teljesített katonai szolgálatot. (BVI,152)

Ilosvay Lajos szilágyi (Ilosvai Kálmán fia) erdőtanácsos Budapesten. A világháborúban 1914-től a 12-es tüzéregység kötelékében teljesített katonai szolgálatot a háború végéig, szds-i rangban szerelt le. Több katonai kitüntetés tulajdonosa. (BVI,152)

Kiss István (Bene, 1896) Tiszaújlak ref. lelkésze, egyházmegyei tanácsbíró, községi képviselő, a helyi Magyar Párt elnöke, közösségszervező, t hdj. őrm. Bevonult a cs. és kir. 34. hgye-hez, kötelékében orosz hadszíntéren küzdött, és mint hdj. őrm szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. A csehek alatt mint magyar kémet letartóztatták, elítélték.

Klein Károly (1895) Tiszaújlakon pékmester, t gyal. A 85. gye kötelékében az olasz fronton harcolt, megsebesült, az összeomlásokor leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., seb.é.

Láng Gyula (Sopron, 1879) Tiszaújlakon famegmunkáló telep tulajdonosa, közösségszervező. A világháborúban a soproni tüzérezred kötelékében az orosz fronton 2 évig teljesített katonai szolgálatot, 1916-ban mint tüzérfőh szerelt le. Kitüntetései: Sign. Laud. (BVI,156)

Manajló László (Kovászó, 1892) szakvizsgát tett kovácsmester Tiszaújlakon. A világháborúban 1914-től a kassai nehéz tüzérezred kötelékében az orosz, szerb és román fronton teljesített 52 hónapig katonai szolgálatot, 1918. novemberben szerelt le. (BVI,156)

Pallay Gábor (1882) korcsmáros, a községi képviselőtestület tagja (EMP színeiben), a ref. egyház kurátora, a PREMKE helyi elnöke. A világháborúban 1914-től a 85. gye kötelékében, a 17. menettel az orosz fronton teljesített 28 hónapig katonai szolgálatot, betegen szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k. (BVI,158)

Pál János (1900) a MNB pénzbeszedője Bp-en, t számvevő altiszt. A 85. gye, majd a 15. huszárezred kötelékében az orosz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Weinberger Pál Péter (1895) Bp-en bőrkereskedő, t gyal. 1914-től a 85. majd a 10. gye kötelékében az orosz, olasz fronton küzdött, 1916-ban orosz fogságba esett, 1918. februárban sikerült hazajutnia, ezután az összeomlásig az olasz fronton küzdött. Kitüntetései: bronz v.é., seb.é., h.e.é.

Reiter Béla (1893) asztalosmester, a KSZP helyi alelnöke. Ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött, az összeomláskor mint főtüzer szerelt le.

Reiter József (1890) asztalosmester, EMP-aktivista. A 85. gye-nél az orosz fronton küzdött, kétszer megsebesült, majd fogságba esett, szerencsésen hazatért.

Vass Endre (1888) gazdálkodó, a községi képviselőtestület tagja, főbíró. A világháborúban 1914-től a 85. kgye kötelékében 1918. júniusig teljesített katonai szolgálatot, gazdasági okból felmentették. (BVI,164)

Vass János (1877) szabó, korcsmáros, a községi képviselőtestület tagja, al-bíró. A világháborúban 1914-től a 12. népf. hgye kötelékében a szerb, román fronton teljesített katonai szolgálatot. (BVI,164)

Záboly Lajos (1897) szülőfalujában borkereskedő, községi bíró az EMP színeiben. A világháborúban a 12. hgye kötelékében az olasz fronton harcolt, 1916. januárban kórházba került, felépülése után a román fronton folytatta a harcot, ahol megbetegedett. Az összeomlásig a csendőrségen teljesített szolgálatot.

Zelik Lajos id. (1871) szülőfalujában gazda, az EMP aktivistája. A világháborúban a 12. hgye kötelékében az olasz fronton három évig harcolt, a jobb keze megsebesült, HR.

Várady Gábor (Csepe, 1892) a vasúti malom bérlője. A világháborúban 1914-től a nyíregyházi 14. huszárezred kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, kétszer megsebesült, felgyógyulása után az olasz frontra került. 1918. november 8-án fogságba esett, 1909. október 16-án jött haza. A Nemzeti Hadseregben is szolgált 1919. október 9-től december 15-ig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k. (BVI, 164)

TIVADARFALVA

Bencze Károly (1893) gazdálkodó, a helyi tűzharcosok vezetője, t tiz. 1915. júniusban a 27. tüzérezred kötelékében az összeomlásig az olasz harc-téren küzdött.

Szabó Károly (Forgolány, 1895) gazdálkodó, t tüzer. A 20. honv. tüzer ezred kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Tóth Gábor (1894) kisbirtokos, t gyal. A 12. hgye kötelékében több orosz ütközetben küzdött, mint súlyos HR-t a kötelékből elbocsátották. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

Varga Zsigmond (1900) kisbirtokos, t. őrv. 1918. szeptembertől a 85. gye kötelékében az olasz hadszíntéren az összeomlásig küzdött.

VERBŐC

Pásztay Elek (1875) gazdálkodó, a ref. egyház gondnoka, az EMP helyi aktivistája. Ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915-ben mint önálló gazdát felmentették. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., 1908-as jub.e.é.

Pásztay Lajos ifj. (1873) gazdálkodó, az EMP helyi aktivistája. A világháborúban kezdettől fogva az összeomlásig részt vett, az orosz és román harctéren küzdött.

Gönczy Zsigmond id. (1877) kigazda, községi előjárósági tag, EMP-aktivista. A világháborúban 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, azonnal az orosz hadszíntérre került, még szeptemberben fogságba esett, 1921-ben sikerült hazatérnie.

Orosz Antal (1895) gazdálkodó, az EMP aktivistája, közösségsszervező. A világháborúba 1914-ben vonult be, az orosz harctéren küzdött, megsebesült, és mint 65%-os HR a hadsereg kötelékéből elbocsátották.

UNGVÁRIJÁRÁS

BARANYA

Balla Pál (1891) körjegyző, a 66. gyalogezredben t. hdgy. Az orosz harctéren küzdött, megsebesült. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., magyar és osztrák h.e.é.

Szentimrey Ödön krasznikvajdai (1895) szülőfalujában földbirtokos, az EMP vezetőségi tagja, t. őrm. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren harcolt, 1916. június 16-án fogságba esett, ahonnan 1918. júniusban jöhetett haza, tiz-i rangban szerelt le.

ESZENY

Jakubovits Adolf (Salánk, 1887) Eszenyben kereskedő, t. őrv, távírdász. A 67. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, felépülése után a 65., majd a 11. hgye-nél szolgált, közben elvégezte a budapesti távíró iskolát is. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

KISDOBRONY

Nagy Gy. Vince (1879) szülőfalujában helyettes bíró, gazdálkodó, az EMP alelnöke. 1914-től a 3. honv. tüzérezred kötelékében mint szolgálatvezető tüzemester az orosz fronton harcolt, majd 1914. aug. 27-én balkar törést szenvedett, 75%-os HR lett. Az összeomlásig mint kiképző tüzemester teljesített szolgálatot. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

MINAJ

Szanicz Mihály (Ungvár,1895) az Ungvárhoz közeli Minajon állami tanító, t főh. A világháború alatt 1914. szeptemberben a cs. és kir. 66. gye-hez vonult be, a dunaszerdahelyi fogolytáborban teljesített szolgálatot. Később a tiszti iskola elvégzése után a 11. hgye kötelékében a román és olasz hadszíntereken küzdött, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

NAGYLÁZ/VELIKI LAZI

Plotényi Vilmos (Franciaország, Beadumamon, 1883) Nagylázon földbirtokos, t főh. 1914. augusztusban a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, kötelékében az orosz fronton küzdött. Przemysl várában orosz hadifogságba került, ahonnan 1922-ben sikerült hazajönnie. Kitüntetései: Sign. Laud., K.cs.k.

NEVICKE

Ackermann Simon (Bező, 1875) Nevickén szatócs. 1914-ben hadbavonult, az orosz harctéren küzdött, 1917-ben fogságba esett, 1920-ban tért haza. Végigküzdötte a világháborút, háromszor sebesült. Kitüntetései: kisézüst és bronz v.é., K.cs.K. Hazafias magatartása miatt a csehek bebörtönözték.

ÓRDARMA

Berkovits Salamon (1886) Órdarmán kereskedő, t szkv. 1915-ben a cs. és kir. 66. gye kötelékében az orosz, szerb fronton az összeomlásig küzdött. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Guttman Mór (1886) Órdarmán mészárosmester, t gyal. A 11. hgye kötelékében mint segédszolgálatos a marhabevásárlást végezte.

Jakubovics Herman honvéd (*Berkovits Salamon* sógora) az első világháborúban szerzett betegségben meghalt.

Minyó Andor (Nagymihály, 1898) az Ungvárhoz közeli Órdarmán állami tanító, t. hadj. 1916-ban a cs. és kir. 66. gye kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött. 1917. július 8-án hadifogságba esett, 1921-ben jöhetett haza. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

MINYÓ ANDOR

UNGTARNÓC

Kólyi István (1881) Bp-en asztalosmester, t. tiz. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, mint 50%-os HR leszerelt. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

PALLÓ

WEISZ MÁRTON MÓR

Weisz Márton Mór (Palló, 1895) Pallón gazdálkodó, t. hdgy. A világháborúban 1914-től a cs. és kir. 11. hgye kötelékében az orosz és az olasz fronton harcolt, háromszor megsebesült, 1918. novemberben olasz hadifogságba esett, ahonnan 1919. októberben jöhetett haza. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., K.cs.k.

Jevcsák István (1889) Pallón gazdálkodó, t. tiz. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, hadifogságba esett. 6 év után, 1921-ben hazatért. Kitüntetései: K.cs.k.

Medve Gyula (1883) gazdálkodó, t. szk. A 66. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, megsebesült, 1918-ban mint önálló gazdát felmentették, leszerelt. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é.

Medve János (*Medve Gyula* öccse) a szerb harctéren hősi halált halt.

RÁT

Dancs István (Kisrát, 1886) szülőfalujában asztalosmester, községi bírósági írnok, az EMP aktivistája. 1914-től ezrede kötelékében a szerb, orosz, román, olasz

frontokon harcolt, majd az összeomláskor mint tórm szerelt le. Kitüntetések: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz.v.é., K.cs.k., 1908-as jub.e.é., 1912. évi mozg.e.é.

Haklik Sándor (Beregszászvégyardó,1893) Kistráton r.k. esperes. A háború alatt 1914-től 1916-ig mint teológus kórházi szolgálatot teljesített.

SZEREDNYE

Doros János (Nagypoléna, 1899) a falujában elemiiskola-igazgató, 1917-től ezrede kötelékében az olasz fronton harcolt, súlyosan megsebesült, az összeomláskor szerelt le. A cseh megszállás alatt a Szerednye és környéke Memorandum szerkesztője, ezért 1938-ban 18 hónapra ítélték, 1939 őszén szabadult.

Felföldi Zoltán *botfalvai* (1892) Szerednyén községi irodatiszt, az EMP körzeti elnöke, t. őrm. 1913-tól ezrede kötelékében a szerb hadszíntéren harcolt az összeomlásig, mint őrm szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Gerber Lénárd dr. (Várpálánka, 1898) Szerednyén körorvos. 1916-tól ezrede kötelékében az orosz és román hadszíntéren harcolt az összeomlásig, megsebesült, mint e. ü. önk. őrmester szerelt le. Kitüntetései: bronz v. é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Papirnyik János (Ungvár, 1889) Szerednyén kovácmester, községi bíró, az EMP körzeti aktivistája. 1914 óta ezrede kötelékében harcolt az összeomlásig, mint hidász szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é. A cseh megszállás alatt üldözték, majd bebörtönözték, Kárpátaljáról 1938-ban kitoloncolták, csak a visszacsatolás idején térhetett vissza.

Sartina Richard (Tirol, 1880) gazdálkodó, t. őrm. A 2. cs. vadász-zlj kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: kor.vas é.k., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

MUNKÁCSI JÁRÁS

BARKASZÓ

Barta Kálmán (Szernye, 1900) Barkaszón borbélymester, helyi képviselő, az EMP aktivistája. A háború alatt a MÁV osztálymérnökségénél Máramaroszigeten teljesített szolgálatot.

Beregszászy Endre *beregszászi-nagy* (1879) kisbirtokos, helyi képviselő, testületi tag, az EMP alapítója, helyi elnöke. A háború alatt a mozgósítástól

vasútbiztonsági, 1916–1917-ben csendőrségi szolgálatra nyert beosztást. Végül tiz-i rangban szerelt le.

Halász Menyhárt (1885) szülőfalujában gazdálkodó, a képviselőtestület tagja, az EMP aktivistája. 1914-től ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött, súlyosan megsebesült, mint 65%-os HR elbocsátották a szolgálatból.

Horváth Lajos (1893) szülőfalujában kiskgazda, az EMP aktivistája. A háború alatt ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött, 1914. december 23-án orosz fogságba esett, ahonnan 1922-ben, súlyos betegen tért haza.

Nánási Sándor (1898) szülőfalujában körjegyzőségi irodatiszt, EMP-aktivista. A háború alatt a 65. gye kötelékében több fronton küzdött az összeomlásig.

Morvai Ignác (Mezővári, 1867) korcsmáros. A világháborúban 1916. március 3-tól a munkácsi 11. hgye kötelékében az orosz, román fronton teljesített katonai szolgálatot, 1917 végén szerelt le. (BVI,157)

Sütheő Sándor *nemes* (1899) szülőfalujában községi bíró, gazdálkodó, az EMP helyi aktivistája, közösség-szervező. A háború alatt a 11. honv. pótlj kötelékében román, olasz, francia fronton küzdött, az összeomláskor, mint zls szerelt le. Kitüntetések: bolgár h.e.é., magyar h.e.é. kardokkal, K.cs.k.

Sütő Gyula (1897) hentesmester. A világháborúban 1916-tól a 65. kgye (Szatmáron), majd a 11. hgye (Jászberényben) kötelékében 1917. január 1-től a román fronton teljesített katonai szolgálatot az összeomlásig, a forradalom kitörése után szerelt le. (BVI, 162)

Vántus Menyhért (1896) szülőfalujában gazdálkodó, községi képviselő, az EMP helyi aktivistája. A háború alatt mint trénszekeres teljesített szolgálatot az orosz fronton.

Vántus Károly (1893) szülőfalujában kisbirtokos, községi tanácsos, az EMP helyi aktivistája. A háború alatt 1914-től az orosz fronton teljesített szolgálatot, 1914. októberben hadifogságba esett, ahonnan csak 1920-ban jöhetett haza.

BEREGRÁKOS

Bara Sándor (Beregrákos, 1875) nyug. áll. alhdgy, Budapesten telepedett le. 1914 novemberétől mint honvédnnyilvántartó Budapesten teljesített szolgálatot az összeomlásig. Kitüntetései: ez.é.k. a v.é.sz., bronz v.é., XXX. és XX. éves szolg.é., jub.é. stb.

Derkács Imre (1892) szülőfalujában gazdálkodó. A háború alatt a 17. tüzezerred kötelékében az orosz, román, olasz fronton küzdött. 1918. november 3-án olasz fogságba esett, ahonnan 1920-ban tért haza. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Góczy Sámuel (Kajdanó, 1899) Beregrákoson gazdálkodó, közösségsszervező, az EMP vezetőségi tagja. A háború alatt az I. honv. lovas táborig tüzezerred kötelékében az orosz, román, olasz fronton küzdött, könnyebben megsebesült, mint főtüzezer szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Kohutics Elek (1898) szülőfalujában ksigazda, a Kurtyák Párt aktivistája. A háború alatt 18 hónapon keresztül a macedón fronton küzdött, légnyomástól meg is sebesült, az összeomlásokor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Mészár G. János (1885) szülőfalujában gazdálkodó, az EMP tagja, közösségsszervező. A háború alatt ezrede kötelékében több fronton küzdött az összeomlásig.

Molnár M. Sándor (1899) szülőfalujában ksigazda, választott bíróg, közösségsszervező. A háború alatt ezrede kötelékében az orosz, román és olasz fronton küzdött, és mint főtüzezer szerelt le. Kitüntetések: II.o.ez.v.é., K.cs.k.

Tarr B. György (1898) szülőfalujában gazdálkodó, az EMP helyi aktivistája. A háború alatt ezrede kötelékében az olasz, román fronton küzdött, az összeomlásokor mint főtüzezer szerelt le. Kitüntetések: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k. A cseh megszállás alatt magyar pártalapítóg (Magyar Nemzeti Párt, Ksigazda Párt), aktív pártpolitikai tevékenysége miatt a cseh csendőrök letartóztatták, kínozták, majd az út mentén agyonlőtték. Özvegye: Bolyok Ilona. Gyermeké: T. József.

Tarr Sámuel (1889) szülőfalujában gazdálkodó, az EMP helyi aktivistája. A háború alatt a 60. gye kötelékében frontszolgalatot teljesített az összeomlásig. Kitüntetések: bronz v.é., K.cs.k.

Tóth János (1894) szülőfalujában gazdálkodó, az EMP helyi aktivistája. A háború alatt a 11. hgye kötelékében az orosz fronton küzdött, ahol 1916. július 15-én fogságba esett. Kétévi fogság után megszökött, és ismét jelentkezett frontszolgalatra, az olasz hadszíntéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetése: K.cs.k.

Tóth Miklós (Patakófalú, 1889) Beregrákoson gör.kat. esperes, a Kurtyák Párt lelkes aktivistája. A háború alatt, 1915-ben szentelték pappá, Munkácson a katonai kórházaknál látta el a lelki gondozást.

CSONGOR

Sándor Bálint (1898) szülőfalujában községi bíró, gazdálkodó, az EMP helyi aktivistája. A háború alatt 1916-tól ezrede kötelékében az orosz, olasz fronton küzdött, az összeomláskor mint tiz szerelt le. Kitüntetések: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Tamásy Ferenc (1895) szülőfalujában községi képviselő, gazdálkodó, az EMP helyi aktivistája. A háború alatt 1914-től ezrede kötelékében több fronton küzdött, az összeomláskor mint tizedes szerelt le.

DERCEN

Füsti László (Szentés, 1888) Dercenben ref. iskolaigazgató, tanító, közösségszervező. 1914-től ezrede kötelékében az orosz harctéren küzdött, Przemysl elfoglalása alkalmával hadifogságba került, az összeomláskor, mint zls szerelt le.

Orosz Ferenc József (1892) szülőfalujában gazdálkodó, az EMP helyi aktivistája, tanácsstag. A háború alatt a 11. hgye kötelékében az orosz fronton küzdött, 1914. december 28-án fogságba esett, ahonnan 1918. szeptember 16-án szökés útján tért haza.

Vacsy István (USA,1899) Dercenben ref. lelkész, az EMP helyi aktivistája, közösségszervező. A háború alatt 1917-től ezrede kötelékében az olasz fronton küzdött, az összeomláskor mint karp. őrm szerelt le. Kitüntetések: bronz v.é., K.cs.k.

IZSNYÉTE

Grósz Salamon (1887) fűszer- és vegyeskereskedő. A világháborúban 1914-től a 65. kgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton teljesített katonai szolgálatot az összeomlásig. (BVI,150)

KAJDANÓ

Weinberger Béla (1890) szülőfalujában földbirtokos, a magyar kultúra közösségszervezője. A háború alatt a 86. gye kötelékében az orosz fronton küzdött, megsebesült, felépülése után az olasz hadszíntéren harcolt az összeomlásig, mint hdgy szerelt le. Kitüntetések: Sign. Laud., kisezüst és bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

SZERNYE

Balog Sándor (Nagydobrony, 1894) ref. igazgató-tanító, felelős lapszerkesztő, versíró, szövetk. igazgató, az EMP alapítója, szervezője, t hdgy. Az orosz harctéren a 65. gye kötelékében küzdött, 1916. augusztus 26-án lábát meglőtték, felépülése után újból az orosz, majd a román és ukrainai fronton harcolt. Az összeomláskor, 1918. november 30-án tartalékos hadnagyként szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., bolgár h.e.é., bronz v.é., h.e.é. A hagyományörző Gyöngykaláris alapítója, művészeti vezetője, a *Kárpátaljai Magyar Gazda* c. lap felelős szerkesztője, a Magyar Dalos Szövetség mozgalom támogatója.

BALOG SÁNDOR

Kovács Ferenc (1885) szülőfalujában gazdálkodó, községi közgyám, az EMP aktivistája. A világháborúban mint trénszekeres, három hónapig teljesített szolgálatot.

Tar Ignác (1885) szülőfalujában községi bíró, gazdálkodó, az EMP helyi alelnöke. A háború alatt 1914-től ezrede kötelékében az orosz fronton küzdött, háromszor megsebesült, 1918 elején HR-ként a szolgálatból elbocsátották. Kitüntetése:K.cs.k.

OROSZVÉG

Dankánics János (Sztánfalva, 1881) fűszer- és vegyeskereskedő, a helyi tűzoltótestület díszelnöke, a községi képviselőtestület tagja, közösségsszervező. A világháborúban 1914-től a 11. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton teljesített katonai szolgálatot az összeomlásig, a forradalom alatt betegen jött haza, mint önkéntes szerelt le. Kitüntetése: kor.ez.é.k. a v.é.sz., K.cs.k., h.e.é. (BVI,147)

Stauer Sándor *mérnök*. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz, román, olasz fronton teljesített katonai szolgálatot az összeomlásig. (BVI,161)

Stauer Zoltán a világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz, román, olasz fronton teljesített katonai szolgálatot az összeomlásig, az ott szerzett betegségében 1939. június 28-án hunyt el. (BVI, 161)

MUNKÁCSVÁRALJA

Dóri János (Munkácsváralja, 1881) vegyeskereskedő. A világháborúban 1914-től a 65. kgye kötelékében mint tőrm teljesített katonai szolgálatot. Az orosz harctéren küzdve 1917. május 22-én Stanislavnál (ma Ivano-Frankivszk) sebesülten fogságba esett. Kitüntetése: I. és II.o.ez.v.é., K.cs.k. (BVI,147)

Gerey Gyula (Töketerebes, 1879) hengermalom-tulajdonos. A világháborúban 1914-től a 65. kgye kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot 4 és fél éven át az összeomlásig, egyszer megsebesült. Mint szk szerelt le. (BVI,150)

VÁRKULCSA

Kurczeba Illés (1879) borbélymester. A világháborúban 1915-től a 65. kgye kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, majd fogságba esett. 4 évi szenvedés után tért haza. A csehek 1938-ban kiutasították Kárpátaljáról, csak a felszabadító magyar honvédséggel térhetett haza. (BVI,155)

VÁRPALÁNKA

Gergely Antal vitéz (1898) községi irodatiszt, építész, szobrász, festő. A helyi tűzoltóegylet titkára. A világháborúban 1914-től a 6. hegyi tüzérezred kötelékében az orosz, szerb fronton teljesített katonai szolgálatot, lábát meglőtték, szkvi rangban szerelt le. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é. (BVI,150)

Lakatos Ferenc (Királymező, 1887) körjegyző. A világháborúban 1914. augusztus 1-től a 12., majd a 9. hgye kötelékében az orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, 1917. február 17-én mint HR leszerelt. (BVI,156)

Ruszin György nemes (1875) kőműves. A világháborúban 1915. január 1-től a 10. hgye kötelékében mint tábori csendőr 1918-ig teljesített katonai szolgálatot. (BVI,160)

NAGYBEREZNAI JÁRÁS

NAGYBEREZNA/VELIKIJ BEREZNIJ

Bergida Jakab (1896) tisztviselő, karp. szk. 1916-ban bevonult, kiképzése után megbetegedett, melyből kifolyólag irodai segédszolgálatra osztot-

BERGIDA JAKAB

BUDAY LÁSZLÓ

DOHÁN MIHÁLY

ták be. 1918 szeptemberében végleg felmentették a katonai szolgálat alól. Kitüntetései: h.e.é.

Buday László dr. (Fogas, 1886) Nagybereznán kir. közjegyző, ügyvéd, t karp. szkv. 1916-ban a 3. honv. tüzérezredhez vonult be, melynek kötelékében az összeomlásig előbb a tüzérségi tisztiiskolában volt, majd onnan az olasz harctérre vezényelték. Kitüntetései: h.e.é.

Dohán Mihály (Magyarkomját, 1893) körjegyző, a ruszin-magyar testvériségért küzdött, t hdgy. 1914-től az orosz, majd az olasz harctéren küzdött, súlyosan megsebesült, 1918. június 17-én olasz hadifogságba esett, 1919 márciusában tért haza, hdgy-i rangban szerelt le. Kitüntetései: III.o.kat.é.k. kardokkal, I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Händler Imre dr. (1888) ny. körorvos, t. főorvos. 1914-ben a Munkácson állomásozó ezredhez vonult be, az orosz és az olasz hadszíntereken az összeomlásig teljesített orvosi szolgálatot. Kitüntetései: bronz Sign. Laud. kardokkal a v.é.sz., ezüst Sign. Laud. kardokkal a v.é.sz., K.cs.k., h.e.é.

Major Jakab dr. (Bercsényesfalva, 1884) Nagybereznán ügyvéd, t hadbírószági gyakornok. 1914-ben Ungvárott a mozgósítás idején a cs. és kir. 66. gye-hez vonult be, kötelékében az orosz, olasz hadszíntéren küzdött, 1916. júniustól Kaszán a hadbírószágnál, majd a dandárbírószágnál teljesített segédszolgálatot, 1919 végén szerelt le.

HÄNDLER IMRE

Moskovits Zsigmond (Hajasad, 1868) Nagybereznán lisztkereskedő, t. kap. A világháborúban 1916-tól a cs. és kir. 11. hgye kötelékében 4 hónapon át a fertőtlenítő intézetnél, majd mint az ezred bevásárlója teljesített szolgálatot az összeomlásig. Írásbeli dicső elismerésben részesült.

Pataki Lajos id. (Verbőc, 1883) Nagybereznán általános iskolai igazgató, a ruszin-magyar testvériség élharcosa, a helyi Duhnovics Kultúregyesület vezetője, t. zls. 1915-ben a cs. és kir. 85. máramarosi háziezred kötelékében az orosz, olasz hadszíntéren az összeomlásig küzdött. Megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Sternberg Gyula dr. (Turjaremete, 1899) Nagybereznán orvos, t. hdgy. A világháború alatt 1917-ben a 66. gye-hez vonult be, kötelékében a román hadszíntéren küzdött, majd 1918 végéig Ukrajnában teljesített szolgálatot. Kitüntetései: h.e.é.

Borsos József (Perbenyik, 1884) Nagybereznán kereskedő, t. tiz. A 16. tüzérezred kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: kor. vas é.k., K.cs.k., h.e.é.

HAVASKÖZ/LJUTA

Steiner Emil (1884) t. tiz. A 11. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, súlyosan megbetegedett, utána a miskolci kórházban teljesített szolgálatot, az összeomláskor szerelt le.

UZSOK

Ackerman Izidor (Turjavágás, 1895) szállodás. 1916-ban hadbavonult, végigküzdötte a világháborút, háromszor sebesült. Kitüntetései: kieszüst és bronz v.é., K.cs.K. hazafias magatartása miatt a csehek bebörtönözték.

PERECSENYI JÁRÁS

PERECSENY/PERECSIN

Máthé Lajos (Turjasebes, 1891) Percsenyben művezető, kisgazda, a magyar kultúrmozgalom közözségsszervezője, az EMP aktivistája. A világháború kitörése előtt tényleges katonai szolgálatot teljesített 1912 óta. Harcolt az

orosz, román, francia és az olasz fronton. Megsebesült. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Petenykó Gyula (Poroskő, 1898) Perecsenyben polg. isk. igazgató, t hdgy. 1916-ban a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, a tiszti iskola elvégzése után ezrede kötelékében a román, olasz hadszíntéren küzdött, 1918 novemberében olasz hadifogságba került, 1919 novemberében hazatért. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é., II.o.ez.v.é.

PETENYKÓ GYULA

Petenykó Miklós (Kistárna, 1896) Perecsenyben gyári tisztviselő, t hdgy. 1915-ben a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, a tiszti iskola elvégzése után ezredének kötelékében az orosz hadszíntéren küzdött, megsebesült, felépülése után a mögöttes országrészben segédszolgálatos az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

PETENYKÓ MIKLÓS

Szakácsi Pál (1895) m. kir. honv. tiszthelyettes Rákosszentmihályon. 1914-től a 66. gye kötelékében a szerb, olasz, orosz fronton harcolt, 1917-ben fogságba esett, még ugyanebben az évben visszatért ezredéhez, ahol szolgált az összeomlásig. 1919. szeptembertől a honv. minisztériumban teljesített szolgálatot, mint tényleges tiszthelyettes. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., kormányzói bronz kit., magyar, osztrák, bolgár h.e.é. kardokkal, 20 éves szolg.é. stb.

ILOSVAI JÁRÁS

BILKE/BILKI

Bencze György (1885. március 2.) bilkei országgyűlési képviselő, v. tartományi képviselő, miniszteri megbízott volt, a ruszin-magyar együttélés hirdetője, a magyar kultúra szervezője, támogatója. A világháborúban ezrede kötelékében műszaki katonai szolgálatot teljesített, az összeomláskor szerelt

le. Kitüntetése: 1924-ben a Szent Atya Szent Gergely-renddel tüntette ki. A cseh megszállás alatt mint politikust, az Autonóm Földműves Párt tartományi elnökét üldözték, a Szics-gárdisták fiával együtt a rahói koncentrációs táborba zárták, 1939. júniusban a magyar képviselőházba nyert behívást.

Sziszovics Mihály irodai altiszt Bp-en, t gyal. A 66. gye kötelékében az orosz, román fronton harcolt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é. kétszer, K.cs.k.

Balogh Péter (1893) Bilkén gazdálkodó, a magyar-ruszin jó viszony lelkes támogatója. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz fronton teljesített harctéri szolgálatot, 1917-ben fogságba került, 1918-ban tért haza.

Csucska Andor (Jánk, 1883) Bilkén főjegyző, a magyar-ruszin testvéri jó viszony lelkes támogatója, a cseh hatalom üldözöttje. A világháborúban 1914-ben ezrede kötelékében az orosz, román fronton teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor mint hadapród őrm szerelt le.

Czeller Ferenc (1888) Bilkén kötelgyártómester, gazdálkodó, a községi képviselőtestület tagja, az EMP aktivistája, a magyar-ruszin testvéri jó viszony lelkes támogatója, a cseh hatalom üldözöttje. A világháborúban mint segédszolgálatos teljesített katonai szolgálatot.

Gedzur Péter (1897) szülőfalujában vármegyei útkaparó, a ruszin-magyar testvériségért küzdött. A világháborúban 1915-től ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, 1916-ban fogságba került, ahonnan csak 1918-ban sikerült hazatérnie.

Gorzó János (1877) szülőfalujában vízimalom-tulajdonos, a magyar-ruszin testvériségért küzdött. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, Przemyslnél fogságba esett, ahol 4 évig sínylődött.

Kublik Pál (Tokaj, 1885) községi bíró, kosárgyáros Bilkén, közösségsszervező. A világháborúban 1914-től 1915-ig ezrede kötelékében teljesített szolgálatot az orosz harctéren, megsebesült, a hegyvidéki kirendeltség felmentette.

Orbán Sándor id. (1863) Bilkén kisgazda, tímár, községi bíró, helyi pártvezér, közösségsszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében Bécsben három évet szolgált. Az Egán Ede által alapított szövetkezeti pénztárnál felügyelő bizottsági tag.

DOLHA/DOVHE

Dorohovics József (1899) körjegyző, t hdj. őrm. 1917-től mint rohamista az olasz harctéren küzdött, súlyosan megsebesült és hdj. őrm-i rangban szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

DOROHOVICS JÓZSEF

FRINDT BÉLA

TÓTH ISTVÁN

ILOVA/IRSAVA

Bereghy Jenő (Bacsó, 1900) Ilosván okl. tanító, a Fenczik Párt aktivistája, a Duhnovics Olvasókör pénztárnoka, a ruszin-magyar együttélés lelkes támogatója. A világháborúban 1918 májusától ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Frindt Béla (Felsőmezece, 1891) gyógyszerész, a magyar hazafias megmozdulások lelkes támogatója, résztvevője, t. gyógyász, hdgy. Az orosz harctéren 1914-től a 20. sz. közegészségügyi kórháznál szolgált, 1914. augusztus 28-án hadifogságba került, 1920-ban jöhetett haza. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

Moskovitz Lipót dr. (Felsőnémeti, 1894) Ilosván ügyvéd. A világháborúban 1915-től a VI. hadtest hadbiztosságánál teljesített szolgálatot, az összeomláskor zls-i rangban szerelt le. Az összeomlás előtt katonai védő és ügyességi megbízott volt.

Tóth István dr. (Ilosva, 1882) Ilosván ügyvéd, t zls. 1914. augusztus 1-én a cs. és kir. 65. gye-hez vonult be, ennek kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1918. november 17-én szerelt le Munkácson. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é., bolgár h.e.é., Bp. sz.főv. által adományozott e.é.

Nemes Ferenc (Beregszász, 1897) kir. járásbírói tisztségviselő, t őrm. A 65. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt. Kétszer megsebesült, az összeomláskor olasz hadifogságba esett, 1920 októberében jöhetett haza. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

TÉCSŐIJÁRÁS

TÉCSŐ

Balasa István (Pelsőc, 1895) Técsőn okl. gyógyszerész, a magyar kultúra szervezője, támogatója, a világháborúban a cs. és kir. 25. gye kötelékében teljesített harctéri szolgálatot.

Baló Albert (1895) Técsőn gazdálkodó, a magyar kultúra szervezője, támogatója. A világháborúban ezrede kötelékében az összeomlásig teljesített harctéri szolgálatot.

Bartos Albert (1887) Técsőn gazdálkodó, a magyar kultúra szervezője, támogatója. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz, olasz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor mint szakaszvezető szerelt le.

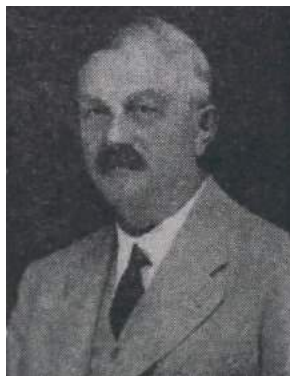
Bartos Bálint a világháborúban 1914 augusztusától ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, 1916. októberben Volhíniában hősi halált halt. Özvegye, Bartos Bálintné sz. Kazinczi Emma, közösségszervező volt a cseh megszállás alatt.

Bíró István (1889) Técsőn kerékgyártó mester, gazdálkodó, az EMP szervezője, támogatója. A világháborúban a 6. trén ezred kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, ahol kéz- és lábsérülést szerzett. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

Borbély Béla (1897) Técsőn gazdálkodó, az EMP aktivistája, a magyar kultúra szervezője, támogatója. A világháborúban a 6. hegyi tüzérek kötelékében a szerb, olasz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor mint szkv szerelt le. Kitüntetései: kisézüst v.é., bronz v.é., K.cs.k.

D. Bányász Imre (1899) Técsőn gazdálkodó földbirtokos, az EMP aktivistája, a magyar kultúra szervezője, támogatója. A világháborúban 1917-től ezrede kötelékében a román hadszíntéren mint távírdász teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor szerelt le.

Hápka Péter dr. (Kökényes, 1885) técsői ügyvéd, 1939. június 3-tól országgyűlési képviselő, t.v. hdgy. 1914-ben a 3. honv. tüzérezred kötelékében az orosz, román és az olasz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor szerelt le.

HÁPKA PÉTER

tereken harcolt, fogságba esett, 1919. március végén tért haza, és mint hdgy leszerelt. Kitüntetései: Sign. Laud., II.o.ez. és bronz v.é., K.cs.k.

B. Erdő Bálint (1872) szülővárosában gazdálkodó, az EMP aktivistája, a magyar megmozdulások lelkes szervezője, résztvevője. A világháborúban a 12. hgye kötelékében a szerb hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, majd a vasútosztaghoz került. Az összeomláskor mint őrm szerelt le. Kitüntetése: K.cs.k.

B. Erdő Imre (1882) gazdálkodó, az EMP aktivistája, t gyal. A 85. gye, majd a 14. népf. őrzlj kötelékében, végül a milovitzki fogolytáborban teljesített szolgálatot az összeomlásig. A cseh megszállás alatt a magyar mozgalomban kifejtett aktivitásáért bebörtönözték, 1938-ban szabadult.

D. Erdő Lajos (1894) községi bíró, gazdálkodó, az EMP körzeti és helyi elnöke, a magyar-ruszin testvériségért küzdött, t gyal. 1914-ben ezrede kötelékében az orosz hadszíntereken harcolt, 1915. szeptemberben fogságba esett, ahonnan 1918 végén szökve tért haza. A kommunizmus leverésében aktívan részt vett.

Dabóczy István (1881) Técsőn gazdálkodó, az EMP aktivistája, a magyar kultúra szervezője, támogatója. A világháborúban a 6. trén divízió kötelékében az orosz, román hadszíntéren 3 évig küzdött, az összeomláskor szerelt le.

Dávay József *nemes* (1882–1939. jan. 2.) szülővárosában gazdálkodó, bíró, helyi képviselő, a tűzoltótestület örökös elnöke, az EMP aktivistája. A világháborúban a 15. huszárezred kötelékében az orosz, olasz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor szerelt le.

Diósi András (1889) szülővárosában asztalos, kerékgyártó, a magyar-ruszin testvériségért küzdött. A világháborúban a 85. gye kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, 1915. február 17-én megsebesült és fogságba esett. Közel 6 évi raboskodás után 1920. dec. 20-án jött haza.

Fazekas Sándor (Huszt,1895) Técsőn MÁV mozdonyvezető, t őrv. 1916-tól ezrede kötelékében az orosz és az olasz hadszíntereken harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Fényes István (1897) Técsőn gazdálkodó. A 60. tüzérezred kötelékében a román, olasz hadszíntereken harcolt az összeomlásig. Kitüntetése: K.cs.k., vas é.k.

Gressner Bálint (1882) szülőhelyén gazdálkodó, az EMP aktivistája. A világháborúban a 18. tüzérezred kötelékében mint jelentő-lovas az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Gyöngyös István (1886) szülőhelyén gazdálkodó, az EMP aktivistája. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében a szerb, montenegrói, dalmát és orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, a lábán könnyebben megsebesült.

Harmat József (Sárosoroszi, 1883) Técsőn róm.kat. kántortanító, az egyházi énekkar karnagya, közösségsszervező. A világháborúban a 65. gye kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, ahol 1915. októberben fogságba esett, 1921. májusban tért haza.

Hánka Bálint (Técső, 1882) Técsőn gazdálkodó, t. őrv. A 66. gye kötelékében az orosz, román hadszíntéren harcolt, Ukrajnában teljesített szolgálatot az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Hápka Péter dr. (Kökényes, 1885) Técsőn ügyvéd, országgyűlési képviselő, a járás vitézi hdgy-a, az EMP elnökségének tagja, közösségsszervező. A világháborúban a 3. honv. tüzérezred kötelékében az orosz, román, olasz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, ahol fogságba esett, 1919. március végén tért haza. Kitüntetései: Sign. Laud., kisezüst és bronz v.é., K.cs.k.

Jankó István (1891) szülőhelyén gazdálkodó, közösségsszervező. A világháborúban a 85., majd 103. gye kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, majd a trénekhez osztották be. Kitüntetései: K.cs.k.

Katona József (Ákos, 1870) Técsőn gazdálkodó, a magyar megmozdulások aktív résztvevője. A világháborúban 1916 végétől a 12. hgye kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor szerelt le.

Katrin József Imre (1894) Técsőn gazdálkodó, t. tiz. A 85. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Katrin Károly (1893) Técsőn gazdálkodó, az EMP aktivistája, t. huszár. A 14. huszárezred kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt, megsebesült, 45 havi frontszolgálat után az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: I. és II.o.ez.v.é., bronz v.é. kétszer, K.cs.k.

B. Kékesi Bálint (1897) szülőhelyén gazdálkodó, az EMP aktivistája. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz, román hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

B. Kékesi Imre (1890) szülőhelyén gazdálkodó, a hazafias megmozdulások aktív résztvevője. A világháborúban 1914-től a 85. gye kötelékében a szerb és olasz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, 1915. november

28-án olasz hadifogságba esett, 1919. márciusban jöhetett haza. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

K. Kékesi Károly (1887) szülőhelyén gazdálkodó, az EMP aktivistája. A világháborúban a 15. huszárezred kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor mint őrm szerelt le.

Kékesi Endre (1886) községi h. bíró, gazdálkodó, az EMP vezetőségi tagja. A világháborúban a jászberényi méntelepnél teljesített katonai szolgálatot.

Kisvárday Ferenc (Hosszúmező, 1885) Técsőn szíjgyártó és gazdálkodó, lelkes harcosa a visszacsatolás ügyének. A világháborúban 1914-től a 3. tüzérezred kötelékében az orosz, román és olasz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor mint főtüzér szerelt le. Kitüntetései: jub.e.é., K.cs.k.

Kocsis István id. (1883) gazdálkodó, az EMP aktivistája. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, fogságba esett, sikerült megszöknie, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Koós Károly (1882) gazdálkodó, az EMP aktivistája, közösségsszervező, t. tiz. A világháborúban a kassai 6. trén kötelékében az orosz, majd a 117. ezredben a román fronton harcolt, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

K. Lajos Imre (1891) Técsőn gazdálkodó, közösségsszervező. A világháborúban 1913-tól vonult be katonai szolgálatra Szarajevóba, ezrede kötelékében a szerb, olasz, montenegrói fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., h.e.é.

M. Lajos Károly (1898) Técsőn gazdálkodó, az EMP tagja, közösségsszervező. A világháborúban 1916-ban vonult be katonai szolgálatra, ezrede kötelékében az olasz fronton harcolt, légnyomást szenvedett, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Lajos András (1876) Técsőn gazdálkodó, mezőkapitány, az EMP vezetőségi tagja. A világháborúban mint népf. vonult be katonai szolgálatra, az 5. honv. huszárezred kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, majd leszerelt.

F. Lajos Sándor (1894) Técsőn kiscigazda, közösségsszervező. A világháborúban 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, ezrede kötelékében az olasz fronton harcolt az összeomlásig, mint tűzmester szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é. kétszer, K.cs.k., seb.é., h.e.é.

László János (1897) Técsőn gazdálkodó közösségsszervező. A világháborúban 1915-ben vonult be katonai szolgálatra, ezrede kötelékében az orosz és az

olasz fronton harcolt, 1918. január 16-án olasz fogságba került, 1919. októberben jött haza, őrv-i rangban szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

F. László István (1897) Técsőn gazdálkodó, közösségsszervező. A világháborúban 1915-ben vonult be katonai szolgálatra, ezrede kötelékében az olasz fronton harcolt, 1918-ban Piavénál hadifogságba került, 1920-ban térhetett haza, mint tiz szerelt le. A felszabadulás előtt Huszton börtönbe zárták, egy hónap múlva szabadlábra helyezték.

Meixler Mór (1895) fakereskedő, t szkv. A 11. hgy kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915. június 1-én fogságba esett, 42 hónapnyi hadifogság után 1918 végén került haza. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

M. Munkácsi Imre vitéz (1874) gazdálkodó, a helyi magyar mozgalom résztvevője, támogatója t törm. 1914-től ezrede kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt. Kitüntetései: I.o.ez.v.é. kétszer, II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Mülbauer Albert (1890) kovácmester, a helyi magyar mozgalom támogatója, aktív résztvevője. Ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915. március 2-án Przemyslnél fogságba esett, 1918. május 20-án került haza, az összeomlásig az olasz fronton teljesített szolgálatot.

Némethy Lajos (1872) gazdálkodó, az EMP aktivistája. A 12. hgye kötelékében szolgált, majd a csendőrséghez helyezték át, az összeomláskor szerelt le.

Németi István (1889) gazdálkodó, az EMP vezetőségi tagja. A 12. hgye kötelékében szolgált az orosz fronton, 1915. október 20-án mindkét lábán súlyosan megsebesült, mell-lövést kapott.

Ótus Imre (1875) gazdálkodó, az EMP aktivistája. A 82. gye kötelékében szolgált, 1916 végén Innsbruckból mint HR tért haza.

Ortó Géza (Csap, 1892) Técsőn kereskedő, közösségsszervező. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, Tomasovnál fogságba került, 1918-ban mint cserefogoly jött haza, és hosszas kórházi ápolás után, mint 80%-os HR szerelt le.

Révész Bálint (1882) gazdálkodó, az EMP aktivistája. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, súlyosan megsebesült, mint rokkantat segédszolgálatra osztották be.

Román Lajos M. (1882) gazdálkodó. A 34. tüzérezred kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., vaskereszt.

Román Pál (1884) gazdálkodó, az EMP aktivistája. A 85. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, kétszer sebesült, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: kisezüst v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Sófalussy István (1897) gazdálkodó, közösségsszervező, 1915-től ezrede kötelékében az olasz fronton harcolt 32 hónapon át, 1918. november 3-án fogságba esett, 1920-ban tért haza. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Szallár István (1877) gazdálkodó, t. tiz. Ezrede kötelékében a szerb, orosz fronton harcolt, 1916. június 17-én fogságba esett Volhíniában. A cseh 12. ezred éjjel önként megadta magát, és őket hátulról fogságba ejtette, 1918. május 24-én jött haza a fogságból, Egerben szolgált az összeomlásig. Kitüntetése: K.cs.k.

Toperczel Lajos (1891) Técsőn gépészkovács, géptulajdonos, gazdálkodó, az EMP alapítója, helyi vezetője. 1909-ben vonult be a ménlovassághoz, a világháborúban a trénekhez lett áttéve, tíz hónapig az orosz fronton küzdött, majd mint szakmunkást a kassai műhelybe helyezték, ahol az összeomlásig teljesített szolgálatot. A cseh megszállás alatt a magyar ügyek felvállalása miatt üldözték, letartóztatták.

Tóth Béla (Kisgut, 1890) gazdálkodó, közösségsszervező, az EMP aktivistája. A háborúban a 65. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, az összeomlásokor leszerelt. Kitüntetései: kieszüst v.é.

Tóth Imre (1888) gazdálkodó, közösségsszervező, az EMP aktivistája. A háborúban ezrede kötelékében az orosz, szerb, albán fronton harcolt, az összeomlásokor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k.

Varga Lajos (1895) gazdálkodó, közösségsszervező, az EMP egyik vezetője, pénztárosa. A háborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, kétszer megsebesült, 18 hónapot töltött hadifogságban. Mint orvos az összeomlásokor szerelt le.

Veres Lajos ifj. (1890) gazdálkodó, közösségsszervező, az EMP aktivistája. A háborúban a 85. gye kötelékében az orosz és az olasz fronton harcolt, az összeomlásokor szerelt le. Kitüntetései: kieszüst v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k.

Wolcsánszky Sándor (1893) forgalomtiszt. A háborúban 1914-től a 39. gye kötelékében több fronton harcolt, súlyos fej- és láblövessel sebesült, mint 25%-os HR karp. tiz-ként leszerelt.

AKNASZLATINA/SZOLOTVINO

Bota János (Faluszlatina, 1897) szülőfalujában gazdálkodó, községi bíró, kormány megbízott, az EMP aktivistája, a magyar kultúra szervezője, támogatója. A világháborúban a 85. gye kötelékében az olasz hadszíntéren teljesítette szolgálatát.

tett harctéri szolgálatot, 1916. áprilisban fogságba került, ahonnan 1919-ben tért haza. Kitüntetései: K.cs.k.

Jakobényi Péter (Faluszlatina, 1880) az aknaszlatinai sóbánya műszaki munkatársa, közösségsszervező, a helyi kultúregyesület aktivistája. A világháború idején a Vöröskereszt érdekében fejtett ki hasznos tevékenységet, amiért a vöröskereszt érmével és díszoklevéllel tüntették ki.

Kiss Péter (Máramarossziget, 1888) Aknaszlatinán kéményseprőmester, az EMP aktivistája, lelkes harcosa a visszacsatolás ügyének. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében a szerb, orosz, román és olasz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor mint 88%-os HR tiszthelyettes szerelt le. Kitüntetései: I.o.ez.v.é. kétszer, II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k., seb.é. három sávval. 1938-ban fiával együtt bebörtönözték, majd közkegyelem folytán szabadultak.

Szarka Lajos (1869) ny. bányaal alkalmazott, közösségi szervező. A 12. hgye kötelékében előbb mint szolgálatvezető őrm, később mint I.o. számvevő 13 évig és 4 hónapig teljesített szolgálatot.

Szieber József (1885) Aknaszlatinán építész, az EMP helyi alapítója, vezetője. A 85. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, háromszor megsebesült, 40%-os HR lett. Főh-i rangban szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é. három sávval.

Záhoránszky László *zaborai* (Felsőróna, 1891) áll. igazgató-tanító, közösségsszervező, a ruszin-magyar testvériség élharcosa. A háborúban a 85. gye kötelékében először az orosz fronton harcolt, majd a 103. ezred katonájaként az olasz frontra került. 1918. július 18-án fogságba esett, 1919. október 28-án tért haza, mint hdgy szerelt le. Kitüntetései: bronz Sign. Laud. kardokkal, K.cs.k.

BUSTYAHÁZA/BUSTINA

Popovits Mihály (Visk, 1893) magánalkalmazott, t szkv. A 85. gye kötelékében a szerb, orosz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Deák János (1886) szülőfalujában községi főbíró, ácsmester, gazdálkodó, a magyar-ruszin testvériségért küzdött, a Bródy Párt vezetőségi tagja. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében a szerb, orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k., seb.é. egy sávval.

TARACKÖZ/TERESZVA

Popovits Mihály (1896) dohánytőzsde-tulajdonos, t őrv, alhdgy. A 85. gye kötelékében a szerb, orosz fronton harcolt, megsebesült, majd a székely

NOVÁK ISTVÁN

MARINA BÉLA

NEUWIRTH IZSÁK

hadosztály kötelékében küzdött, alhdgy-gyá léptették elő. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k. A cseh megszállás alatt egy év két hónapig börtönben sínylődött.

Sütő Bertalan (Nagyberezna, 1896) Taracközön borbélymester, a ruszin-magyar testvériség élharcosa. 1914-ben 18 évesen önként belépett a lengyel légióba, az orosz és az olasz harctereken küzdött az összeomlásig, mint lövész tiz szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k.

ÚRMEZŐ/RUSZKE POLE

Novák István (Úrmező,1890) Bp-en igazgató, e.e. főh. A világháborúban az orosz és az olasz hadszíntéren harcolt az összeomlásig. Kétszer megsebesült. Kitüntetései: III.o.kat.é.k., Sign. Laud. kardokkal a v.é.sz., II.o.ez.v.é., K.cs.k.

HUSZTIJÁRÁS

VISK

Marina Béla (Úrmező,1898) Visken főjegyző, t hdgy. 1916-ban a cs. és kir. 85. gye kötelékében az összeomlásig az orosz, román és az olasz hadszíntereken harcolt. Kitüntetései: K.cs.k.

Neuwirth Izák (Modra,1893) Visken magántisztviselő, szakaszvezető főhadnagy. 1914-ben a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be, és kötelékében harcolt az összeomlásig. Megsebesült, 55%-os HR. Kitüntetései: K.cs.k.

ALTISZTEK ÉS LEGÉNYSÉG

Bacsi József (1893) Visken gazdálkodó, t őrm. 1914 novemberétől a 85. gye kötelékében az összeomlásig a szerb és olasz harctéren küzdött. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k.

Bacsi Lajos (1884) Visken kisbirtokos, t őrm. 1914 novemberétől a 85. gye kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1915. májusban fogságba esett. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Botos Bálint (1892) Visken gyári munkás, t tiz. Mint haditengerész számos ütközetben vett részt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetése: K.cs.k.

Bura József (1899) Visken gyári munkás, t gyal. 1917-től az 12. gye kötelékében az olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Burez Bálint (1884) Visken községi bíró, az EMP aktivistája, t őrm. A 85. gye kötelékében az olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Megsebesült. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é., 1912. évi mozg.e.é., 1908. évi jub.e.é., h.e.é. A nagy és kisezüst vitézségi éremmel József királyi főherceg mint hadseregpáncsnok, személyesen tüntette ki.

Csakai János (1875) Visken kisbirtokos, t fegyvermester. A 12. hgye kötelékében az összeomlásig küzdött. A fegyvermesteri tanfolyamot Budapesten végezte el.

Czébely Gyula (1886) Visken malomtulajdonos, a magyar hazafias mozgalom lelkes aktivistája, támogatója. A világháborúban a 85. gye kötelékében az orosz fronton teljesített harctéri szolgálatot, súlyosan megsebesült, mint 55%-os HR a szolgálatból elbocsátották.

Cébely Imre (1885) Visken földműves, t őrm. A 15. nehéz tarack tüzérezred kötelékében az orosz, szerb, olasz harctéren küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: ez.szolg.ker. a v.é.sz., bronz v.é., K.cs.k., 1908. évi jub.e.é.

Farkas István (1883) Visken gazdálkodó, t tiz. 1914. októbertől a 85. gye kötelékében az orosz és az olasz hadszíntereken harcolt. Olasz hadifogságba került, 1920-ban hazatért. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Farkas József (1883) Visken földműves, t őrm. A 12. hgye kötelékében az orosz hadszíntereken harcolt az összeomlásig. Kitüntetése: K.cs.k.

Fatán György (1892) Visken famunkás, t tüzér. 1916. szeptembertől a 6. hegyi tüzérezred kötelékében az olasz hadszíntereken harcolt. Súlyosan megsebesült. Kitüntetése: K.cs.k.

Fodó Pál (1889) szülőfalujában gazdálkodó, az EMP vezetőségi tagja, a magyar megmozdulások lelkes szervezője, 3 cikluson át a községi, járási képviselőtestület tagja, tanácsosa. A világháborúban 1914-től ezrede kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, megsebesült, 1915-ben fogságba került, ahonnan csak 1920-ban sikerült hazatérnie.

Gasparics József (Bakonybél, 1891) Viskre került faárukészítő, t tiz. Az 5. hidász zászlóalj kötelékében az orosz harctéren küzdött, megsebesült, felgyógyulása után ismét az orosz, majd a szerb, olasz fronton harcolt, részt vett a 4. isonzói csatában, 45 havi frontszolgálatot teljesített. A világháború után nemzetőrparancsnoknak választották meg Visken. Kitüntetései: I.o.ez.v.é. kétszer, II.o.ez. és bronz v.é., K.cs.k., seb.é. két sávval.

Hánka Bálint (1896) Visken kisbirtokos, faiparos, t tiz. A 85. gye kötelékében az orosz, olasz hadszíntereken harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é.

Heczel József (1882) Visken kisbirtokos, t gyal. 1915-től a 6. és 4. trén, majd a 85. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k.

Heczel Lajos (1890) Visken kereskedő, kisbirtokos, t huszár. A 14. huszárezred kötelékében az orosz fronton harcolt, súlyosan megsebesült, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

Héder Bálint (1889) Visken kisbirtokos, t gyal. A 85., majd a 64. gye kötelékében az orosz, olasz hadszíntereken harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k.

Héder Lajos (1883) Visken földműves, t szkv. A 7. hegyi tüzérezred kötelékében az orosz, román, olasz hadszíntereken harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., kor. vas é.k., bronz v.é., K.cs.k.

Héder Lajos (1887) Visken cipésmester, t honv. A 12. hgye kötelékében az orosz hadszíntereken harcolt, két ízben megsebesült. Kitüntetései: K.cs.k.

Jőrös Gyula (1898) Visken kisbirtokos, t őrv. A 85. gye kötelékében az orosz, olasz fronton megsebesült, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Jőrös József (1891) Visken földműves, t tiz. A 14. huszárezred, majd a 85. gye kötelékében az orosz fronton megsebesült.

Jőrös Pál (1898) Visken kisbirtokos, t őrv. A 85. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é.

Jőrös Pál (1878) Visken kisbirtokos, ezüstkalászos gazda, t szkv. A 12. hgye kötelékében az orosz fronton megsebesült, 70%-os hadirokkantként szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

Kovács Lajos (1885) gazdálkodó, az EMP vezetőségi tagja, községi képviselő, közösségsszervező. A világháborúban 1914-től a 6. vonatosztag kötelékében harcolt az összeomlásig.

Lator Bálint (1885) kisbirtokos, t szkv. A 12. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, megsebesült, mint HR leszerelt. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é.

Lator Sándor (1896) kisbirtokos, t tüzér. A 8., majd a 20. tüzérezred kötelékében az olasz fronton harcolt, 1916. november 1-én hadifogságba esett, 1919 végén jöhetett haza.

Lator Bálint (*Lator Sándor* öccse) a világháborúban hősi halált halt.

Lőke Lajos (1895) gazdálkodó, t gyal. A 85. gye kötelékében az orosz és az olasz fronton harcolt, kétszer megsebesült, az összeomláskor leszerelt. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., seb.é., osztrák h.e.é.

Mándrik Pál (1896) földműves, a Duhnovics olvasóköri elnöke, t honv. A 12. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, súlyosan megsebesült, mint 85%-os HR leszerelt, karját elvesztette. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., seb.é.

Marina Béla (Úrmező, 1898) Visk főjegyzője, közösségsszervező. A világháborúban 1914-ben vonult be katonai szolgálatra, a 85. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt az összeomlásig, mint t hdgy szerelt le. Kitüntetés: K.cs.k.

Márkos József (1885) kisbirtokos, t gyal. A 12. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1914. szeptemberben hadifogságba került, 1921-ben HR-ként tért haza.

Márton Ábrahám (Veléte, 1898) kereskedő, t őrm. A 85., a 67., az 58. gye kötelékében az orosz, albán, ukrán fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é. kétszer, K.cs.k.

Nemes Pál (1887) telepkezelő, t szkv. Az 5. honv. huszárezred kötelékében az orosz, román fronton harcolt. Háromszor megsebesült, az összeomláskor szerelt le.

Nyisztor Pál (1885) földműves, t gyal. A 67. gye kötelékében az orosz fronton harcolt. 1917-ben bal karját elvesztette, mint HR szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

Orosz János (Dombó, 1887) Visken m. kir. erdész, kisgazda, közösségsszervező. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt, Przemyslénél a vár feladásakor hadifogságba esett, csak 1919-ben jöhetett haza.

Pál János (1896) földműves, t honv. A 12., majd a 29. hgye kötelékében a román fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Pál Károly (1884) kisbirtokos, t gyal. A 17. tüzérezred kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt. 1918. július 2-án megsebesült.

Pál Károly honvéd (*Pál Károly* azonos nevű személy unokatestvére) a világháborúban hősi halált halt.

Ponevács József (Pelsőc, 1890) géplakatos, t gyal. A 25. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, Przemyslben fogságba esett, 1919-ben hazatért. Kitüntetései: K.cs.k.

Pufler József (1898) vendéglős, t huszár. Ezrede kötelékében az orosz fronton harcolt az összeomlásig. Megsebesült. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é.

Rothstein Péter (1897) fogtechnikus, t honv. A 12. hgye kötelékében az orosz, román, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Stark Ferenc (1885) gazdálkodó, t tiz. A 85. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915. májusban hadifogságba került. Kitüntetései: K.cs.k., 1908. évi jub.e.é.

Stók Bálint (1883) kisbirtokos, t őrm. 1914-től a 6. vonat hadosztály kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Szelthoffer Mihály (Bakonybél, 1886) faszerszámkészítő, t őrv. 1916-ban vonult be, a 12. hgye kötelékében az olasz hadszíntéren a dél-tiroli sodronykötélpályánál teljesített szolgálatot az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., jub.e.é.

Szlávik Lajos (1896) korcsmáros, t őrv. A 12. hgye kötelékében a szerb, montenegrói, orosz, olasz fronton harcolt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Nemes Illés honvéd (*Szlávik Lajos* sógora) hősi halált halt.

Szmuk József (1893) kereskedő, t tüz. A 6. hegyi tüzérezred kötelékében a szerb, olasz, román fronton harcolt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k.

Tokár Bonifác (1883) kincstári erdőőr, t őrm. A 85. gye kötelékében az orosz, olasz fronton harcolt, az összeomláskor szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

Varga József ifj. (1896) községi képviselőtestületi tag, az EMP aktivistája, államerdészeti II.o. altiszt, t honv. 1916-tól a 12. hgye kötelékében több román ütközetben küzdött az összeomlásig. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k.

A cseh megszállás alatt üldözték, letartóztatták, meghurcolták vállalt magyarsága miatt.

Zsigó József (1889) kőműves, t. szkv. 1914-től a 6. árkászaljhoz vonult be, kötelékében az összeomlásig küzdött, ahol olasz fogságba került, 1920-ban hazatért. Kitüntetései: I.o.ez.v.é., II.o.ez.v.é., bronz v.é., K.cs.k., a Magyar Dallosszöv. aranyérme.

RAKASZ

Lencsur Mihály (Fancsika, 1897) Rakaszon igazgató-tanító, a KSZP aktivistája, közösség-szervező. A világháborúban 1914-ben önként vonult be katonai szolgálatra, a 12. hgye kötelékében az orosz, román fronton harcolt az összeomlásig, mint hdgy szerelt le. Kitüntetései: Sign. Laud., kisezüst és bronz v.é., K.cs.k.

SZEKLENCE/SZOKIRNICJA

Péter Mihály (1892) községi főbíró. A 12. hgye kötelékében az orosz fronton harcolt, Przemysl feladásakor 1915. március 22-én bal karját elvesztette, fogságba került, majd 1917-ben mint 75%-os HR-t kicserélték.

SZOLYVA/SZVALJAVA

Papp Sándor (Ungvár, 1895) Szolyván okl. vegyész-mérnök, t. hdgy. 1915-ben a cs. és kir. 11. hgye-hez vonult be. A tiszti iskola elvégzése után a 14. hgye kötelékében a román, olasz hadszíntéren az összeomlásig küzdött. Mint tartalékos tiszt szolgált a Nemzeti Hadseregnél annak megalakulásakor, majd a műegyetemi csendőrzászlóaljnál. Kitüntetései: vitézségi érem, bronz v. é., K.cs.k., h.e. é.

PAPP SÁNDOR

Birnbaum Zsigmond (1894) Szolyván vendéglős, közösség-szervező, t. tiz. A világháborúban a 3. honv. tüzérezred kötelékében az orosz, román, olasz harctéren küzdött az összeomlásig, mint tiz szerelt le. Kitüntetései: bronz v.é., K.cs.k., h.e.é.

Hrabár Sándor (1898) Szolyván ipartestületi titkár, a magyar-ruszin testvériségért küzdött. A világháborúban a 12. hgye kötelékében teljesített harctéri szolgálatot, 1920-ban szerelt le.

Kropf Lajos (Szobránc, 1889) Szolyván ny. fa- és vegyipari gyári tisztviselő, a Nemzeti Tanács tagja. A világháborúban mint önkéntes tiszvett részt, harcolt az összeomlásig.

Limbach Ervin (Munkács, 1879) Szolyván kerületi kéményseprőmester, közösségsszervező. A világháborúban a 3/6. tábori kórháznál mint felügyelő altiszt az orosz fronton teljesített szolgálatot, vérhasban, gyomorfekélyben megbetegedett, majd közérdekből felmentették a katonai szolgálat alól.

Rókus Ferenc (1895) községi bíró, nagytőzsdés. A 11. hgye és a 24. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915. augusztus 27-én nyak- és lábsérülést szenvedett, mint 65%-os HR leszerelt.

Sík Gyula (Liptószentmiklós, 1870) Szolyva gyógyszerésze, községi képviselőtestületi tagja, az MKE helyi alelnöke. A világháborúban a szolyvai katonai Vöröskereszt-kórháznak volt ügyvezetője, és érdemei elismeréséül a Vöröskereszt hadiékesítményes ezüst díszjelmét kapta. A cseh megszállás alatt a Kárpátaljai Gyógyszerész Egyesület elnöke.

Szwitelszky Béla (Ungvár, 1892) postaaltsz, t. tiz. A 66. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1915. májusban sebesülten fogságba került. Kitüntetései: II.o.ez.v.é., K.cs.k., 1912/13. évi e.é.

RAHÓIJÁRÁS

GYERTYÁNLIGET

Kerlin István (Friedland bei Mährisch-Osttrauban) Gyertyánligeten vasgyártulajdonos, t. szds. A világháború kitörésétől a cs. és kir. 3. gye kötelékében az orosz harctéren küzdött, egyszer megsebesült, majd az autóosztagnál nyert beosztást, az olasz frontra vezényelték, és a hadsereg egyik autójavító műhelyének vezetését vette át, ahol az összeomlásig teljesített szolgálatot, szds-i rangban szerelt le. Kitüntetései: ez. és bronz Sign. Laud. kardokkal és hadiék., K.cs.k., F.J. jub.e.é.

KŐRÖSMEZŐ /JASZINYA

Kiesler Rezső (Borsa, 1895) Kőrösmezőn gyógyszerész, t. karp. őrm. 1915-től a cs.és kir. 12. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, 1916-ban megsebesült, 1917 augusztusában szerelt le. Kitüntetései: K.cs.k., seb.é., h.e.é., bolgár és osztrák h.e.é.

KIESLER REZSŐ

ZSEGORA ÖDÖN

STÉFÁN ÁGOSTON

STÉFÁN ANTAL

Klempus Iván (1893) Kőrösmezőn fűrésztelep-tulajdonos, t. tiz. A világháborúban ezrede kötelékében az orosz és olasz fronton harcolt, négyszer megsebesült, az összeomláskor szerelt le.

Ozoróczy Nándor István (1891) villanytelepi üzemvezető, t. tiz. A korneuburgi vasútezred kötelékében az orosz, albán fronton harcolt az összeomlásig. Kitüntetései: K.cs.k., magyar, osztrák és bolgár h.e.é.

NAGYBOCSKÓ/VELIKIJ BICSKIV

Zsegora Ödön (Gyertyánliget, 1895) Nagybocskón élt, országgyűlési képviselő. A világháborúban 1915-től a cs. és kir. 85. gye kötelékében az orosz, szerb, román, olasz fronton harcolt az összeomlásig. Az összeomlás napjaiban magyar önkéntesekkel négy napig tartották Pozsonynál az állásokat az előrenyomuló csehek ellen. Később a cseh megszállás alatt magyarságáért üldözték. Kitüntetése: K.cs.k.

Hornung György (Rónaszék, 1890) Nagybocskón raktárnok, t. őrm. Az ezrede kötelékében az orosz hadszíntereken harcolt, 1916-ban mint vasutast felmentették.

RAHÓ/RAHIV

Stéfán Ágoston dr. (Batár, 1877) Rahón ügyvéd, lapszerkesztő, politikus, t. főh. 1914-től a 12. népf. gye kötelékében a szerb harctéren küzdött, 1915. okt. 12-én súlyosan megsebesült, 1917-ben mint lapszerkesztőt, felmentették. 1918-ban Kárpátalja kormányzójává nevezték ki, később a tartomány népbiztosa volt. A kommün bukása után a magyar kormány

megbízásából egy ruszin delegáció élén Lengyelországban fejtett ki tevékenységet Kárpátaljának Magyarországhoz való visszacsatolása érdekében. Kitüntetései: Sign. Laud. kardokkal, a szerémségi hadsereg-parancsnokság írásbeli dicsérete.

Stéfán Antal dr. (Alsószeliscse, 1884) Rahón ügyvéd, tartománygyűlési képviselő, t főh. 1914-től a 12. gy.e. kötelékében az orosz, majd az olasz harctéren küzdött, 1918. jún. 20-án megsebesült. Az összeomlaskor főh-ként szerelt le. Kitüntetései: III.o.kat.é.k.hadiéki tm., ez. és bronz Sign. Laud. kardokkal, II.o.ez.v.é. kétszer, bronz v.é., K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Retyznék Iván (Tiszabogdány, 1888) községi főbíró, t I.o. matróz. Mint tengerész, hajórája kötelékében az összeomlásig küzdött. A „Viribus Unitis” csatahajó elsüllyesztésekor ruha nélkül úszott ki az Adriai-tenger partjára. Kitüntetése: K.cs.k., jub.é.k.

VOLÓCIJÁRÁS

VOLOVEC/VOLÓC

Izsák Ferenc (Beregdeda, 1884) Volócon állami tanító, tűzoltóparancsnok, közösségsszervező, a magyar-ruszin testvériségért küzdött. A világháborúban a 65. gye kötelékében az orosz hadszíntéren teljesített harctéri szolgálatot, ahol lábszúrással megsebesült, 1915. áprilisban, mint hdj. örm leszerelt.

ALSÓVERECKE/NIZSNYI VOROTA

Fuchs Izidor (Alsóvercke, 1885) Budapestre került férfisزابó, t gyal. A 11. hgye kötelékében az orosz harctéren küzdött, megsebesült, mint 75%-os HR szerelt le. Kitüntetése: K.cs.k., seb.é., h.e.é.

Kurach Mihály (1896) községi bíró, t tiz. A 65. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, sebesülten fogságba esett, 1919. január 16-án tért haza.

Kurach Mihály (1896) községi bíró, a ruszin-magyar testvériség elkötelezett harcosa, közösségsszervező. A világháborúban 1914-től a 65. gye kötelékében az orosz fronton harcolt, 1916. július 19-én kar- és fejsérüléssel fogságba esett, ahonnan 1919. január 16-án tért haza.

Láposy Károly (1891) szülőfalujában gyógyszerész, a ruszin-magyar testvériség lelkes harcosa. A világháborúban 1914-ben mint önkéntes gyógyszerész az 1. hgye kötelékében teljesített katonai szolgálatot, majd közérdek-

ből felmentették. A háború alatt az orosz betörés alkalmával gyógyszerárát elpusztították, majd újólag berendezte azt.

Pachir Béla (Viharos, 1893) Alsóverecskén asztalosmester, közösségsszervező. A világháborúban a haditengerészetnél szolgált 1913-tól 1919-ig, és az összeomláskor mint matróz szerelt le. Kitüntetése: K.cs.k.

VIII. FEJEZET

HŐSI EMLÉKMŰVEK, EMLÉKHELYEK, EMLÉKJELEK, KATONAI TEMETŐK AZ I. VILÁGHÁBORÚ HŐSEINEK KÁRPÁTALJÁN ÉS NYUGAT-UKRAJNÁBAN

1. Emlékhelyek katasztere

KÁRPÁTALJA

Beregszászi járás

Badaló – a református templom belső falán emléktáblát helyeztek el az I. világháborúban elesett magyar hívek névsorával.

Beregdéda (Társközsége: Mezőhomok) – I. világháborús emlékhely, 1923-ban állították, 2005-ben a megrongált emlékművet felújították, ma azon a helyen áll, ahol egykor a hadba indulók gyülekezési helye volt.

Az emlékművön ez olvasható: „*A világháborúban elesett HŐSI HALOTTAK EMLÉKÉRE 1914–1918*

(a hősi halottak nevei) *Legyen emlékük áldva és megőrizve az utókor számára.*”

Beregsom – az I. világháború hőseinek emlékoszlopa a református templom előtt.

Beregszász – kezdeményezték az I. világháború emlékművének újraállítását.

Gut – az I. világháború hőseinek emlékműve felirattal.

Mezővári – kopjafa az I. világháború áldozatainak.

Munkácsi járás

Munkács – I. világháborús magyar-osztrák katonai temető, feliratos hősi emlékoszlop az Ilosvai úton.

Póсахáza – I. világháborús, neveket is tartalmazó emléktábla a helyi római katolikus templomkertben.

Nagypalád - az I. világháborúban elpusztultak emlékoszlopa áll a templom kertjében.

Ungvári járás

Ungvár – az I. világháborús magyar-osztrák-német katonai temető a Bercsényi út mentén a Sahta városrész térségében, jelenleg romos állapotban van.

Ungvár külvárosában, *Radváncon* található az egyik legnagyobb I. világháborús emlékmű, a rajta elhelyezett magyar nyelvű verset vésővel olvashatatlaná tették.

Posch Alajos újságíró sírja (az ungvári Kálvária temető), akit 1919. március 7-én a nyílt utcán felvonuló cseh katonák ártatlanul, 28 halálos szúrással öltek meg.

Eszeny – I. világháborús emlékmű turulmadárral a község főterén, újratárolva 2002-ben.

Kisdobrony – a templomkertben I. világháborús emlékmű látható.

Nagydobrony – egy magyar katona egészalakos szobra, amely az I. világháború hőseinek állít emléket. 1948-ban eltávolították, 1990-ben állították vissza a helyére.

Palágykomoróc – nevet tartalmazó emlékoszlop a helyi református temetőben.

Tiszaágtelek – I. világháborús emlékoszlop a templomkertben.

Perecsenyi járás

Perecseny – kereszt-domb és Kálvária-domb a háborúk áldozatainak tiszteletére.

Kiesvölgy/Lubnya – felújított magyar katonai sírok.

Nagybereznai járás

Uzsok – 1914-ben az első világháború idején kétszer is fontos csatát vívott itt az osztrák-magyar hadsereg a betörő orosz hadsereggel.

Uzsoki-hágó – a hágó tengerszint feletti magassága 889 méter. Itt halad el a Lembergbe/Lvivbe tartó országút és vasút. A hágóért mindkét világháborúban kemény harcok folytak.

1914–1915 telén a Szurmay hadtest, ill. a 38. honvéd hadosztály katonái a kemény télben minden orosz támadást visszavertek, megvédték a hágót.

A hágón látható egy I. világháborús osztrák-magyar és orosz közös katonai temető, kétnyelvű felirattal, emlékoszloppal. 2008-ban megvalósították a katonai emlékmű teljes felújítását, melyet a Vitéziskola elnevezésű táborozáson részt vett Lemberg (Lviv) megyei cserkészek végeztek a nyugat-ukrajnai katonatemetők rendezését célzó program keretében. Az Uzsoki-hágón lévő katonatemető és emlékmű felújítását az orosz kormány a Lemberg megyei orosz szervezetek közreműködésével finanszírozta.

A hágó környékén számos temető van, ahol az egykori magyar, német, vagy orosz elesett katonák nyugszanak.

Técsői járás

Királymező – I. világháborús emlékjel.

Técső – I. világháborús emlékoszlop a református templomban.

Taracköz – felújított I. és II. világháborús katonai temető.

Huszt járás

Huszt – I. világháborús katonai temető a Várdomb alján, legutóbb 1989-ben szedték rendbe. (Az 1943 novemberében leleplezett I. világháborús hősi emlékművet 1944 után a sztálinisták leromboltatták.)

Visk – a református templomkertben egy 2000. december 3-án felavatott emlékjelet őrzi az I. világháborús hősök nevét.

A mártírok központi emlékhelyét 2006. augusztus 20-án avatták fel, az egyik márványlapon a következő felirat olvasható: *„Az 1943. július 11-én felavatott hősi Turul-emlékművet a szovjetek 1944-ben lerombolták. Stark István építész-mérnök újratervezése alapján állította az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség és a KAMOT Jótékonyági Alapítvány. A Turulmadár Matl Péter munkácsi szobrász munkája. Az UMDSZ, KMKSZ adatközlői, Ötvös Sándor és Czébely Lajos névsorai alapján a feliratokat kivitelezte: Jendrék Tibor és Jendrék Sándor minaji kőfaragó. 2006. 03. 19.”* Az emlékmű márványtábláin

a két világháborúban és a légerekben meghalt viski lakosok neve, összesen 216 név olvasható. Az emlékmű a település központjában áll.

Szolyvai járás

Szolyva – a Szolyvai Emlékpark területén az I. világháború idején elhunyt katonák emlékére állított emlékoszlop, valamint osztrák-magyar-német katonai temető látható.

Rabói járás

Kőrösmező – I. és II. világháborús magyar katonatemető. 1990. október 14-én emlékművet állítottak a II. világháború és a sztálinizmus áldozatainak.

A Kőrösmezőhöz tartozó *Kevele-Szvidovecen* a katolikus egyház támogatásával sikerült kápolnatemplomot építeni, valamint emlékoszlopokat állítottak az I. és II. világháborúban elesett hősök emlékére (2008).

II. világháborús katonai temető maradványa a helyi temetőben.

Több száz, az I. és a II. világháborúban elesett osztrák-magyar és magyar honvéd van eltemetve a Tatár-hágó lábánál, a kőrösmezői temetőben. A sírjaikat jelző betonkeresztek többsége az idő martalékává vált, és egyre többen temetkeztek rá a helyi temetőben lévő egykori katonasírokra. Magyarország Honvédelmi Minisztériumának anyagi támogatásával a Vigyázók Had- és Kultúrtörténeti Egyesület önkéntesei a minisztérium szakembereinek segítségével feltárták az egykori sírokat, majd kitisztították a terepet, és új keresztekre cserélték a régieket. A felújított katonatemetőt ünnepélyes keretek között szentelték újra október 29-én.

Forrás: *Kárpátalja*, Badó Zsolt cikke

Tatár-hágó – az I. világháború idején, 1914-ben az osztrák-magyar csapatok súlyos harcokat vívtak a hágónál az orosz cári csapatokkal.

Számos temető van a környéken, melyekbe az egykori magyar, német vagy orosz elesett katonák vannak eltemetve.

921 m tengerszint feletti magasságban megtekinthető az ezeréves határon a Trianon előtti magyar határőrbódé, a határsorompó két betontömbje, a Trianon után állított cseh-lengyel, lengyel-magyar, szovjet-magyar határkő, a szovjet elesett katonák emlékműve, valamint a hősök emlékére emelt imahely stb.

Ökörmezői járás

Csuszka – felújított magyar katonai temető.

Ökörmező – I. és II. világháborús katonai temető maradványait nemrég felújították, az emlékmű kétnyelvű felirata: „ITT/ A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN / A 16. TÁBORI KÓRHÁZBAN ELHUNYT / MAGYAR KATONÁK / VALAMINT / AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN ELESETT / NÉVTELEN MAGYAR KATONÁK NYUGSZANAK / ISTEN ELŐTT ŐK SEM ISMERETLENEK. / BÉKE PORAIKRA!”

Ökörmező – A körösmezői zsidó temető a település központja fölötti domboldalban helyezkedik el. Utoljára ide az 1970-es években temettek. Mind az I. és mind a II. világháborúban hantoltak ide magyar katonákat. Rajzok, vázlatok hiányában mára már nem lehet beazonosítani a pontos temetési helyüket.

Tarújfalu/Novoszelica – I. világháborús katonai temető maradványai.

Toronya - I. és II. világháborús katonai temető maradványai.

Toronyai-hágó – tengerszint feletti magassága 931 m. A hágón halad keresztül az R21 jelzésű Dolina–Huszt autót.

I. és II. világháborús katonai temető maradványai találhatóak itt.

1914. szeptember 17-én itt is betörték az orosz cári csapatok, Ökörmezőig jutottak, de egy szűk hónap leforgása alatt kiverték őket katonáink. A súlyos harcok emlékét őrzi a közös katonai temető és emlékmű a hágónál.

Volóci járás

Alsóverecke – I. és II világháborús hősi hadisírok maradványai.

Vezérszállás/Pidpolozja – az I. világháború idején elhunyt magyar-osztrák katonai temető sírfeliratokkal.

Vereckei-hágó – a hágó tengerszint feletti magassága 841 m. 1980-tól a Lemberg/Lviv felé tartó országút elkerüli a Vereckei-hágót. Az I. világháború idején, 1914-ben az osztrák-magyar csapatok súlyos harcokat vívtak a hágónál az orosz cári csapatokkal.

A hágó környékén még fellelhetők az I. és II világháborús hősi hadisírok maradványai.

LVIV/LEMBERG MEGYE

Oriv – a Kárpátok előtt, a hegyoldalon lévő osztrák-magyar-orosz haditemető színhelye. GPS-koordináta: é. sz. 4° 11' 22,32", k. h. 23° 31' 01,94". Az 1914 októberében történt magyar-orosz összecsapás katonáldozatainak 36 sírhantja, melynek közelében gránitemlékművet emeltek. A felirat tanúsága szerint az I. világháború itt elesett több nemzetiségű katonáinak, köztük magyar bakáknak állították. (Forrás: *A Kárpátok hágóin át Galíciába*. Úti-könyv. i. m. 280–281. o.)

Ártásziv/Artasiv – a település civil temetőjében van a magyar harcosok tömegsírja, amely felújításra vár. GPS-koordináta: é. sz. 50° 00' 46,23", k. h. 24° 07' 42,29". Az 1914. szeptember 1-én kibontakozott orosz-magyar összecsapások áldozatait egy hosszú tömegsírba hantolták el, ahol egy vasból készült latin kereszt áll. A források szerint a kulikovi ütközetben a hadosztály 35 ezer harcosa vett részt. Többek között „A 9. és a 16. (kassai és a besztercebányai) népfölkelő ezredek” álltak itt harcban „az oroszok géppuskarüzében,

végmegsemmisülésüket csak a harcból való kivonás által kerülhették el. A 97. népfelkelő dandár halott és sebesültekben 76 tisztet és 2485 népfelkelőt veszített.” (Nónai Dezső: *A volt. kir. szegedi 5. honvéd gyalogezred a világháborúban* (a szerző magánkiadása, Budapest, 1931.). (Forrás: *A Kárpátok hágóin át Galíciába*. Útikönyv. i. m. 282–283. o.)

Dumicsi/Dumychi – a településhez közeli erdő szélén van a magyar honvédek sírja. Strömpl András szerint *„a kereszt mellett hosszú ideig volt egy szép síremlék, de egy kolhozelnök leromboltatta”,* most a sírok felett legelésznek az állatok, felújításra vár. GPS-koordináta: é. sz. 50° 09' 09,92”, k. h. 23° 40' 08,95”. Az 1914. szeptember elején kibontakozott orosz-magyar összecsapások áldozatait itt hantolták el. (Forrás: *A Kárpátok hágóin át Galíciába*. Útikönyv. i. m. 284–285. o.)

Kernica/Krynysya – GPS-koordináta: é. sz. 49° 46' 22,56”, k. h. 23° 44' 47,86”. A településhez közeli erdő szélén terül el az osztrák-magyar sírkert, amelyet Strömpl András fedezett fel, a felújítás előtt egy gerendakerítés vette körül, közepén egy rég felállított fakereszt volt, körülötte már eltűnőben voltak a sírhalmok, hiányoztak a sírkeresztek. Kezdeményezésére az Osztrák Fekete Kereszt egy emlékművet emelt itt, amelyen három tábla ukránul, németül és magyarul is tudatja: „E SÍREMLÉKET AZ 1914. SZEPTEMBER 8-11-I HORODOK MELLETTI CSATÁBAN ELESETT HŐSÖK EMLÉKÉRE ÉS TISZTELETÉRE ÁLLÍTTATTA AZ OSZTRÁK FEKETE KERESZT 2009-BEN A BÉKE ÉS A NEMZETI EGYETÉRTÉS JELKÉPEKÉNT AZ EGYESÜLT EURÓPÁBAN.” Ismeretessé vált, hogy ebben a temetőben 230 osztrák és 52 orosz katona nyugszik külön sírokban, 31 pedig közös sírban. Strömpl András kutatásaiból az is ismertté vált, hogy egy magyar honvéd is itt alusza örök álmát: Fónay János káplár. (Forrás: *A Kárpátok hágóin át Galíciába*. Útikönyv. i. m. 285–289. o.)

Gródek/Gorodok, Horodok – GPS-koordináta: é. sz. 49° 46' 59,17”, k. h. 23° 39' 25,96”. A város temetőjében található az 1918-1919 fordulóján vívott ukrán-lengyel háború halottjainak emlékműve, körülötte az önálló Ukrajnáért elesettek sírjai sorakoznak. Az emlékművet a Szovjetunió szétesése után építették, ekkor újították fel a sírhantokat is. Strömpl András közlése szerint még 1919-ben az első világháborús sírokra rátemették az ukrán patriótákat. Vagyis *„egy réteggel lejjebb nyugszanak a mi halottaink”.* A lember-

gi levéltár szerint itt 815 katona nyugszik, 455 osztrák-magyar és 360 orosz. (Forrás: *A Kárpátok hágói át Galíciába*. Útikönyv. i. m. 289–292. o.)

Povitno és Msana – GPS-koordináta: é. sz. 49° 50' 09,71", k. h. 23° 43' 20,23". Lemberg peremrészén lévő település, egy útkereszteződésénél háromszög alakú térség közepén nemrég odahelyezett vasból készült feszület áll, körülötte a legelőnek is használt terület a maga nemében a térség legnagyobb katonai temetője, 435 osztrák-magyar és 931 orosz katona végső nyughelye. Strömpl András szerint köztük nincs magyar katona, 1914 őszén „három napig tombolt itt a harc, amelyben a 27. stájer gyalogezred 37%-a elesett.”

Povitno mellett van Msana/Mshana település, Strömpl András a lembergi levéltárban ide vonatkozó adatokat talált: „124 magyar honvéd, 7 honvédhuzsár és 1 honvédhuzsár őrmester, Karácsony János Nagyváradról van eltemetve.” Dr. Bedécs Gyula hadisírkutató és -gondozó teljesebb kimutatását idézem: az itteni „földek alatt nyugvó 1156 katona közül 516 osztrák, 507 orosz és 133 magyar. A két temetőben 915 osztrák-magyar (köztük 133 magyar) és 1438 orosz, összesen 2353 katona nyugszik.” A sírkert felújítását tervbe vette az Osztrák Fekete Kereszt hadisírgondozó szervezet. (Forrás: *A Kárpátok hágói át Galíciába*. Útikönyv. i. m. 295. o.)

Janov/Janiv – GPS-koordináta: é. sz. 49° 54' 14,69", k. h. 23° 44' 47,28". Lemberg peremrészén lévő település, egy útkanyarban látható az Osztrák Fekete Kereszt hadisírgondozó szervezet által 2012-ben felújított osztrák-magyar nagy hadi gyűjtő temető. A második lembergi harcok (1914. szeptember 6–11.) idejéből valók a hősi halottak, akiket a környező falvakban ideiglenes sírhelyükről 1916–1918 között, az újratemetési programnak megfelelően, Janivban újra elhantoltak. A fennmaradt lista szerint: Velikopoléből 297, Lelehivkából 205, Sztávki két temetőjéből 360, Záleszjéből 294, Loziniből 13, Domázsírból 26 katona maradványát hozták a Janivban gondosan megtervezett haditemetőbe, itt nyugszanak a szegedi magyar királyi 23. honvéd gyaloghadosztály katonái is. Jelenleg szakszerűen kialakított kőlapok és zúzott kő fedi a sírokat, külön fejfák nincsenek, a nagy sírkeresztek csupán szimbólumok, jelképek. Középen az obeliszk áll egy ulánus katona sisakjával a tetején. (Forrás: *A Kárpátok hágói át Galíciába*. Útikönyv. i. m. 295–296. o.)

Glinzski/Hlyns'k – GPS-koordináta: é.sz. 50° 03' 50" N, 23° 53' 30" E. Lemberg peremrészén lévő település köztemetője mellett van a katonai te-

mető, itt azok nyugszanak, akik 1915 nyarán Lemberg visszavételéért estek el. Az itt felállított sírkövek szabályos rendben sorakoznak: „*a cári katona együtt a némettel, osztrák-magyarral – köztük pedig egy magyarral. (...) 77 német, köztük 16 névtelen, 57 orosz és 29 névtelen osztrák-magyar katona nyugszik itt.*” Strömpl András adatközlése szerint a sírkövek közt van a 79. sz. sírhelyen **Dengan János** őrnagy (Székelykeresztúr, 1891–1915. jún., a 63. gyalogezredben harcolt, Makrotin faluban esett el, áttetemetve a glinszki haditemetőbe 1917. már. 12.) és a 63. sz. sírhelyen **Gados János** honvédhuzsár őrnagy (egy magyar királyi szegedi 3. honvéd huszárezredbeli tiszt) sírköve is. Az itteni képoszlopnak az üzenete magyarul is olvasható: CSENDES HANTOK ALATT / PIHEN SOK DÉLCEG VITÉZ. / NEMES SZÍVÜK ELPIHENT, / MEGDERMEDT A HŐSI KÉZ. / KÖNNY NE HULLJON ÉRTÜK, / A HŐST SIRATNI NEM SZABAD. / SZÁLLJON IMÁNK AZ ÚRHOZ, / S HOZZÁJUK NÉMA HÓDOLAT. Kétnyelvű tablótájékoztatója a helyieket arról, hogy kik nyugszanak itt. (Forrás: *A Kárpátok hágóján át Galíciába*. Útikönyv. i. m. 299–300. o.)

Zsovtanci/Zhovtantsi – GPS-koordináta: é. sz. 49° 58' 21,93", k. h. 24° 13' 13,33". A Lemberg-től 30 km-re lévő település dombos részén terül el a janovihoz hasonló gyűjtőtemető. Ide 1915 júniusában, a Lemberg felszabadítása során elesettek kerültek, 1916-ban történt áttetetésük, Kolodenci, Veliki Kolodno, Remeniv, Pecsihvoszti falvakból összesen 305 katona kapott végső nyughelyet itt. Közülük 138 német, 61 orosz, 106 osztrák-magyar. A temető közepén egy vakolt, kockából épített képoszlop (magyaros, a Kisal földön képoszlopnak nevezik) van, körülötte betonkeresztek sorakoznak. Strömpl András felkutatta az itt nyugvó hősök névsorát is:

Fodor Ferenc (Ezred száma: J.R. 67. A halál időpontja: 7. 1915.),
 Kofeszik Sándor (Ezred száma: J.R. 67. A halál időpontja: 28. 6. 1915.),
 Martusz József (Ezred száma: J.R. 44. A halál időpontja: 28. 6. 1915.),
 Szalovin János (Ezred száma: J.R. 44. A halál időpontja: 28. 6. 1915.),
 Szava Tomas (brig. back: 40. A halál időpontja: 18. 6. 1915.),
 Ori Alekszander (Ezred száma: J.R. 44. A halál időpontja: 6. 1915.),
 Sarfogi József (Ezred száma: J.R. 44. A halál időpontja: 6. 1915.),
 Kovacs Georg (Ezred száma: J.R. 44. A halál időpontja: 27. 7. 1915.),
 Kiss György (Ezred száma: J.R. 44. A halál időpontja: 1915.),
 Balog Lajos (Ezred száma: J.R. 44. A halál időpontja: 28. 7. 1915.),
 Jancsi Adam (Ezred száma: J.R. 44. A halál időpontja: 6. 1915.),

A 44. közös gyalogezred kaposvári székhelyű volt, és a furcsa „rosszebakák” szóval illették őket. Nevüket a kőkereszteken nem olvashatjuk. A község köztemetője mellett van a katonai temető, itt azok nyugszanak, akik 1915 nyarán Lemberg visszavétele közben estek el. Jól olvasható nevek a sírköveken: Erdei József a nagyváradi 4. gyalogezredből, Nemes József, a szabadkai 86. ezred harcosa. (Forrás: *A Kárpátok hágóin át Galíciába*. Útikönyv. i. m. 301–302. o.)

Matkiv – GPS-koordináta: é. sz. 48° 54' 33,92”, k. h. 23° 06' 25,69”. Lemberg megyéhez tartozó és a Vereckei-hágó túloldalán lévő kis falu, amelyen keresztül halad Munkácsról Lemberg felé a közúti forgalom. A főúttól 4 km-re Strömpl András felkutatta az itteni falusi temetőt a helyi lakosok közreműködésével, akik megjelölték azt a földterületet, ahol sok magyar katona nyugszik. Sem kereszt, sem tábla nem jelzi a sírkertet. A felkutatott kataszterkönyv adatai szerint az első világháborúban itt elesettek száma összesen 112, ebből 95 magyar honvéd, egy honvédhuszár, 7 osztrák, 3 német és 6 orosz katona van eltemetve 55 sírban és tömegsírokban, akik 1915 tavaszán harc közben estek el. A sírkert felújításra vár. (Forrás: *A Kárpátok hágóin át Galíciába*. Útikönyv. i. m. 303–304. o.)

2. Életképek a háború idejéből

Forrás: https://www.facebook.com/transcarpathian.heritage/photos/a.596759963757374.1073741828.596737527092951/664166967016673/?type=1&__mref=message_bubble

Gortvay Sándor (Korláthelmec)

Középen Fuchs Gyula (1891–1934) 1914-ben hadba vonult és az orosz harctéren küzdött, súlyosan megbetegedett, 1918-ban szerelt le.

Vonuló hadtáp a galíciai-magyar határon a Vereckei-szorosban

Tisztek és altisztek egy csoportja a Kárpátokban

Forrás: Galícia 1914–1916 arcvonal és hátország. Szerkesztette és az albumot összeállította Káli Király István. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2014

An der Tränke auf dem Marsche bei Alsóbisztrán,
(Karpathen).

Lőitatós vonulás közben Alsóbisztrán, a Kárpátokban
Forrás: Galícia 1914-1916 arcvonal és hátország. Szerkesztette és az albumot összeállította
Káli Király István. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2014

Huszt, 1915

Kövér Antal tanító ajándéka a harcterről
a Tiszahétkényi gör. kath. egyház részére
1915.

KÁROLY FŐHERCEG ELLENŐRZŐ SZEMLÉJE A 12. HADTEST VEZÉRKARÁNÁL

Habsburg Károly főherceg, a Keleti Front főparancsnokának ellenőrző szemléje az Osztrák-Magyar Hadsereg 12. hadtestének vezérkaránál a Turbat folyó torkolatánál (a jelenlegi Técsői járás határain belül) 1916. szeptember 12-én.

A parancsnoki tábor néhány kilométernyire feküdt a Légiók hágójától (Pantiri-hágó), amelyen keresztül az osztrák-magyar hadsereg kötelékében harcoló lengyel légiók 1914-ben utat fektettek le a csapatok gyors átirányítása céljából. Jelenleg a hágón átvezető út nehezen járható.

Forrás: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.640950802671623.1073741841.596737527092951&type=1>

Fejérem, Imre!
 Dyan nekem érkeztél a le-
 nélek toltotok, hogy nem győzöm
 elvámi hogy kapjak egy levelet
 már istom egy erer hogy gy adobban
 injál, amint e hó elején vital art
 megkaptam 5 dikin, és araba nina
 számra 10 edig haladottemek már 11 gy
 van, otti kültöm a fegy képmét
 és már elvő is boldog karácsonyt ki-
 vünk mindnyójátoknak most a
 még itt fogok karácsonyban látni.

Feldy ost.
 VEREINS-RESERVE-SPITAL
 ...ST. KROMPAU...
 Gortvay Imre
 nek
 Korlátelmecre
 Ung-megye
 pingim

Gortvay Sándor testvérének, Gortvay Imrének Korlátelmecre írt képeslapja

Német, orosz és magyar sebesültek együtt

Sebesült honvédek a tábori kórház udvarán

Forrás: Galícia 1914-1916 arcvonal és háterszág. Szerkesztette és az albumot összeállította Káli Király István. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2014

A harctéri jövődö tömegsírok „lakói”

Forrás: Galícia 1914-1916 arcvonal és háttország. Szerkesztette és az albumot összeállította Káli Király István. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 2014

I. világháborús dögcédula - K.U.K. 38. Gyalogezred.
 A Kecskeméti Cs. és Kir. 38. Gyalogezred hős katonájának dögcédulája, aki a 15. században szolgált. A dögcédula saját réz tokjában van.
 Forrás: <http://galeriasavaria.hu/termek/keszletek/militaria/970300/I-VILAGHABORUS-DOGCEDULA-K.U.K.-38.-Gyalogezred./>

Tomáš Garrigue Masaryk (1850. 03. 07.–1937. 09. 14.)

IX. FEJEZET

A NAGY HÁBORÚBAN KELETKEZETT ÍRÁSOK

1. Naplók, feljegyzések, emlékiratok

Vidékünkön három – a Nagy Háború alatt és után keletkezett – frontnaplóról, és a hátszágban született feljegyzésről tudunk.

Az egyikkel 1984-ben találkoztam először, az ungvári **Vaskó István** frontharcos szakaszvezető tollából való. Három évig tartó békebeli tényleges szolgálata után várta a leszerelés boldog napját, azonban 1914. június 27-én a „meggyilkolt trónörökös” híre, és a Galíciát fenyegető oroszok elleni támadás keresztbe húzta számításait. Rawaruszka határában vette fel a harcot, és az ezt követő fronton töltött éveket, halálos sebesülését személyes élményein keresztül egyes szám első személyében, regényes formában meséli el. Még 1984-ben cikket írtam róla, majd 1992-ben a két világháború között írt legjobb alkotásokat felvonultató antológiában szemelvényeket közöltem belőle.

A másik frontnapló szerzője, a Beregszászból bevonult **Répay Jenő** hadapród az 1916–1920 közötti évekről készített naplószerű feljegyzéseket, amelyek elmesélik a hadba vonulást, a keleti tűzvonal időszakát, a négyéves oroszországi fogság éveit és a szabadulást. Ennek kiadását elősegítettem, a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatban 1994 második felében jelent meg.

Csak az ezredfordulót követően tudtam meg, hogy az általam is nagyrabecsült **Lehoczky Tivadar**, vidékünk neves történésze szintén naplót vezetett, amelyben megfigyelései által a háború időszakát átélt vidékünk hátszági életviteléről nyújt hiteles tájékoztatást.

A feledés homályából előkerült naplókra és emlékiratokra ma úgy tekintünk, mint a „nagy háború” értékes forrásaira. A magánemberek által papírra vetett történeti emlékek közkinccsé tételére különböző időszakokban sor

került. Az alábbiakban ezeket mutatom be, és a megjelent írásokból közlök szemelvényeket.

1. 1. Vaskó József, a „csirizes Remarque”

Vidékünk háborús veteránjai közül többen tollat ragadtak, és nekik köszönhetően a háború alatti hivatalos propagandát kiszolgáló írásokon kívül hiteles, ma már dokumentumértékű beszámolókat, krónikákat tartalmazó naplók és emlékiratok is napvilágot láttak. Szerzőik ott voltak a frontvonalon a „halálra ítélték között a vértenger idejében”. A 30-as években vált ismertté az ungvári **Vaskó István**³³⁰ dokumentum-regénynek is nevezhető háborús naplója, aki személyes élményein keresztül a Nagy Háborút végigharcoló földijeiről, bajtársairól és a tömegsírba került halottainkról is tájékoztatja az utókort.

Az amatőr tollforgató könyvét édesanyjának ajánlotta, sok katona megtanulta – idézve **Aranyi Józsefet**, a birtokomba került könyv tulajdonosának lapszéli bejegyzését – „*gyűlölni a háborút, amely elszakítja a gyermeket szerető szüleitől, a hitvest a hitvestől, testvért a testvértől, vőlegényt az arájától, hogy átszenvedve a háború minden szenvedését, nyomorúságát, megváltsa őt a hősi halálnak csúfolt dicstelen halál.*” Mit kell tudnunk az említett könyv szerzőjéről?

A kalandos életű **Vaskó István** naplóíró³³¹ (Hanusovice, 1893 – Ungvár, 1940) munkácsaládban született. Szerény képzettségét a falu egyosztályos iskolájában szerezte, majd suszterinasként, mesterét követve Nyíregyházára, ezt követően Ungvárra került. Tizenöt évesen már Budapesten űzte mesterségét, és három év múlva Bécsben a Szociáldemokrata Párt cipész-szakszervezeti fiatalságának a vezetője. Utána egy ideig Svájcban, Franciaországban élt, ahonnan a hivatalos állami szervek szocialista tevékenysége miatt kiutasították Né-

³³⁰ VASKÓ ISTVÁN: *Miért? Halálra ítélték között a vértenger idejében*. Lám Elemér Rt Kő- és Könyvnyomdai Műintézet, Uzhorod-Ungvár

³³¹ **Művei:** VASKÓ ISTVÁN: *Miért? Halálra ítélték között a vértenger idejében*. Uzhorod-Ungvár: Lám Elemér Rt. Kő- és Könyvnyomdai Műintézete, év. n.; *Cseh nyelven:* ŠTEPAN VASKÓ: *Proc?* Prelozili JAN DUSÁNEK a VÁCLÁV RYBÁRIK. Autorizované vydání. Vytiskla „Novina”, tiskárské a vydavatelské podniky v Mukaceve, 1933.

Újra kiadott művei: *Kisebbségi ének a beregi rónán*. Kárpátaljai írók antológiája (1919–1944). Lásd: Vaskó István regényrészlete, életrajza. DUPKA GYÖRGY, VÁRADI-STERNBERG JÁNOS közreadásában. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1992; KERESZTYÉN BALÁZS: *Vaskó István*. In: *Kárpátaljai művelődéstörténeti kislexikon*. Hatodik Síp Alapítvány, Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 2001. 274–275. o.

Irodalom, forrás: DUPKA GYÖRGY: *Csirizes Remarque-nak aposztrofáltak... Mit tudunk az uzhorodi regényíró cipészről?* In: Kárpáti Igaz Szó. 1984. június 13.; DUPKA GYÖRGY: *Figyelmeztető kérdőjel maradt utánuk. Miért? Proc? Vaskó István naplója csebul*. Kárpáti Igaz Szó. 1984. november 10.

metországba. Hajóra szállt, és az afrikai német gyarmatokra akart kijutni, ám terve nem sikerült, alkalmi munkákból élt, majd visszatért Európába.

A körözés alatt álló cipészt a magyar hatóságok Németországban megtalálták. Mint katonakötelest, beöltöztették bakának, és Munkácson, majd Miskolcon szolgált, közben kitört az első világháború, a keleti frontra került, ahol súlyosan megsebesült. Felgyógyulása után még részt vett a francia *Vogézek* mellett lezajlott harcokban, majd leszerelt.

A háború után Ungváron cipésműhelyt nyitott, és néha felcserélte az árat és a fonalat az író tollal. Már fiatal korában írogatott a helyi újságokba eleinte cikkeket, aztán novellákat, verseket és szociográfiái riportokat.

Később megpróbálkozott egy nagyobb lélegzetű mű megírásával, amely az átélt, átszenvedett első világháború borzalmait elevenítette fel, mégpedig **Erich Maria Remarque**-nak *Nyugaton a helyzet változatlan* c. regényéhez hasonlóan. Frontnaplóját *Miért?* címmel Ungvár egyik nyomdája adta ki. A könyvet **Boksay József**, a kárpátaljai festőiskola egyik alapítója illusztrálta. A polgári lapok kritikussai lekicsinylően fogadták regényét. Az *Új Közlöny* egyik száma „*csirizes Remarque*”-nak aposztrofálta a kisemberek körében olvasott szerzőt. A mű értéke csekély, de a becse abban állt, hogy saját tapasztalatait írta le a szerző, ezért korhű dokumentum, a világbéke védelmében emelte fel szavát.

A két világháború közti magyar irodalmi életben igen rendkívüli esetnek tartjuk azt, hogy Vaskó regénye *Proc?* címmel cseh nyelven is megjelent Munkácson **Jan Dusánek** és **Vaclav Rybárik** cseh műfordítók átültetésében 1933-ban. Vaskó ennél említésre méltóbb művet később már nem alkotott, az ötven évet sem érte el, 1940-ben hirtelen bekövetkezett halála örökre elnémította.

Vaskó István: *Miért? Halálra ítélték között a vértenger idejében*
(részlet)

*

Bágyadt gyengeséget érzek, kellemes ringatást... gondolkozom... hol vagyok? Lassan tűnődöm: álmodom-e vagy ébren vagyok? Egy-egy ringatásra félálomban tűnődöm: hol vagyok? Nehézkesen fekszem helyemen, bizonyóságot kereső gondolattal nézek szét, az ablakra vetődik a szemem. A gyorsan tovatűnő fák láttára elképedek: mi az, én vonaton fekszem? Hiszen akkor megsebesültem. De hol? Talán képzelődöm. Megtámaszkodom könnyű és törékeny karomra, hogy felüljek és mindenről, ami az agyamban burkoltan él, bizonyóságot szerezsek. Csodálkozom akaratom sikertelenségén. Lábam segítségével ismét megkísérlem ezt, de hasztalan, mert csak tövében érzem és éppolyan zsibbadt, mint a

párnául használt karom. Erőlködésemben akaratlanul hangot adok, mire egy szanitéc kérdő kíváncsisággal hajlik fölém. Német szavaira újra tanakodom. Mégis mindez csak álom? Vergődöm. De miért nem bírok felülni, ébredni, mikor akarok? Ismételt kérdésére egy ideig a feleleten gondolkozom, így lassan megoldódik tépelődésem, álmoknak hitt ébrenlétem. Hogy is volt? Hol sebesültem meg? De, mert nem találok rá mindjárt feleletet, képzeletemben minden összevisszaságban tornyosul elém. Az összerombolt gyárnál megállok, majd hirtelen Rézsű gondolatom egyetlen témája. Megijedek, miért éppen ő, az ő csonka alakja jut eszembe? Kezeimet mozgatom, szemem elé tartom, a fátyolon át látom, hogy épek! De újra csak Rézsű csonka alakja ura gondolataimnak. Nagy akarattal elhesegetem, és nem egész tisztán, újabb látható arc mered rám. Messziről kiáltó szavakat hallok, de már magyarul: Hogy van? Erőltetem magam, hogy a kérdezőt láthassam. Szemem párszor összecsukom és a fölém hajlótól kérdezem: Mi bajom? Megsebesültem? Panaszodom: nem érzem a lábam – Bizony, fiam, majdnem áldozata lett vigyázatlanságának. Most, mikor már mindennek vége... E szavakra felvidulok, hangos gondolkodással: igen, már mindent értek. Összeomlott a front, amikor még ott voltam. Ujjongó lelkesedéssel: Vége a háborúnak? Hogy is történt sebesülésem? Rézsű csonka alakját látom. A rám meredő fürkésző szempár felé nézek. Megrémülök: El van tépve a lábam...?! Önkéntelenül igenlő fejbólintással igazolja félelmem. Felordítok: gyilkosok...! Öljetek meg, nem akarok így élni! Erőlködöm, hogy az ágyról magam ledobjam, tépem magamról a takarót. Csonkaságom eltakaróját lerántom, hideg verejték fut végig rajtam, és már tiszta gondolattal egy ideig rámeredek megrövidült végtagomra. Örült kacagással átkozódok és csak a képzeletemben megelevenedett női arcra csendesedem le. Hangosan lüktető szívveréssel mindent felejték, simogatást, csókot várok. Nem, nem akarok meghalni...!

A vágy szülte kép múltával csöndesen, kérően kérdem: Ugye nem fogok meghalni? Nehezen gördülő gondolattal Rézsű kínzó halálát látom. Nem, nem akarom őt követni! Csonkán is élni akarok...! Elfáradtam, visszahanyatlom és a vonat ringatására elalszom.

Kaszárnyára emlékeztető kórteremben hallgatom már járt tudó bajtársaim csoszogó lépéseit. Idegenül érzem magam másnyelvű társaim között. Némaságot fogadok. A velem beszédbe elegyedőknek csendes alázatossággal, tettetett rossz kiejtéssel csak ennyit válaszolok: „nichts deutsch...” Bizakodó dicsekvésüket, erőltetett, darabos durvaságukat, hőstetteik elbeszéléseit hallgatom. Igen, élnem kell, hogy eltompítsam azokat. Az otthoniakról akarok hírt hallani. A gondolat szárnyán hazaszállok, madárdalt hallgatva bolyon-

gok az akáccal szegélyezett erdő alján. Hallgatom a lovat szőrén megülő hangos gyerekek danázását, és vágyom őket megmenteni sorsunktól.

Az ápolónőnek ép katonatársammal való gondtalan, nevetgélő beszélgetési keserű irigységet ébresztenek bennem. Társaim hangos jókedvű vitakozására még fájdalmasabb az egyedüliség, az önkéntes száműzetés. Azt hiszik, hogy hangos viselkedésük bánt, emiatt átvisznek egy kisebb kórterembe, ahol hozzám hasonló nehéz sebesültek fekszenek. E terem lakói is csonkák. Itt örökös csend van. Ki-ki a maga gondolataival foglalkozik. A csendet csak a látogatási idő alatt kíváncsian hozzánk is betekintők banális vigasztaló szavai törik meg. Undorodom a „Heimat” és „Kaiser” szavak említésére. Találgatom, milyen városban vagyok? Belefáradtam a tétlen fekvésbe. Éjjelenként hánykolódva fekszem helyemen, hallgatom beteg társaim sóhajait. Élelem képzelt gondolatvilágom. Ébrenlétemben foglalkoztat az ábrándvilágomban élő, soha nem mosolygó, csak képzeletemben látott nő.

Egyik álmatlanul töltött éjjelen, a mellettem haldokló társam kínjának hallgatására, elfelejtettem megfogadott némaságom, és mint a veszélyben lévő, önmagával tehetetlen, hangosan segélyért kiáltok és a már megpuhult öklömmel az ágyam mellett levő asztalt verdesem, és az ajtóra függesztett szemmel várom a segítséget. A felgyúlt villany fényénél a segítséget hozó láttára a képzelt világomban látott nőre meredek. Ő ott áll a kórterem nyitva hagyott ajtajában és kérdőleg felém tart. Rámutatok a mellettem haldoklóra. A beteggel foglalkozót lopva vizsgálom. Igen, ő az, nem tévedek. A csöndesedő, fájdalmát már nem érző, haldokló fölé hajol, élettelenül lecsüngő karját mellém összeteszi. Az utolsókat lélegzőtől felém fordulva mondja: mindjárt vége. Simogatja a haldokló homlokát, megüvegesedni készülő szemét lefogja és elhalóan imát mond. Elfordulok, mert szégyellem csonkaságom, elhanyagolt arcom. De őt látni kívánó vággyal újra visszafordulok és nagyokat sóhajtozom, hogy figyelmét magamra tereljem. Ezt el is érem, és kívánságom iránt érdeklődik. Piruló szégyennel, esdeklő szemmel mint az anya nagybeteg gyermekének megmentése érdekében az orvost, kérem, hogy üljön le. Letakarja már kékülő társamat, teljesíti kérésem. Odébb csúszom ágyamon, alázatos, néma kéréssel szememben, megbántásától félve, az ágyra mutatok. Nem merek ránézni, behunyom szemem. Homlokomat simogató kezének érintésére megremegek, nehezen tartom vissza ernyedt karomat, hogy kezét elkapva csókolhassam.

Kezének simogatására minden szenvedésemért bőséges jutalmat érzek. Hogy örökké tartson, vágyom meghalni. Simogató kezétől megeredő könnyeim az arcomon nőtt szőrerődöt öntözik. A sokat szenvedettek megértésével vigasztal:

csillapuljon! Az összevisszaságban arcomat borító szőrerődöt simogatja: Mi fáj? – Elfojtom a feltörő szavakat, rámutatok a letakart hullára: „vigyék el”. Mint a mindenki kedvét kereső gyermek, sietve hagyja el a szobát, hogy teljesítse kérésem. Örök időnek tetsző néhány perc múltával a szanitécek egyedül jönnek a hulláért. Megcsalva érzem magam. Aggódo reménnyel lesem, nem követi-e őket még valaki. A nyitott ajtóra szegezett szemmel várakozom, de a szanitécek távozása láttára az ajtót maga után bezárni akaró felé önkéntelenül kiáltok. Ennek „na, mi az?” durva kérdésére megijedek és gyáván kérem: „adjon egy pohár vizet!” Kellemetlen morgással kísért kiszolgálásán felháborodom, és a felém nyújtott vízzel telt vaspoharat dühösen belé vágom, és csúnya káromkodással kísérem kifakadásom. Ordítok, mint akinek a csontját fűrészelik, fölverem néma csendben alvó társaimat. Felijedésükre megbánom viselkedésem, panaszos sértődöttséggel kérdelem a reszkető szanitécet: „miért vagy durva?” és már én sürgetem az ajtó bezárását. Csonkaságomnak tudom be a húzódo kiszolgálást, elkeseredek, és mert még mindig nem jön a nővér, megerednek könnyeim.

A reggeli viziten már sajnálom a történeteket, bocsánatot akarok kérni, de az orvos háta mögül előlépett nővér láttára visszafojtom szavaimat és elkeseredett daccal várom a dorgálást, hogy csonkaságom miatti megvetettségemért fizessek. Ehelyett az orvos elébe tolakodott nővér rám mutatva és alázatosan kéri az orvost, hogy a most kiürült kétágyas szobának én legyek a lakója. A várt és elmaradt dorgálás helyett jutalmazást kapok. Az orvostól elmaradt nővértől bocsánatot kérek. Jutalmul simogatja arcom. Elérzékenyülök és alig hallhatóan rebegem: Isten áldjon meg nővér. Lengyel nyelven számomra érthetetlen szavakat mormol és simogatja homlokom... Igen, ő az, és kezét elkapva csókolgatom. Pirulását felháborodásnak veszem, alázatos könyörgésemre azonban megnyugtat: nem, nem haragszom. És hogy a szemében felcsillant könnyeit takarja, elsiet az orvos után.

Csak most fáj igazán csonkaságom. Keserúséggel gondolom: de miért nem visznek el innen? Nem, nem akarom megbántani még gondolatban sem. Haragszom a tegnapi kihűlt társamra, őt okolom némaságom elvesztése miatt. Takarómba fojtom sírásom. Mit tegyek? Még ma el innen, nem akarom, hogy megtudja vergődő szívem titkát. Lelki kínoktól szenvedek, mikor a hullát elszállító szanitécek a szobába lépnek. Ijedten nézek társaimra, hogy közülük melyik halt meg. Eláll a lélegzetem, amikor a hordágyat ágyam elé teszik. Görcösen megkapaszkodom vaságyamba: mit akartok? Már félek, hogy büntetésből visznek el. Nem, nem akarok elmenni. Engedelmeskedő csendességgel mondja a tegnapi megbántott szanitéc: a főorvos úr parancsára átvisszük a külön szobá-

ba. Kétkedem, azt hiszem, hogy ezt csak kifogásnak mondják. Nem engedem el az ágyat és ordítom, hogy nem akarok elmenni. Fürkészek szemükben, hogy nem akarnak-e megcsalni. De beteg társaim elhaló nyöszörgésére elengedem ágyam görcsösen szorított szélét. Félek, hogy látnom és hallgatnom kell a nyöszörgők kimúlását. Most már magam sürgetem: na vigyetek. A folyosóra kitett hordágyamon, mint a siralomházat elhagyott halálraítélt, aki megtorpan az utolsó úttól, amely még a haláltól elválasztja, reménytelen menekülésre gondol és visszavágnyik a halált hirdető siralomházba, kínos vergődéssel tovább élni, ugyanúgy tehetetlenül engedelmeskedem az engem cipelő szanitécéknek.

Az ürességtől ásító szobában gondolataimba mélyedek: igen, itt jó lesz, mindenkitől elhagyatva, látogatót nem várva, emlékeimnek, vágyaimnak élhetek. Az ajtó előtt könnyű, kopogó léptekre felfigyelek. Igen, ez ő. Repeső szívvel találgatom, hogy bejön-e, de a kopogó lépések eltávoztával elszontyolodom: nem, ő sem jobb a többinél. Majd megint védelmezem, és vitatkozom magammal: Ki vagy te? Miért akarsz tőle többet, mint ápolást? Szeressen? Miért? Csonkasággal te se vagy neki több, mint a többi. De mit is akarsz még? Rézsű már megmutatta az utat, melyen menned kell. Igen, követnem kell. Megborzadok a halál gondolatától, kezemet védőleg tartom magam elé. Nem, még nem. Viaskodom önmagammal. Képzletben lóto-futó emberáradatot látok. Az emberek az úttest szélén pihenő emberroncs mellett gondolkodás nélkül siklanak tova. Énem bántó figyelmeztetését hallgatom: Látod? Mit akarsz még? Szégyenkezem az előbb érzetek miatt. Igen, tudom már, mit kell tennem. Már ismerem a rám váró életet. Az utca forгатagában mezítlás, rongyos gyermektől vezetett, piszkos katonaruhát viselő fekete szemüveges láttára fellázadok. Biztatom a tapogató járásút: ne féltsd már értéktelen életed. Kiáltsd oda: a ti bűnötök az én vezetetésem. Gondolatban a zajló életbe helyezem magam és nem veszem észre a körülöttem történeteket. Ezért meglepő csodálkozással nézek az ágyam csinosítását végző nővérré. Szavakat keresek a megszólításához, de ő megelőz és ágyam szélére ül. Térdén pihentett kezét megfogom és ráfűggesztett égő szemekkel hangosan dobogó szívemre teszem. Végtelen meglegedettséget, könnyűséget érzek. Féltett titkom fölött örködve hosszú hallgatásba merülök. Könnyei csillogásából sorsom szánakozását látom. Ráfűggesztett szemem lecsukom és hangos gondolkodásommal elárulom egyedüliségem miatti szenvedésemet. Reménytelenné vált életem, elcsúfításomat fuldokló zokogással panaszolom. Hogy szabaduljak meg mindenki terhére lett életemtől? Könyörögve kérem, hogy adjon alátót, amely örök álmodat nyújt és mentsen meg lelki szenvedésemtől. Kétségbeesett panaszkodásomra vigasztal: miért halna meg? Nem, magának élni kell... és kibuggyanó könnyeit törli... Én

magam sokat, talán többet vesztettem. Nem, senki többet, mint én. Csendes panaszkodással mondja: félttem, rettegve félttem az agyonveréstől, láttam az anyám megőrülését, hirtelen megöszülését, szolgánk gránáttal való agyonütését, félig eltemetett véres hulláját, hónapokon át éltem élőhalott anyámmal patkányoktól hemzsegő pinceodukban, kéregettem a mindennapit, a temetésre szükségeset összekoldultam. Hallgattam fájdalomtól már-már meghasadó szívvel a testemért pénzt kínálókcsmány beszédét. Anyám elvesztése után küzdöttem halálra csábító gondolataimmal, kerülgettem a halált adó jégabláktól zajló Dunát, csikorgó hideg, téli éjszakákon szenvedtem az éhségtől, hidegtől. Mindenkitől elhagyatva, elfeledve, betegen feküdtem, míg egy, a sorsomat véletlenül megismerő, névtelenségbe burkolódzó segített rajtam. Biztatott, lebeszél az öngyilkosság gondolatáról. Aztán felismertem kötelességemet: életemet a hozzám hasonló szenvedőknek áldozni. Lecsillapulva mondja tovább: megnyugodtam, már csak éjszakáimon kísértének mindezek emlékei. Magába mélyedt, hangos gondolkozással: egy érdemül adott, visszakapott kézcsók.

Túláradó boldogsággal, mint az elveszett gyermekét megtaláló anya kiáltja: tudtam! Szívemen pihenő kezét elkapom, és csókokkal halmozom. Homlokomon érzett, leheletkönnyű csókjára felnyitom szemem. Hitetlenül tekintek a rám mosolygó szempárra. Mint egy boldog álomból még szebb valóra ébredő kétkedem: mindez valóság-e? Ránézek. – Nem álmodol, éreztem, hogy megtalállak. A boldogságtól nevetve mondja: nem vagy már csonka, így foglak szeretni, érted akarok élni. Átszellemült arccal, fölvetett szemekkel folytatja: Istenem, megtaláltam! Van már miért és kiért élnem, és neked is élned kell, életeddel tartozol szenvedő embertársaidnak! Hirtelen megfinomult kezemhez hajlik, és megcsókolja. Csintalanul paskolja arcomat: ezt a csúnya, öregítő szakállerdőt pedig kiirtjuk. Mint a gyermek, akinek régi vágya teljesedik, örömtől ragyogó arccal kérdi: akarod, megengeded? Választ sem várva, szalad ki a szobából. Kisvártatva maga után vonszolja a katonából lett kórházi borbélyt. Ellenállhatatlan kedvességgel rámutat borotvátlan arcomra: le azzal az öregítő szakállal. Az orvos is gyakrabban látogatott meg, és gondos kezeléssel siettetette gyógyulásomat. Az egyik napon pedig kijelentette, hogy nincs már baj. Ennyi öröme elfelejtem csonkaságom, örülök a megmentett életnek, nem gondolok arra, mit hoz a jövő. Szép lett az életem.

Mint röpke pillanat, múlnak a napok. A gondtalanul élő, szerelmes mádrápárhoz hasonlóan tervezgetjük, építjük boldogságunk jövő fészket. Rég egygyé lett lelkünkön kívül odaadtuk egymásnak testünket, és a tavaszi mámmorral kacagva élünk.

Az őszt búcsúztató napok egyik reggelén mindenem boldog pirulással súgja: anya vagyok. Éltünk további folytatásának hírére egybeforr ajkunk. Kibontakozom ölelő karjából, és megkérdem: milyen vallású vagy? Egyszerre hangosan felnevetünk, hogy még nem ismerjük egymás múltját és vallását. Kacagunk édesanyám esetleg később jelentkező megbotránkozásán, hogy zsidólány az unokájának az anyja. A nyakában csüngő, anyjától való amulettre, bánatos visszaemlékezései miatt, szomorú arccal mutat: ez az egyetlen emlékem, amit továbbra is megőrzök. Az emlékezés előcsalta könnyeket lecsókolom. Igen, megtartod és hozzá hasonlót nekem is szerezzél. Örül kívánságomnak. Várj, az én megmentőtől kaptam egyet, mely az általatok imádottat ábrázolja. Ez jó lesz neked, és az ezüstláncon csüngő Jézust és Máriát ábrázoló amulettet nyakamba akasztja.

Nap-nap mellett sürgetem a múltbat, hogy hazavihessem kincsem, és megtanulok újra imádkozni, hogy a sok boldogságot így megháláljam. Az együtt töltött órákban nevetgélve vitatkozunk, hogy a kicsi fiú vagy leány legyen? Megértően egyeztünk meg, hogy fiút várunk, akiben majd tovább él akarunk, akit a háború elleni harcra nevelünk, hogy szülői boldogságáért ezzel fizessen. A napok nagyobb részét együtt töltjük és várjuk a kacagó csöppséget, akivel gondolatban már játszadozunk, így készülünk a fogadtatására.

A nehezen várt múltbat megjöttekor nézegetjük annak csinos lábfejét, és mint a gyermek a még nem látott játékot forgatjuk. Elveszett lábamra emlékeztet, és keserű érzéstől kibuggyanó könnyeimet lopva letörölöm. A múltbat – szépségét, tökéletességét dicsérő orvosi biztatásra – felkötöm. Az ágyba kapaszkodom, lépkedni próbálgatok. Egyre növekvő örömmel és repeső szívvel gondolkodom eltüntetett csonkaságomra és arra, hogy már mehetünk haza. Eszembe jut könnyeit elsírt anyám öröme, amit rajtunk kívül a már nemsokára megszületendő kicsi szerez majd neki. Boldogság hevít az örömtől sugárzó asszonyom láttán. Az újra tanult járástól elfáradok és ágyamra vetem magam.

Vaskó Béla szakaszvezető naplója így végződik:

Már számolgatták a napokat, amelyek utazásuktól még elválasztották őket, amikor egyik reggelén, a vizitet megelőzően a boldoggá tett csonka katona gyengeségről panaszodik asszonyának. Lábában szúrós fájást érez, és lebontja a már csak védőnek használt kötést. Megkékiült csonkjának láttára megrémülve fordul párjához: hívj orvost! A csonk vizsgálatában elmélyedő orvosra függesztett szemekkel, rossz sejtésektől gyötörve, kétségbeesett arccal várja

annak megnyugtató szavát, de amikor komor arcáról nem tud reményt leolvasni, összekulcsolja kezeit és sírva könyörög: mentsen meg...!

Az orvos gyenge biztatásából kiérzi a valót. Akaratát elvesztve, kétségbeesetten borul bénult, kékülő csonkjára, és ziháló kebelével, fáradtan, de öntudatának még teljes birtokában, halkán kérdi: Miért? Akadozva szótagolja: Miért kell meghalnom? Érti a rohanva jövő véget, simogatja sírását elfojtó asszonyának a kezét: ne-vel-d fi-ún-kat....! Egyre halkul beszéde. Ne fe-ledd sen-ve-dé-sün-ke-t, a sen-ve-dést... Csókot lehel a kezében pihenő kézre és fáradtan dől a párnára...

Lázában hullámzó kebelével vergődik. Nem, ... én nem akartam. Iszonyattól eltorzult arccal hánykolódik fekhelyén, kezét védőleg maga elé tartja: segítség...! Összefüggéstelen szavakat mond... fel-felemelkedik fekhelyéről... rémes kiáltás: hurrá, hurrá! ... nem, hadnagy úr, ez nem céda, nem... nem... keservesen zokog... Fogát összevágja, habzó szájával, ökölbe szorult kezekkel vág a levegőbe. Ne, te gyilkos...! Kínok között fetreng. Rézsű... elcsendesedik... Tudom már... Igen... Lehanyaglott karokkal, pihegően zihál, majd utolsót lélegzik, a szívverése megáll...³³²

1. 2. Répay Jenő naplója a hadba vonulásról és az oroszországi hadifogolyeletről

Répay Jenő hadapród Ungváron kiadott naplója kordokumentum, **Nagy Zoltán Mihály** szerkesztő szerint „bitelességéhez kétség nem férhet. Hadbavonulásának napjától, 1916. január 16-tól kezdve mintegy félévi frontszolgálat, majd a fogságba esését követő négy évi hadifogolyélet eseményeinek krónikáját nyújtja az olvasónak. Nem csupán egy letűnt korról ad tájékoztatást, hanem számos vonatkozásban megbízható támpontot is a kisebbségi léthelyzetben érdekeinek érvényesítéséért küzdő kárpátaljai magyarság számára.”³³³

Regénybe illő életrajza van a beregszászi **Répay Jenő**³³⁴ mérnöknek és naplóírónak (Székó, Szlovákia, 1895–Beregszász, 1942. április 3.), aki a mai Szlovákiában lévő Székón született hétgyermekes pedagógus családban. Kö-

³³² Részlet: VASKÓ ISTVÁN: i.m. 270-279.old.

³³³ NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: *A szerkesztő utószava*. In: RÉPAY JENŐ: *Életre ítélve*. Naplójegyzetek 1916–1920. Kárpátaljai Magyar Könyvek 66. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, é.n. (1994.) 144. o.

³³⁴ **Műve: Életre ítélve**. Naplójegyzetek 1916–1920. Szerkesztő: NAGY ZOLTÁN MIHÁLY. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1994.

Irodalom, forrás: DÚPKA GYÖRGY: A magyar irodalom Kárpátaljai Lexikona 1918–2007 [Répay Jenő]. In: Ukrajnai Magyar Krónika. 2007. szeptember 5. 12. o.

Elektronikus irodalom: Répay Jenő. In: Karpatinfo.net/dosszié, <http://www.karpatinfo.net/dosszie/repay-jeno>; Répay Jenő. In: Kárpátalja turizmusa. www.karpataljaturizmus.net; CSANÁDI GYÖRGY: Répay Jenő. In: Régi beregszásziak, <http://mek.oszk.hu/02100/02131/html/02.htm>.

zépiskolai tanulmányait a szatmári jezsuita gimnáziumban kezdte el és Munkácson fejezte be. Közben szülei Beregszászra költöztek.

Az érettségi után 1914-ben a Selmecbányai Bányaiipari és Erdészeti Főiskola Erdőmérnöki Karára iratkozott be, de tanulmányait az I. világháború már az első évfolyamon megszakította.

1915 szilveszterének estéjén hadapródként a frontra indult, 1916. január 24-én már a lövészárkokban volt.

1916 júniusában Répay Jenő alakulatával együtt fogságba esett. Bevonulásának napjától kezdődően naplót vezetett, amit négyévi hadifogsága alatt is folytatott.

Kalandoz tengeri utazás után 1920-ban tért haza a távol-keleti Habarovszkából Magyarországra, Selmecbányán folytatta erdőmérnöki tanulmányait, majd a Felvidéknek Csehszlovákiához való csatolása után a Soproni Bánya- és Erdőmérnöki Főiskolára iratkozott át és ott szerzett diplomát.

Hazatért Beregszászba, a Bereg Megyei Ármentesítő Társaságnál helyezkedett el, osztálymérnöként dolgozott. Mint az Egyesült Magyar Párt beregszászi járási vezetőségének tagja, a csehszlovák uralom éveiben aktív részt vállalt a város magyar politikai és kulturális életében.

Naplóját később, 1941 augusztusában átgépelte a maga és családja részére, de nyilvános kiadásának gondolata is felötlött benne, hiszen tisztában volt jegyzeteinek jelentőségével, azzal, hogy azok nagy hasznára lehetnek majd az eljövendő nemzedékeknek.

Az Intermix Kiadó Nagy Zoltán Mihály szerkesztésében *Életre ítélve* címmel 1994-ben valóban ki is adta naplóját, amelynek kiadását az indokolta, hogy az I. világháború idejéből kevés visszaemlékezés látott napvilágot kárpataljai szerzőtől, s még kevesebb az akkori hadifogolytáborok életéről.

Répay Jenő: *Életre ítélve. Naplójegyzetek 1916–1920*
(Részlet)

A szibériai utazás, 1916. szeptember 10.–október 13.

Szeptember 13-án indultunk neki a több mint egyhónapos útnak. De sokszor elátkoztuk azt a napot, amikor útnak indítottak bennünket! Vonatunk eleinte termékeny, kissé dombos vidéken haladt, néhol erdők között. Falvakat eléggé sűrűn láttunk, s itt-ott szélmalomokat. Alattuk pásztorgyerekek játszadoztak. A települések faházai, omladozó istállóik nem mutatták azt a jólétet,

amire a termékeny talajból következtetni lehetett volna. A szegényes külsejű házak közül élesen, szinte kiabálva emelkedtek ki a templomok aranyozott kupolái. Mellettük az egyedüli kőház: a paplak. A pópák zsíros-szürke reve-rendái, vállig érő haja és hosszú szakálla csak utálatot váltott ki bennünk. Híveikkel ezek a pópák nagyon magasról beszélhettek. Különbö az itteni nép már nem a szorgalmas ukrajnai, hanem a lassú, bivaly-természetű fehérorosz. Sok helyen a mi fogságba esett katonáinkat dolgoztatták. Ezek jórészt szláv nemzetiségűek voltak. Az orosz nép piszkos hétköznapi ruházata, otromba csizmái és az elmaradhatatlan kék tányérsapkák sokasága egyenesen lehango-ló látvány. A városlakók közt is csak a nők öltözködnek európaiasan.

1916. szeptember 14-én Szamaránál átmentünk a Volgán. A felkelő nap sugarai szépen játszadoztak a hűs reggeli szélről felborzolt habokon, s aranyá varázsolták a folyón lassan tovaúszó hajók réz korlátait. A kikötő és maga a város élénksége a magas vasúti töltésről és a gyönyörű vashídról mesésen szép látványt nyújtott.

Vonatunk tovább robogott, s mire kitöröltük szemünkből az álmod, ismét alacsony dombokkal változatos, termékeny vidéken haladtunk. Mindenütt szántóföld, legelő, itt-ott facsoportok, nagyobb erdők, közelükben szerényen meglapulva egy-egy kis falu megviselt háztetői, fényes templomtornyok.

Már annyira megszoktuk a vonat zörgését, hintázását, hogy csak menet közben tudunk aludni; ha a vonat megáll, mindjárt felébredünk. Egyszer csak arra ébredünk, hogy vonatunk Ufán vesztegel. A szomszéd „marhakocsiból” jelenti egyik társunk, hogy öltözzünk fel, mert Pálffy grófnő van itt, pénzt is hozott! Természetesen rossz tréfának vettük a hírt, s annak hozóját kidob-tuk. Ám a magas rakodóról egy magas termetű, utazóruhás nő lépett be a kocsinkba, s csengő magyar szóval jó reggelt kívánt. Nem tudom visszaidézni azt a hangulatot, amit az oly régóta első magyar női hang gyakorolt ránk. A grófnő mindünkhöz szólt pár szíves szót. Elmondta, mennyi nehézsége volt az orosz parancsnokságokkal, hogy hozott pénzt (sajnos keveset), ruhaneműt és más apróságokat, s azokat mindjárt szét is fogják osztani közöttünk. És tényleg, kaptunk egy-egy pokrócot, egy-egy nagy dobozt, tele mindenféle aprósággal: szvetter, papucs, fésű, tű, tányér, harisnyák, kesztyű stb. Egyszeri-ben gazdag embereknek kezdtük magunkat érezni!

Aztán folytattuk utunkat Ázsia felé. Már feltűntek az Ural első hegy-vonulatai, s nemsokára teljes őszi színpompájában tárult elénk az Európa és Ázsia földrajzi határán húzódó hegység. Szemünk nem bírta elteni a vidék szépségével. Erdőkkel borított középnyagyságú hegyek; a fák leveleit a korai

dér mesteri ecsetvonásai néhol a vörös minden változatával, a citrom- és narancssárga élénk színeivel tarkították, máshol a haragoszöldet törte át a nyírfák törzsének fehérsége és a vörösfenyők világoszöld tülevélzete. Balról, az égbe nyúló barna sziklafalon megtört a vonat kerekeinek csattogása, amit a hegyoldalak sokszorosan visszhangoztak. Jobbról sebes kis folyó mosta a sziklák lábát, medre hol kiszélesedett, hol összeszűkült. Vízében nagy, zöld mohával benőtt sziklatömböket láttam, s ezek a tündérmeséket juttatták eszembe. Hogy a csodás látvány teljes legyen, az egyik sziklás csúcsról sas emelkedett a levegőbe és méltóságteljes lassúsággal úszott el fölöttünk az apró, fehér felhőkkel tarkított azúrkék égbolton.

A festői táj tovatűnt. A hegyek egyre alacsonyabbak, végül elenyésznek. Az utolsó európai város Cseljabinszk. Ezt elhagyva már Nyugat-Szibéria síkságán halad vonatunk. Sajátságos vidék. A szántóföldek szabálytalan alakú tábláit nyírfaerdőcskék veszik körül. A szántók közepén néhol kisebb facsoportok, melyeket a tulajdonos vagy lustaságból nem irtott ki, vagy fölöslegesnek tartotta kiirtásukat, hiszen szántóterület amúgy is volt elég. A vidék egyébként egyhangú, unalmas. Fogolytársaim tarokkznak, így ütik agyon az időt. Engem eleinte nem érdekelt ez a játék, de később magam is belemerültem, s mire szibériai utazásunknak a végére értünk, egészen jó tarokkozó lettem. Közben kisebb-nagyobb folyókon haladtunk át, találkoztunk kirgizekkel, később kínai munkáscsoporttal. Felébredt érdeklődésünk az egyes mongol fajok iránt, s mindenütt „rokonokat” kerestünk. Némely törzs nyelvében, különösen a mordvinokéban tényleg találtunk rokon hangzású, sőt a miénkhez teljesen hasonló szavakat: keze, füle, szeme, menyé stb., vagyis főként az emberi testrészek elnevezésére vonatkozó kifejezéseket.

Szeptember 20-án elértük Omszkot. Éjnek idején kiszállítottak a vonatból orvosi vizsgálatra, hogy reggel tovább utazhassunk. Csoportokba verődve mentünk a közeli orvosi rendelőbe, ahol mindenkinek hőmérőt dugtak a hóna alá. Akit lázasnak találtak, rögtön ott is marasztalták. A vizsgálat után jött az orosz orvos és udvariasan kérdezte, hogy két úr (közülünk) nem felejtette-e a hóna alatt álmában a hőmérőt, merthogy kettő elveszett. Ez meglepett. Sok mindent megtapasztaltunk már, a legszélsőségesebb bajtársiatlanságtól az aljas önzésen át a gyűlölködésig és a vasúti vendéglőkben fizetetlenül hagyott számláig, de hogy bárki közülünk ránézésre majdnem, hogy hasznavehetetlennek tűnő hőmérő ellopására vetemedjen, arra nem számítottunk. Igazán szégyellhattük, hogy osztrák-magyar tiszték és tisztjelöltek mindenféle tárgyakat lopkodtak össze – akár a szarkák –, s ez-

zel tönkretették a hadsereg és az ország jó hírét. Szomorú közmondásként ismételtgettük: „a becsület és a bajtársiasság elveszett Rohatinnál”. Nem vehettük rossz néven, ha egyik-másik állomáson nem akartak beengedni bennünket az étterembe. A vendéglősök nemcsak kifizetetlen számlákkal, hanem evőeszközökkel, poharakkal és tányérokkal is ráfizettek az osztrák-magyar tisztek vendégül látására. Lehetséges, hogy ezek a tisztek hibás nevelésben részesültek annak idején? Vagy azt gondolták, hogy az orosz nép megátalkodott ellenség, amelynek minden lehetséges módon kárt kell okozni? Meglehet, valóban ezt gondolták, elfeledkezve arról, hogy a művelt emberre jellemző etikus magatartás nem csupán saját országuk határain belül, hanem azon kívül is kötelező, sőt! Ha a tisztikar ilyesmire vetemedik, hogy fogja a többi hadifogoly megszokni az otthoni rendet és erkölcsöket, hiszen nekik jóval több alkalom kínálkozik az enyém-tied fogalmak közötti különbség elfeledésére?!

Ha már itt tartok, megemlíthetem a másik két hasonló jellemvonást: az önzés és a bajtársiatlanság igazi „virágait”. Embereink egy csoportját fogságba kerülésükkor ugyanazon házba kísérték az oroszok, vagyis a tiszteket és az önkénteseket együtt. Fáradtak és bőrig ázottak voltak mindannyian. Igyekeztek minél előbb ledőlni, s ekkor egy főhadnagy (sajnos, honvéd volt az istenadta), felszólította az önkénteseket és a hadapródjelölteket, hogy hagyják el a szobát, mert ők nem tisztek, nem lehetnek együtt a tisztekkel. A felszólításnak természetesen senki sem tett eleget, így épületes szóváltás kerekedett az ostoba felszólításból. Egy másik eset. Ivanovóban nyolcan laktunk egy kisebb szobában, mindannyian hadapródok. Egy nagyobb takarítás alkalmával bejött egy zászlós, s azt mondta „atyai” hangon, hogy kár fáradnunk, mert ők úgyszólván ide akarnak költözni, mert ők a rangidősebbek, joguk van hozzá. Persze, a zászlós „urat” – aki egyébként önkéntes társunk, s nekem mellékesen az osztálytársam volt – egyszerűen levegőnek néztük.

A hosszú szibériai utazás alatt az önzés „mintapéldányait” bőven tapasztalhattuk. Önzetlenség csak egyes „családokon” belül volt, s itt annál erősebben kapcsolta össze a bajtársakat. A másutt tapasztalható sajnálatos helyzetnek az lett a következménye, hogy a rangidős tisztek magatartásukkal kiölték – legalábbis bizonyos mértékig – a disciplinal érzését az alacsonyabb rangúakból, s így nem ritkán az ököljog érvényesült. Különben az alacsonyabb rangúak éhen halhattak volna.

Omszkban végül is megkerült a két hőmérő. Az egyik tolvaj öngyilkossági szándékkal a vonat kerekei alá feküdt...

Aznap délelőtt bementem a városba, s amikor öt nagy kenyérrrel, sok kolbásszal és más ennivalóval visszatértem, családom vagonban maradt tagjai egy jó, fekete német köpönyeggel leptek meg. Jókora jött, mert az éjszakák egyre hűvösebbé váltak, s az én köpönyegem még Bobulincénél valamelyik muszka kezében maradt.

További nagyobb szibériai városok – Krasnojarszk, Irkutszk – után, október 2-án elérkeztünk a Bajkál-tóhoz. Itt a levegő sokkal élesebb, mint eddig volt, a légáramlat is más irányú. Éjjel közvetlen a tó partján vonatoztunk. A tó hullámai vadul csapkodták a pályatestet, szinte félelmetes érzés volt hallgatni az éj sötétjében. Számptalan alagúton haladtunk át. Sokan egész éjjel virrasztottak, s számlálták az alagutakat. Alig kezdett hajnalodni, máris talpon volt mindenki és gyönyörködött az eléje táruló pazar képben. A Bajkál kék hullámai felett szürke sirályok surrantak. A tó túlsó partján álló hegyek, amelyeknek lábánál tegnap haladtunk el, elmosódottan látszottak. A vízen lassú méltósággal úszott két hajó. A csaknem kopár hegyeket imitt-amott vörösfenyők fedték.

Bajkál-kavicsokkal a zsebünkben hagytuk el a tavat. Az út továbbra is hegyes vidéken vitt. Érdekes erdőgazdálkodást végeznek itt. A szép fenyőerdők mindenütt az égés nyomait viselték magukon. Közvetlen a vasúti töltés mellett félig elüszkösödött vörösfenyő-csonkok meredeztek az ég felé, beljebb egymásra dőlt fatörzsek, mintha a természet maga gondoskodna a fiatalabb fák részére termőterületről. Néhol még füstölgő erdőket láttunk. Lehet, hogy a mozdony szikrája gyújtja fel az erdőt, ám az is elképzelhető, hogy az ott lakó emberek. Van erdejük bőven, hiszen pár kilométerre már a szibériai őserdők sűrűsödnek a maguk teljes pompájában.

Csitánál lekanyarodtunk a mandzsúriai vasútvonalra. Itt sziklákba robbantott pályán haladtunk tovább. Kínai munkások dolgoztak a másik vágány építésén, meglássítva előrehaladásunkat. Az egész táj rozsdavörös, tehát a talaj tetemes mennyiségű vasat tartalmazhat. Alaposan megbámultunk egy tevekaravánt, mely az esti félhomályban egy dombháton vonult el.

A Nagy-Chingan hegységben a vasútépítés igazi remekét láttuk. Alighogy elhagytuk a Góbi sivataghoz tartozó kietlen homokbuckákat, a mocsarakat, bennük a rengeteg víziszárnyast, máris kapaszkodni kezdtünk – először kígyóvonalban – a Chinganra. A vasúti töltést hol magunk alatt, hol a fejünk fölött láttuk. Tulajdonképpen nem tudtuk, hol voltunk azelőtt, s hová megyünk ezután. Csak a hegység tetején tárult elénk az emelkedő vasúti pálya művészi kivitelének panorámája. Egy ideig a hegytetőn haladtunk, azután alagúton keresztül egy völgykatlanba jutottunk. Az alagút kijáratánál vasúti megálló

volt, itt a vonatunk pár órát elidőzött, s így módunkban volt alaposabban szemügyre venni a vidéket. A völgy túlsó oldalán tehervonat vesztegelt, arra várva, hogy a mi szerelvényünk utat adjon neki. Elindultunk lefelé a lejtőn. A mozdony és külön-külön mindegyik teherkocsi fékre volt állítva, mégis nagy sebességgel robotgunk. A pálya szabályos hurkot írt le, aztán egy viadukt alatt végre laposabb vidékre érkeztünk. Ez már a mandzsúriai síkság volt.

Mandzsúria egészen más képet nyújtott, mint az oroszországi tájak. Gondosan, szint kerti műveléssel kezelt földek, kisebb települések, szorgalmasan dolgozó kínai-forma nép. Kis házaik mellett mindenütt karóra aggatott dohánycsomók, tengericsövek, egyéb termékek. A pálya mentén, a nádasokban több helyütt vad fácánok szaladgáltak. Az állomások, őrhelyek, hidak tábori erődítménnyé voltak alakítva, de élet alig látszott bennük. Úgy tűnt, az oroszok nem tartanak a kínaiak betörésétől, a hadüzenet ellenére sem. Ugyanakkor errefelé sokat hallottunk a kínaiak vagy csunguzok okozta méészárlásokról. Valószínű, hogy az oroszok már békeidőben is nehezen tudták megtartani ezt a területet, amelynek bérleti határideje ottjártunkkor már vagy öt hónapja lejárt.

Mandzsúriára egyébként úgy fogunk visszaemlékezni, mint igazi Kánaánra. Mindent és rendkívül olcsón megvásárolhattunk: sültet, tésztaféléket, gyümölcsöt stb. A sebtében összevásárolt szeszes italok hatása néhány bajtársunkon hamar megmutatkozott.

Cicikaron, az egyik nagyobb mandzsúriai városon – sajnos – éjjel haladtunk át, október 7-én, és így vajmi keveset láthattunk belőle. Charbint ellenben, a másik nagyvárost annál inkább megbámulhattuk. Az állomás és a környező házak sárkánydísze újdonság volt számunkra. Rendesen a házak oromzatát díszítették a sárkányalakok. A sárkány feje a ház egyik végéről vigyorgott ránk, míg a másik végén a farka csüngött le. Maga a sárkány általában sárga vagy piros színnel festve. Nem tűntek ijesztőnek számunkra, mosolyogtuk őket. Ezeknél a jámbor cserépjószágoknál különb szörnyűségeket láttunk annak idején a harctéren!

Charbinban csatlakozik a mugdeni keskenyvágányú vasút a fővonalhoz. Csinos, miniatűr kínai díszítésű személyszállító kocsik vesztegelnek az állomáson. Mandzsúriában mindenütt és mindenhol sárkánydísz látni. A mandzsuk talán aludni sem tudnak, ha a hálóingükön nincs sárkánydész kivarrrva. Ha már a cigarettapapírjaikon is azt látni, feltételezhető, hogy a toalettpapíron is ez van, sárkány-istenük nagyobb dicsőségére.

Nikolszk-Uszurinszknél ismét orosz földre jutottunk. Innen utunk északra, kevésbé változatos vidéken Habarovszk felé vezetett ismét. Bikinbe

érkezve – távirati parancsra – vissza kellett fordulnunk, mert a Nikolszk és Vladivosztk közötti Razdolnojéba irányítottak.

Útban Razdolnoje felé a vasúti kocsik oldalát a mocsarak felgyújtott száraz növényzetének lángjai nyaldosták. Lelógatott lábunkat sürgősen biztonságba kellett helyezni, különben azok is lángra kaptak volna. Úgy látszik, az itteni lakosság az avar felgyújtásával igyekezik az ott tenyésző szúnyogokat kiirtani, így védekezik a malária ellen.

Október 13-án érkeztünk meg Razdolnojéba. Lám, Fortuna istenszszony szeszélyéből a sárgolyó egyik feléről a másikra. Megérkezésünk napja új korszak kezdetét jelentette fogolyéletünknek. Razdolnoje tulajdonképpen egy kis község a Nikolszk-Usszurinszk és Vladivosztk közötti vasút mentén, számos kaszárnyaépülettel, amelyekben béke idején egy teljes hadosztály állomásozott, a tüzérséget és a lovasságot is beleértve. Ide telepedett le néhány élelmes kínai kereskedő a családjával. A katonák számára szép templomot is építettek, s az orosz gyerekeknek iskolát. Természetesen postára is szükségük volt, no meg vasútállomásra, így lett a tisztán katonai településből – amely Vladivosztk biztosítását szolgálta – szabályos község.

Igencsak meglepődtünk, amikor a faluban járva a kínai kereskedők magyarul kívántak jó reggelt! A már itt lévő hadifoglyoktól eléggé türethetően megtanulták nyelvünket, s tudásukat tisztességes igyekezettel kamatoztatták üzletkötéseik alkalmával.

Egyelőre egy régi kaszárnyában helyeztek el bennünket. Ismét találkozunk a jól ismert, emeletes priccsel. Három hétig maradtunk itt, amíg a régi tiszti hadifoglytábor melletti kaszárnyaépületet berendezték számunkra. Ezalatt a három hét alatt bejártunk a tiszti táborba étkezni. Itt ettünk hosszú idő óta először rendszeresen megterített asztalnál, felszolgálás mellett. A rend és a tisztaság talán az ételeknél is jobban esett, habár az utazás alatt kiéhezett és elcsigázott szervezet sok táplálékot kívánt. November 5-én beköltöztünk új „lakásunkba”. Egy vaságy és fél éjjeliszekrény használati jogát kapta mindenki. A régi táborban az 1914-15-ben foglyul esett tisztak voltak elszállásolva, akik még mindig a közös hadsereg szellemében, a rideg békebeli katonai fegyelem alatt éltek. A magyar nyelvet nagyon szűk körben, csak magánbeszélgetések alkalmával használták. Néhány derekabb magyar fiú próbálkozott ugyan egyenjogúsítani a magyart a német nyelvvel, de ez csak a mi megérkezésünk után sikerült, mivel mi jórészt honvédek voltunk, s a közösök közt is sok jó magyar és székely fiú volt. Új eszméket, új szokásokat, szabadabb gondolkodásmódot hoztunk magunkkal, s ezzel átalakítottuk az unalmassá

vált régít. Átvettük ugyan a régiektől a sok hónapon át bevált berendezkedési módot, de ők meg a mi elevenségünkől éledtek szinte teljesen újjá.

Átestünk a berendezkedés kezdeti nehézségein. Kialakultak a „boxok”, létrejöttek a családok. Havonta megkaptuk a tiszteknek járó 50 rubelt, amiből az itteni olcsóság mellett rendesen élhettünk.

Megszervezték a magyar hadifoglyok színházát is, mely fantáziadús előadásaival elfeledtette velünk, hogy távol vagyunk a hazánktól, s hogy foglyok vagyunk.

Karácsonykor szépen feldíszített karácsonyfa alatt dús lakomát tartotunk. Régi emlékek felidézésével igyekeztünk feledtetni a közelmúltat, de valahogy nem ment, folyton a rideg valóságnál kötöttünk ki.

Földünk az égi pályán befutott néhány hónapi utat. Elmúlt a tél, felengedett a hótakaró, felpattantak a folyók jégpáncéljai, a természet zöldbe öltözött. A tábor képe is megváltozott. Ahol azelőtt hótörleszokat épített a vad szibériai szél, a hadifogoly gyönyörű virágoskertet varázsolt. Másutt, ahol korábban szemét, piszok és ócska felszerelések roncsai hevertek, ott most ugró- és futópályák szabályos alakjai rajzolódtak ki. Voltak futball-, tenisz-, kugli- és krocketpályák is. Még az idősebbek is nagy hévvel vetették bele magukat a különféle sportokba. Magam is eléggé ügyesen kezeltem már a teniszütőt, emellett futballoztam és ököllabdában (röplabda) is vitézkedtem.

Legnagyobb örömünk azonban mégis a virágoskert volt. Előbb a földfoglalásért folyó harcot kellett megvívni, ezután következett a talaj felásása, az ágyások elkészítése, a virágmagvak elvetése és a filagória összetákolása. Minden reggel lestük a növények kibúvását, fejlődését, bimbózását, kivirágzását. Szinte beborította a kertet a sok viola, petúnia, rezeda, bőségesen ontva illatukat a forró napsugár elől a lugasba menekülő családunk és jóbarátaink elé. Kik is voltunk ottan: Komáromy László joghallgató, Dercsényi István joghallgató, Józsa Domokos érettségizett székely, Dobai Ákos tanító, Weisz Lajos műegyetemi hallgató, Kovách Marcell joghallgató, Antal Vilmos ref. teológus, Zsombor Miklós joghallgató, Csaba Alajos tanító, Knapp János tanárjelölt, Fejes Pál műegyetemi hallgató, Kinle György iparművész, jómagam stb.

1917. május 1. – szeptember 6.

Május első napja nevezetes volt számunkra. Az oroszok meghívták a tisztitábor lakóit, hogy együtt ünnepeljünk velük. Ekkorra ide is eljutott a forradalom „szellője”. A meghívott tisztetek fele elfogadta a meghívást, a többi – félve a

„rettenetes” következményektől – otthon maradt, pedig ez volt az első olyan napunk, amikor a szuronyos konvojt nem láttuk magunk mögött! Szabadon barangolhattunk a fenséges virágdíszekben pompázó sziklás-bozotos vidéken. Élveztük a friss tavaszi levegőt, talán még a lelkünket is teleszívtuk vele! Magából az ünnepségből nem sokat értettünk. Annyit tudtunk meg, hogy mi, hadifoglyok is követeltük azonnali hazaszállíttatásunkat, merthogy kitört a szabadság.

Az István király-napi torna ünnepségre tervezett versenyek előtt lázasan készülődtünk. A „trénerek” szorgalmasan gyúrták, doppingolták a versenyzőket. Az osztrákok nagyon reménykedtek győzelmükben, de a mieink annál inkább keményen, csakazértis-módon dolgoztak, és persze, fölényesen győzelmeskedtek. A „sógorok” attól kezdve nem hangoskodtak velünk.

Szeptember elején „Miska-ünnepélyt” rendeztünk. Az esztendővel azelőtt 10 rubelért vásárolt kis örvösmedve tisztességes nagy állattá nőtt a jó táplálkozás és az állandó hancúrozás közepette. A mackó kedves játszótársa volt mindenkinek, így a tiszteletére rendezett „ünnepély” szintén a hadifoglyok szórakozását szolgálta.

A tábor konyhájának főztjét megunva, ismét „családi” főzésre rendezkedtünk be. A nagy petróleumos gyorsforralón hamar elkészült a leves, főzelék, de nemegyszer ínycsiklandozó peccsenye is szerepelt az étlapon. Ezzel a házias koszttal sokat megtakarítottunk magunknak a kiadásokból.

Az ősz – immár a második – gyorsan közeledett. Erősebb és hidegebb szelek kezdtek fújni, a fák levelei sárgultak, kertünk és lugasunk virágai szomorúan, tépett-fakultan szenvedtek az egyre erősebb éjszakai hidegben.

Egy napon utazási hírek kezdtek keringeni a táborban. Mindenki erről beszélt, de sem időt, sem irányt nem tudott senki. Mindenesetre ezüstpénzeinket olyan „jól” elrejtettük, hogy azokat a konvojok mind megtalálták és összeszedték. Tiszta haszon – nekik! Elutazás előtt alaposan megmotoztak mindenkit, s elszedték a petróleumot, a kincstári pokrócokat, a köpönyegeket. Bevagonírozás után tudtuk meg, hogy Habarovszkba visznek. Az utazás nagyon siralmas hangulatban telt el, örültünk, mikor vége szakadt.

Habarovszk, 1917. szeptember 9.

Íme, egy év késéssel ugyan, de mégiscsak eljutottunk Habarovszkba. A város jellegzetes faházai közt hosszasan meneteltünk, míg a számunkra kijelölt kaszárnyaépülethez értünk. Ez is olyan volt, mint a razdolnojei, csak talán kissé

őcskább. Persze, itt is több volt belőlük. Találkoztunk pár 1917-es hadifogoly tiszttel, ezektől sok érdekes dolgot hallottunk.

Először a szokott priccseken helyezkedtünk el, de később hozzáfogtunk a saját ízlés szerinti berendezkedéshez. Hamarosan elkészültek az ágyak, asztalok, a bobok falai.

A viszonyok megváltozásáról csakhamar keserves tapasztalatokat szerez-tünk. A konyhát az orosz „bufetcsik” (kantinos) sajátította ki. Baranovskynak hívták, s megérkezésünk után azonnal 38, majd 43 rubelre emelte fel az ebéd és a vacsora árát. Két fogást adott ebédre és egyet vacsorára, az étel mennyisége és minősége azonban kritikán aluli volt. Az étkezés tulajdonképpen anynyiból állt, hogy délben két porció mérget szedtünk magunkba étel helyett, mivel azt nem lehetett megenni. A leves valami káposztából, hagymalevelekből és kevés sós vízből állt. A főzelék korpás burgonya, vagy ehhez hasonló ehetetlenség kevés és fővetlen hússal. Tavasz közeledtével a változatosság kedvéért őz, vaddisznó, medve és tevémaradványok is kerültek gyomrunk állatkertjébe.

Az itt eltöltött télről nincs sok feljegyezni való. Komisz hideg volt állandóan, kint és bent egyformán úgy 50 fok körüli mínusz, celsiusban számítva. A szobában, ahol százan zsúfolódtunk össze, sok embernek elfagyott a keze vagy a lába. A rendkívül rossz táplálkozásnak, az állandóan elhasznált levegőnek és a hidegnek tulajdonítom azt, hogy megbetegedtem és most hadifogolykórházban kell ülnöm.

Aztán elmúlt a tél, a tavasz azonban nagyon lassan jött el, talán épp azért, mert nagyon vártuk. Közben Breszt-Litovszkban megkötötték a békét, s azt 1918. március 17-én ratifikálták is. Gróf Bonde itt járt, hogy a hazautazásunk felől intézkedjen. Három tábor lakóit útnak is indították, de a miénkkel addig vártak, hogy közben felmerült a csehszlovák légiók kérdése, mely az oroszokra nézve visszafelé sült el, ugyanakkor ránk nézve is szomorú következményekkel járt: itt rekedtünk Habarovszkban.

Tavasszal itt is csináltunk kertet, mert foglalkozni kellett valamivel. Ebbe a munkába azonban már nem vittünk belel lelket: ímmel-ámmal csináltuk.

Egy, a svéd Vöröskereszt által összeállított invalidus hadifogoly csoport is elment nyugat felé, de megtudtuk, hogy még mindig belső-Oroszországban bolyong. Újabb kicserélő bizottság érkezett, amely engem is cserére érett rokantnak nyilvánított, mégis itt maradtam.

Egy alkalommal megnéztem a habarovszki múzeumot, ami egyik kiválósága és büszkesége Oroszországnak. Leginkább a néprajzi részleg érdekelt. A

sok szibériai őslakó, kínaiak, csukcsok, ajnotok, kirgizek stb., mind-mind szerepeltek. Egy szép mamutcsontváz és egy kifejlett tigris (kitömve) különösen lekötötte figyelmemet. A képtár Verescsagin eredeti képével dicsekedhetett.

Tavasszal kezdődött a bolsevik mozgalom. Legénységünknek sok agitátor ígért minden lehető és lehetetlen dolgot, csakhogy jelentkezzenek a Vörös Hadseregbe. Az ígéretek közt volt pénz, paripa, sok és nagy szabadság és szép leány. A belépőket a szabadság hőseinek nevezték, az ódzkodókat gyáva nyulaknak. A legnagyobb hangú agitátor egy magát Popovicsnak nevező, egyúttal századosnak kinevező személy, egy szakaszvezető volt. Lóháton jött be a táborba, övében két revolvert hordott a széles kozák kard mellett. Fenemód harcias volt. A tisztek rangjelzéseit letépdesték, mert ugye fő az egyenlőség. Én nem adtam a nagy rangjelzésemet, inkább kabátot sem hordtam. Sajnos, voltak a legénységben olyanok, akikre hatott az agitáció, talán azért, mert megunták nagyon a koplalást és a raboskodást. Felcaptak vöröskatonának, hogy aztán mindenkitől cserbenhagyva, a csehekkel és az orosz fehérgárdistákkal harcolva essenek el.

A sportolással fel kellett hagynom, mert a szívem már más ritmust járt, mint a többieknek. Hogy valamivel jobb koszthoz jussak és hogy nyugodtabban töltssem el napjaimat, beutaltattam magam a kórházba.

Habarovszk, kórház

1918. július 16-án kerültem be a kórházba. Ennek már négy hónapja, s még mindig gyógykezeltetem magamat. A nyári forró napok elröppentek, s én egész idő alatt a nagybetegek sanyarú életét éltem. Vigyáztam rá, nehogy felkeljek az ágyból, még csak sétálnom sem volt szabad. Gyógyszereket nem adtak, de annál több tápláló ételt igyekeztek megetetni velem. Társaim a táborból gyakran meglátogattak, hoztak olvasnivalót. A mi családukból rajtam kívül még ketten voltak a kórházban, akik egészen Krasznaja-Rjecskáig „kítartottak” velem.

Szomorú, ólmosan nehéz felhők az Amur folyó felett. A fák sárguló leveleit megtépázta a szél, amely nem kímélte meg a kórházépület tetején lengő zászlót sem. Minden az elmúlást, pontosabban: az anyag átalakulását hirdette. A szép októberi napok a legkellemesebbek egy beteg számára. Mintha minden fűszál és falevél kifáradt volna a nyáron, s most meg szeretne nyugodni, vissza akarna térni a teremtő és elemésztő anyaföldbe, hogy humusszá válva táplálja a jövő nemzedéket.

1918. november 7-én az oroszoktól átvettek bennünket az amerikaiak. Mindjárt mozgalmas lett a tábor élete. A bufetcsiket azonnal kivágták, az amerikaiak kezdtek élvezni bennünket. A legnagyobb nyomorból minden átmenet nélkül a legnagyobb bőségbe kerültünk. Pár napig boldogan meséltük egymásnak, hogy végre-valahára jól lakhattunk, sőt, aki akart, feketekávét is ihatott az ebéd után!

Krasznaja-Rjecskán, a Habarovszk melletti új táborhelyen első dolog volt kiépíteni a vízvezetékét és meghosszabbítani a vasútvonalat egészen a táborunkig. Jó koszt ide vagy oda, nagy munkakedv nem volt, mindenki azt mondta, ilyen hidegben kulinak való a munka.

December közepén igazán csikorgós a szibériai tél. Délelőttönként olyan 35 fok mínusz. Odahaza kétségbe volnának esve ilyen hidegben, de itt senki sem köti fel magát miatta. Ha hideg van, az ember nem megy ki a szobából, csak akkor, ha nagyon kényszerítik rá. Ezt is a muszkáktól tanultuk el.

A természet és a környezet átformálja az embert, lélekben és testben is. A szibériai hathónapos tél, a rövid, de forró nyár, a szeles, páratelt tavasz és az ősz hatása nagyon meglátszik az itt lakókon. A tél, amelyről odahaza rémes meséket hallottunk, s amelyet harmadszor van szerencsém „élvezni”, megteszi most is a kötelességét. Havat szór, a folyókat bevonta vastag jégpáncéllal, s metszőén hideg szelekkel örködik azon, hogy senki ki ne merjen mozdulni a házból. A muszkák nem is mozdultak onnan. A hadifogoly, az más! Őt nem lehetett – pláne az első télen – visszatartani attól, hogy a fogolytábor kerítésén belül a legvadabb időben is végig rója köreit. Távolról nézve a libasorban kerengő emberek sora óriási kígyónak tűnhetett fel. Az emberek cserélődtek ugyan, de a létszám nem csökkent. Reggeltől estig tartott a séta. Persze, az első télen még bírta és szerette mindenki a sétát. Ám jött a második tél, a habarovszki, amikor szobáink fűtetlenek voltak, gyomrunk pedig állandóan korgott az éhségtől. Még ekkor is megjelentek a sétálók az udvart borító nagy hóban, de már kevesebben és rövidebb időre. Egyre többen lettek azok, akik a tél folyamán csak az ablakon keresztül látták a napot.

Most pedig benne vagyunk a harmadik télen. A kórház ablakából jól végig látni a tábor udvarát: alig néhány elkeseredett plennij (fogoly) lézeng rajta. Süvít a szél, tépi a vakmerő plenni szürke kínai köpenyegét, amelyet kócmadzaggal erősített a derekához. Időnként felkavarja a szemcsés havat, teleszórja vele a nekikeseredett táborlakó szemét. Könnyeket facsar ki, s ha az ember nem törli le azonnal, meg is fagyasztyja azokat pillanatok alatt. Végül a plenni megunja a vihart, bemegy a terembe, s hírül adja a társainak, hogy

komisz idő van, nem érdemes sétálni. A jó orosz ősszel leragasztja ablakait, s csak egy kis ablakocskát (fortocska) hagy szabadon. Bármilyen kicsi ez az ablak, a nagy hőmérsékleti különbség miatt hamar megtörténik a szellőztetés – ha egyáltalán rászánja magát az orosz a szellőztetésre.

Pár hete ismét engedélyt kaptunk arra, hogy levelet írjunk haza. Nagyon különösre sikeredett az első lapom, amit oly sok hónap után először írtam. Kezembe vettem a tollat, a lapot, s nem tudtam, hogy tulajdonképpen mi írni válok. A hazatérés reményén és a múlt emlékein kívül igazán csak a hazai levelek voltak azok a gyöngyei, melyek az ember gondolatát az otthonhoz fűzték. A levelezés egy éve megszűnt, s ezzel együtt gyengült a hazatérés reménye. Az emlékek elmosódtak. Ilyen hangulatban levelet írni, amit ráadásul cenzúráznak, elég nehéz feladat. Talán vegyem elő a régi formát: „Bin gesung und fihle mich zimlich gut”? Ezt nem tehettem. Minek hazudtam volna azt, hogy egészséges vagyok, ha majd hazatérve azt látják, hogy nagyon is rokkant vagyok? Két órai tépelődés után megírtam, hogy beteg vagyok, de azért ne aggódjanak...

Fásultan vettük tudomásul, hogy a központi hatalmak kapituláltak. Egyesekben a közeli hazatérés reménye talán örömet váltott ki. Magyarországon is a vesztes oldalon. Pestre francia csapatok vonultak volna be? Ezek a hírek még nemigen zaklatták volna fel a kedélyeket, de jöttek „jóbarátaink”, az osztrákok, a galíciai zsidók s kezdtek tervezgetni. Szegény magyar hazám! Földaraboltak naponta hússzor is. A tót megyéket irgalmatlanul lehasították egészen Pestig, a rutén vidékeket Ukrajnának adták, Erdélyről, mint kész román birtokról beszélnek, a Bánátot Nagy-Szerbiához csatolták, a dunántúli területről meg az Osztrák Köztársaságot lakatták jól – halljuk a kósza hírekből. Mi marad az országból nekünk, szegény magyaroknak? Pest és környéke. S mivel ez a terület már úgyszólván oly kicsi, hogy önálló nem lehet, hát elajándékozták hol az osztrákoknak, hol a románoknak, hol a tótoknak.

Most látni csak, mennyi „jóbarátunk” volt és van a szövetségesek közt. Az osztrákok még mindig a „csikós”-ról és a „betyár”-ról beszélnek, s nagyon fáj nekik, ha tapasztalni kénytelenek magasabb műveltségünket. Mivel tudásunkat nem rejtjük véka alá, és ügyességben is vezetünk, no meg hogy büszkén emlegetjük magyar mivoltunkat – szinte halálos ellenséggé tette őket. Ám a galíciai zsidók még az osztrákoknál is dühösebbek ránk. Belőlük már az irigység beszél. Természetesen ismerni kell az ő helyzetüket is Galiciában: a lengyelek és a ruténok közé vannak ékelve, s nem engedik meg nekik, hogy

lengyeleknek nevezzék magukat. Csak lengyel zsidók, és nem zsidó lengyelek lehetnek.

1918. december 15.

Tíz nap múlva itt a karácsony. Nagyon várjuk, mert valami ajándékot remélünk kapni. Mindenki hallott valamiről, amit az amerikaiak részünkre meglepetésnek szánnak. Ezek amerikai vagy civil ruhafélék, sütemények és gyümölcsök, pénz, pipa és dohány lennének. Sőt, egyesek a vérmes reménykedésben egy óceánjáró hajóra szóló másodosztályú szabadjegyig is elmentek.

1918. december 25.

Karácsony, csalódással: szó sincs semmiféle amerikai ajándékról. El is marad a buzgó, gyermekes áhítat, amit karácsonykor odahaza szoktunk érezni. Hiába reméltünk a „Jézuskától” sok kedves ajándékot. Mostoha, száműzött fiai vagyunk hazánknak, melyet talán éppen most hasogatnak darabokra. Ők, a győzők. A mostoha bánásmódot nem átkozunk senkit, hiszen tudjuk – elképzeljük –, kemény megpróbáltatásokat élnek át otthon is.

A színes papírokkal és gyertyákkal feldíszített fenyőfa alatt meghallgatunk egy német, egy magyar és egy angol nyelvű beszédet, s kárpótlásul kapunk egy-egy doboz cigarettát. Valamivel többet ettünk és szomorkodtunk, mint máskor, s ezzel vége is lett a karácsonyi ünnepeknek. Most már az amerikaiaknak sem hiszünk, mert csúnyán becsaptak.

1919. év.

Benne járunk az új esztendőben, elparentálva 1918-at. Nem volt nehéz a búcsú az óévtől. Amennyi keserűség csak ért eddigi életemben, annak jó részét a múlt év folyamán kellett átélnem. A koplalás hosszú hónapjai, egészségem elvesztése... Az elmúlt év számomra kellemetlen vendégnek tűnik fel, s elmenetelének csak örülök.³³⁵

³³⁵ Részlet: RÉPAY JENŐ: i.m., 34-50.old.

1. 3. *Lehoczky Tivadar naplója a háttországi életről*

Lehoczky Tivadar (Fucsine, 1830. okt. 5.–Munkács, 1915. nov. 25.) régész, történész, néprajzkutató, több monográfia szerzője. Halála előtt naplót vezetett az I. világháború első éveiről. Nemrég előkerült kézirata **dr. Csatáry György**³³⁶ gondozásában került kiadásra.³³⁷ Csatáry György a Lehoczky-naplóhoz írt előszavából megtudjuk, hogy vezetésével Lehoczky Tivadar születésének 185. és halálának 100. évfordulója tiszteletére a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontja elvégezte utolsó, torzóban maradt munkájának, a Világháborúnk című naplójának feldolgozását, mert közkinccsé tételét az intézmény kiemelkedően fontosnak tartja.

Csatáry elemzése szerint Lehoczky „munkájának forrásait is eredeti kútfőkből merítette, amit hozzátartozói, ismerősei segítségével kiterjedt levelezés útján tudott biztosítani. Az általa olvasott többnyelvű sajtóból tájékozódott a frontok helyzetéről, a háború elején még beszélgetett a Munkácson táborozó orosz és más nemzetiségű hadifoglyokkal, akiktől értékes beszámolókat hallhatott a Kárpátok túloldalán folyó katonai és társadalmi mozgásokról.

Lehoczky a Monarchia patriótájaként írta művét, buzgó hazafisága teljes egészében áthatja a kézirat szellemiségét, de ne gondoljunk ezúttal egyoldalú beszámolókra, amelyek megszépítik a helyzetet. A Nagy Háború első éve több sikert hozott a Monarchiának, mint kudarcot, amiről meggyőződhetünk a kézirat sorait olvasva. A szerző a napló bevezető részében, összefoglalja a világháború előzményeit, a germán–szláv konfliktust. Rámutat a szerbek törekvéseire a Monarchián belül, valamint a pánszlávizmus lényegére, hogy a cár „*célja és törekvése az összes szlávság egyesítése Oroszország vezetése alatt.*” A kéziratban egyrészt nemzetközi szálon futnak az események, másrészt teret kapnak a magyarországi, valamint a szűkebb északkeleti frontvonalról származó híradások is.

A 85 éves tudós az utókornak szánt, ám torzóban maradt kézirátát „1915. október 31-én fejezte be, a szöveg végén három ponttal. (...) Az itt publikált kézirat 4 eredeti kötetben (levéltári egységben) maradt ránk, a Kárpátaljai

³³⁶ Dr. Csatáry György történész, tanszékvezető, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutató központjának igazgatója.

³³⁷ LEHOCZKY TIVADAR: *Világháborúnk*. I-II. rész. Szerkesztette: CSATÁRY GYÖRGY–MOLNÁR FERENC –ORBÁN MELINDA. „RIK U” Kiadó, Beregszász, Ungvár, 1916.

Tárolt változat: http://kmfuz.ua/wp-content/uploads/2017/01/1_Lehoczky-Tivadar-Vilaghaborunk-I-II-resz1_kotet.p

Állami Levéltár (beregszászi részleg) külön fondjában, a „Munkácsi Lehoczky Tivadar –Múzeumegyesület” iratai között. A közel 900 oldalas mű nem tartalmaz ún. fejezeteket, a szerző egyszerűen a margókon bejegyzett részeken szerepelteti a kiemelt témaköröket, evvel választódnak el az általa megfogalmazott híradások. (...)”

„Lehoczky Tivadar jelen kéziratának közkinccsé tételével írásos hagyatékának egy újabb, ez idáig ismeretlen szeletét ismerhetjük meg, amellyel a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a tudós nevét viselő Kutatóközpontja a jeles tudós emléke előtt szeretne tisztelni.”

VILÁGHÁBORÚNK. 1914–1915. III. RÉSZ. 2015.

(*Részletek*)

*Kárpátok. Január 6.*³³⁸

Csermák ezredes halála.

Ung és Bereg megye északi részein folyt a határ hegyi harc. Az Uzsoknál betört oroszokat Csontosnál feltartóztatták csapataink. Az ellenség keleten Ticha felől, nyugaton Patakófalú és Kiesföld felől oldaltámadásaikkal beakartak juttatni csapatokat, mi azonban nem sikerült. Csermák Mihály ezredes pandúr parancsnok biztosította még a trén visszavonulását is, s Ligetes közelében csapatunk harcba bocsátkozott. Itt azonban csata közben Csermákot egy golyó szíven találta s nyomban megölte, katonái ott temették el őt. A csapatunk felségrendben vonult a kijelölt állásba, hol feltartóztatta a haderőt. Veszteség nem érte.

Az ellenség a beregszászi járásban elhelyezkedett s Nagybereznát stratégiai okokból kiürítették hatóságaink. Itt küzd a lengyel légió is, melynek parancsnoka L. V. Szvitelszky.

Tegnap az ungi orosz sereg egy része Csontosról a Lyuta völgyébe betört s onnan Bereg megyébe. A zsdenovai és olenovai (Szarvaskuti) völgyekbe nyomult s Munkácson elterjedt annak híre, hogy itt és beljebb Vezérszállás körül csata keletkezett. Meg is lepték a városiakat délután azzal, hogy katonáink nagy falka lovat hajtottak városunkon át, később pedig egy hosszú sor trén és konyhaköcsi vonult át Ung felé. Ez nyugtalanságba hozta a közönséget, mely

³³⁸ LEHOCZKY TIVADAR: *Világháborúnk*. III–IV. rész. „RIK-U” Kiadó, Beregszász–Ungvár, 2016. Tárolt változata:

http://kmf.uz.ua/wp-content/uploads/2017/01/2_Lehoczky-Tivadar-Vilaghaborunk-III%E2%80%93IV-rész2_kotet.pdf

még mindig tart az oroszok betöréseitől, mert nemigen bízik az itt meghátráló gyarló lengyel népfelkelőkben, s emiatt már szokássá vált az a fohászkodása, hogy csak az Isten őrzi a várost! (356.old.)

Hősök.

A Kárpátiainkon harcoló védősereg elszántan és önfeláldozóan küzd és fárad hónapok óta. Különös dicséretet érdemelt ki a hegyi harctéren küzdő 2. gyalogezred 3. menetzászlóalja, mely tizedesekből áll, s mely különben a december 4-re virradt éjjel az orosz túlnyomó erőt nemcsak visszavetette s elveszett négy ágyút visszaszerzett, hanem még 500 foglyot is ejtett, kik között öt tiszt volt. A mostani ungi harcokban is vitézül harcoltak. Általában az összes csapatok a most hetek óta tartó esős időben bizonyára annyi szenvedést állhatnak ki, mennyiről a nyugalmas otthonában kényelmeskedő polgárnak fogalma sem lehet. Azért kalapot kell emelni előttük és az erszényt kinyitni javukra s családjaik érdekében. (360 old.)

Robbanás Szolyván.

(2015) Február 13-án nagy szerencsétlenség történt. Egy Volóc felé menő 60 kocsiból álló katonavonatnak alsó fele elszakadván, lefelé hatványos sebességgel rohant át a szolyvai pályaudvarra érvén, a rajta lévő benzin rakománnyal beleütközött egy más ott várt katonavonatra, mely osztrák-magyar katonákkal volt megtömve.

A mozdonyba történt ütődés következtében a 600 hektoliter benzin lángra kapott, több tartály felrobbant lángra gyullasztva az egész környéket. E váratlan esemény folytán a 24. honvédhuszár ezredből 45 meghalt és 250-nél több megsebesült.

Szerencsére a vonaton volt ekrazit rakományt megmentették, különben még nagyobb baj történt volna. A többnyire magyar, székely elhunyt honvédek ott temették el, a többit pedig szintén az ottani kórházban vették ápolás alá. (430.old.)

Kitüntetett ruténeink.

Őfelsége a király március 18-án Lizanec Gergely akolsi (uklivai) lakos községi bírának, Holonics János szalókai bírának és Orenyák Mihály pereházi lakosnak az orosz ellenséges betörés alkalmával tanúsított bátor és sikeres működése elismerésül a Koronás ezüst érdemkeresztet adományozta a vitézségi érem szalagján. Bravó! Éljenek! A két bíró az orosz megszállás alkalmával

a község érdekében működött, Orenyák pedig megkínóztatása folytán sem árulta el a magyar csapatok honlétét. (466.old.)

Az oroszok terveit meghiúsultak.

Az oroszok ismételve törekedtek arra, hogy a Kápatokat birtokukba vegyék, azokon áttörjenek, mi azonban nem sikerült, dacára annak, hogy a Przemysl alól felszabadult százezernyi katonát is oda vezették. Nagy sikernek és győzelemnek hirdették lapjaik azt, hogy március 21-22-e között a németek által harcászatilag drótsövényekkel, árkokkal és zátonyokkal megerősített Kastelik-hegyet megszállották, miután északi oldalától nagy veszteséggel visszaverték volt. Az erdő borította hegyháton éjjeli ködben, lopózáva jöttek az oroszok csapataink jobb szárnya ellen, hol előrenyomulásukat az osztrák Landwehr igazi stájer szívóssággal feltartóztatta, míg másnap kora reggelén öt új menetzászlóaljunk megérkezett. Miközben megelőzően az oroszok az éjszakát arra használták fel, hogy a háromszögben lévő hadállásukat árkok és fatorlaszok segítségével megerősítsék és az ellentámadást három sorban várták, amelyek közül az elől lévő sor feküdt, a második és harmadik sor pedig állott.

Az oroszok azonban a kárpáti arcvonal legszélső nyugati szárnyán Biharótól nyugatra reggeli szürkületben áttörvén, a koniecnei és alsópagonyi szorosokkal szemközti magaslatokat védő csapatainknak szárnyába kerültek. Minek következtében a csapataink a Zboró-Sztropkó-Laborcrév vonal mögé visszavonultak, s ezáltal a további orosz offenzívát megakasztották az új védelmi vonalon, úgy, hogy az ellenség célját a Bártfa-Eperjes és Lupkov-Homonna vasútvonalakat el nem érte.

Így most megbukott a 4-ik kárpáti offenzíva, az oroszok nagy veszteséggel. Az orosz lapok Krakko bevételeiről írtak, de nem számítottak arra, hogy a megerősített Dunajec front ott nagy akadályt képez. Így ahelyett a hadvezetőség hadserege egész tömegét a Kárpátok elé hozta. Céljuk az volt, hogy az oroszok elérjék a magyar nyugat-keleti vasútvonalakat, amelyek Oderbergről Kassára, Sátoraljaújhelyről Máramarosszigetre vezetnek, s hogy így a harc színterét Magyarországra helyezték át. Kísérletei a Dukla-Uzsoki és Bártfa-Homonnai területen azonban megakadtak, jóllehet emberanyaggal és munícióval pazarul bántak, s így tervük meghiúsultnak tekinthető. A szövetségesek mindenhol stratégiaileg megerősítették a határ menti vonalakat, s az áttörést lehetetlenné tették. Köszönetet és elismerésünket megérdemlik hős csapataink, hogy az oroszok forszírozott szándé-

kát s törekvését arra, hogy a Koniecnoi-, Lupkovi-, Uzsoki- és Vereckei-hágókon át való és megszállják a magyar alföldre vivő négy vasúti vonalat: az Eperjes, Homonna, Ungvár és Munkács felé vivő vasútvonalakat, melyeknek birtokába vétele s itt a rónaság elején az ellenségnek való megjelenése beláthatatlan súlyos következtetéseket vonhatott maga után. *Quod Deus a ver tato!* (498-499.old.)

Rögtönítelő eljárás.

Munkács falaira ma újabb hirdetményt ragasztott ki az itteni cs. és királyi hadtápparancsnokság, melynek aláírt illetékes parancsnoka Dültz őrnagy. Ezen április 15-ről 180 sz. a. keltezett hirdetmény német, magyar és rutén nyelven szól a rögtönítelő eljárásról, elsősorban a katonai és polgári büntető-törvénykönyv azon szakaszait, melyek a jogosulatlan toborzásról, elcsábítás-ról, kémkedésről, lázításról, gyávaságról, szökésről s egyéb ily bűnesetekről szólnak, s melyeknek elkövetői a kötél vagy agyonlövés által halállal büntet-tenek. (513.old.)

Uzsok.

Az oroszok Nagypolyágnál és az Uzsoki-szorosnál szenvedett súlyos vesz-teségeik és egymást követő balsikereik után támadásaikat csaknem teljesen beszüntették. Most csupán helyenként fordul elő ágyútűz és apró csatározás. (516.old.)

Kárpátok. Április 27.

Úgy látszik, hogy a Kárpátokban szerepcsere történik, mennyiben az orosz offenzíva meggyengült, majdnem szűnő félben van, s ehelyett a mi seregeink támadnak, s az oroszok képtelenek a szövetségesek hatalmas offenzívája ellen védekezni. Ennek okát abban keresik a stratégák, hogy az oroszok a kárpáti csatában óriási veszteségeket szenvedtek és kimerültek. Ez ellensé-ges, front mögötti nagy csapatmozdulatok változást jelentenek az eddigi taktikában. Úgy látszik, hogy a kelti harctér eseményei a thorn-krakkói vo-nalon fognak immár lejátszódni, s az oroszok elkerülik azt, „hogy belevesz-szenek a magyar síkság homoktengerébe”, mint azt a francia haditudósítók egyike a Journalban érinti.

Meglátjuk tehát, mit hoz a közeljövő, mert a hosszú halogatás talán mind-két harcok félnek ártana. A Kárpátok mentén állásaink erősségét az oroszok már ismerik, s így nem is kockáztatnak újabb támadást (518-519.old.)

1915. ÉVI HÁBORÚNK. IV. RÉSZ

Érdekelteim a csatatéren.

Túl a Kárpátok nyúlványain is dicsőséggel harcolnak most csapataink. Ezek között van fiam, János is, őrnagy a 13. pozsonyi honvédezeredben. Segítse a jó Isten, hogy győzelmesen térjen vissza! Vőm csicseri Csicsery Zsigmond, honvédezeredes is vitézkedik ott, valamint egyik fia Gyula, ki mint cs. és kir. tüzér hadnagy a főhadiszálláson minden másodnap megfigyelő működést tesz repülőgépen, s eddig szerencsésen végezte nehéz és veszélyes feladatát. (527.old.)

Zászlószentelés.

A munkácsi cs. és kir. 65. házi gyalogezredünk a most dúló harcokban elejétől fogva élénk és hősiességet vevén, a komarov-zamoscei csatározástól kezdve Ravaruszkánál, majd a San mellett, Krakko körül és a Dunajec mentén folyvást harcolt. Az ezred második menetzászlóalja szeptember 2-a óta védte a Kárpátokat, az alezredes és százados megsebesülése után Seeharz Ottó főhadnagy vezette azt február 2-ig. Augusztusban egy heves harc folyamában az ezred zászlóalját gránát elpusztítá s viselőjét Klais Ferencet is megölte. Helyette őfelsége most új zászlót adományozott az ezrednek, melyet április 26-án, a harctéren ünnepélyesen felavattak, s a király, Frigyes főherceg főparancsnok s Lajos főherceg üdvözlését kihirdették, Stanojlovic István ezredes pedig a 65. ezredparancsnoka emelkedett érzelmű beszédet tartott. (545-546. old.)

Zsidó sorozás.

Munkácson a keresztények rossz néven vették, hogy míg az ő fegyverforgató férfiak és fiaik tömegesen részt vesznek a harcban, addig a zsidók legtöbbje okkal-móddal elvonja magát a besorozástól. Azért azután a közigazgatási hatóság intézkedése folytán május 22-én Sábész napján míg az istentisztelet tartott, csendőrök kiürítették az itteni zsinagógákat, s azokból a karköteles zsidó férfiakat, százharmincat, sorozó bizottság elé vezették s az arra valókat besorozták. Ekképp a más felekezetbeliek is némileg megnyugodtak, mondván: zsidóink ne csak nyereséges hadiszállítások után törekedjenek, hanem a haza megvédésében is annak rendje és módja szerint részesüljenek. Ez eset talán új mederbe tereli a jövőre nézve is az általános hadkötelezettséget. A lúdtalpú vagy nagy fülű dandi találhat szintén alkalmas helyet a katonai pályán. (562.old.)

Egy év eredménye. Augusztus 2.

Most kezdődik a második éve a háborúnak. A fejedelmek ez alkalomból lelkes felhívásokat intéznek seregeikhez és népeikhez.

Vilmos császár is a nagy főhadiszállásról július 31-ről kelt kibocsátmányában szól népeihez azzal kezdvén, hogy „Én nem akartam a háborút”. Annyi bizonyos, hogy az elmúlt véres év Európa minden részein nagy áldozatokat igényelt. Csupán a szövetséges felünkkel vívott harcok eredménye egy év lefolyása után: 180000 négyzetkilométer hódított terület, 1 millió 695400 hadifogoly, több mint 7000 ágyú, több mint 2000 gépfegyver stb.

Németországnak van július végén 1058869 hadifoglya, nekünk (közösen) 636534. Ebből 3190 tiszt és 610000 főnyi legénység.

Az orosz hadifoglyok száma összesen 8790 tiszt és 1330000 altiszt és legénység. (636.old.)

Kárpátok kárai.

A Kárpátok mentében az oroszok legtöbb pusztítást okoztak Sáros, Zemplén, Ung, Máramaros és Bereg megyékben. Ezek között legtöbb község pusztult el Zemplén megye felső részein, hol az orosz hordák kétszer törtek be, míg május hó 12-én végleg kiverettek. (...) (639.old.)

(...) Úgy látszik, a lakosság ott most éppen oly helyzetben van, minőben múlt évi szeptember hó végén és decemberben mi voltunk itt, midőn orosz hadak átlépték a Kárpátokat, Volóc és Szolyva körül kalandoztak s berohanásuktól tartottunk.

Ung vármegye pusztulásáról most jelent meg a hivatalos értesítés.

Eszerint három ízben törtek be az orosz hadak Ung megye bereznai járásába, és elpusztítottak 15 községet és egy tanyát.

Ezek: Határhegy, Hajasd, Erdőludas, Uzsok, Fenyvesvölgy, Patakófalva, Patakújfalu, Kiesvölgy, Ligetes, Havasköz, Tiha, Viharos, Csillagfalva, Domfalva és Malomrét tanya. Uzsok községben elpusztult 20 épület, Fenyvesvölgyben 22, Patakófaluban 34, Patakújfaluban 28, Határhegy községben 11 épület. Több templom, paplak és iskola is megromlott. A nevezett helységekben az ellenség az összes házi és igavonó állatait, bútort és ruhaneműit, pénzt s egyéb értékeit elrabolta, s az utakat, vetéseket megromlaltta.

Máramaros megyében jóllehet az orosz ott gyakran megjelent és hosszabban tartózkodott, sőt több ízben harcolt is, az orosz invázió folytán egy köz-

ség sem pusztult el, s mindössze három helységben egy pórház gyújtatott fel és égett le. (...) (648 old.)

Kitüntetések.

Mint az e napokban felsorolt eseményekből kitűnik, Bereg megye a mostani világháború kezdete óta, különösen a töméredek katonaság átvonulásánál a közeli Beszkidek köznévén tévesen Kárpátoknak elnevezett határok felé, s Munkácson tartott osztrák és újévtől fogva német főhadiszállás következtében mennyi zaklatásnak, s a hatóságok mennyi elfoglaltságának s munkálkodásának voltak kitéve, minden elfogulatlan képzelheti.

Ezt kormányunk méltányolni akarván, fölterjesztése folytán most öfelsége a király Beregszász megyei székhely városban lakó köztisztviselők közül „különösen érdem teljes szolgálataik elismeréséül” a Ferenc József-rend lovag keresztjét a katonai érdemkereszt-szalagján adományozta a következőknek: dr. Simon András megyei főjegyzőnek, Gáthy Zsigmond polgármesternek, dr. Linner Jenő alpolgármesternek, Györffy Aladár rendőrkapitánynak és dr. Szarka László kórházi igazgatónk. Azonfelül hasonló kitüntetést nyertek: Joó Zsigmond, Latorca járási és Nagy Endre Alsóverecsei járási főszolgabíró.

Munkács város úgy látszik feledésbe ment. Itt senkit sem találtak arra érdemesnek.

Vajon miért? Pedig éppen e város érezte leginkább a háború súlyát, aminthogy most is leginkább érzi. Itt tanyázik a sok katonaság, itt ápolatik a sok sebesült és járványos beteg. Így hogy ez alkalommal többet fel ne hozzák megemlítem, hogy csupán a munkácsi megfigyelő állomás barakk kórházaiban folyó évi január hó 1-től június végéig 46518 beteg és sebesült volt, kik közül e félév alatt 443 meghalt. Hát a százakra menő kolerás járvány gondozása, kezdetleges elhelyezése, ápolása s eltemettetése a múlt évben, nem okozott-e a városnak munkát, s rendkívüli költséget. Ehhez járult a százezrekre menő-jövő katonaság elszállásolása, ételmeztetése s egyéb ezzel járó terhelés. Úgy látszik, hogy városunkban az a baj, hogy a Capite foetet piscis! (721-722) old.

(...) Tegnap közli a hivatalos lap, hogy dr. Ujfalussy Ernő munkácsi polgári biztos és Bay Gábor polgármester különleges szolgálataiért a Ferenc József-rend lovagkeresztjével kitüntették. (729)

(...) A király Dudits András beregszászi görögkatolikus esperesnek hazafias magatartása elismeréséül a Ferenc József-rend lovagkeresztjét, Azary János

alsóvereckeai görögkatolikus lelkésznek pedig a koronás arany érdemkeresztet a vitézségi érem szalagján adományozta. (768.old.)

Orosz foglyaink

Orosz foglyok. Munkácson a barakk-kórházban, s más helyeken tesznek szolgálatot s közülük egyik-másik szakaszon minden felügyelet nélkül besétál a városba, s itt kedélyesen s kifogástalanul viselkedik. Szelíd, nyájas s tisztességes módon.

Mindnyájan jó kedvűek és egészségesek, mint a makk. Füstös arcukról kirí a meglegedés és megnyugvás. Frissek, gyorsak és erősek. Vannak köztük feltűnő magasságúak, az alacsonyabb termetűek pedig vállasak és izmosak. Tisztjeink úgy mondják, hogy a harcban is jó, bátor s elszánt viselkedésűek, de csak akkor kitartók, ha vezetőik mellettük vagy elől vannak, különben hamar leteszik a fegyvert, s fölemelik karjaikat a megadás jeléül. Ha váratlanul meglepnek egyes csoportokat, úgy járórséget, azok nem igen védekeznek, könnyen feladják magukat, annyira, hogy olykor megtörtént, hogy öt-hat magyar baka nagy előrohánással és zajjal ötször annyi muszkát fogott el s bekísért. Ezek azután mint foglyok, hamar otthon találják magukat, s ha megpihennek s éhségüket kielégítik, kétségessé válnak. Bármely munkát ügyesen végeznek s alkalmilag a mezei gazdával s a munkásokkal s főleg a jóindulatú s nyájaskodó nőekkel, s lányokkal kedélyesen el is figuráznak, a nyújtott eledelt pedig hálásan megköszönik. A borsos és paprikás ételt jóízűn s kissé szájukban megforgatva elnyelik, s utána nagyot csettintve ökleikkel megtörlik ajkaikat. No, a korsóból pohárba öntött s oda nyújtott bort vagy pálinkát szintén szívesen elfogadják, s Istenre hivatkozással megisszák. Csak a nők s családosok sóhajtozva s meghatva emlékeznek meg távoli otthonukról, ha egyik-másik nőnk szóba hozza előttünk vagy kérdést intéz hozzánk. Nehéz sóhajtással mondja, hej, csak a jó Isten tudja, mikor szabadulok én meg. De azért úgy látszik, hogy nem bánja veszéllyel és sok fáradozással nem járó fogságát. Országunk nagyon tetszik nekik.

Aldott vidék, gazdag föld s jó emberek lakják... (773-774.old.)

2. Háborút megjárt helyi irodalmárok, újságírók, művészek...

A vidék alkotó értelmiségei közül többen teljesítettek katonai szolgálatot a különböző hadszíntereken.

Mások mellett **Choma Dezső** (Csontos, 1899) ungvári járási gazdasági felügyelő, vadászszakíró, 1918-ban katonai szolgálatot teljesített. Társ szerzője az „*Ungvár és Ung vármegye*” c. (1940) monográfiának.

Egressy Emil (Zárnya, 1893) ungvári építésmérnök, a tanítóképző tanára, szakíró, templomtervező, a görögkatolikus egyház műszaki tanácsosa az első világháború alatt egy vasutas ezredben szolgált. Hazafiságra nevelte tanítványait.

Az ungvári gimnáziumban tanult **Ortutay Tivadar** (Hegyigombás, 1898) Ungvár főszámvevője, újságírója 1917-ben hadba vonult. Harcolt az orosz, olasz és a szerb fronton.

A háború után a *Kárpáti Magyar Hírlap* és más lapok munkatársa volt **Gottlieb György Ferenc** (Prügy, 1893–Bp., 1980). A két világháború között Kárpátalján (Tiszaújlak, Ungvár) élt és alkotott, költő, író, újságíró. Apja tiszaujlaki nagykereskedő volt. Ő a tiszaujlaki takarékpénztár főkönyvelője volt. Végigharcolta a nagy háborút, 1919-ben szerelt le. A háború borzalmait költői és publicisztikai írásaiban örökítette meg.

A jogot végzett **Kaminszky József** (Zemplénrákóc, 1879) író, főrendiházi tag, az ungvári Gyöngyösi Irodalmi Társaság alapító tagja szintén a világháború résztvevője, a frontra önként jelentkezett, megsebesült és orosz fogságba esett. 1918-ban tért haza.

Mácza János (Alsóhrabóc, 1893. aug. 4.–Moszkva, 1974. nov. 14.) esztéta, író, művészettörténész, egyetemi tanár. A gimnáziumot Munkácson végezte, 1912-től az ungvári gyógyszerárban dolgozott, majd 1915-ig az *Ungvári Közlöny* külső munkatársa lett, az orosz betörésről, a második világháború eseményeiről újságcikket írt.

Rácz Pál (Munkács, 1888. jan. 30.–Bp., 1952) tanító, író, újságíró, tanfelügyelő. Több prózai kötet szerzője. 1915–1919 között munkatársa volt a budapesti *Életnek*, 1918–1919 között a *Határszéli Újságot* szerkesztette, és a nagy háborúval foglalkozó közéleti, politikai és irodalmi írásokat közölt.

Simon Menyhért (Bátyú, 1897. jún. 7.–Bp., 1952. nov. 7.) költőt, újságírót is besorozták 1915-ben, és hamarosan a frontra került. 1916-ban fogságba esett, és csak 1918-ban tért haza, élményeit különböző munkáiban dolgozta fel.

Bródy András (Kövesd, 1895. júl. 2.–Ungvár, 1946. dec. 7.) Kárpátalja első ruszin miniszterelnöke, a cseh és a magyar parlament képviselője szintén újságíróként kezdte pályafutását. 1914-ben megsebesült a fronton, ezért leszerelték. Több cikkében foglalkozott a nagy háborúban tapasztalt élményeinek megjelenítésével.

Nagyhírű zsidó arisztokrata családból származott **Deutsch Jenő** (Szendrő, 1875–Nagyszőlős, 1921. máj. 30.) publicista, az *Ugoicsa* szerkesztője, akinek az apja balassagyarmati főrabbi volt. Deutsch Jenőt 1919-ben a bevonuló román katonák meghurcolták, héber és magyar nyelvű műveit lefoglalták, magukkal vitték.

A képzőművészek sorából kiemelkedik **Boksay József** (Gyertyánliget, 1891– Ungvár, 1975) festőművész, a kárpátaljai festőiskola jeles alakja, aki 1915-ben frontszolgálatot teljesített, orosz hadifogságba került. Hazatérése után az ungvári gimnázium rajztanára lett. Ő tervezte meg Vaskó István *Miért c. első világháborús naplójának* borítóját.

Íjász Gyula, Jaczik (Ungvár, 1874. ápr. 1.–Ungvár, 1943. febr. 13.) festőművész, író apja halála után fiatalon kiment Amerikába, majd Hollós Simon tanítványa volt Münchenben. 1914-ben a világháború kitörése megakadályozta abban, hogy visszatérhessen az Egyesült Államokba. Önkéntesnek jelentkezett, s mint haditudósító a fronton háborús jeleneteket festett. A háború után a szülővárosában telepedett le és haláláig itt élt, alkotott.

3. Ismert írók a vidékünket érintő háborús eseményekről

A vidékünket felkereső, és az itt élők sorsa iránt érdeklődő ismert magyar írók már a háború kitörésének pillanatában elutasították a magyar emberek százezreinek életét kioltó, és a történelmi Magyarország tragédiáját előidéző háborút.

A vidékünket két alkalommal is felkereső **Ady Endre**³³⁹ költő és újságíró az I. világháború idején többek között tudósítást közölt arról, hogy az orosz

³³⁹ KERESZTYÉN BALÁZS: *Kárpátaljai Művelődéstörténeti Kislexikon*, 2001, 9. o.; Továbbá: GORTVAY ERZSÉBET: *Ady Endre Nagydobronyban*. In: Naptár 1961. Kárpáton túli Területi Kiadó, Uzshorod, 1960. 83. o.; Lásd még: Uő: *Ady Endre Kárpáton túlon*. In: Kárpáti Igaz Szó. 1977. november 20.; Nagydobronyi Református Líceum falán állított emléktáblát a Magyar Értelmiségek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) 2001. április 24-én annak a háznak a falán, amelyben száz esztendeje Ady Endre 1901-ben vendégeskedett. Az ezredforduló után többször volt itt emlékkonferencia, az Ady-versekből szavalóverseny. Lásd bővebben: *Ady-emléktábla Nagydobronyban*, MNO. In: <http://mno.hu/kulturpult/adyemlektabla-nagydobronyban-837677>

cári csapatok betörték a Kárpátokba, elfoglalták Rahót, s veszélyeztették Máramarosszigetet.³⁴⁰

Móricz Zsigmond³⁴¹ magyar író, újságíró, szerkesztő, a XX. századi realista prózairodalom legismertebb alakját szintén családi, rokonai szálok fűzték vidékünkhez, felkereste több települését.³⁴² Szatmár, Ugocsa és Bereg megyében feljegyzéseket készített a nagy háborút megjárt emberi sorsokról,³⁴³ a tiszabökényi, nagypaládi, beregújfalui stb. lakosok körében népdalokat, katonanótákat gyűjtött. A vidék településein, köztük Tiszaújlakon³⁴⁴, Péterfalván³⁴⁵ és más falvakban szerzett élményeit többek között *A boldog ember*³⁴⁶ (1935) című riportkönyvben és más írásaiban örökítette meg.

Krúdy Gyula (Nyíregyháza, 1878. október 21.–Budapest, 1933. május 12.) író, hírlapíró, a modern magyar prózairás kiváló mestere már fiatal korában megismerte a Kárpátok hegyes-dombos vidékét, lakóit, leírta mondáit, bemutatta vásárait, várait. A Ruszka-Krajna Népbiztossága által 1919-ben, Budapesten kiadott *Havasi kürt. Ruszin-krajna kistükre* című munkájában az I. világháborút átélt ruszinok életéről, szokásairól, emberségéről, az általuk belakott tájról, hegyi folyóiról írt. Krúdynak ezt a munkáját az ungvári **Ivan Kercsa** ruszin nyelvre is lefordította.³⁴⁷

Dsida Jenő (Szatmár, 1907. május 17.–Kolozsvár, 1938. június 7.) erdélyi magyar költő³⁴⁸ nagyapja a beregszászi vasútállomás főnöke volt, gyermekkorában édesanyjával (**Csengeri Tóth Margit**) együtt hozzá került. 1917-ben iratkozott be a Beregszászi Állami Főgimnázium első osztályába **Binder Jenő** néven. Beregszászban³⁴⁹ – az I. világháború idején – eltöltött diákévei meghatározó szerepet játszottak életében. A Vérke-parti városban fogalmazta meg első verseit.

³⁴⁰ Lásd: ADY ENDRE összes prózai műve, Újságcikkek, tanulmányok: <http://mek.oszk.hu/00500/00583/html/>

³⁴¹ Lásd bővebben: KERESZTYÉN BALÁZS, 1993. 7., 66, 136., 138–139., 186–189., 192–193., 195., Keresztyén Balázs, 2001, 183–184. old.

³⁴² MÓRICZ ZSIGMOND: *Életem regénye*. In: <http://mek.oszk.hu/01200/01204/index.phtml>

³⁴³ GORTVAY ERZSÉBET: *Móricz Zsigmond rokonai területünkön*. In: Kalendárium '84, Uzshorod, 1983.

³⁴⁴ Móricz Zsigmond emléket Tiszaújlakon emléktábla őrzi.

³⁴⁵ 2000 júniusában 15 alapító taggal Péterfalván megalakult a Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület (elnöke: dr. Minya József belgyógyász), amely hagyományörző tevékenységet folytat. In: <http://www.karpatinfo.net/hasznoinformaciok/moricz-zsigmond-kulturalis-egyesulet>

³⁴⁶ MÓRICZ ZSIGMOND: *A boldog ember*. In: <http://mek.oszk.hu/00900/00988/index.phtml>

³⁴⁷ ДЮЛА КРУДИЙ, Наші добрі Русині. З мадьярського потоувачив ІГОРЬ КЕРЧА. Ужгорода, 2002.

³⁴⁸ Összes költeménye a MEK-ben

³⁴⁹ A Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség (BMKSZ) 1994. november 5-én emléktáblát avatott a beregszászi vasútállomás épületén Dsida Jenő költő tiszteletére. 1914-től 1918-ig, tehát négy éven át lakott ebben az épületben. Az emléktábla Pálffy Árpád alkotása. A beregszásziak küldöttsége évről évre részt vesz a kolozsvári Dsida-ünnepségen, a költő sírjának megkoszorúzásában. In: <http://www.karpatinfo.net/latnivalok/dsida-jeno-erdelyi-magyar-kolto-emlektablaja-beregszasz>

A XX. század eleji „magyar irodalom nagyhatású képviselője” volt **Szabó Dezső**³⁵⁰ (Kolozsvár, 1879. június 10.–Budapest, 1945. január 13.) magyar író, kritikus, publicista, akit magyar-francia szakos tanárként Sümegről 1914 szeptemberében helyeztek át Ungvárra. A pákói **Csutak Károly**³⁵¹ (1889–1950) néptanítóval 1914 októberétől együtt tanított az Ungvári Állami Fő-reáliskolában. Innen 1916-ban „fegyelmi eljárás miatt távozott”. Kirívóan élt, a sajtó is kitergette itteni nőügyeit.³⁵² 1940-ben írt feljegyzése szerint „*A háború első három évében Ungvárt voltam tanár. (...) Mert ott ismertem meg minden emberi szenvedést, ott láttam meg a tragikus ember minden útját*”.³⁵³ Itt-tartózkodása idején két tanulmánya és 18 elbeszélése született.³⁵⁴ Az utóbbiak között van a *Tanárok* című, 1916-ban a *Nyugatban* is megjelent elbeszélése, amelyben bemutatta Ungvár hétköznapjait, a tanintézetet, egyes tanár kollégáit.

Mint ismeretes, Ungváron, az Ung megyei könyvnyomda kiadásában 1917-ben jelent meg *Nincs menekvés* című műve, amely legnagyobb alkotásának, *Az elsodort falunak* az előfutára. Az Ung-parti város Korona kávéházában kezdte el *Az elsodort falu* című könyvének írását (1918-ban fejezte be), amelynek cselekménye Erdélyben és Budapesten játszódik „és a kor általa magyarpusztítónak tartott irányzatait ecseteli”. 1919-ben Budapesten megjelent könyve egy csapásra ismertté és híressé tette.³⁵⁵

4. Amit a népemlékezet is megőrzött...

A világháborús emlékkönyvünkben közreadunk néhány „háborús imát és fohászt”, amelyeket vidékünkön a népemlékezet is megőrzött. A válogatott szövegek 1914–1918 között a családok körében, a fronton stb. fogalmazódtak meg, és elsősorban a kegyelmes Istenhez irányuló szeretetről, könyörgésről az élet védelméért, a halálfélelem legyőzéséről és más közvetlen életviteli jelenségekről szólnak.

³⁵⁰ SZABÓ DEZSŐ. In: [http://hu.wikipedia.org/wiki/Szabó_Dezső_\(író\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Szabó_Dezső_(író))

³⁵¹ KISGYÖRGY ZOLTÁN: *Pákéban tudnak áldozni*. In: Háromszék, 2011. május 12. http://www.3SZEK.ro/load/cikk/39109/pakeban_tudnak_aldozni

³⁵² SZAKÁTS ERZSÉBET: *Szabó Dezső ungvári völgénysége*. In: Hatodik Síp, 1990. 1. sz. 24. old.

³⁵³ SZABÓ DEZSŐ: *Életeim* (Nagy Péter előszavával, I – II. Budapest, 1965.)

³⁵⁴ SZŐCS ZOLTÁN: *A mindent láttató város. Szabó Dezső Ungváron*. In: Kárpáti Igaz Szó. Új Hajtás, 1990. május 29.

³⁵⁵ FÜLEP LAJOS: *Szabó Dezső regénye*. (Az elsodort falu. Regény két kötetben, Táltos kiadása, 1919.) In: *Nyugat* · / · 1919 · / · 1919. 16-17. szám. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00271/08012.htm>

Az otthon maradottak családi körben, imaházakban, kápolnáknak és templomokban – a különböző felekezetű papok közreműködésével – a háborús frontszolgálatra behívott és a hadszíntereken harcoló katonákért gyakran mondtak imát, hogy élve térjenek haza.

A csatába indulók is – a tábori lelkészekkel – azért fohászkoztak, hogy épésben hazakerüljenek családtagjaikhoz. Az imák többségének ismeretlen a szerzője. Az egy-két mondatos imák például védőangyalokat ábrázoló képeslapokra nyomtatva terjedtek az emberek körében. Sőt, ezek a szövegek kivarrott falvédőkön a családi tűzhely melletti falrészén is megjelentek. Ezekre az Istenhez fohászkozó szövegeket az ügyeskező lányok és asszonyok színes cérnákkal varrták rá, hímezték ki. Gyerekkoromban nagyanyám ládájában ilyen falvédőket is felfedeztem.

Fennmaradtak köbe vésvé, két véres csata közt megfogalmazott, fájdalmasan hangzó, strófákba szedett, nem szokványos *sírfeliratok* is. Ezek egy részét hadinaplók őrizték meg az utókornak.

Megbecsrendő hagyatéknak számítanak a „*lövészárkokban komponált és énekelt nóták*”, továbbá a „*megcímzetlen tábori lapon írt üzenetek*”, és a Kárpát-medencében is közkedvelt „*katonadalok*.” A szakértők szerint a közismert katonadalok „*azt mutatják, hogy a világháború nemigen szült új nótát, az ekkor énekeltek túlnyomó többsége korábbi dalok elővétele és pár sorral aktuális tétele.*”³⁵⁶

IMÁK

Az Úr Istent leborulva könyörögve kérem,

Messze elment kedvesemet

Adja vissza nékem!

*1914-15.*³⁵⁷

Mennybéli Szüzanyám,

Te Hozzád száll imán:

Nehéz nagy napokban

*Küldd áldásod reánk!*³⁵⁸

³⁵⁶ *Az első világháború.* Szerkesztette: SZABÓ DÁNIEL. Osiris Kiadó, Budapest, 2009. 19. o.

³⁵⁷ Forrás: falvédőre kivarrt Ima szövege a fronton lévő kedveséért imádkozó nő ábrázolásával.

³⁵⁸ Forrás: Képeslap Szűz Máriához imádkozó párral.

Atyám, hallgasd meg imám!

*Atyám, hallgasd meg imám!
Viharzik köröttem az élet árja;
Minden perc a végső számadást várja,
Dúló csaták Bírája vagy –*

*Atyám, oh, el ne hagyj!
Életünk-halálunk Elrendezője...
Haláltusám ügyét szent karod védje!
Végső percemig vallom én:
Isten – örökkön él!...³⁵⁹*

Utánad vágyom, jó anyám...

*Utánad vágyom, jó anyám,
Ki engem annyira szeretted.
Nyíltak a virágok,
Mikor te elmentél,
Elszáradtak már rég
Az akkor nyílt virágok szirmai,
De halálod miatt szívemben ejtett seb
Azóta sem talált gyógyírt.*

*Hullanak a fáknak azóta
Immár másodszor is levelei.
Velök megyek, itt nem ért meg engem senki,
Várj engem anyám, te mondád,
Hogy odafönt találkozunk.³⁶⁰*

Fohász

*Adassék tisztelet
A katonaeszménynek!*

³⁵⁹ A munkácsi 11. honvéd gyalogezred tábori miséjén, a harctéren gyakran hangzott el.

³⁶⁰ Forrás: egy hadnagy szokásos esti imája, VASKÓ ISTVÁN: *Miért?* c. katonanaplójából.

*A hazáért megdicsőültek
Szelleme töltsön el!*

*És a magyarok istene
Segítsen meg minket!³⁶¹*

SÍRFELIRATOK

Utolsó üzenetem Hozzád!

*Megfosztottad rózsáskerted legszebbik díszétől,
Jó anyádnak sírjára szánt fehér őszi rózsától,
A tőled kapott rózsza volt az én legdrágább kincsem,
Imádságos könyvemben őriztem az híven.
Megvan most is, csupán csak fehér színét
festette pirosra a vérem.*

*Stripa partján számozott sírban pihen az vélem,
Emlékemre ültess majd sok-sok fehér őszi rózsát
s mint szerelmünk, legyen fehér, kertedben
az emlékemre ültetett fehér őszi rózsád.³⁶²*

LÖVÉSZÁROKBAN KOMPONÁLT ÉS ÉNEKELT NÓTÁK

Megcímetlen tábori lapon írt üzenet

I.

*Azt írták a falunkból, másé vagy már
S hogy nem kellek én neked,
Az a bűnöm, hogy esténként
Nem dicsekedhetsz velem.*

³⁶¹ Forrás: *A Felvidék és Kárpátalja haditörténete 1914-1918.* c. könyv belső borítóján olvasható.

³⁶² Forrás: Galiciában Kaszás 1-es huszár fejfájáról volt lemásolva, VASKÓ ISTVÁN: *Miért?* c. katonanaplójából, 226.old.

II.

*Alig hervadt el a rózsád,
Mást csókolt már a szád.
Visszaküldöm a rózsádat
Az akkor adott képpel.*

III.

*Az utolsó tábori lapomon
Búcsúzó az tőled.
Akkor legyél csak te boldog,
Mikor engem siratva a temetőt járod.*³⁶³

Stripa partján van most a tanyám

I.

*Stripa partján van most a tanyám,
Reád gondolok én a nap minden szakaszán.
Nevedet suttogja az őszi esti szél,
Képedet ringatva,
A csendes Stripa vize
Tükrözi vissza.*

II.

*Él-e még nálad is emléke
a csókos éjszakának?
Enyém-e még a gondolatod, a hófehér lelked?
Esteli imádban említed-e a nevem?
Stripa partján neveddel az ajkamon
Temetnek el engem.*³⁶⁴

³⁶³ Forrás: Galíciában Kaszás 1-es huszár fejfájáról volt lemásolva, VASKÓ ISTVÁN: Miért? c. katonanaplójából, 193.old.

³⁶⁴ Forrás: Galíciában Kaszás 1-es huszár fejfájáról volt lemásolva, VASKÓ ISTVÁN: Miért? c. katonanaplójából, 194.old.

A munkácsi kaszárnya kapujába'...

*A munkácsi kaszárnya kapujába'...
Ki van tűzve kilenc zászló sorjába',
Fújja a szél, fújja, lengeti a tetejét, tetejét...
De sok édesanya siratja a gyermekét.*

*Ha én aztat tudtam volna előre,
Hogy én leszek őfelsége legénye.
Elbujdostam volna még nyolcéves koromba', koromba'
Hogy ne talált volna a sorozó cédula.³⁶⁵*

Halálmadár szállt a ház falára...

*Halálmadár szállt a ház falára,
meghal innen valaki nem sokára.
Én halok meg, mert megöl a búbánat,
felejtetni még akkor sem tudnálak.*

*lekaszálták már a szénát,
Elvágták a bús gerlice jobb szárnyát.
Bús gerlice búsul a szárnya után,
Én is búsulok a szeretőm után.³⁶⁶*

KATONADALOK

Megállj, megállj, kutya Szerbia!

Boszniának hegyei,
A fekete kövei
Az a magyar királyé.
Mégis az a Szerbia,
Az a kutya Szerbia

³⁶⁵ Forrás: DR. MÁTÉ LÁSZLÓ: Nagypám Isonzón. 22. old.

³⁶⁶ Forrás: DR. MÁTÉ LÁSZLÓ: Nagypám Isonzón. 22. old.

El akarja venni.

Megállj, megállj, kutya Szerbia!
Nem lesz tiéd soha Bosznia!
Mert a magyar nem enged,
Míg a vére megered,
Bármennyit is szenved.

Rajta, rajta, vitézek,
Fiatalok, öregek,
Fegyvert ragadjatok!
Mert nem tudjuk, hogy mikor,
Mert nem tudjuk, hogy mikor
Fújják az alarmot.

Akárhogy is dörög az ágyú,
Nem félünk mi a Szerbiától.
Megrohanjuk a sáncot,
Pusztítjuk a vad rácot,
Míg hírmondó marad.
Szerbiának hegyein,
A fekete kövein
Folyik már a csata.
De sok vitéz, sok baka,
A legények legjava
Életét ott hagyja.

Ha csak tudnám, hol lesz a sírom!
Szerbiában, én úgy gondolom.
Szerbiának hegyein,
A fekete kövein,
*Ott lesz az én sírom.*³⁶⁷

³⁶⁷ Forrás: <http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/71672/ujvary-karoly/megallj-megallj-kutya-szerbia-zeneszoveg.html>;
<https://www.youtube.com/watch?v=-2F16oXvSJE>

Kárpátokban megfújták a trombitát...

*Kárpátokban megfújták a trombitát,
Minden anya hazavárja a fiát.
Csak engemet nem vár haza az édesanyám,
Kárpátokban lesz az örökös hazám.*

*Édesanyám, ha fel akarsz keresni,
Kárpátoknak hegyaljára gyere ki!
Megtalálod síromat a kőszikla alatt,
Édesanyám kisírhatod magadat.*

*Oroszország felé nem tudjuk mi az utat,
Főhadnagy úr mutassa meg az utat!
Mégmutatom jó fiaim én is elmegyek,
A jó Isten tudja, ki jön vissza veletek.*

*Gyertek magyar fiúk kik egyszerre születünk,
Kik egyszerre kumisz ruhát viselünk.
Mutassuk meg annak a de kutya muszkának,
Nincsen párja sehol az erdélyi bakának.*

*Gyertek magyar fiúk húzzunk drótot, ha lehet,
Közeledik már az orosz hadsereg.
Szólnak az ágyúk ropognak a masegeberek,
Majd elválík babám, mit ér egy magyar gyerek.³⁶⁸*

Ellőtték a jobb karomat, folyik piros vérem...

*Ellőtték a jobb karomat, folyik piros vérem
nincsen nékem édesanyám ki bekösse nékem.
Gyere kisangyalom kösd be sebeimet,
s gyógyítsd meg a bánatos szívemet.*

³⁶⁸ Forrás: <http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/30017/katonadalok/karpatokban-megfujtak-a-trombitat-zeneszoveg.html>
<https://www.youtube.com/watch?v=0b6frylwBm8>

*Gyere kisangyalom kösd be sebeimet,
s gyógyítsd meg a bánatos szívemet.*

*Odakünn a Kárpátokban dörögnek az ágyúk.
Szegény magyar honvédeknek elfagyott a lábuk.
Nincsen, aki megsajnálja, csak az a sok
apró gyerek odahaza várja.*

*Nincsen, aki megsajnálja, csak az a sok
apró gyerek odahaza várja.*

*Hideg szél fúj édesanyám,
Hozza ki a kendőm.
Még ma éjjel felkeresem
A régi szeretőm,
Kiállok a kapujába,
Kibeszélgetem magamat
Véle utoljára.³⁶⁹*

Mikor megyek Galícia felé...

*Mikor megyek Galícia felé,
Még a fák is sírnak.
Rezgő nyárfa hullajtja levelét,
Az is engem sirat!*

*Sirass, sirass rezgő nyárfa
Borulj rá a babám vállára,
Súgd meg neki bele a fülébe,
Hogy fáj, fáj, fáj a szívem érted babám,
Fáj, fáj a szívem érted.*

³⁶⁹ Forrás: <http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/25402/katonadalok/ellottek-a-jobb-karomat-zeneszoveg.html>
<https://www.youtube.com/watch?v=xNB-RnWP8xc>

*Édesanyám legszebb rózsafája,
Én vagyok az ága.
Én vagyok az I. Ferenc József
Vitéz katonája.*

*Százhusz éles nyomja vállam,
Szívemet a fekete bánat...
Itt kell hagynom a jó édesanyám,
Fáj, fáj, fáj a szívem érted anyám,
Fáj, fáj, a szívem érted!*

*Édesanyám rózsafája én vagyok egy ága,
Én vagyok a Károly király vitéz katonája,*

*||: Százhusz éles nyomja a vállam,
Szívemet a búbanat.
El kell menni messze a csatába,
Szívemet megöli a bánat, babám,
Szívemet megöli a bánat! :||³⁷⁰*

Lemberg mellett van egy kerek erdő

*Lemberg mellett van egy kerek erdő
közepében egy gyászos temető.
Abba nyugszik 120 magyar baka
eltemette gyászos Galícia.*

*Édesanyám ne keressen engem
úgysem talál a nagy csatatéren.
Nincsen fejfa síromnak tetején,
Mint egy kutyát elásva vagyok én.*

*Édesanyám, ha akarsz keresni,
Szép Ukrajna közepébe gyere ki.*

³⁷⁰ Forrás: <http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/13526/katonadalok/mikor-megyek-galicia-fele-zeneszoveg.html>
<https://www.youtube.com/watch?v=6z56C-u10OM>

*Megtalálod sírom egy fa alatt,
Édesanyám ott sírd ki magadat.*

*Köpönyegem az én szemfödelem,
nem a hazám földje takar engem.
Sírhat, rihat szegény édesanyám,
Galícia földje borul reám.³⁷¹*

Galícia gidres-gödrös határa...

*Galícia gidres-gödrös határa,
De sok kislány átkot mondott reája:
– Átkozott légy, Galícia, örökre!
Csak a babám kijöhessen belőle.*

*Galícia környes-körül füstölög,
Ferenc József rézágúja mennydörög;
Szól az ágyú, ropognak a fegyverek,
Most látszik meg, ki a jó magyar gyerek.*

*– Ezredes úr, a nagy egekre kérem:
Egy katonát állítson ki helyettem!
Adjon neki egypár órát, ha lehet,
Hogy írja meg az én gyászleveletem.*

*Gyászlevelem küldöm az én hazámba,
Hagy hallják meg híretem a városba;
Hagy tudják meg híretem a városba,
Mehalt magyar huszár Galíciába.*

*Októberben jönnek haza a bakák;
Minden anya várja haza a fiát,
Csak engemet nem vár az édesanyám,
Mert tudja, hogy a síromban nyugszok már.*

³⁷¹ Forrás: <http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/26226/katonadalok/lemborg-mellett-van-egy-kerek-erdo-zeneszoveg.html>

*Nyugszok, anyám, nyugszok Galiciában,
Jöjj fel hozzám fekete gyászruhában;
Megleled a síromat a hantjáról,
Fejfámat a fekete pántlikáról.*

*Jaj, de szépen harangoznak, temetnek,
Egy katonát gyászkoporsóba tesznek;
Nincs harangszó, csak egypár puskalövés,
Ennyiből áll egy katonatemetés.³⁷²*

Donyec partján van egy szomorúfűzfa...

*Donyec partján van egy szomorúfűzfa,
Magyar honvéd halva fekszik alatta
Bajtársai szuronyosan ássák a sírját,
Odabaza magyar lányok siratják.³⁷³*

Oroszország körös-körül füstölög...

*Oroszország körös-körül füstölög,
Ferenc Jóska nagy ágyúja mennydörög
Ha megfűjják azt a nagy réztrombitát,
De sok anya megsiratja a fiát!*

*Édesanyám, mért szültél a világra?
Kilenc fontos ágyúgolyó számára...
Kilenc fontos ágyúgolyó, hogyha eltalál
Azt se mondom, voltál-e édesanyám...³⁷⁴*

³⁷² Forrás: <http://mek.oszk.hu/06200/06234/html/nepdalok0020310154.html>

³⁷³ Forrás: <http://mek.oszk.hu/06200/06234/html/nepdalok0020310162.html>

³⁷⁴ Forrás: <http://mek.oszk.hu/06200/06234/html/nepdalok0020310151.html>

Marosmenti fenyves erdők aljába...

*Marosmenti fenyves erdők aljába
Oda van a kicsi tanyám csinálva,
Jöjj el hozzám édes rózsám,
Nézd meg az én kicsi tanyám.*

Maros menti fenyves erdők aljába
Százados úr búcsúzik a hadjától,
Előveszi harci sípját, és belefúj
Oly szépen szól harci sípja,
A századot harcra hívja.

Maros menti fenyves erdők aljába
Öreg baka búcsúzik a hadjától
Fölveszi a szerelvényét, s elindul
Isten veled öreg bajtárs,
Látjuk-e még viszont egymást
A Maros menti fenyves erdők aljába?

Marosmenti fenyves erdők aljában
Van egy kis ház virág az ablakában
*Gyere velem édes rózsám ott van az
én kicsi tanyám*
Marosmenti fenyves erdők aljában.

*Juhászlegény búcsúzik a tanyától
Előveszi furulyáját és belefúj
Oly szépen szól a furulyája
Könnyei hullnak reája
Bús nótája behallik a tanyába.*³⁷⁵

³⁷⁵ Forrás: <http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/22788/magyar-notak/maros-menti-fenyves-erdok-zeneszoveg.html>
<https://www.youtube.com/watch?v=if1z75Qpg9g>

Ha kimegyek a doberdói harctérre

*Ha kimegyek a doberdói harctérre
Feltekintek a csillagos nagy égre
Csillagos ég merre van a magyar hazám
Merre sirat engem az édesanyám*

*Én Istenem, hol fogok én meghalni
Hol fog az én piros vérem kifolyni
Olaszország közepében lesz a sírom
Édesanyám arra kérem ne sírjon*

*Feladom a levelem a postára
Rátalál az édesanyám házára
Olvasd anyám vérrel írott leveletem
Doberdónál hagyom az életemet*

*Édesanyám nem írok több levelet
Puskagolyó lőtte el a szívemet
Eltemetnek az erdei gyöngyvirágok
Még siratnak a falumbeli leányok*

Felvidéki szövegváltozat:

*Édesanyám ne sirasson engemet,
ellenséges golyó engem nem érhet,
Mert az Isten maga vigyáz a honvédre,
Drága annak a földre hulló vére.*

*Édesanyám, ha fel akarsz keresni,
Olaszország határába gyere ki.
Megtalálod síromat egy szikla alatt,
Édes anyám ott sirasd ki magadat.³⁷⁶*

³⁷⁶ Forrás: <http://www.zeneszoveg.hu/dalszoveg/11664/katonadalok/kimegyek-a-doberdoi-harcterre-zeneszoveg.html>

HÁBORÚS ÚJ BALLADA

A XX. század 60-as, 70-es éveiben még élő népballadák feltárására vállalkoztak az ungvári Forrás Stúdió tagjai, köztük a jelen sorok írója is, és a Tiszahát környékén elterülő magyarlakta falvakban végeztem gyűjtőmunkát. A **Kovács Vilmos** és **S. Benedek András** által szerkesztett *Kárpáti Kalendárium* c. évkönyv 1970-es Irodalmi Mellékletében jelentős gyűjtéseket adtunk közre. Az ekkori és a későbbi gyűjtésekből **Vári FABIÁN László** folklorkutató adott jelentős mennyiségű anyagot könyvalakban. A történeti- és gyilkosságballadák, sorsballadák, kórházballadák mellett ekkor a figyelmünk az új balladák gyűjtésére fordult. Elkezdődött a ponyvaballadák feltárása is.

Saját néprajzi gyűjtésemből került elő egy új ballada is, ami az olasz frontra került és ott meghalt apa és testvér, illetve egy egész család tragédiáját jeleníti meg. Az alábbi első világháborús balladát 1989-ben az Aklihegyen élő **Kovács Annától** hallottam és jegyeztem le.

Pija³⁷⁷ folyó partján

*Az ezredes rákiált a bakára,
Korán reggel ki kell állni váltára:
– jól figyeljen, szigorú a parancsom,
Senkit által ne engedjen a posztom!*

*Derék vitéz, áll a váltán csendesen,
Merengését, ne zavarja senki sem;
Gondolata, szép hazába messze száll,
Édes-kedves anya vajon mit csinál?*

³⁷⁷ Az osztrák-magyar hadsereg Piave folyó menti 1917-ben végbement katasztrófájának színhelye, ahol rengeteg magyar baka is odahalt. Egy magar család tragédiáját jeleníti meg a népballada, amelynek szerzője ismeretlen. A *Piave* (németül Ploden, latinul Plavis) egy Észak-Olaszországban lévő folyó. Az Alpokban ered, déli irányba haladva mintegy 220 km hosszan húzódik, Velence közelében az Adriai-tengerbe ömlik. 1917-ben a caporettoi áttörés eredményeképpen az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai a Piavéig nyomultak előre, felőrölve ezáltal az olasz hadsereget. 1917-ben állóháború alakult ki a Piave mentén. Az olasz fronton három piavei csatáról beszélhetünk: az I. piavei csatának a caporettoi áttörés továbbfolytatása volt a célja, a II. piavei csata során az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai vonultak előre olasz területekre, míg a III. piavei csata során az olasz csapatok átkeltek a folyón, és támadást indítottak a Monarchia ellen. A három csata során több ezren haltak meg, vagy sebesültek meg a folyó mentén. Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Piave>

*Vége lett a szép álmának egyszerre,
Mert valahol, mintha bokor zörrenne,
Egy szép leány, gyászruhába öltözve,
Gyors léptekkel, közeledik feléje.*

*– Megállj, hova oly sietve, szép leány,
Nem látod, hogy az átmenőn válta áll?
Törvény tiltja, innen tovább nem mehetsz,
Vagy bevárod, míg eljön az ezredes.*

*– Vitéz uram, nem állhatok szavára,
Sietek a Pija folyó partjára,
Pija folyó partján harcol az apám,
Tegnap zártam koporsóba jó anyám.*

*Forró vágyam, hogy az apám meglássam,
Hogy elmondjam, milyen árván maradtam;
Megmondom, hogy ne számoljon anyámra,
Nem várja már két ölelő karjába.*

*Tegnap kaptam jóapámtól levelet,
Azt írja, hogy menjek hozzá, ha lehet.
Bocsásson át, megszolgálom jó tettét,
Hogy az isten áldja meg a jó szívét.*

*– Hej, szép leány, ne siess a Pijára,
Minden lépted, fáradságod hiába,
Úgysem látod többé élve apádat,
Mert ott maradt, mert ott veszett a század.*

*Tegnapelőtt, volt egy kemény ütközet,
A sok derék, harcos vitéz ott veszett,
Akinek még meghagyták az életét,
Azt elvitte magával az ellenség.*

*Tizennégy híd volt készítve helyenként,
De a folyó elsodorta egyenként,*

*Az utolsó néhány ezer menekült,
De ki tudja, hány volt köztük sebesült.*

*– Bármit mond ön, vitéz uram, hiába,
Azért én csak elmegyek a Pijára,
Nembánom én, halva lássam apámat –
Ezt mondta a szép leány a bakának.*

*Fut a leány, mindegy neki, hova fut,
Mindegy neki, árkon-bokron hova jut,
Kimerültén ér a folyó partjára,
Rákiált a gyorsan futó Pijára.*

*– Pija folyó, ne siess oly sebesen,
Nem látod, hogy könnyben úszik két szemem?
Nem tudod, hogy boldogságom elzártad,
Habjaiddal eltemetted apámat?*

*Megállj folyó, leszámolunk egymással,
Nemsokára, kész leszek a rovással!
Pija folyó, hallgat a lány szavára,
Fodrozékát, kisimítja simára.*

*Lassan szelíd lesz a tükre, sima már,
Benne fürdik az aranyos napsugár,
Hosszan nézelődik a víz tükrébe,
Három halott, közeledik feléje.*

*Mind a három öltözéke egyforma,
Mind a három derék harcos katona,
Az egyikbe felismerte az atyját,
A másikba édesanyja nagybátyját.*

*A harmadik hű testvére a lánynak,
Mind a három tagja volt a családnak.
A leányka ruháját levetette,
Két kezével kötelet font belőle.*

*Mind a hármat a vízpartra terelte,
Egy szomorú fűzbokorhoz letette,
Sírt ásott hős-halottjai részére,
És szent keresztet vetett a mellére.*

*Fájdalmasan felsóhajt a szép leány;
– Se jó anyám, se testvérem, se apám,
Jobb, ha velük elhagyom a világot,
Úgyse terem nekem már több virágot.*

*Hideg szél fúj, hullanak a levelek,
Jobb, ha én is velek együtt elmegyek,
Hogy ne legyen szülőtt árva belőlem,
Nincs már, aki gondoskodjék felőlem. –*

*Szép-csendesen hű imáját végezte,
Éles törét kebeléből kivette,
Egy sóhajtás, meg egy fohász az ajkán,
Örök álmát alussza a szép leány.*

*Gondoljunk az olasz fronti csatára,
Tekintsünk a Pija folyó partjára,
Négy halottat látunk ottan pihenni,
A sírban is tudják egymást szeretni.*

*Árva népem, ne igyál a Pijából,
Félek tőle, gyöngö szíved megfájdul,
Sok holt vitéz testén föld és folyóvíz,
Sok elhullott könnyeinktől, sós az íz.*

*Sok anyának, harcos fia, ott veszett,
De sok özvegy hullat gyászos könnyeket,
Sok árva lány kiballag kis kertjébe,
Ott sír, zokog, hogy senki se nézze.*

*Én Istenem, vigasztald meg szívüket,
Áldó kézzel töröld le a könnyüket,*

*Szép hazámnak legyen áldás, békesség,
Bús lelkünknek nyugalom, ékesség.*³⁷⁸

Elmondta: *Kovács Anna* (Aklihegy)

HÁBORÚS VERSEK

Könyvespolcomon az első világháborúval kapcsolatos kiskönyvtáram egyik antikváriumban vett százéves darabját – *Háborús versek könyve*³⁷⁹ címűt – már többször kezembe vettem, költeményeit olvasgatva minduntalan a háborús költészet lényegén töprengtem. Nem a hazafias propagandaversek kötöttek le a figyelmet, hanem a borzasztó emberi és anyagi pusztítást generáló háborúval szembeforduló, a „szent békesség eljövetelét” óhajtó költői megfogalmazások késztettek meditalásra. *Szabolcska Mihály* az általa szerkesztett, a világháború harmadik, legvéresebb évében kiadott gyűjtemény előszavában a lényegre tapint: „*Régi mesebeszéd az, hogy „a fegyverek zajában hallgatnak a műzsák”. A Műzsák ma már nem egyszer maguk is hadakoznak. Az a hasonlat is sántikál, hogy „a viharban csak a békák kuruttyolnak, a fülemüle hallgat”. A Tyrtaeusok és Petőfik példája mást bizonyít.*”³⁸⁰ Igazat kell adnom az összeállítónak, valóban „*mást bizonyít, hangos cáfolat gyanánt*” ez a közreadott 118 költemény. Közel száz szerzője között máig megbecsült költők is – *Babits Mihály, Szép Ernő, Kosztolányi Dezső, Dutka Ákos, Gyóni Áchim Géza, Nagy Endre, Juhász Gyula, Móra Ferenc* és kevésbé ismertek is – felsorakoznak, műveik nem merültek feledésbe, ma is olvassák, nyilvános helyeken a fiatalok és idősek egyaránt elszavalják ezeket. A fentebb említett antológiához hasonló *Gyulai Ágost Háborús antológia*³⁸¹ című gyűjteménye, ami majdnem ugyanazon szerzőkkel, az előbbivel egyidőben látott napvilágot.

Elgondolkodtató *Mekis D. János Hadi-esztétika, termékeny nyelvzavar. Első világháborús irodalmunkról* című tanulmánya is, aki írásának első bekezdésben újszerűen és tömören fogalmazza meg véleményét a „háborús versek”-ről: „*A háború irodalmi megjelenítése nem könnyű vállalkozás. Nem mintha nem lenne konjunktúrája a betűnek is a fegyverek között. Ez azonban*

³⁷⁸ Forrás: Dupka György 1989-beli gyűjtése, magánarchívumban.

³⁷⁹ *Háborús versek könyve. Magyar költők 1914-15-ben.* Szerkesztette SZABOLCSKA MIHÁLY: Budapest 1916. Singer és Wolfner kiadása.

³⁸⁰ *Háborús versek könyve*, i. m. 3. o.

³⁸¹ GYULAI ÁGOST: *Háborús antológia*. „Élet” Irodalmi Nyomda Részvénytársaság (Budapest) 1916.

*többnyire műzsa nélküli termelékenységet jelent. Az első világháborús Magyarországon a haditudósítások és a célelvűen hazafias irodalom többnyire csupán kiszolgálták a birodalmi léptékű ideológiai igényeket. Eleinte ez kevésbé tűnt fel, hiszen a közvélemény szinte egyöntetűen üdvözölte a hadba lépést. Ám idő múltán egyre többen fogadták kétkedéssel a háborús célt támogató szövegeket. Ady Endrének a Nyugatban közölt, ide vágó versei 1915-ben már nyíltan háborúellenesek – igaz, ő sosem lelkesedett igazán.*³⁸²

Az alábbiakban a „kétkedő és a háborús célt nem támogató magyar költők versválogatása következik.

Babits Mihály

Miatyánk. 1914.

*Miatyánk ki vagy a mennyekben,
Harcokban, bűnökben, szennyekben,
Rád tekint árva világod:
A te neved megszenteltessék,
A te legszebb neved: Békesség!
Jöjjön el a te országod.
Véres a földünk, háború van,
Kezed sujtását sejtjük, uram,
s mondjuk, de nyögve, szomorúan,
– Add hogy mondhassuk könnyebben –:
Legyen meg a te akaratod!
– Mint angyalok mondják mennyekben.
Előtted uram, a hon java,
S hulljon a lomb, csak éljen a fa:
De vajon a legkisebb lombot
Nem örzi-e atyai gondod?
Nem leng-e az utolsó fűrtön is,
Áldva miképpen mennyekben,
Azonképpen itt a földön is?
Megráztál, nem lehet szörnyebben,
Már most ami fánkon megmaradt*

³⁸² Bárka online. Tárólt változat: <http://www.barkaonline.hu/kritika/4144-i-vilaghaborus-irodalmunkrol>

*Órizd meg őszig a bús gallyat:
Mindennapi kenyerünket add
Meg nekünk ma, és gyermekeinket
Növeld békére, ha bűn hogy lábunk
Ma vérbe csuszik meg: értük az!
Bocsásd meg a mi büneinket,
Miképpen mi is megbocsátunk
Ellenünk vétetteknek, a gaz
Tied, büntetni, mienk csak az
Hogy védelmezzük a mieinket!
És ne vigy a kísértetbe minket,
Hogy ártatlanságunk tudatát,
Mint drága páncélos inget
Órizzük meg bár véresen
Hogy át ne hasadjon sohasem.
Jaj, aki ellenünk mozdul:
Mégvívunk, készen, bármi csatát,
De szabadíts meg a gonosztul,
Mert tied az ország,
Kezedbe tette le sorsát,
S te vagy a legnagyobb erősség,
Ki neveden buzdul,
Bármennyit küzd és vérez,
Előbb vagy utóbb övé lesz
A hatalom és a dicsőség!³⁸³*

Juhász Gyula

Egy kárpáti falunak

–1915–

*A béke arany éve szállt felettünk,
Kora tavaszban csillogott a lomb.
A torony zengett, mi is énekeltünk,*

³⁸³ *Háborús versek könyve*, i. m. 13–14. o. Lásd még: Nyugat, 1915. 22. szám, Babits Mihály: Versek, előszavakkal. Tárolt változat: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00186/05857.htm>

Majális volt, az álmok hava volt.

*Azóta a torony a földre roskadt
S nem zengi át dalával az eget,
Szép álmainknak tornya is a porban
S új nótát fúj ma szent ifjú sereg.*

*Piros torony, kicsorbult és leomlott.
Te még fölépülsz s büszkén, mint a homlok,
Mely eszmét hirdet, törzs magasba majd.*

*De minket a nagy, fájó, tompa gondok
Ránk roskadó világa eltemet
S csak sírjainkban lesz szebb kikelet.³⁸⁴*

Osváth Eszter

Oh béke jöjj...

*Ijedten, kiáltozón, sírva:
Kereslek fénylő, szent Békesség,
Bús alázattal várva, hiva.
Nincs nagyobb úr e földön nálad!
Hogy elvonultál, messze mentél,
A világ lángban áll utánad.
A szíveket vad, lobogó tűz járja,
A szemek tiszta tükre elborult,
Rávetődött a harcok árnya.
Az élet halálra van szánva...
Óh Béke jöjj puhán, fehéren
S ragyogva borulj rá a világra.³⁸⁵*

³⁸⁴ *Háborús versek könyve*, i. m.160.old.

³⁸⁵ *Háborús versek könyve*, i. m.172.old.

Gyóni Géza

Csak egy éjszakára

*Csak egy éjszakára küldjétek el őket;
A pártoskodókat, a vitézkedőket.*

*Csak egy éjszakára:
Akik fent hirdetik, hogy – mi nem felejtünk,
Mikor a halálgép muzsikál felettünk;
Mikor láthatatlan magja kél a ködnek,
S gyilkos ólom-fecskék szanaszét röpködnek,*

*Csak egy éjszakára küldjétek el őket;
Gerendatöréskor szálka-keresőket.*

*Csak egy éjszakára:
Mikor siketítőn bögni kezd a gránát
S úgy nyög a véres föld, mintha gyomrát vágnák,
Robbanó golyónak mikor fénye támad
S véres vize kicsap a vén Visztulának.*

*Csak egy éjszakára küldjétek el őket.
Az uzsoragarast fogukhoz verőket.*

*Csak egy éjszakára:
Mikor gránát-vulkán izzó közepén
Úgy forog a férfi, mint a falevél;
S mire földre omlik, ó iszonyú omlás, –
Szép piros vitézből csak fekete csontváz.*

*Csak egy éjszakára küldjétek el őket:
A hitetleneket s az üzérkedőket.*

*Csak egy éjszakára:
Mikor a pokolnak égő torka tárul,
S vér csurog a földön, vér csurog a fáról
Mikor a rongy sátor nyöszörög a szélben
S haló honvéd sóhajt: fiam... feleségem...*

*Csak egy éjszakára küldjétek el őket:
Hosszú csahos nyelvvel hazaszeretöket.*

*Csak egy éjszakára:
Vakító csillagnak mikor támad fénye,
Lássák meg arcuk a San-folyó tükrébe,
Amikor magyar vért gőzölve hömpölyget,
Hogy sírva sikoltsák: Istenem, ne többet.*

*Küldjétek el őket csak egy éjszakára,
Hogy emlékezzenek az anyjuk kínjára.*

*Csak egy éjszakára:
Hogy bújnának össze megrémülve, fázva;
Hogy fetrengne mind-mind, hogy meakulpázna;
Hogy tépné az ingét, hogy verné a mellét,
Hogy kiáltná bőgve: Krisztusom, mi kell még!*

*Krisztusom, mi kell még! Véreim, mit adjak
Árjáért a vérnek, csak én megmaradjak!
Hogy esküdne mind-mind,
S hitetlen göggyében, akit sosem ismert,
Hogy hívná a Krisztust, hogy hívná az Istent:
magyar vérem ellen soha-soha többet!
– Csak egy éjszakára küldjétek el őket.*

*(Przemysl, november.)*³⁸⁶

³⁸⁶ Forrás: *Magyar versek könyve*. Szerkesztette: HORVÁTH JÁNOS. Második, bővített kiadás. Budapest, 1942, 678–679. o. A költő adatai ugyanezen kötet 753. oldalán: **Gyóni Géza**, 1884–1917. Családi nevén **Áchim**. A pest megyei Gyón szülőtte; ott volt gyakornok a községházán, azután a közigazgatási tanfolyam elvégzésével Alsódabason, a szolgabírósnágnál. A világháború jeles katonaköltője. Przemysl ostromakor, 1915-ben orosz fogságba került s a krasznajarszki fogolytáborban halt meg. Forrás: http://www.szepl.hu/irodalom/vers/tvers/tv_182.html

Tóth Árpád

Katonasír

(A kárpáti harcok idejéből)

*Magányos sír a keskeny, elhagyott
Völgyben, keresztje ferde már, veszendő,
De gyapjas hó a vállát – enyhe kendő –
Szelíden védi, s rojtul ráfagyott*

*Kis jégcsapok gyémánt dísze ragyog:
Míg lent a néma biborban derengő
Mélységben zárt szemekkel és merengő
Arccal nyújtózik egy ifjú halott.*

*Ha véres szemmel s arany nap-sisakban
A hajnal újra a hegyekre csattan,
Pihenj, kedves, nem kell már harcra szállnod,*

*Sírod felett még bús moraj lebeg,
De te feledd az ágyút már, – te álmodd:
Hazaértél, s ugat vén, hű ebed...³⁸⁷*

³⁸⁷ Forrás: <http://vers-versek.hu/toth-arpad/katonasir/>

Ady Endre

Krónikás ének 1918-ból

*Iszonyú dolgok mostan történülnek,
Népek népekkel egymás ellen gyűlnek,
Bűnösök és jók egyként keserülnek
S ember hitei kivált meggyöngülnek.*

*Ember hajléki már rég nem épülnek,
Szívek, tűzhelyek, agyak de sérülnek,
Kik olvasandják ezt, majd elképülnek,
Ha ő szivükben hív érzések fülnek.*

*Jaj, hogy szép álmok így en elszörnyülnek,
Jaj, hogy mindenek igába görnyülnek,
Jaj, hogy itt most már nem is lelkesülnek
S mégis idegen pokol lángján sülnek.*

*Itt most vér-folyók partból kitérülnek,
Itt most már minden leendők gyérülnek,
Itt régi átkok mélyesre mélyülnek:
Jaj, mik készülnek, jaj, mik is készülnek?*

*Hegedűs fickók többet hegedülnek,
Olcsó cécókon ezerek vegyülnek,
Rút zsvány-arcok ékesre derülnek
S ijjedt szelidek szökve menekülnek.*

*Lámpás, szép fejek sután megszedülnek,
Emberségesek igen megrémülnek,
Ifjak kik voltak, hoppa megvénülnek
S a Föld lakói dög-halmokba dülnek.*

*Bús kedvű anyák keservesen szülnek,
Labdázó fiúk halálba merülnek,*

*Ős, szép kemencék sorjukba elhűlnek
S kedvelt szüzeink uccára kerülnek.*

*S szegény emberek mégsem csömörülnek,
Buták, fáradtak és néha örülnek,
Szegény emberek mindent kitörülnek
Emlékeikből, mert csak ölnek, ölnek.*

*Szegény emberek ölnek és csak ölnek
S láz-álmaikban boldogan békülnek
S reggelre kelvén megint megdühülnek,
Kárhoznak, halnak, vadakká törpülnek.*

*Halál-mezőkön bitófák épülnek,
Nagy tetejükre kövér varjak ülnek,
Unják a hullát, el- s vissza-röpülnek,
De az emberek meg nem csömörülnek.³⁸⁸*

³⁸⁸ Forrás: <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/ady/kronikas.htm>

Fülöp Árpád

A szerencse úgy forog

1. (Trianon óta...)

*A szerencse úgy forog:
Ungvárból lett Uzsgorod,
Munkácsból lett Mukacsevo;
Isten látja egyik se jó!*

2. (1938. november 2-ika óta...)

*A szerencse-kerék úgy jár
Uzsgorodból lett már Ungvár;
Azt kiáltja úr és munkás:
Mukacsevó ismét Munkács!*

3. (1944. október óta...)

*A szerencse úgy forog:
Ungvárból lett Uzsgorod,
Munkácsból lett Mukacsevo;
Isten látja egyik se jó!³⁸⁹*

³⁸⁹ Forrás: <http://credo.def.hu/lemezek/credoegyuttes/Es%20leszek%20szegyen/szerencsekerek.htm>

A FONTOSABB ESEMÉNYEK IDŐRENDI ÁTTEKINTÉSE 1914–1918³⁹⁰

1914 fontosabb eseményei:

1914. június 28. A szarajevói merénylet. *Gavrilo Princip* szerb diák Szarajevóban megöli az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösét, *Habsburg Ferenc Ferdinándot* és feleségét, *Zsófiát*.

1914. július 1. *Gróf Tisza István* magyar miniszterelnök memorandumot ad át *I. Ferenc József* császárnak, amelyben felhívja a figyelmet a veszélyekre, amiket a Szerbia ellen esetleg foganatosítandó katonai lépések okozhatnak.

1914. július 5. *II. Vilmos* német császár támogatásáról biztosítja a Monarchiát.

1914. július 7. *Gróf Tisza István* magyar miniszterelnök a közös minisztertanácson tiltakozik a Szerbia elleni esetleges háború ellen.

1914. július 16. (29.) Oroszország mozgósítást rendel el Szerbia segélykérésére.

1914. július 18. (31.) *II. Vilmos* újabb táviratban követeli a rokonának tartott *II. Miklós* orosz cártól a mozgósítási parancs visszavonását. Mivel ez nem következik be, július 19-én (augusztus 1-én) Németország hadat üzen Oroszországnak. Kitör a világháború.

1914. július 21. (augusztus 3.) *Nyikolaj Nyikolajevics* nagyherceget nevezik ki a birodalmi hadsereg főparancsnokává.

1914. július 26. (augusztus 8.) Az orosz дума rendkívüli ülésén a háború pártiakkal szemben a szociáldemokrata (mensevik és bolsevik) képviselők a háború ellen foglalnak állást.

³⁹⁰ Lásd bővebben itt: <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/kron/kron14.html>

1914. július 23. A Monarchia ultimátumot intéz Szerbiához.

1914. július 25. Szerbia válasza az ultimátumra: elfogadnak minden követelést, kivéve azt, hogy az osztrák-magyar rendőrség nyomozzon Szerbia területén. A Monarchia megszakítja a diplomáciai kapcsolatot.

1914. július 28. Hadüzenet – Bukaresten keresztül – Szerbiának, a mozgósítás első napja, amivel megkezdődik az I. világháború.

1914. július 29. Megjelenik **I. Ferenc József** császár proklamációja (Népeimhez). Az osztrák-magyar tüzérség löni kezdi Belgrádot. A szerb katonaság felrobbantja a Belgrád és Zimony közötti Duna-hidat.

1914. július 31. A Monarchia általános mozgósítást rendel el, melynek első napja augusztus 4.

1914. augusztus 4. (augusztus 17.) A **Pavel Rennenkampff** tábornok vezette 1. orosz hadsereg betör Kelet-Poroszországba, és augusztus 7-én (20-án) Gumbinnennél (ma Guszev) győzelmet arat a 8. német hadsereg felett.

1914. augusztus 5. (augusztus 18.) Megkezdődnek az orosz csapatok galíciai hadműveletei.

1914. augusztus 6. A Monarchia hadüzenete Oroszországnak.

1914. augusztus 15–17. (augusztus 28–30.) A kelet-poroszországi Tannenbergnél (ma Stebark) a **Paul von Hindenburg** irányította németek súlyos vereséget mérnek a 2. orosz hadseregére, amelynek parancsnoka, **Alekszandr Szamszonov** tábornok öngyilkos lesz.

1914. augusztus 18. Az osztrák-magyar csapatok megkezdik támadó hadműveleteiket a keleti (orosz) hadszíntéren.

1914. augusztus 21. (szeptember 3.) Az orosz csapatok elfoglalják Lemberget (Lvov), majd augusztus 24–29. (szeptember 6–11.) között az Uzsoki-hágón át bevonulnak Ausztria–Magyarország területére.

1914. augusztus 22. Az osztrák-magyar csapatok támadása a mai ukrán-lengyel határtól közel 200 km-re keletre, amelyek sikertelen támadásoknak minősültek.

1914. augusztus 26. Kelet-Poroszországban Tannenbergnél körülzárják az orosz Narev-hadsereget.

1914. augusztus 30. A németek elsöprő győzelmet aratnak az orosz Narev-hadsereg felett.

1914. szeptember 1. (szeptember 14.) **Szergej Szazanov** orosz külügyminiszter a brit és a francia nagykövetnek jegyzéket nyújt át, amelyben tájékoztatja őket a leendő békefeltételek diktálásakor érvényesíteni kívánt orosz igényekről: Kelet-Galícia és Kelet-Poroszország egy részének az Orosz Biro-

dalomhoz, Nyugat-Galícia, Szilézia, Poznan a cár által irányított Lengyel Királysághoz csatolása, szabad átjárás a Boszporuszon és a Dardanellákon.

1914. szeptember 2–11. Lembergi csata, orosz győzelem.

1914. szeptember 4. (szeptember 17.) *Nyikolaj Nyikolajevics* nagyherceg kiáltványt intéz a Monarchia népeihez, hogy rázzák le a Habsburg igát.

1914. szeptember 6–15. A Mazuri-tavaknál *Paul von Hindenburg* a 8. német hadsereg főparancsnoka legyőzi az oroszokat, akik viszont elfoglalják Kelet-Galíciát, és a Kárpátok vonaláig szorítják vissza a Monarchia erőit.

1914. szeptember 11. Az osztrák-magyar csapatok megkezdik visszavonulásukat Galíciából és Bukovinából. Galíciából menekülő lakosság özönlötte el egész Kárpátalját. A visszavonuló csapatok is a Kárpátokban szervezték meg védelmi állásaikat.

1914. szeptember 16. Az orosz csapatok bekerítik Przemyslt, és megkezdik az erődrendszer ostromát.

1914. szeptember 25. Az Uzsoki-hágónál előre törő orosz csapatok *Alekszej Bruszilov* tábornok vezetésével magyar földre lépnek. Egységeik a Verecke- és a Tatár-hágón és más kisebb szorosokon át is betörték Magyarországra.

1914. szeptember 26. (október 9.) A Varsó elleni német-osztrák-magyar támadást az oroszok megállítják a Visztulánál.

1914 október 4. Az oroszok elfoglalják Máramarosszigetet.

1914 október első hetében megindult az osztrák magyar csapatok ellen-támadása a hágók visszaszerzésére.

1914. október 19. (november 1.) Törökország hadat üzen Oroszországnak.

1914. október 25. I. Ferenc József császár levélben fordult *Tisza István*-hoz, amelyben utasítja a kormányt, hogy tegyék meg a szükséges lépéseket a rend helyreállítása érdekében.

1914. október 23–28. *Tisza István* miniszterelnök személyesen tájékozódott a helyszínen az orosz betörés következményeiről Miskolc–Kassa–Eperjes–Homonna–Sátoraljaújhely–Ungvár–Uzsok–Ungvár–Munkács–Alsóverecke–Munkács–Máramarossziget–Kőrösmező–Szatmárnámeti–Debrecen–Budapest útvonalon.

1914. október 27. Az oroszok lengyelországi támadásának következtében a német-osztrák csapatok kénytelenek visszavonulni.

1914. november 1. *Paul von Hindenburg* lesz a keleti front főparancsnoka.

1914. november 15. Orosz támadás Poznan és Szilézia ellen.

1914. szeptember 1. (szeptember17.) Északon az orosz csapatok ismét Kelet-Poroszország területén állnak, délen vonalaik a Kárpátokban húzódnak.

1914. december 4. Az oroszok Limanovánál vereséget szenvednek, ugyanekkor kivonulnak Magyarországról is.

1914. december 9. Szurmay Sándor vezetésével levezenyelt hadművelet során sikerült az orosz csapatokat a magyar határon túlra szorítani. Uzsoknál **Józseffőherceg** csapatai arattak győzelmet.

1914. folyamán. A galíciai osztrák-magyar hadsereg a kárpáti harcokban közel 850 ezer főt vesztett halottakban, foglyokban és sebesültekben.

1915 fontosabb eseményei:

1915. január vége (február eleje) Nagy német támadás kezdődik a Mazuri-tavak térségében, amely kiveri az orosz csapatokat Kelet-Poroszországból („téli csata”). A Monarchia visszafoglalja Bukovinát.

1915. január 23. Az osztrák-magyar csapatok támadásba lendülnek azzal a céllal, hogy felmentsék Przemysl erődjét – az akció sikertelenül fejeződik be.

1915. január 27. Az orosz csapatok második betörése a Kárpátok térségébe, illetve Magyarország területére.

1915. február 5. Osztrák-magyar ellentámadás a Kárpátokban: Csernovici, Kolomea és Stanislau visszafoglalása.

1915. március 9. A keleti fronton Grodnónál a németek legyőzik az oroszokat.

1915. március 9. (március 22.) Az orosz csapatok beveszik Galíciában az 1914. szeptember 3. (16.) óta ostromlott Przemysl erődjét, 120 000 osztrák-magyar védő kerül orosz hadifogságba.

1915. április 2–13. Az ún. kárpáti húsvéti csatában az osztrák-magyar csapatok az orosz erőket ismét (második ízben) kiszorítják Magyarország területéről.

1915. április 26. Egy Londonban kötött titkos megállapodás értelmében Olaszország csatlakozik az Antanthoz.

1915. április folyamán. A török kormány utasítja a helyi hatóságokat, hogy az örmény lakosságot telepítsék ki Mezopotámia sivatagi vidékére, illetve likvidálják. Ennek nyomán 1915–1916-ban lemészárolnak kb. 1 millió örményt, Mezopotámiába és Szíriába hurcolnak kb. 600 ezret (nagy részük szintén elpusztul). Több mint 300 ezren Oroszországba menekülnek.

1915. május 2. A gorlicei támadás megindulása, aminek következtében augusztus végére Galícia ismét a Monarchia ellenőrzése alá kerül, ezt követően az oroszok meghátráltak; júniusban visszafoglalják Przemysl és Lemberget.

1915. május 24. Olaszország hadat üzen a Monarchiának, kezdetüket veszik az isonzói csaták, ahol sok százezren haltak meg.

1915. június 3. Az osztrák-magyar csapatok visszafoglalják Przemysl.

1915. június 3. Az osztrák-magyar csapatok visszafoglalják Lemberget. Ismét ott véreztek a szemben álló felek katonái, mint egy évvel korábban.

1915. június 15. *Georgij Bobrinszkij* gróf, Galícia katonai parancsnoka Lembergben kötelezően végrehajtandó hirdetményt tett közzé, mely szerint Galícia azon járásaiból, amelyekből az orosz hadsereg kivonult, a 18 és 50 közötti férfiakat a Volinyi guberniumba kell kitelepíteni, hogy ne tudják besorozni őket az osztrák-magyar hadseregbe.

1915. június 30. A központi hatalmak új offenzívát indítanak az oroszok ellen. Előretörnek, de nem tudják kicsikarni a végső döntést.

1915. augusztus 4–5. A németek elfoglalják Varsót, 15-én Kovnót.

1915. augusztus 23. (szeptember 5.) II. Miklós leváltja *Nyikolaj Nyikolajevics* nagyherceget a főparancsnoki tisztségéből. A cár maga veszi át a birodalmi haderő irányítását. (Az év végéig 9 millió embert mozgósítanak.)

1915. október 9. Belgrád bevétele.

1915. november 24. A Pristina mellett vívott csatában a szerb hadsereg döntő vereséget szenvedett.

1915. november 7. *Károlyi Mihály* gróf békeakció elindítása mellett száll síkra a képviselőházban.

1916 fontosabb eseményei:

1916. január 10. Az osztrák-magyar csapatok súlyos harcok árán elfoglalják a Lovcent, majd 16-án bevonulnak Cetinjébe. Montenegró január 25-én aláírja a feltétel nélküli kapitulációt.

1916. január 21. A Monarchiában 50-ről 55-re emelik a hadkötelezettség felső korhatárát.

1916. június 4. (május 21.) Az olasz front tehermentesítése céljából *Alekszej Bruszilov* tábornok vezetésével támadást indítanak az orosz csapatok.

1916. június 5–8. Az orosz csapatok Lucknál áttörik az osztrák-magyar védvonalat. Elfoglalják Volhíniát és Bukovinát.

1916. június 18. Az orosz csapatok elfoglalják Csernovcit.

1916. július 1. Az orosz csapatok elfoglalják Kolomeát.

1916. július 8. Az orosz csapatok elfoglalják Delatint.

1916. július 9. *Károlyi Mihály* gróf lemond a Függetlenségi Párt elnöki posztjáról, és több társával együtt kilép a pártból annak németbarát politikája miatt.

1916. július 17. Megalakul a Függetlenségi és 48-as (Károlyi) Párt.

1916. július 20. A keleti front főparancsnokává nevezik ki *Paul von Hindenburgot*.

1916. augusztus 8. Az oroszok előretörnek Bukovinában. Szeptemberben ismét elérik a Kárpátokat. Az *Alekszej Bruszilov* tábornokról elnevezett „gőzhenger” óriási emberáldozatot követel. A cári seregek kb. 800 ezer főt vesztenek.

1916. augusztus 17. Az Antant és Románia titkos bukaresti megállapodása során területeket ígérnek Romániának.

1916. augusztus 27. Románia hadat üzen a Monarchiának, hadba lép az Antant oldalán; a román csapatok benyomulása Erdélybe.

1916. november 6. Bécsben közzétették *I. Ferenc József* császár és király rendeletét Galícia autonómiájáról.

1916. november 21. Meghalt *I. Ferenc József* osztrák császár és magyar király.

1916. december 2. *Károly* császár és király átveszi a Monarchia hadseregének főparancsnokságát.

1916. december 7. A keleti fronton sikertelenül ér véget a Bruszilov-offenzíva.

1916. december 30. Az Antant elutasítja a központi hatalmak békeajánlatát. *I. Károly* osztrák császárt *IV. Károly* néven magyar királlyá koronázzák.

1916. december végén. Stockholmban felújulnak a titkos orosz-német tárgyalások.

1917 fontosabb eseményei:

1917. március 13. (orosz időszámítás szerint *február 28.*) A дума ideiglenes bizottsága bejelenti, hogy átveszi a hatalmat. Menezstik a cári kormány minisztereit.

1917. március 10–12. (orosz időszámítás szerint *február 27.*) Pétervárott kitör az ún. februári polgári demokratikus forradalom.

1917. március 15. (orosz időszámítás szerint *március 2.*) **II. Miklós** orosz cár lemondott a trónról. Oroszországban **Lvov** herceggel az élén megalakult az Ideiglenes Polgári Kormány.

1917. március 17. (orosz időszámítás szerint *március 4.*) Kijevben megalakul a szeparatista Ukrán Központi Rada (nemzeti tanács). Részt vesznek benne az ukrán szociáldemokraták, eszerek és a kispolgári pártok. Elnöke az eszer **Mihajlo Hruszevszkij** történész, helyettese **Vologyimir Vinnyicsenko** író.

1917. április 13. A Monarchia békefelhívást küld az orosz ideiglenes kormánynak.

1917. április 16. (*április 3.*) **Lenin** hazatér az emigrációból. Másnap kihirdeti áprilisi téziseit.

1917. május 22. **IV. Károly** lemondatja **Tisza Istvánt**.

1917. május 23. **Gróf Tisza István** benyújtja kormánya lemondását.

1917. június 1–29. A **Kerenszkij**-offenzíva megindulása Galíciában.

1917. június 15. **Esterházy Móric** az új magyar miniszterelnök.

1917. július 1. (*június 18.*) Megnyílik a Szovjetek Első Összoroszországi Kongresszusa. Ugyanezen a napon **Kerenszkij** hadügyminiszter általános támadást rendel el, mely hamarosan összeomlik.

1917. július 1. (*július 4.*) Tüntetések Pétervárott, melyek hamarosan fegyveres felkeléssé fajulnak. A hatalom leveri a felkelőket, **Lenin** Finnországba menekül.

1917. július 19. Kezdetét veszi az osztrák-magyar és német ellentámadás, amely augusztus végére Galícia és Bukovina visszavételét eredményezte.

1917. július 30. **Kerenszkij** alakít kormányt Oroszországban.

1917. július 23. Az orosz és román csapatok támadásba kezdenek a Keleti-Kárpátokban.

1917. augusztus 7. Az osztrák-magyar csapatok ellentámadásának kezdete a Keleti-Kárpátokban.

1917. augusztus 20. Lemond **Esterházy Móric** miniszterelnök. Utóda **Wekerle Sándor**.

1917. augusztus 19. A központi hatalmak Ternopolnál áttörik az orosz frontot.

1917. szeptember 14. (*szeptember 1.*) Oroszországban kikiáltják a köztársaságot. Kerenszkij átveszi a hadsereg főparancsnokságát.

1917. november 7–8. Oroszországban, Petrográdban a bolsevikok vezetésével fegyveres felkelés tört ki, megalakult az első szovjet kormány, a Népbiztosok Tanácsa **V. I. Lenin** elnökletével.

1917. december 3–5. Breszt-Litovszkban megkezdődnek a tűzszüneti tárgyalások a központi hatalmak és Szovjet-Oroszország között. December 22-től hivatalos béketárgyalások folynak.

1917. december 15. Breszt-Litovszkban aláírják a fegyverszüneti megállapodást, melynek értelmében a keleti hadszíntéren megszűntek a harcok.

1918 fontosabb eseményei:

1918. január 8. Megjelenik *W. Wilson* amerikai elnök 14 pontos békeprogramja.

1918. január 8. Breszt-Litovszkban megkezdődnek a béketárgyalások Szovjet-Oroszország, valamint a központi hatalmak (Osztrák-Magyar Monarchia, Németország és szövetségeseik) között.

1918. január 8. Az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségei római kongresszusukon állami önállóságot követelnek a maguk számára.

1918. január 22. Kijevben kikiáltják a független ukrán államot.

1918. január 25. Lemond *Wekerle* magyar miniszterelnök, de a király újra őt bízta meg kormányalakítással.

1918. február 8–9. Békeszerződés Breszt-Litovszkban az ukrán Radával. 10-én viszont ugyanott megszakadnak a tárgyalások az oroszokkal.

1918. február 14. Szovjet-Oroszország áttér a Gergely-naptár használatára.

1918. március 3. A breszt-litovszki béke.

1918. március 9. A szovjet kormány Pétervárról Moszkvába költözik.

1918. április 8. Rómában a Monarchia nemzetiségeinek kongresszusán az „elnyomott népek” nemzeti önállóságot követelnek.

1918. április 17. Lemond *Wekerle* kormánya.

1918. május 7. A központi hatalmak és Románia békét kötnek.

1918. május 8. A király ismét *Wekerlét* kéri fel kormányalakításra.

1918. május 29. Az USA kormánya helyeslőleg tudomásul veszi a római kongresszus határozatait.

1918. május 30. *T. G. Masaryk* pittsburghi nyilatkozata.

1918. június 3. A versailles-i haditanács nyilatkozata. A hadicél: Csehszlovákia, Lengyelország és a Jugoszláv állam megteremtése.

1918. június 15. A „piavei katasztrófa”: osztrák-magyar támadás indul, mely súlyos emberáldozatok árán sem ér el sikert.

1918. július 23. Az egyesült államokbeli Homesteadben megalakult a Ruszinok Amerikai Néptanácsa. A tanács megbízta *Gregory Zhatkovich* ügyvédet, hogy foglalja össze a szervezet célkitűzéseit.

1918. szeptember 15. Az Antant csapatok – a szaloniki fronton – áttörnek a központi hatalmak balkáni védelmi vonalát.

1918. szeptember 15. Románok, csehek, szlovákok, lengyelek, ruszinok és délszlávok kongresszusa New Yorkban.

1918. október 17. *Tisza István* a Parlamentben kijelenti: „*A háborút elvesztettük*”.

1918. október 21–22. Washingtonban *W. Wilson* amerikai elnök fogadta a Ruszinok Amerikai Néptanácsának küldöttségét. Tárgyalt többek között *Gregory Zhatkovich* ügyvéddel.

1918. október 23. A Ruszinok Amerikai Néptanácsa tagja lett a Közép Európai Demokratikus Szövetségnek, melynek *T. G. Masaryk* volt az elnöke.

1918. október 23. Budapesten megalakul a Magyar Nemzeti Tanács.

1918. október 24–26. Philadelfiában a Ruszinok Amerikai Néptanácsa nevében *Gregory Zhatkovich* ügyvéd aláírta a független közép-európai népek közös céljait megfogalmazó nyilatkozatot.

1918. október 28. Prágában kikiáltották a Csehszlovák Köztársaságot. Az első köztársasági elnök *T. G. Masaryk*.

1918. október 31. Az őszirózsás forradalom győzelmével a monarchiából kiváló magyar állam törvényhozó szerve a Magyar Nemzeti Tanács lett, *Károlyi Mihály* új miniszterelnök vezetésével. Meggyilkolják *Tisza Istvánt*.

1918. november 1-3. Az Osztrák–Magyar Monarchia Padovában fegyverszünetet kötött az Antant hatalmakkal, melynek értelmében az osztrák-magyar csapatoknak az 1914-ben érvényes határok mögé kell visszavonulnia.

1918. november 6. Ungváron megalakult a Magyarországi Rutének Néptanácsa (elnök *Szabó Simon* görögkatolikus kanonok, titkár *Avugustin Volosin*).

1918. november 8. Kőrösmezőn megalakították a Hucul Néptanácsot. Határozatot hoztak a kárpátaljai Huculföld Ukrajnához csatolásáról.

1918. november 9. Németországban kikiáltják a köztársaságot.

1918. november 11. A compiegne-i erdőben aláírják a fegyverszünetet, így a nyugati fronton is véget érnek a harcok.

1918. november 12. A Ruszinok Amerikai Néptanácsa Scrantonban megszavazta az ősi ruszin területek – Szepes, Sáros, Zemplén, Abaúj, Gömör, Borsod, Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros – Csehszlovákiához való csatolását „széles jogkörű autonómiával.”

1918. november 12. *Gregory Zhatkovich* Washingtonban átadta *T. G. Masaryknak* a scrantoni kongresszus jegyzőkönyvét.

1918. november 13. Magyarország képviselői aláírják a belgrádi fegyverszüneti egyezményt.

1918. november 16. Kikiáltották a Magyar Népköztársaságot.

1918. december 22. A magyar hadsereg bevonult Kőrösmezőre.

1918. december 25. Gróf *Károlyi Mihály* kormánya közzétette az 1918. december 21-én kelt X. sz. Néptörvényt (Ruszka Krajna néven területi autonómiát biztosít a magyarországi ruszinoknak, központ Munkács).

1920 fontosabb eseményei:

1920. június 4. A versailles-i Nagy-Trianon palotában aláírták a Magyarországgal kötött békeszerződést.

BÉKESZERZŐDÉSEK

Az USA magatartása, az egyetértés hiánya a Szövetséges és Társult hatalmak között és a kelet-európai forradalmak hátráltatták és bonyolították a béketárgyalásokat, végül az alábbi szerződések jöttek létre:

a versailles-i szerződés Németországgal (1919. jún. 28.),

Saint-Germain-en-Laye-i szerződés Ausztriával (1919. szept. 10),

a neuillyi szerződés Bulgáriával (1919. nov. 27.),

a trianoni szerződés Magyarországgal (1920. jún. 4.),

a sévres-i szerződés Törökországgal (1920. aug. 10. Törökország nem ratifikálta),

a rapallói olasz-jugoszláv szerződés (1920. nov. 12.).

Az Oszmán Birodalom összeomlása folytán keletkezett kelet-európai problémákat csak 1921-ben (rigai szerződés) és 1923-ban (lausanne-i szerződés) rendezték, a lengyel-szovjet háború (1920) és a görög-török háború (1921-1922) után.³⁹¹

³⁹¹ i.m.1084.old.

IRODALOM

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár – Державний Архів Закарпатської
Області (ДАЗО)
Szolyvai Emlékparkbizottság Archívuma

RENDELETEK, TÖRVÉNYEK

1921. XXXIII. t.c. A Trianonban kötött békeszerződés. Magyar Tör-
vénytár, 1921. évi törvénycikkek. Franklin Társulat, Budapest, 1922.

PUBLIKÁLT LEVÉLTÁRI FORRÁSOK, DOKUMENTUMKÖTETEK

A világháború 1914-1918. Különös tekintettel Magyarországra és a ma-
gyar csapatok szereplésére. Szerkeszti és kiadja a M. Kir. Hadtörténelmi Le-
véltár. Budapest, MDCCCXXVIII, 1928. A Stádium Sajtóvállalat Rész-
vénytársaság nyomása.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

Тернистий шлях до України. Збірник архівних документів і
матеріалів „Закарпаття в європейській політиці 1918–1919, 1938–
1939, 1944–1946 рр. XX століття”. Упорядник: ДОВГАНИЧ, О. Д.
Видавництво Закарпаття, Ужгород, 2007.

*Шляхом Жовтня. Боротьба трудящих Закарпаття за національне
і соціальне визволення та возз'єднання з Радянською Україною.* Збірник
документів. Т. 1. (1917–1923 рр.) Ужгород, 1957.

NAPLÓK, VISSZAEMLEKEZÉSEK

ANDOR GYÖRGY visszaemlékezése. In: *Élő történelem. Válogatás
a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből 1944–1992.* Intermix Kiadó,
Ungvár–Budapest, 1993.

RÉPAY JENŐ: *Életre ítélve. Naplójegyzetek 1916-1920.* Kárpátaljai Magyar Könyvek 66. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, é.n. (1994)

VASKÓ ISTVÁN: *Miért? Halálra ítélték között a vértenger idejében.* Lám Elemér RT. Kő- és Könyvnyomdai Műintézete, Uzhorod-Ungvár, é.n.

EMLÉKKÖNYVEK, VESZTESÉGLISTÁK

Gemeisames Zentnachwelsebureau. Nr.18. Hírek a sebesültek és betegekről kiadatott. 2./10.1914. Adus dér k. k. Hol und Staatsdruckerel. Wien, 1914. 111. p.

Gemeisames Zentnachwelsebureau. Nr.24. Hírek a sebesültek és betegekről kiadatott. 11./10.1914. Aus der k. k. Hol und Staatsdruckerel. Wien, 1914. 39. p

Gemeisames Zentnachwelsebureau. Nr.23. Hírek a sebesültek és betegekről kiadatott. 10./10.1914. Adus der k. k. Hol und Staatsdruckerel. Wien, 1914. 39. p

MONOGRÁFIÁK

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi osztályának magyar provenienciájú fondjai és leírási egységei 1919-ig és 1938–1945 között, szerk.: Delehan Mihajlo, Kutassy Ilona, Bp., 2009.

A boldogság felé. Kárpátontúl vázlatos története. A szerzői munkaközösség vezetője. MISCSENKO, SZ. O. Kárpáti Kiadó, Uzsgorod, 1975.

A visszatért Felvidék adattára. Szerk.: CSATÁR ISTVÁN, ÖLVEDI JÁNOS. Mahr Ottó és Tsa. „Rákóczi” Könyvkiadó vállalata, Budapest, 1939.

BALLA GYULA: *A kárpátaljai magyarság, 1918–1988.* In: *Medvetánc: Jelentések a határokon túli magyar kisebbségek helyzetéről.* ELTE, Budapest, 1988.

BARANYI ANDRÁS: *Munkács, ahogy szüleim látták.* (Emlékalbum archív fotókkal, szöveg: magyar és ukrán nyelven), Vitéz Pákh Sándor Jótékonyági Alapítvány, Budapest–Munkács, 2006.

BOTLIK JÓZSEF–DUPKA GYÖRGY: *Ez hát a bon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991.* Mandátum–Universum, Budapest–Szeged, 1991.

BOTLIK JÓZSEF–DUPKA GYÖRGY: *Magyarlakta települések ezred-éve Kárpátalján.* Monográfia. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993.

BOTLIK JÓZSEF: *Gát.* Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht., Budapest, 2001.

BOTLIK JÓZSEF: *Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az Ungvári Uniótól napjainkig (1646–1997)*. Hatodik Síp Alapítvány–Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1994.

CSANÁDI GYÖRGY: *Régi beregszásziak*. BeregInfó hetilap kiadásában, Beregszász, 2001.

CSANÁDI GYÖRGY: *Sorsfordító évek sodrásában. Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából*. PoliPrint, Ungvár, 2004.

CSOMÁR ZOLTÁN: *Húsz év Ungvár történelméből 1918–1938*. Budapest, 1939.

DUPKA GYÖRGY: *Kárpátalja magyarsága*. Honismereti kézikönyv. Nyelv és Lélek könyvek. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, Budapest, 2000.

DUPKA GYÖRGY: *Autonómia-törekvések Kárpátalján 1918–2003*. Intermix Kiadó, 2004.

DUPKA GYÖRGY: *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseletek Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2011.

DUPKA GYÖRGY: *„Hova tűnt a sok virág...” Időutazás az Urálba magyar és német rabok (1941–1955) nyomában*. Történelmi szociográfia. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2013.

FEDINEC CSILLA: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Galánta–Dunaszerdahely, Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002. lásd: http://tli.tla.hu/kktk/kiadvany/kron-k_nyv.pdf, letöltve: 2005. április 29.

FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára. I–II. köt.* (1851) A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete és az Állami Könyvterjesztő Vállalat közös kiadása. Reprint. Budapest, 1984.

Kárpátalja. A Kárpát-medence régiói 11. Szerkesztette: BARANYI BÉLA. A monográfia az MTA Regionális Kutatások Központja és a Dialóg Campus Kiadó sorozata. Pécs–Budapest, 2009.

Kárpátalja 1919–2009. Kultúra, politika, történelem. Főszerkesztő: FEDINEC CSILLA, VEHES MIKOLA. Argumentum, MTA Etnikai–nemzeti Kisebbségkutató Intézete. Budapest, 2010. 640 p. A monográfia ukrán nyelvű változata is megjelent Ungváron (Uzshorod, Poligrafcentr „Lira”, 2010. 716 old).

Kárpátalja évszámokban, 1867–2010. Kiadásért felel: TOKÁR MARIANN. Ukrán-magyar kétnyelvű kiadvány, Ungvár, 2011. Tárolt változata: <http://liberall.hu/vegyes/konyv/karpatalja-evszamokban.pdf> (letöltve: 2015. július 5.)

KEMÉNY GÁBOR: *Verhovina feltámad. A ruszin sors könyve.* MEFHOSZ Könyvkiadó, Budapest, 1939.

KERESZTYÉN BALÁZS: *Kárpátaljai művelődéstörténeti kislexikon.* Hatodik Síp Alapítvány, Mandátum Kiadó, Budapest–Beregszász, 2001.

MAYER MÁRIA: *Kárpát-ukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860-1910.* Budapest, 1977.

KOZMA MIKLÓS: *Egy csapattiszt naplója 1914–1918.* Révai Nyomda, Budapest, 1931.

MÁTYÁS SÁNDOR: *A cs. és kir. 85. számú Gaudernak báró gyalogezred története.* I. rész. S. n. 1916.

MÁTYÁS SÁNDOR: *A Máramaros-Ugocsa megyei 85-ik gyalogezred története 1914–1918.* Stádium Kiadó, Budapest, 1941.

MÓRICZ KÁLMÁN: *Kárpátalja sorsfordulói.* Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001.

PERÉNYI JÓZSEF: *Iz isztoriji zakarpatszkih ukraincev...* Budapest, 1957.

PETRÁK KATALIN: *Emberi sorsok a 20. században. Magyar hadifoglyok és emigránsok a Szovjetunióban a két világháború között.* Napvilág Kiadó-Politikatörténeti Intézet, 2012.

PEYER–MÜLLER, FRITZ: *A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között – kitekintéssel a jelenre.* Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest, 1944.

RÉTI BÉLA: *A volt cs. és kir. Lajos Győző főherceg 65. gyalogezred világháborús emlékalbuma.* Ludvig István Nyomda, Miskolc, 1938.

ROMSICS IGNÁC (szerk.): *Magyarország az első világháborúban.* Kosuth Kiadó, Budapest, 2010.

S. BENEDEK ANDRÁS: *Kárpátalja története és kultúrtörténete.* Bere-ményi Könyvkiadó, Budapest, 1995

SASSY CSABA (összeáll.): *A volt magyar királyi miskolci 10. honvéd gyalogezred világháborús emlékalbuma.* Ludvig Nyomda, Miskolc, 1939.

DE SGARDELLI CEASER (szerk.): *Felvidék és Kárpátalja hadtörténete. 1914-1918.* Atheneum Kiadó, Budapest, 1941.

SZAKÁLY SÁNDOR: *Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették.* Veritas Történetkutató Intézet, Magyar Napló, Budapest, 2014.

SZAKÁLY SÁNDOR: *Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége.* In: Magyar csendőrség-történeti tanulmányok. Szerk. Pa-

rádi József, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, Budapest, 2015. 251-257.

Szemelvények a volt cs. és kir. 85. gyalogezred történetéből. S. ny. Budapest, 1928.

SZIJJ JOLÁN (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban.* Lexikon. A–Zs. Budapest, Petit Real Kiadó, 2000.

SZURMAY SÁNDOR: *A magyar katona a Kárpátokban.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1940.

Tövises út az egységhez. Fejezetek a kárpátaljai görög katolikus egyház történetéből. SZABÓ GYÖRGY atya gondozásában, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1999.

VELTZÉ ALAJOS (szerk.): *A mi hőseink. Tisztjeink hőstettei a világháborúban.* Franklin Társulat, Budapest, 1916.

VELTZÉ ALAJOS (szerk.): *A mi hőseink. Katonáink hőstettei a világháborúban.* Franklin Társulat, Budapest, 1916.

VELTZÉ ALAJOS (szerk.): *A mi hőseink. Harcok az oroszok ellen.* Franklin Társulat, Budapest, 1918.

VOLOSIN OLEKSZANDR: *Régi képeslapok Munkácsról.* (336 képeslapot tartalmaz, a szöveg magyar és ukrán nyelven), Kárpáti Kiadó, Ungvár, 2006.

WYSZKOWSKI, PAWEL: *Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917–1944–1991).* Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium, Esztergom, 2013.

ZUBÁNICS LÁSZLÓ: *Guti körkép.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2000.

Zsidók Kárpátalján. Történelem és örökség. A dualizmus korától napjainkig. Szerkesztette: BÁNYAI VIKTÓRIA, FEDINEC CSILLA, KOMORÓCZY SZONJA RÁHEL. Aposztróf Kiadó, Budapest, 2013.

ZSELICKY BÉLA: *Kárpátalja a cseh és a szovjet politika érdekerében 1920–1945.* Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.

CIKKEK, TANULMÁNYOK

DUPKA GYÖRGY: *A magyarság számának, összetételének és települési területeinek változása Kárpátalján.* In: *Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990). Az 1992. szeptember 2–5. között Budapesten rendezett Nemzetiségi Statisztikai Konferencia előadásai.* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1994.

VITÉZ DOROMBY JÓZSEF: *Téli csata a Kárpátokban*. In: Ajtay Endre (szerk.): *A magyar katona. Századunk legszebb magyar csatái*, Budapest, 1944.

GÖNCZI ANDREA: *Máramarosi skizmaper*. In: Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok. Szerk. Beregszászi Anikó-Papp Richárd. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet - II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Budapest–Beregszász, 2005. 13-29.

GÖNCZI ANDREA: *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején*. PoliPrint - II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Ungvár–Beregszász, 2007.

MAYER MÁRIA: A XIX. századvégi kárpátukrán agrárnépesség társadalmi szerkezetének statisztikai ábrázolása. In: *Történelmi Szemle*, 1961. 3. u.ő.

MAYER MÁRIA: Skizmatikus parasztmozgalom Kárpátalján a XX. század elején. – In: *Történelmi Szemle*, 1971. 1-2.,

PETER CHORVAT: *Besztercebányai honvédek a limanovai ütközetben*. http://nagyhaboru.blog.hu/2012/02/01/besztercebanyai_honvedek_a_limanovai_utkozetben. Letöltés ideje: 2012. április 10.

SUSLIK ÁDÁM: *Az egyházak kapcsolata a katonai és közigazgatási szervekkel az első világháború idején az északkeleti vármegyékben*. In: *Közösség és identitás a Kárpát-medencében*. Szerk. Fedinec Csilla – Szoták Szilvia, Hátérhelyzetek VII. Balassi Intézet, Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 2014. 55–73.

SUSLIK ÁDÁM: *Pékek vagy kémek? Szerb állampolgárok Galícia szomszédságában az első világháború idején*. <http://ujkor.hu/content/pekek-vagy-kemek>

NYÁRY IVÁN: Kárpátalja hűséges népe a hadtörténelem tükrében. In: *A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918*. Szerk. De Sgardelli Ceaser. Atheneum Kiadó, Budapest, 1941.

SZURMAY SÁNDOR: *Élmények és tapasztalatok a világháborúból*. In: *A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914–1918*. Szerk. Sgardelli Ceaser. Stephaneum Kiadó, Budapest, 1937. 23–28.

UKRÁN ÉS OROSZ NYELVEN

Енциклопедія історії та культури карпатських русинів. Уклад.: МАГОЧІЙ, ПАВЛО РОБЕРТ, ПОП, ІВАН. Вид-во В. Падяка, Ужгород, 2010.

Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура. Під ред. ВЕГЕШ МИКОЛА, ФЕДИНЕЦЬ ЧІЛЛА. Поліграфцентр «Ліра», Ужгород, 2010.

История городов и сел Украинской ССР. Закарпатская область. Главная редакция украинской советской энциклопедии, Киев, 1982.

Нариси історії Закарпаття. Том I (1918–1945). Редакційна колегія: ГРАНЧАК, І., БАЛАГУРІ Е., ГРИЦАК, І., ІЛЬКО, В., ПОП І. Видавництво Закарпаття, Ужгород, 1995.

ПОП, ИВАН: *Энциклопедия Подкарпатской Руси.* Карпато–русский Этнологический Исследовательский Центр США, рр. рус. текста ШАБАК, М. Изд–во В. Падяка, Ужгород, 2001.

Репресії в Україні (1917–1990 рр.): Науково–допоміжний бібліографічний покажчик

Автори–упорядники: БАБИЧ, Є. К., ПАТОКА. В. В. СМОЛОСКИП, Київ, 2007.

Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура. Під ред. ВЕГЕШ МИКОЛА, ФЕДИНЕЦЬ ЧІЛЛА. Поліграфцентр «Ліра», Ужгород, 2010.

Йешаягу А. Елинек. Карпатская диспора. Евреи Подкарпатской Руси и Мукачева (1848–1948). Ужгород, 2010. Издательство В. Падяка.

Ужгород у старовинній листівці Олександра Волошина. Ужгород 2003. Видавництво « Два кольори ».

LEXIKONOK, KÉZIKÖNYVEK

A Pallas Nagy Lexikona. XV., XVI. k. Pallas Irodalmi Rt., Budapest, 1897.

Balsája Szovetszkaja Enciklopedyija. Izdatyelsztvo, Moszkva, 13. k.

Britanica Hungarica.

Magyar Életrajzi Lexikon. I–IV.

Magyar Nagy Lexikon.

Magyar helységnevé-azonosító szótár. Szerkesztette: LELKES GYÖRGY, Talma Könyvkiadó, baja, 1998.

Magyar Politikai és Közigazgatási Compas (1919–1939). Szerkesztette: Madarász Elemér. Kiadja: Magyar Politikai és Közigazgatási Compas (1919–1939) Kiadóvállalat. Budapest

Magyarország az első világháborúban. Lexikon. A–Zs. Főszerk.: Szij Jolán. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2000.

Magyarország helységnévtára 1941. Szerkesztette és kiadja: a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1941.

Munkásmozgalom-történeti Lexikon. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976.

Révai Nagy Lexikona.

Új magyar Irodalmi Lexikon.

Világirodalmi Lexikon.

FOLYÓIRATOK, ÉVKÖNYVEK

Együtt

HETI- ÉS NAPILAPOK

Bereg – 1914

Görög Katolikus Szemle – 1914

Határszéli Újság

Kárpátalja

Kelet

Máramaros – 1914

Munkács – 1914

Munkácsi Hírlap – 1914

Ugocsa – 1914, 1915

Ung – 1914, 1915, 1916.

Ungvári Közlöny – 1914, 1915,

Az Őslakó (Munkács)

Együtt

*Kárpátalja*³⁹²

*Kárpátalja*³⁹³

Kárpátaljai Közlöny

Kárpátaljai Szemle

KárpátInfó

Kárpáti Híradó

Kárpáti Igaz Szó

Kárpáti Magyar Hírlap

Munkás Újság

Podkarpatszkij Visznik

³⁹² A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség hetilapja

³⁹³ A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség hetilapja

Zakarpatszka Pravda
Kárpáti Napló, Ungvár, 1919. nov. 13.-1920. okt: politikai, szépirodalmi és közgazdasági újság, a Keresztényszocialista és Ungmegyei Magyar Kisgazda Párt hivatalos lapja. - Megj. hetenként. Fel. szerk. *Eperjessy József*, szerk. *Kováts Miklós*. Kiadó: a Kerszoc. és Ungmegyei M. Kisgazda Párt. Ny: Unió. 88
Ungvár és Ung vm. 1940:52. - Kemény 1942:133.

RÖVIDÍTÉSJEGYÉK

biz. – *bizalmas*
Cs. – *csomó*
e. – *ezred*
d. – *doboz*
fhdgy – *főhadnagy*
hdf. – *hadifogoly*
gy. – *gyelo-őrzési egység*
gyal. – *gyalogos*
int. – *internacionalista*
karp. – *karpaszományos*
l. – *lap*
op. – *opisz-állag*
ő.e. – *őrzési egység*
p. – *papka-dosszié*
t. – *tétel*
zlj. – *zászlóalj*
zls. – *zászlós*